

AKADEMIA PËR POLITIKA PUBLIKE

PËRMBLEDHJE E DOKUMENTEVE PËR POLITIKA PUBLIKE

- 4-t gjerata e -

Përmbajtja

Rreth Akademisë për Politikë Publike (APP)	4
Parathënie	5
Iniciativat inovative në Komunën e Manastirit	7
▪ Trafik i mençur për një të ardhme të sigurt – Јане Велкоски (СДСМ)	8
▪ Shpejt, thjeshtë, 24/7: Zgjidhje për pagesën e faturave në Manastir – Martin Ivanovski (VMRO-DPMNE)	16
▪ Vrapojmë për të ndërtuar një të nesërme më të mirë! – Jovana Spasenoska (VMRO-DPMNE)	23
Iniciativa inovative në Komunën e Bogovinës	31
▪ Bogovina për të rinjtë: Nga ideja në realitet – Benisa Arslani (BDI)	32
Iniciativa inovative në Komunën e Gostivarit	40
▪ Qytet pa mbeturina, qytet me buzëqeshje – Milot Selimi (BDI)	41
Iniciativa inovative në Komunën e Dibrës	48
▪ Hapësirë për të gjithë: Krijimi i zgjidhjeve të reja për parkim në Dibër – Arbërije Limani (BDI)	49
Iniciativa inovative në Komunën e Demir Hisarit	56
▪ Aksion rural për pastrimin e Demir Hisarit – Stefaniја Kuzmanovska (LSDM)	57
Iniciativa inovative në Komunën e Demir Kapisë	64
▪ “GragjanIN” – Kërkesë për transformim digjital të Komunës së Demir Kapisë – Stefaniја Sokoloviq (LSDM)	65
Iniciativë inovative në komunat Gjorçe Petrov dhe Saraj	73
▪ Heqja e hijes mbi Gjorçe Petrov – Darja Mustafaoglu (Levica)	74

Iniciativa inovative në Komunën e Kërçovës	83
▪ Është koha për një qendër të specializuar për autizëm në Kërçovë – Rrezelinda Dauti (Aleanca për Shqiptarët/VLEN)	84
Iniciativa inovative në Komunën e Koçanit	93
▪ Një qytet pa kaos: Zgjidhje inteligjente për problemin e parkimit në Koçan – Ivona Todorova (VMRO-DPMNE)	94
Iniciativa inovative në Komunën e Kumanovës	101
▪ Kumanovë pa përmbytje – Është koha për një sistem për kullimin e ujërave nga stuhitë! – Dragana Kocevskia (LSDM)	102
▪ Roje e gjelbër për Kumanovën: Mbikëqyrje e integruar për një mjedis të pastër dhe të qëndrueshëm – Goran Maksimovski (DOM)	110
▪ Kornizë me yje – Kinema verore për të rinj në Kumanovë – Milla Petrushevskia (ZNAM)	116
Iniciativa inovative në Komunën e Likovës	124
▪ Ndriçimi publik për përmirësimin e cilësisë së jetës në Lipovë – Ibrahim Ajvazi (BDI)	125
▪ Pastërtia është përgjegjësi – për një Likovë pa mbeturina – Iljaz Ajvazi (Aleanca për Shqiptarët/VLEN)	132
Iniciativa inovative në Komunën e Ohrit	140
▪ Kënde lojërash të sigurta dhe të lumtura – Stefan Zdravevski (VMRO-DPMNE)	141
Iniciativë inovative në qytetin e Shkupit	148
▪ Shtigje të sigurta dhe të qasshme në Vodno: Ndriçim diellor për të gjithë – Nikolla Belimov (ZNAM)	149
▪ Shkupi në lëvizje – Zgjidhja e problemit të transportit publik në Shkup – Filip Janevski (Zëri për Maqedoninë)	157
▪ Përqendrohuni te të rinjtë – Darko Nikollovski (LSDM)	165
Iniciativë inovative në Komunën e Tetovës	173
▪ Qendra rinore Tetovë: Nga mungesa në një ekosistem rinor funksional! – Lorina Karemani (Aleanca për Shqiptarët/VLEN)	174

Iniciativë inovative në Komunën Qendër	183
▪ Një mendje e shëndetshme, një e ardhme e ndritshme: Një qasje inovative për shëndetin mendor të të rinjve – Sofia Dashevskva (VMRO-DPMNE)	184
▪ Ndriço lojën – Nismë për ndriçimin dhe renovimin e fushave sportive në Komunën e Qendrës – Aleksandar Koçev (VMRO-DPMNE)	192
Iniciativë inovative në Komunën e Çairit	200
▪ Çair i pastër për brezat e ardhshëm – Kanita Bakiji (Alternativa/VLEN)	201
▪ Udhërrëfyes nëpër Çarshinë e vjetër të Shkupit: Zbuloni historinë, zejet dhe kulturën e saj – Arbnor Maliqi (Lëvizja Demokratike/VLEN)	208
▪ Çairi për të rinjtë: Koncept për qendër rinore multikulturore – Kemalozan Musli (Lëvizja për Bashkim Kombëtar të Turqve në Maqedoni)	216
Iniciativë inovative në Komunën e Shtipit	223
▪ Eko-Oaza për Shtip: Politika publike për shëndetin, natyrën dhe komunitetin – Stefan Mihaillov (Partia e Vllahëve nga Maqedonia)	224
Iniciativë inovative në Komunën e Shuto Orizarit	232
▪ E drejta e transportit për Komunën e Shuto Orizarit – Riçard Sali (Bashkimi Qendror Demokratik - CDU)	233

Rreth Akademisë për Politika Publike (APP)

Duke njohur ndikimin e rëndësishëm elektoral dhe politik që të rinjtë kanë në demokracinë në zhvillim, Programi Zviceran për mbështetje zgjedhore (ESP) synon të fuqizojë të rinjtë që të angazhohen në mënyrë efektive me partitë politike dhe politikëbërësit, duke ndikuar kështu në formësimin e politikave në mënyra domethënëse. Përmes Akademisë për politika publike (APP), ESP ka bashkëpunuar me disa parti politike për të përmirësuar aftësitë e tyre në hartimin e programeve zgjedhore të bazuara në të dhëna, si dhe, në të njëjtën kohë, për të nxitur lidhjet me komunitetet lokale, përfshirë gratë, të rinjtë dhe grupet e tjera vulnerabël, përmes zbatimit të nismave inovative. Në përgjithësi, katër gjenerata të rinjsh të partive të ndryshme u mbështetën në periudhën midis viteve 2019 dhe 2025. Në të katër grupet, në këtë Akademi morën pjesë 90 politikanë të rinj.

Në shtator 2024, në partneritet me Forum për politika të arsyeshme (FPA) dhe Institutin e Ohrit, ESP nisi gjeneratën e katërt të APP-së, e cila përfshiu një grup të rinj, 28 politikanë të rinj nga 13 parti politike. Katër punëtori interaktive u shoqëruan me udhëzime dhe mentorim të përshtatura për zhvillimin e propozimeve të politikave dhe zbatimin e nismave inovative, duke çuar në programe zgjedhore që adresojnë prioritetet e qytetarëve në komunitetet lokale, si dhe një angazhim më të përmirësuar zgjedhor. Nismat inovative përfaqësojnë një qasje nga poshtë-lart në hartimin e politikave, duke u mundësuar partive politike të dalin jashtë retorikës tradicionale të fushatave dhe, në vend të kësaj, të ofrojnë programe zgjedhore të bazuara në të dhëna, që pasqyrojnë nevojat reale të qytetarëve në nivel lokal. Duke mbledhur të dhëna direkt nga terreni, përmes angazhimit të qytetarëve, sondazheve, ngjarjeve publike dhe bashkëpunimit me aktorët e komunitetit, anëtarët e APP-së krijuan propozime konkrete që partitë politike mund t'i integronin në platformat e tyre zgjedhore. 28 nisma u zhvilluan dhe u zbatuan para zgjedhjeve lokale të vitit 2025, të cilat ndihmuan politikanët e rinj të identifikojnë zgjidhje praktike për çështjet urgjente në komunitetet e tyre lokale. Shumica e pjesëmarrësve të APP-së kontribuan me propozime politike për të mbështetur partitë e tyre në zhvillimin e programeve zgjedhore të përqendruara tek qytetarët për zgjedhjet lokale të vitit 2025.

Parathënie

Kjo përmbledhje e dokumenteve për politika publike është pjesë integrale e Programit për mbështetjen zgjedhore (ESP), i cili është një projekt i qeverisë së Zvicrës i zbatuar nga Fondacioni ndërkombëtar për sisteme zgjedhore (IFES). Objektivi i përgjithshëm i programit është të mbështesë proceset zgjedhore demokratike dhe të besueshme që lehtësojnë pjesëmarrjen politike dhe integrimin social duke u mundësuar votuesve të zgjedhin lirisht përfaqësuesit e tyre dhe t'i mbajnë ata përgjegjës¹. Aktivitetet e projektit janë kanalizuar për të mbështetur objektivin e përgjithshëm duke arritur tre rezultate:

- ✓ **Rezultati 1: Institucionet e forcuar kryejnë procese zgjedhore të drejta, transparente dhe efikase.**
- ✓ **Rezultati 2: Partitë politike paraqesin dhe zbatojnë politika të orientuara drejt qytetarëve dhe platformave zgjedhore.**
- ✓ **Rezultati 3: Qytetarët e fuqizuar (veçanërisht të rinjtë dhe gratë) i mbajnë partitë politike dhe zyrtarët e zgjedhur llogaridhënës.**

Ndër të tjera, projekti mbështet partitë politike në zhvillimin e resurseve dhe kapaciteteve për të miratuar programe të bazuara në dëshmi me qëllim të përfshirjes më të madhe të komuniteteve lokale, përfshirë gratë, të rinjtë dhe grupet e tjera të cënueshme. Qasja e krijimit të politikave të bazuar në dëshmi kërkon të afrojë pikëpamjet e qytetarëve dhe krijuesve të politikave dhe të pasqyrojë nevojat reale në procesin e planifikimit të palëve duke ofruar analiza të thella dhe situata faktike përkatëse. Në arenën politike, krijimi i politikave të bazuar në dëshmi përfaqëson një përpjekje për të përmirësuar cilësinë dhe efektivitetin e politikave dhe programeve të propozuara.

Dokumentet për politika publike të paraqitura në këtë publikim përfaqësojnë kulminacionin e përpjekjeve të përfaqësuesve të rinj politikë të APP-së për të hartuar politika të bazuara në të dhëna dhe të drejtuara nga vlerat. Këto dokumente pasqyrojnë një proces rigoroz në të cilin pjesëmarrësit zbatuan njohuritë dhe aftësitë e tyre të reja të fituara në mjedise praktike dhe përmes angazhimit të drejtpërdrejtë me qytetarët. Si pjesë e nismave inovative, pjesëmarrësit kryen kërkime, zhvilluan konsultime me aktorët kyç dhe bashkëpunuan me komunitetet e prekura për të siguruar që propozimet e tyre të jenë të qëndrueshme dhe të bazuara në nevojat reale.

¹ Për më shumë informacion në lidhje me Programin për mbështetje zgjedhore, vizitoni faqen zyrtare të projektit: <https://electoralsupportprogramme.mk/sq/>

Vazhdojmë të inkurajojmë partitë politike të integrojnë këto dokumente për politika publike në punën e tyre programore, pasi ato ofrojnë një burim të vlefshëm për formësimin e strategjive të qeverisjes aktuale dhe të ardhshme. Kjo gjithashtu u mundëson atyre të tregojnë angazhimin për transparencë, llogaridhënie, vendimmarrje të bazuar në të dhëna dhe përfshirje të qëllimshme të qytetarëve në çështjet publike. Kjo qasje mbështet procese më efektive, të informuara dhe të përgjegjshme të hartimit të politikave, që në fund përfitojnë vendin dhe qytetarët e tij.

Për më tepër, dokumentet e politikave publike rrisin qartësinë dhe komunikimin e pozicioneve të partisë, duke ndihmuar partitë të artikulojnë idetë e tyre si për anëtarët e brendshëm ashtu edhe për publikun e gjerë, duke nxitur kështu një elektorat më të informuar dhe të angazhuar. Ato shërbejnë gjithashtu si instrumente konkrete të llogaridhënies, duke ofruar një regjistër të qartë të angazhimeve dhe prioriteteve, kundrejt të cilit votuesit mund të vlerësojnë performancën e partive pasi të marrin detyrën. Kështu, ato kontribuojnë në një sistem demokratik më të shëndetshëm dhe më efektiv - të bazuar në politika që i shërbejnë vërtet interesit publik.

Ne shprehim mirënjohjen tonë të sinqertë për të gjithë pjesëmarrësit për punën e tyre të palodhur, përkushtimin dhe gatishmërinë për të mësuar aftësi të reja dhe për të ndjekur një qasje më kërkuese në zhvillimin e dokumenteve për politika dhe programe zgjedhore, një përpjekje që pasqyron angazhimin e tyre të vërtetë për të përmirësuar cilësinë e praktikës politike në vendin tonë.

Pjesa e mbetur e këtij publikimi paraqet vetë dokumentet e politikave publike, duke përfshirë metodat e përdorura për të përfshirë komunitetet lokale në identifikimin e sfidave, si dhe zgjidhjet e propozuara për adresimin e këtyre sfidave. Për qartësi dhe qëndrueshmëri, dokumentet paraqiten sipas rendit alfabetik të komunave ku është kryer iniciativa inovative.

Disclaimer: Programi për mbështetje zgjedhore është një projekt i qeverisë së Zvicrës i zbatuar nga IFES.

Përmbajtja dhe mendimet në këtë publikim në asnjë mënyrë nuk mund të konsiderohen se pasqyrojnë pikëpamjet e Qeverisë së Zvicrës dhe IFES-it.

Iniciativat inovative në Komunën e Manastirit

01

**Zgjidhje për sigurinë e qarkullimit
rrugor në Manastir**

Jane Vellkoski (LSDM)

02

Pagesa digjitale

Martin Ivanovski (VMRO-DPMNE)

03

Shteg për të gjithë

Jovana Spasenoska (VMRO-
DPMNE)

TRAFIK I MENÇUR PËR NJË TË ARDHME TË SIGURT

JANE VELLKOSKI

-LSDM-

Trafik i mençur për një të ardhme të sigurt

1. Rezyme

Siguria në trafik në Manastir është një sfidë kritike për qytetin me rreth 70,000 banorë dhe 39,503 automjete të regjistruara, gjë që krijon presion të madh mbi infrastrukturën, transportin publik dhe parkimin. Dominimi i automjeteve private, përdorimi i ulët i transportit publik, sinjalistika e dobët, ndriçimi i pamjaftueshëm dhe mungesa e infrastrukturës për këmbësorët dhe çiklistët çojnë në kaos trafiku, një rrezik të lartë aksidentesh dhe pasoja negative mjedisore. Qasja aktuale është joefektive: ndërhyrjet janë të fragmentuara, mekanizmat e kontrollit dhe politikat ndëshkuese janë të pamjaftueshme, dhe koordinimi institucional dhe investimet në teknologjitë moderne janë të kufizuara.

Situata aktuale është sfiduese: të dhënat nga Ministria e Punëve të Brendshme për vitin 2024 tregojnë dhjetëra aksidente trafiku, më shpesh të shkaktuara nga mosrespektimi i rregullave, shpejtësia e madhe dhe ndryshimi i parregullt i drejtimit. Anketa e kryer me 926 qytetarë konfirmon se 78.4% e konsiderojnë mosrespektimin e rregullave si faktorin kryesor, 63% tregojnë shpejtësinë e tepërt, 47.6% vendkalimet e këmbësorëve të mirëmbajtura dobët dhe 36.1% mungesën e infrastrukturës për çiklistët. Kategoritë më të rrezikuara, siç janë fëmijët, janë veçanërisht të ekspozuara - 69.3% e vlerësojnë sigurinë përreth shkollave si të pakënaqshme. Përveç kësaj, mbi 70% e qytetarëve shprehën frikë nga qentë endacakë, të cilët zvogëlojnë lëvizshmërinë dhe përdorimin e biçikletave.

Për zgjidhjen e problemeve shqyrtohen disa alternativa: përmirësimi i sinjalistikës dhe ndriçimit; mirëmbajtja e rregullt e vendkalimeve për këmbësorë; vendosja e ndalesave të shpejtësisë; krijimi i shtigjeve të mbrojtura për biçikleta; fushata edukative mbi kulturën e trafikut; zgjidhje teknologjike si kamerat e kontrollit dhe semaforët inteligjentë. Çdo masë i përgjigjet rreziqeve të identifikuara dhe ka mbështetjen e qytetarëve.

Strategjia e rekomanduar është shumëplanëshe dhe përqendrohet në menaxhimin sistematik të kryqëzimeve kritike - Rruga Vasko Karangelevski 17 dhe 43, Rruga Partizanska 42 dhe 110, Rruga Pece Matçevski dhe Rruga Dimitar Ilievski Murato. Aktivitetet përfshijnë: hartëzimin dhe analizën e fluksit të automjeteve dhe këmbësorëve, revizionin teknik, përmirësimin e ndriçimit LED, shënimin termoplastik, sinjalizimin vertikal me elementë reflektues, dritë sinjalizuese këmbësorësh solarë/LED, ndërhyrje të vogla ndërtimi dhe fushata të shkurtra edukative për qytetarët dhe shkollat.

Implikimet financiare për projektin pilot në gjashtë lokacione janë prezantuar në mënyrë kompakte: përgatitja dhe revizioni teknik – 5,000 euro; implementimi – 12,000 euro; mirëmbajtja 1-3 vjet – 18,000 euro, pra një total prej 35,000 eurosh. Duhet të merret gjithashtu në konsideratë se

zëvendësimi i llambave HPS 100W me llamba LED 50W sjell kursime energjie prej 1,500–2,000 eurosh në vit.

Kjo zgjidhje synon drejtpërdrejt rreziqet më të mëdha, ofron rezultate të dukshme në afat të shkurtër, përmirëson perceptimin e sigurisë, inkurajon lëvizjen e këmbësorëve dhe biçikletave dhe krijon një bazë për rregullimin afatgjatë të infrastrukturës së trafikut, efikasitetin energjetik dhe një qasje të integruar ndaj sigurisë në Manastir.

2. Problemi – konteksti dhe rëndësia

Siguria në trafik është një nga sfidat më të mëdha për Komunën e Manastirit, e cila me thuajse 70 mijë banorë dhe rreth 40 mijë automjete të regjistruara numëron si një ndër qytetet më të dendura të motorizuara në vend. Kjo shifër do të thotë se pothuajse çdo familje zotëron të paktën një automjet, gjë që krijon presion të konsiderueshëm mbi infrastrukturën e trafikut, parkimin dhe transportin publik. Në vend që transporti publik të jetë alternativa kryesore, përdorimi i tij mbetet në një nivel të ulët, dhe dominimi i automjeteve private çon në bllokime të trafikut, veçanërisht në qendër të qytetit dhe gjatë orëve të pikut. Mungesa e vendeve të parkimit (numri aktual i vendeve të parkimit në Manastir është 1,835) rrit më tej tensionin, dhe pasojat mjedisore të një dendësie të tillë të automjeteve, siç janë ndotja e ajrit dhe shëndeti i dëmtuar i qytetarëve, janë tashmë të dukshme.

Problemi nuk kufizohet vetëm në komoditetin e lëvizjes së përditshme, por ndikon seriozisht edhe në sigurinë. Të dhënat nga Ministria e Punëve të Brendshme për vitin 2024 tregojnë dhjetëra aksidente trafiku, më shpesh të shkaktuara nga mosrespektimi i rregullave. Shpejtësia e madhe u identifikua si shkak në të paktën 20 raste, ndërsa në 15 raste shoferët nuk u kanë dhënë përparësi këmbësorëve. Ndryshimi jo i rregullt i drejtimit dhe anës së lëvizjes ka çuar në 18 aksidente, dhe mosrespektimi i përparësisë së kalimit ka çuar në 7 incidente të tjera. Këto shifra ilustronë kombinimin e faktorëve njerëzorë dhe dështimeve sistemore - arsimimi i pamjaftueshëm, mungesa e disiplinës dhe kontrolli i dobët - që e bëjnë trafikun të paparashikueshëm dhe të rrezikshëm.

Serioziteti i problemit u konfirmua më tej në anketën e zbatuar me 926 qytetarë, e cila si pjesë e iniciativës inovative, mundësoi që zëri i komunitetit të dëgjohej drejtpërdrejt. Rezultatet janë të qarta: madje 78.4% e të anketuarve besojnë se mosrespektimi i rregullave është faktori më i madh i rrezikut, 63% vënë në dukje shpejtësinë e madhe, ndërsa 47.6% vendkalimet e këmbësorëve me mirëmbajtje të dobët. Mungesa e infrastrukturës për çiklistët u vu në dukje nga 36.1% e të anketuarve, gjë që tregon se pikërisht format më të qëndrueshme të lëvizshmërisë janë më pak të mbrojtura.

Të dhënat më alarmuese janë se 69.3% e të anketuarve i vlerësojnë zonat përreth shkollave si të pasigurta, që do të thotë se fëmijët - kategoria më e prekshme - janë të ekspozuar ndaj rrezikut çdo ditë.

Anketa ka zbuluar një specifikë tjetër për Manastirin – problemin me qentë endacakë. Mbi 70% e të anketuarve deklaruan se kanë frikë nga sulmet gjatë drejtimit të biçikletës, gjë që ndikon drejtpërdrejt në motivimin e tyre për të përdorur forma alternative dhe të shëndetshme të transportit. Kjo situatë zvogëlon lëvizshmërinë e përgjithshme dhe kufizon përdorimin e shtigjeve për biçikleta, madje edhe aty ku ato ekzistojnë. Si plotësim, qytetarët shprehën shumë qartë perceptimin e tyre për trafikun në përgjithësi – 84.2% e konsiderojnë kaosin aktual të trafikut të papranueshëm dhe kërkojnë ndërhyrje urgjente.

Arsyet kryesore për këto gjendje janë të shumështresore. Nga njëra anë, infrastruktura është e vjetërsuar, e mirëmbajtur pamjaftueshëm dhe e papërshtatshme për numrin aktual të automjeteve. Vendkalimet për këmbësorë nuk janë të shënuara rregullisht, sinjalistika është e pamjaftueshme, ndërsa ndriçimi në vendet kritike është shpesh problematik. Nga ana tjetër, kapacitetet institucionale janë të kufizuara - kontrollet e policisë rrugore janë të pamjaftueshme, politika e gjobave nuk është konsekuente dhe koordinimi ndërmjet komunës dhe institucioneve kompetente shpesh mungon. Mungesa e investimeve në zgjidhjet moderne teknologjike, siç janë semaforët inteligjentë, kamerat e mbikëqyrjes dhe sistemet e kontrollit automatik, e mbajnë qytetin e Manastirit në nivelin e trafikut "tradicional", i cili vështirë mund t'i përballojë sfidat e jetës moderne urbane.

Mossukseset deri më tani kanë rrjedhur nga ky kombinim i faktorëve: investimet e pamjaftueshme në infrastrukturë, zbatimi i pamjaftueshëm i ligjit dhe mungesa e një qasjeje strategjike. Edhe pse ekzistojnë iniciativat dhe masat individuale, ato shpesh janë ad hok dhe nuk çojnë në ndryshime afatgjata.

Pasojat e këtyre mossukseseve tashmë po ndihen. Përveç numrit të shtuar të aksidenteve rrugore, qytetarët jetojnë me ndjenjën e pasigurisë dhe mosbesimit ndaj institucioneve. Prindërit janë të shqetësuar për sigurinë e fëmijëve të tyre, çiklistët po humbasin motivimin për të përdorur transportin ekologjik, ndërsa këmbësorët shpesh ndihen të pasigurt edhe në vendkalimet e shënuara. Kaosi i trafikut ndikon edhe në ekonominë lokale, pasi ngecja dhe rrëmuja ulin efikasitetin e transportit të mallrave dhe shërbimeve. Në planin afatgjatë, kjo situatë çon në degradim ekologjik, rritje të stresit dhe ulje të cilësisë së jetës.

Është e qartë se problemi i trafikut në Manastir nuk është vetëm çështje e disiplinës së shoferëve apo rregullime infrastrukturore. Është një sfidë sistemore që kërkon qasje të integruar - një kombinim të edukimit, teknologjisë moderne, infrastrukturës së përmirësuar dhe kontrollit më të fortë institucional. Vetëm në këtë mënyrë mund të ndërpritet cikli i dështimeve të së kaluarës dhe të krijohet një mjedis trafiku që do të jetë i sigurt, funksional dhe i përshtatur për nevojat e të gjithë banorëve.

3. Alternativat e shqyrtuara të zgjidhjes së mundshme

Për kapërcimin e sfidave të sigurisë në trafik në Komunën e Manastirit po shqyrtohen disa alternativa të cilat dalin nga kombinimi i të dhënave institucionale dhe rezultateve të anketës me qytetarët, e zbatuar si pjesë e iniciativës inovative për përfshirjen e drejtpërdrejtë të komunitetit. Shqyrtimi i alternativave më poshtë u bë dhe duke marrë parasysh zgjidhjet sistimore të pritura nga qytetarët, të cilët, sipas anketës së kryer, mbështesin më së shumti përmirësimin e sinjalistikës dhe ndriçimit (67.1%), vendosjen e ngadalësueseve të shpejtësisë (47.8%), mirëmbajtjen e rregullt të vendkalimeve për këmbësorë (57%), krijimin e shtigjeve të mbrojtura për biçikleta (40.3%) dhe fushatat edukative për zhvillimin e kulturës së trafikut (48.6%). Vërehet kërkesa e kontrollit më të madh përmes kamerave, gjobave më të larta dhe kufizimeve të shpejtësisë në shkolla. Nga kjo, mund të konkludojmë se qytetarët jo vetëm që identifikuan problemet, por edhe dhanë sugjerime konkrete për zgjidhje, gjë që mundëson formulimin e politikave që janë në përputhje me nevojat dhe prioritetet reale të popullatës.

Alternativa 1: Përmirësimi i sinjalistikës dhe ndriçimit

Kjo alternativë mori mbështetjen më të lartë nga të anketuarit - 67.1% e veçojnë atë si kryesore. Sinjalizimin e pamjaftueshëm e vunë në dukje 46.3% e qytetarëve si një faktor që rrit rrezikun, ndërsa 47.6% të tjerë besojnë se vendkalimet për këmbësorë janë mirëmbajtur dobët. Në vendet si zona qendrore e qytetit, pranë shkollave ose në lagje me dendësi të lartë trafiku, sinjalistika shpesh është e zbehtë ose e paplotë, ndërsa ndriçimi është i pamjaftueshëm për të siguruar dukshmëri në orët e mbrëmjes. Qytetarët besojnë se duke përmirësuar sinjalistikën dhe ndriçimin, kaosi në trafik mund të reduktohet ndjeshëm, pasi rregullat do të bëhen më të qarta dhe siguria e këmbësorëve dhe shoferëve do të rritet.

Alternativa 2: Shënjimi dhe mirëmbajtja e rregullt e vendkalimeve për këmbësorë

57% e të anketuarve e mbështesin këtë masë, e cila prek drejtpërdrejt një nga kategoritë më të rrezikuara - këmbësorët. Numri i aksidenteve të shkaktuara nga mungesa e respektit ndaj këmbësorëve (15 raste në vitin 2024) tregon se sistemi aktual nuk ofron mbrojtje të mjaftueshme. Vendkalimet për këmbësorë, veçanërisht pranë shkollave, institucioneve shëndetësore dhe kryqëzimeve të ngarkuara, shpesh janë të zbehta ose nuk janë të shënuara siç duhet. Të anketuarit në anketë shprehën mendimin se vendkalimet më të qarta, të kombinuara me sinjalistikën dhe ndriçimin e duhur vertikal, do të kontribuonin në uljen e rreziqeve dhe krijimin e një kulture më të madhe të respektit për këmbësorët.

Alternativa 3: Instalimi i ngadalësueseve të shpejtësisë

47.8% e të anketuarve e konsiderojnë këtë masë si të domosdoshme. Të dhënat nga Ministria e Punëve të Brendshme tregojnë se shpejtësia është shkaku i së paku 20 aksidenteve në vitin 2024, dhe 63% e të anketuarve treguan shpejtësinë shumë të madhe si rrezikun kryesor. Prandaj, ngadalësuesit e

shpejtësisë perceptohen si një zgjidhje efektive për kontrollin e sjelljes së shoferëve. Qytetarët këmbëngulin veçanërisht në zbatimin e tyre në shkolla dhe kopshte, si dhe në zonën qendrore, ku trafiku i këmbësorëve është i dendur. Shembuj të tillë si „Cërn Most” ose rrugët pranë „Strelishtes” u përmendën posaçërisht nga qytetarët si vende ku vendosja e barrierave fizike dhe pengesave të shpejtësisë mund të parandalojë aksidentet dhe të sigurojë siguri më të madhe.

Alternativa 4: Krijimi i shtigjeve të mbrojtura për biçikleta

Mungesa e infrastrukturës së çiklizmit është identifikuar si problem nga 36.1% e të anketuarve, dhe 40.3% mbështesin idenë e krijimit të shtigjeve të mbrojtura për biçikleta. Kjo është domethënëse duke pasur parasysh se 70.2% e qytetarëve deklaruan se kanë frikë nga qentë endacakë kur ngasin biçikletën, gjë që zvogëlon drejtpërdrejt lëvizshmërinë e tyre. Shtigjet e mbrojtura do të ofronin jo vetëm siguri fizike, por edhe ndjenjën e besimit midis çiklistëve se mund të lëvizin të sigurt nëpër qytet. Përveç kësaj, këto shtigje do të inkurajonin përdorimin më të madh të biçikletave si një mënyrë ekologjike dhe e shëndetshme transporti, gjë që do të kontribuonte në mënyrë indirekte në uljen e rrëmujës së trafikut.

Alternativa 5: Fushata edukative dhe parandaluese për kulturën e trafikut

48.6% e të anketuarve e veçojnë këtë masë si të nevojshme. Sipas tyre, pa arsim plotësues, asnjë masë infrastrukturore nuk do të ketë efekt afatgjatë. Mosrespektimi i rregullave është problemi më i zakonshëm i treguar nga qytetarët (78.4%), prandaj besohet se fushatat e synuara për shoferët, studentët dhe këmbësorët mund të kontribuojnë në ndryshimin e sjelljes dhe ngritjen e vetëdijes. Këto fushata duhet të përfshijnë aksione publike, bashkëpunim me shkollat, fushata mediatike dhe trajnime praktike, me qëllim krijimin gradual të kulturës së pjesëmarrjes së përgjegjshme dhe të disiplinuar në trafik.

Alternativa 6: Zgjidhje teknologjike dhe kontroll i përmirësuar

Anketa e kryer tregon se një numër i madh qytetarësh të anketuar propozuan futjen e zgjidhjeve moderne teknologjike, siç janë vendosja e kamerave për kontrollin automatik të trafikut, vendosja e semaforëve inteligjentë dhe rritja e gjobave për shkelësit. Këto masa perceptohen si të nevojshme për monitorimin e vazhdueshëm të situatës dhe për parandalimin efikas të shkeljeve. Në sytë e qytetarëve, teknologjia nuk është vetëm një mjet shtesë, por baza për krijimin e një sistemi që do të sigurojë rendin dhe disiplinën në planin afatgjatë.

4. Zgjidhja e zgjedhur dhe aktivitetet vijuese

Ndërhyrja më efektive dhe më shoqërisht e pranueshme për rritjen e sigurisë së këmbësorëve është rregullimi sistemor teknik i dukshmërisë dhe sinjalizimit në qytet, me fokus të veçantë në kryqëzimet kritike të identifikuara nga qytetarët dhe policia. Anketa tregon se qytetarët janë më mbështetës për rregullimin e ndriçimit dhe sinjalizimit (67.1%), dhe pothuajse gjysma e tyre (47.6%) theksojnë

gjendjen e keqe të vendkalimeve për këmbësorë si një rrezik të konsiderueshëm. Të dhënat nga Ministria e Punëve të Brendshme konfirmojnë më tej nevojën për ndërhyrje për shkak të aksidenteve konkrete të shkaktuara nga mosrespektimi i këmbësorëve dhe shpejtësia shumë e madhe. Prandaj, synimi i drejtpërdrejtë i dukshmërisë dhe sinjalizimit në këto pika kritike është masa më e drejtpërdrejtë që zvogëlon menjëherë rrezikun dhe përmirëson perceptimin e sigurisë.

Në kuadër të projektit pilot, janë identifikuar **6 kryqëzime kritike në Manastir:**

1. Rruga Vasko Karangelevski nr. 17 (pranë kopshtit)
2. Rruga Vasko Karangelevski nr. 43 (pranë tregut rajonal)
3. Rruga Partizanska nr. 110 (afër Spitalit Klinik Manastir)
4. Rruga Partizanska nr.42 (trafik i rënduar)
5. Rruga Pece Matıçevski (Zona e këmbësorëve Shirok Sokak)
6. Rruga Dimitar Ilievski Murato (Shkolla e mesme)

Këto kryqëzime karakterizohen nga dukshmëria e pamjaftueshme, intensiteti i rritur i trafikut, sinjalistika e dëmtuar ose joekzistuese, si dhe nga infrastruktura e papërshtatshme për këmbësorët dhe çiklistët.

Programi do të fillonte me një përgatitje dhe shqyrtim teknik, i cili do të përfshinte hartografinë e vendndodhjeve, matjen e fluksit të automjeteve dhe këmbësorëve, zhvillimin e masave të propozuara për sinjalistikën dhe ndriçimin, dhe futjen e zgjidhjeve shpesh të sigurisë aty ku është e nevojshme (semaforë, rrethrotullime, ngadalësues shpejtësie dhe rampa inteligjente që ulen gjatë shpejtësisë së madhe që asociojnë me goditjen në gropën e rrugës). Do të mbaheshin konsultime publike me shkollat, prindërit dhe komunitetin lokal për të siguruar që ndërhyrjet të jenë në përputhje me nevojat e qytetarëve.

Faza pilot e zbatimit përfshin ndriçimin rrugor LED, shënimin termoplastik, sinjalistikën vertikale me elementë reflektues dhe semaforë diellorë/LED për këmbësorë. Ndërhyrje të vogla ndërtimi do të bëhen aty ku është e nevojshme për themelet, kabllot dhe instalimin. Për çdo vendndodhje do të realizohet një fushatë e shkurtër informuese për qytetarët dhe shkollat, me qëllim ngritjen e vetëdijes për sigurinë dhe inkurajimin e këmbësorëve dhe çiklistëve që të përdorin kalime të sigurta.

Implikimet financiare për **6 vendndodhjet kritike** tregohen në një tabelë kompakte:

Faza	Karakteristikat kryesore	Shpenzimet e përgjithshme (EUR)
-------------	---------------------------------	--

Faza 0–2:	Hartografia, analiza e trafikut, konsultime publike	5,000
Përgatitja dhe revizioni teknik		
Faza 1:	LED ndriçimi, shënimi termoplastik, sinjalizimi vertikal,	12,000
Implementimi pilot (6 vendndodhje)	dritë sinjalizuese këmbësorësh diellore/LED, ndërhyrje të vogla ndërtimore, fushatë informative	
Faza 2:	Mirëmbajtja e llambave, tabelave dhe termoplastikës,	18,000
Mirëmbajtja (1–3 vjet)	ndërhyrje të shpejta	
Gjithsej për projektin pilot (6 vendndodhje)	—	35,000
Përfitimi financiar:	LED drita (12–16 drita) zëvendësimi i 100W HPS me	1,500–2,000
Kursimi i energjisë	50W LED	EUR/vj.

Kjo ndërhyrje synon drejtpërdrejt rreziqet më të mëdha të identifikuara nga qytetarët, mundëson rezultate të shpejta dhe të dukshme në një numër të vogël vendndodhjesh kritike, përmirëson perceptimin e sigurisë dhe është në përputhje me përmirësimet afatgjata të infrastrukturës urbane dhe efikasitetit të energjisë.

**SHPEJT, THJESHTË, 24/7:
ZGJIDHJE PËR PAGESËN E
FATURAVE NË MANASTIR**

**MARTIN IVANOVSKI
-VMRO-DPMNE-**

Shpejt, thjeshtë, 24/7: Zgjidhje për pagesën e faturave në Manastir

1. Rezime

Në Komunën e Manastirit, një nga sfidat e përditshme me të cilat përballen banorët është pagesa e faturave për ndërmarrjet publike “Ujësjellësi”, “Komunalja” dhe “Niskogradba”. Edhe pse ky detyrim duket rutinë, mënyra e organizimit të sistemit të grumbullimit e kthen atë në një procedurë komplekse dhe shpesh frustruese, e cila ndikon drejtpërdrejt në cilësinë e jetës së qytetarëve. Ndërmarrjet publike kanë një numër të kufizuar pikash fizike të tarifimit – zakonisht dy deri në tre brenda qytetit, gjë që krijon radhë të gjata në ditët kritike të muajit, veçanërisht për të moshuarit, personat me aftësi të kufizuara dhe banorët e vendbanimeve periferike. Sistemet e pagesave online mbeten të papërdorura për shkak të edukimit të ulët digjital, mosbesimit ndaj platformave elektronike dhe angazhimit të dobët promovues. Anketa e qytetarëve tregoi se shumica e njerëzve do të përdornin zgjidhje të reja, të përballueshme dhe të shpejta siç janë platomat e vetë-shërbimit.

Dështimet deri më tani manifestohen përmes sporteleve të mbingarkuara, përdorimit të pamjaftueshëm të mjeteve digjitale, disponueshmërisë së kufizuar të shërbimit për kategoritë e cënueshme dhe një sistemi të fragmentuar të faturimit që rrit kompleksitetin për përdoruesit.

Për të zgjidhur problemin, janë marrë në konsideratë disa zgjidhje të mundshme:

1. Përmirësimi dhe promovimi i sistemeve ekzistuese online;
2. Futja e terminaleve të vetë-shërbimit – platomat;
3. Modeli hibrid – kombinimi i sporteleve, pagesave online dhe platomateve;
4. Sistem i integruar i pagesës për të gjitha ndërmarrjet publike.

Alternativa më e pranueshme e rekomanduar është futja e **terminaleve të vetë-shërbimit – platomat**. Platomat lejojnë pagesën 24/7, marrin para në dorë dhe karta, janë të lidhura me të gjitha ndërmarrjet publike dhe janë të përshtatura për njerëzit me aftësi të kufizuara digjitale. Instalimi i të paktën tre terminaleve në vendet strategjike do të mundësojë shkarkimin e sporteleve në ditët kritike dhe madje edhe disponueshmërinë për të gjitha kategoritë e qytetarëve.

Investimi për prokurimin dhe instalimin e tre platomeve vlerësohet rreth 25.000 – 29.000 euro, në varësi të specifikimeve dhe kushteve për mirëmbajtje. Do të nevojiten mjete shtesë për një fushatë promovuese dhe mbështetje teknike të vazhdueshme, por këto janë relativisht të vogla në krahasim me kohën dhe burimet që do të kursehen në ndërmarrjet publike.

Kjo zgjidhje pritet të zvogëlojë ndjeshëm radhët dhe turmat në sportele, të përmirësojë shërbimin për qytetarët, të avancojë digjitalizimin dhe transparencën e shërbimeve publike, si dhe të sigurojë bazën

për zhvillimin e mëtejshëm të një sistemi të integruar pagesash dhe transformimin e plotë digjital të shërbimeve publike në Manastir.

2. Problemi – konteksti dhe rëndësia

Në Komunën e Manastirit, një nga sfidat e përditshme me të cilat përballen banorët është pagesa e faturave për ndërmarrjet publike. Edhe pse ky detyrim duket rutinë, mënyra e organizimit të sistemit të grumbullimit e kthen atë në një procedurë komplekse dhe shpesh frustruese, e cila ndikon drejtpërdrejt në cilësinë e jetës së qytetarëve. Sipas të dhënave të marra nga intervistat me ndërmarrjet publike “Komunale” dhe “Niskogradstvo”, është një shërbim që mbulon pothuajse të gjitha familjet dhe personat juridikë në qytet – mbi 50.000 familje dhe më shumë se 4.000 persona juridikë. Me një shkallë të tillë, është e qartë se sistemi i grumbullimit është një proces masiv që duhet të jetë lehtësisht i arritshëm, efikas dhe fleksibël për kategori të ndryshme përdoruesish, por situata aktuale tregon fotografinë e kundërt.

Ndërmarrjet publike kanë një numër të kufizuar të pikave fizike të pagesës – zakonisht dy deri në tre brenda qytetit, të cilat duhet t’u shërbejnë dhjetëra mijëra qytetarëve. Kjo rezulton në mënyrë të pashmangshme në radhë të gjata, veçanërisht gjatë periudhave kur paguhen pagat dhe pensionet, nga 1 në 5 dhe nga 12 në 17 në muaj. Në ato ditë, dhomat e pritjes ishin të mbipopulluara dhe qytetarët shpesh prisnin me orë të tëra, gjë që humbi kohë dhe krijoi stres shtesë. Kjo situatë është veçanërisht e vështirë për të moshuarit, personat me aftësi të kufizuara dhe banorët e vendbanimeve periferike dhe rurale. Për shembull, “Komunalja” shprehet se rreth 20% e përdoruesve të tyre janë nga zonat rurale, ku infrastruktura e kufizuar dhe distancat në pikat e kontrollit e komplikojnë më tej situatën.

Megjithëse disa kompani ofrojnë mundësi pagese online, ato mbeten të papërdorura. Niskogradba vlerëson se ka rreth 5.000 transaksione elektronike në muaj, që është një numër relativisht i vogël krahasuar me bazën totale të përdoruesve. Arsytet kryesore për këtë janë arsimimi i ulët digjital midis gjeneratave të vjetra, mosbesimi ndaj platformave elektronike, kufizimet teknike, si dhe promovimi i dobët i shërbimeve të tilla. Një anketë me 167 të anketuar konfirmon këtë pamje: megjithëse 87 persona raportuan se paguanin faturat e tyre përmes një aplikacioni celular ose online, 44 ende e bëjnë këtë drejtpërdrejt në ndërmarrjet publike dhe 36 në një bankë ose zyrë postare. Për më tepër, shumica e qytetarëve do të përdornin platome – deri në 141 të anketuar – nëse do të vendoseshin në vende të shumëfishta dhe pa komisione shtesë, duke treguar një nevojë reale për zgjidhje alternative.

Përveç kufizimeve në infrastrukturë, një problem i rëndësishëm është edhe informimi i pamjaftueshëm. Shumë qytetarë nuk janë të vetëdijshëm se ekzistojnë opsione në internet ose kanë frikë se janë të pasigurt. Kjo lidhet me mosbesimin e përgjithshëm në mjetet digjitale, por edhe me mungesën e fushatave për edukimin dhe mbështetjen e qytetarëve. Ata me një shkallë më të ulët të

edukimit digjital janë më të prekurit – pensionistët, banorët e fshatrave dhe njerëzit me të ardhura më të ulëta.

Kombinimi i faturimit fizik të centralizuar, përdorimi i ulët i zgjidhjeve digjitale dhe informimi i pamjaftueshëm krijon një sistem që është jofleksibël dhe nuk plotëson nevojat e grupeve të ndryshme të qytetarëve. Pasojat janë të shumëfishta. Për qytetarët, kjo situatë nënkupton kohën e humbur, shpenzimet shtesë të transportit, rritjen e stresit dhe përjashtimin e kategorive të cënueshme. Për ndërmarrjet publike, kjo do të thotë përdorim jofunksional i resurseve, sportele të mbingarkuara në ditë të caktuara dhe përdorim i pamjaftueshëm i platformave digjitale. Për komunën, kjo paraqet digjitalizim të ngadaltë, modernizim të dobët dhe ulje të besimit në institucione.

Përkundër kësaj shtate, vërehet se ka potencial për ndryshim. Anketa tregon se qytetarët duan zgjidhje të reja: platomat në vende të shumëfishta, sisteme të integruara për pagesën e faturave për ndërmarrje të shumëfishta, llogari elektronike në email, mbështetje teknike 24/7 dhe shërbime digjitale të qasshme për ata me më pak përvojë teknologjike. Në të njëjtën kohë, kompanitë pranojnë se ka hapësirë për rritje në pagesat online, veçanërisht në mesin e të rinjve dhe personave juridikë, të cilët tashmë i njohin avantazhet e shërbimeve digjitale. Kjo tregon për një përfundim të qartë: Manastiri ka një bazë serioze për transformimin e sistemit për pagesën e faturave, por nevojiten zgjidhje të strukturuar, gjithëpërfshirëse dhe moderne që do t'i përgjigjen nevojave të të gjithë qytetarëve, dhe veçanërisht atyre më të cënuar.

3. Alternativat e shqyrtuara të zgjidhjes së mundshme

Për t'iu përgjigjur sfidave dhe për të siguruar një sistem më efikas, të arritshëm dhe gjithëpërfshirës të pagesës së faturave, është e nevojshme të shqyrtohen zgjidhje më të mundshme. Të dhënat e mbledhura nga anketa me qytetarë dhe intervistat me ndërmarrjet publike tregojnë për disa alternativa që mund të aplikohen në Manastir, secila me përparësitë e veta specifike dhe potencialin për përmirësimin e procesit.

Alternativa 1: Përmirësimi dhe promovimi i sistemeve ekzistuese online

Ndërmarrjet publike tashmë ofrojnë mundësinë e pagesës online, por përdorimi i tyre është i kufizuar dhe i pazhvilluar. Sipas të dhënave nga Drejtoria e të ardhurave publike “Niskogradba”, rreth një e pesta e përdoruesve të tyre përdorin pagesa elektronike çdo muaj, megjithëse kompania ka mbi 26.700 familje dhe pothuajse 1.800 persona juridikë në bazën e saj. Anketa e qytetarëve konfirmon këtë situatë: rreth 52% e të anketuarve paguanjë faturat përmes një aplikacioni celular ose online, ndërsa 26% shlyejnë detyrimet e tyre në ambientet e ndërmarrjeve publike dhe 22% në një bankë ose zyrë postare. Pengesat kryesore për përdorimin e sistemeve online janë mosbesimi në sigurinë e mjeteve elektronike, promovimi i pamjaftueshëm dhe kompleksiteti teknik i platformave.

Kjo alternativë parashikon përmirësimin e sistemeve ekzistuese duke zhvilluar aplikacione më intuitive dhe më të thjeshta, duke siguruar disponueshmërinë 24/7, udhëzime të qarta për përdorim dhe masa të zgjeruara të sigurisë. Për më tepër, fushatat promovuese dhe trajnimet e edukimit dixhital mund të rrisin besimin dhe të zvogëlojnë pabarazinë digjitale, veçanërisht në mesin e të moshuarve dhe banorëve ruralë.

Alternativa 2: Futja e terminaleve të vetë-shërbimit (platomat)

Një nga opsionet më të preferuara midis qytetarëve është vendosja e platomateve në disa vende në qytet dhe zonën përreth. Deri në 84% e të anketuarve të anketës thanë se do të përdorin terminale të tilla, 12% ishin të pavendosur dhe vetëm 4% thanë se nuk do t'i përdorin ato. Motivet e përdorimit janë të ndryshme: 43% e qytetarëve do të paguanin në platomat nëse nuk ka përqindje, 31% nëse procesi është më i shpejtë se sporteli, 29% nëse pajisja është e thjeshtë për t'u përdorur, 29% tjetër për shkak të disponueshmërisë gjatë natës dhe 23% për shkak të mundësisë së shmangies së radhëve.

Qytetarët gjithashtu vunë në dukje propozime specifike për funksionet e platomatëve: të jenë multifunksionale dhe të mundësojnë pagesën për të gjitha ndërmarrjet publike në një vend, të marrin si para ashtu edhe karta, të kenë udhëzime të thjeshta, si dhe të kenë mbështetje teknike dhe kamera sigurie. Shumica e propozimeve theksojnë nevojën për të instaluar më shumë pajisje të tilla, përfshirë vendbanimet rurale, për të siguruar qasje të barabartë për të gjitha kategoritë e qytetarëve.

Alternativa 3: Modeli hibrid – kombinimi i sporteleve, pagesave online dhe platomateve;

Duke pasur parasysh zakonet dhe preferencat e ndryshme të qytetarëve, është e mundur të krijohet një model hibrid që do të ofrojë njëkohësisht metoda tradicionale dhe moderne të pagesës. Intervista me drejtorin e “Komunales” tregon se pagesa fizike mbetet metoda më e zakonshme, veçanërisht te të moshuarit dhe banorët në zonat rurale, ku arkëtarët mbledhin ende nga familjet. Nga ana tjetër, popullsia më e re dhe personat juridikë po synojnë gjithnjë e më shumë shërbimet digjitale, për shkak të shpejtësisë dhe praktikitetit të tyre.

Një model hibrid do të nënkuptonte mbajtjen e disa prej sporteleve fizike për ata që besojnë vetëm në metodat tradicionale, duke futur platomat për faturim më fleksibël dhe më të shpejtë dhe në të njëjtën kohë duke rritur platformat online për të gjithë ata që duan qasje digjitale. Një qasje e tillë do të plotësonte nevojat e kategorive konservatore dhe teknologjike të qytetarëve.

Alternativa 4: Sistem i integruar i pagesës për të gjitha ndërmarrjet publike.

Një nga sugjerimet më të zakonshme që del nga anketa është krijimi i një sistemi të integruar të pagesës së faturave. Mbi 93% e të anketuarve deklaruan se do të përdorin një platomat për të gjitha ndërmarrjet publike, gjë që pasqyron qartë nevojën për unifikimin e shërbimeve. Aktualisht, çdo kompani ka sistemin e saj, që do të thotë se qytetarët duhet të kryejnë transaksione të shumëfishta, shpesh në vende të ndryshme, me shpenzime shtesë dhe kohë të humbur.

Një sistem i integruar mund të funksionojë si një platformë e vetme – e disponueshme si në internet ashtu edhe përmes platomatëve – përmes së cilës qytetarët mund të shlyenin detyrimet e tyre ndaj të gjitha ndërmarrjeve publike në një vend. Një përfitim shtesë do të ishte dërgimi i faturave elektronike dhe konfirmimeve me email, duke e bërë procesin më efikas dhe miqësor ndaj mjedisit. Ky model ka potencialin për të eliminuar fragmentimin dhe për të krijuar një përvojë më të thjeshtë dhe plotësisht të integruar të përdoruesit.

4. Zgjidhja e zgjedhur dhe aktivitetet vijuese

Alternativa më e pranueshme për përmirësimin e sistemit për pagesën e faturave në Manastir është futja e terminaleve të vetë-shërbimit – platomat. Kjo zgjidhje është më e pranueshme duke qenë se korrespondon drejtpërdrejt me interesin e shprehur të qytetarëve për shërbim të shpejtë dhe të përballueshëm. Kjo zgjidhje gjithashtu zvogëlon kohën e pritjes në sportele dhe lejon qasje në çdo kohë, gjë që është veçanërisht e rëndësishme për qytetarët që nuk mund të harmonizojnë kohën e tyre me orarin e punës së ndërmarrjeve publike.

Në Manastir, më shumë se 100,000 llogari gjenerohen çdo vit nga ndërmarrjet publike "Ujësjiellësi", "Komunale" dhe "Niskogradstvo". Shumica e tyre janë paguhen përmes pagesës në sportel, gjë që krijon presion të konsiderueshëm administrativ dhe turma, veçanërisht në gjysmën e parë të muajit. Vendosja e platomateve do të lejonte shkarkimin pikërisht në këto periudha kritike dhe ekuilibrin në dinamikën e mbledhjes.

Parashikohet të vendosen të paktën tre platomate në vende strategjike: një në zonën qendrore, një në një vendbanim banimi me popullsi të dendur dhe një në një zonë tregtare me një fluks të madh njerëzish. Secili terminal do të lejojë pagesën me para në dorë dhe me karta, do të funksionojë 24/7 dhe do të lidhet me të gjitha ndërmarrjet publike, duke lejuar që të gjitha llogaritë të shlyhen në një vend. Terminalet do të kenë udhëzime në gjuhën maqedonase dhe shqipe, si dhe udhëzime vizuale për personat me aftësi të kufizuara digjitale.

Aktivitete:

- Kryerja e prokurimit publik për sigurimin dhe instalimin e tre platomateve me mbështetje teknike.
- Përzgjedhja e vendndodhjeve bazuar në rrjedhën e qytetarëve, disponueshmërinë e aftësisë së kufizuar dhe mbulimin gjeografik.
- Lidhja teknike e terminaleve me sistemet e "Ujësjiellësit", "Komunales" dhe "Niskogradba" për grumbullim të centralizuar.
- Trajnimi i personelit të mirëmbajtjes dhe asistencës, krijimi i një linje telefonike të mbështetjes teknike.

- Fushatë informuese për promovimin e shërbimit të ri, me fokus të veçantë të moshuarit dhe kategoritë e cënuara.

Implikimet financiare:

Investimi për prokurimin dhe instalimin e tre platomeve vlerësohet rreth 25.000 – 29.000 euro, në varësi të specifikimeve, pajisjes shtesë dhe kushteve për mirëmbajtje. Do të nevojiten mjete shtesë për një fushatë promovuese dhe mbështetje teknike të vazhdueshme, por këto janë relativisht të vogla në krahasim me kohën dhe burimet që do të kursehen në ndërmarrjet publike.

Korniza kohore:

- Përgatitja e specifikimeve teknike dhe prokurimit publik: 2 muaj
- Instalimi dhe testimi i terminalit: 1 muaj
- Krijimi i sistemit të mbështetjes teknike dhe trajnimit të stafit: 1 muaj
- Fushata e nisjes dhe promovimit: 1 muaj

Periudha e përgjithshme e zbatimit është rreth 5 muaj dhe kjo zgjidhje pritet të ulë ndjeshëm radhët dhe turmat në sportele, të përmirësojë shërbimin ndaj qytetarëve përmes disponueshmërisë 24/7, të promovojë digjitalizimin dhe transparencën në ndërmarrjet publike, si dhe të optimizojë shpenzimet e funksionimit të tyre. Futja e platomeve do të jetë hapi i parë drejt një sistemi të integruar të grumbullimit, i cili në të ardhmen do të mundësojë një transformim të plotë digjital të shërbimeve publike në Manastir.

**VRAPQJMË PËR TË
NDËRTUAR NJË TË
NESËRME MË TË MIRË!**

**JOVANA SPASENOSKA
-VMRO-DPMNE-**

Vrapojmë për të ndërtuar një të nesërme më të mirë!

1. Rezime

Parku i qytetit në Manastir është një vend ku shumë qytetarë vijnë çdo ditë për të vrapuar, për të ngarë biçikletë ose thjesht për të shijuar natyrën dhe rekreacionin. Megjithatë, pavarësisht rëndësisë së tij, parku prej vitesh përballët me një problem serioz infrastrukturor - mungesën e një shtegu modern vrapimi. Atletët dhe rekreativistët detyrohen të zgjedhin ndërmjet vrapimit në shtigje të forta betoni, gjë që krijon rrezik për lëndime dhe probleme kronike shëndetësore, ose në bar, gjë që shkatërron sipërfaqen e gjelbër dhe prish pamjen dhe funksionalitetin e parkut. Ky problem jo vetëm që kufizon cilësinë e sportit dhe rekreacionit, por gjithashtu zvogëlon kontributin shëndetësor dhe motivimin e qytetarëve për të bërë jetë aktive.

Qasja aktuale për zgjidhjen e problemit është jofunksionale dhe mungon kërkesë zyrtare formale drejtuar komunës. Shtigjet ekzistuese të betonit nuk i plotësojnë nevojat e përdoruesve dhe, si rezultat, zonat me bar po shkatërrohen, qytetarët janë të ekspozuar ndaj rrezikut të lëndimeve dhe parku po humbet gradualisht joshjen e tij si një e mirë publike. Zgjidhjet ekzistuese nuk sigurojnë qëndrueshmëri afatgjatë dhe nuk i stimulojnë të rinjtë dhe klubet sportive që ta përdorin hapësirën në një mënyrë optimale.

Në kuadër të iniciativës janë shqyrtuar katër alternativa të mundshme. E para është ruajtja e situatës aktuale, e cila është më e lehtë financiarisht, por më e pafavorshme për qytetarët dhe natyrën. E dyta është përdorimi i shtigjeve ekzistuese të betonit, të cilat janë të lira, por nuk zgjidhin problemet e shëndetit dhe hapësirës së gjelbër. Alternativa e tretë është ndërtimi i një shtegu të ri në një vendndodhje tjetër, për shembull në një qendër sportive, e cila do të ishte e specializuar për sporte profesionale, por do të ishte e paarrtshme dhe më e shtrenjtë për publikun e gjerë. E katërta, dhe më optimale, është vendosja e një shtegu tartani brenda parkut ekzistues, i cili siguron një sipërfaqe të sigurt, elastike dhe të arritshme për të gjithë përdoruesit, mbron zonat me bar dhe nxit stilin e shëndetshëm të jetesës.

Pas shqyrtimit të të gjitha alternativave të mundshme, dokumenti rekomandon zgjidhjen e propozuar përfundimtare. Shtegu do të ishte 800 metra i gjatë dhe i gjerë 1.9 metra, me një shtresë moderne tartani që ofron rehati dhe siguri për të gjitha brezat. Financiarisht, projekti është i arsyetuar, me një vlerë të vlerësuar të përgjithshme prej 13.5 milionë denarësh, dhe afati kohor real prej 4-6 muajsh u mundëson qytetarëve për ta përdorur shtegun që në sezonin e ardhshëm. Si plotësim, kjo zgjidhje mbron natyrën, inkurajon aktivitetet sportive, lejon organizimin e ngjarjeve dhe është një investim afatgjatë në shëndetin dhe mirëqenien e qytetarëve.

Me fjalë të tjera, ndërtimi i një shtegu prej tartani nuk është vetëm një projekt infrastrukturor, por një investim strategjik që e kthen Parkun e Qytetit në qendër të jetës aktive dhe të shëndetshme në Manastir, duke u mundësuar qytetarëve të gëzojnë një hapësirë publike të sigurt, funksionale dhe të qëndrueshme nga ana ekologjike.

2. Problemi – konteksti dhe rëndësia

Parku i Qytetit në Manastir është një nga hapësirat publike më të rëndësishme për sport, rekreacion dhe pushim të përditshëm për shumë qytetarë. Vendndodhja qendrore, hapja dhe mjedisi natyror i tij e bëjnë vend të preferuar për aktivitet fizik në natyrë - si për atletët profesionistë, klubet e organizuara sportive ashtu edhe për numrin e madh të përdoruesve rekreativë që e përdorin parkun si pjesë të mënyrës së tyre të shëndetshme të jetesës. Megjithatë, edhe përkundër kësaj rëndësie, parku është përballur me një mangësi serioze infrastrukturore për vite me radhë: mungesën e një shtegu modern të vrapimit që plotëson nevojat e përdoruesve.

Nevoja për përmirësimin e kushteve është njohur prej kohësh, por deri vonë nuk kishte asnjë kërkesë zyrtare të formalizuar drejtuar Komunës - as nga klubet sportive dhe as nga shoqatat qytetare. Ky boshllëk nuk është rezultat i mungesës së interesit apo vullnetit, por i mungesës së iniciativës që do ta kanalizonte këtë interes të gjerë në një propozim konkret të mbështetur me analiza dhe të dhëna. Në praktikë, kjo do të thotë që atletët dhe rekreativistët përballen me po këto kufizime dhe improvizime çdo ditë, pa ndonjë zgjidhje të mirëfilltë.

Hulumtimi i kryer në kuadër të nismës "Shteg për të gjithë" e konfirmon këtë realitet. Anketa përfshiu 70 të anketuar të grupmoshave dhe profileve të ndryshme të përdoruesve. Pjesa më e madhe e tyre janë të rinj të moshës prej 18 deri në 29 vjeç (61.4%), që është një tregues i fortë se gjeneratat e reja e përdorin në mënyrë aktive hapësirën për sport dhe rekreacion. Gjysma e të anketuarve e vizitojnë parkun çdo ditë, ndërsa edhe 40% disa herë në javë, që do të thotë se parku ka një frekuencë vazhdimisht të lartë përdoruesish. Aktivitetet më të zakonshme janë vrapimi dhe ecja e shpejtë (54.3% secila), çiklizmi (28.6%) dhe ushtrimet në natyrë (22.9%).

Por, problemi qëndron te kushtet për ato aktivitete. Meqenëse nuk ka një shteg të përshtatshëm vrapimi, të gjithë përdoruesit detyrohen të zgjedhin midis dy opsioneve të pafavorshme: vrapimin në shtigje të forta betoni ose vrapimin në bar. Shtigjet e betonit, megjithëse praktike në shikim të parë, janë shumë të forta për nyjet, gjunjët dhe muskujt, veçanërisht me përdorim të shpeshtë. Atletët që stërviten rregullisht atje rrezikojnë probleme shëndetësore dhe lëndime. Nga ana tjetër, vrapimi në bar krijon probleme shtesë, përkatësisht sipërfaqja e barit shkatërrohet, shfaqen pjesë të baltosura dhe jo të rrafshta, shkatërrohet gjelbërimi dhe pamja natyrore e parkut dhe me kalimin e kohës cilësia e hapësirës si park publik përkeqësohet.

Të dhënat e anketës e konfirmojnë këtë situatë: 65.7% e të anketuarve deklaruan se gjendja aktuale e shtigjeve u pengon shumë gjatë vrapimit, ndërsa 31.4% të tjerëve u pengon pjesërisht. Shumica dërmuese (97.1%) besojnë se ka nevojë të ndërtohet një shteg modern, dhe po ky numër presin që Komuna e Manastirit të investojë menjëherë në një projekt të tillë. Ajo që është veçanërisht e rëndësishme është se 78.6% deklaruan se nëse do të kishte një shteg të përshtatshëm, ata do të rrisnin aktivitetin e tyre fizik. Kjo do të thotë se problemi nuk ka të bëjë vetëm me rehatinë dhe sigurinë, por ndikon drejtpërdrejt edhe në motivimin e qytetarëve për të praktikuar një mënyrë të shëndetshme jetese.

Parku është i rëndësishëm edhe për sportin e organizuar. Pothuajse gjysma e të anketuarve janë anëtarë të një klubi ose grupi sportiv, ndërsa një numër i konsiderueshëm klubesh stërviten rregullisht ose herë pas here atje. Atletët, futbollistët, hedbollistët, volejbollistët - të gjithë përdorin pjesët e parkut për stërvitje fizike. Por, pa ndonjë sipërfaqe sportive moderne, ata janë të privuar nga kushtet që ekzistojnë në shumicën e qyteteve evropiane. Për atletët e rinj kjo do të thotë që zhvillimi i tyre zhvillohet në kushte jokonkurruese, gjë që ndikon drejtpërdrejt si në rezultatet sportive ashtu edhe në ambiciet e klubeve.

Këto probleme nuk janë vetëm çështje sportive apo ekologjike - ato kanë pasoja më të gjera sociale dhe ekonomike. Qasja aktuale është jofunksionale dhe e dëmshme: qytetarët janë të ekspozuar ndaj rrezikut të lëndimeve, gjelbërimi shkatërrohet dhe parku gradualisht humbet atraktivitetin e tij si një e mirë publike. Në të njëjtën kohë, komuna përballlet me shpenzime të rritura për mirëmbajtjen e zonave me bar dhe me presion të rritur publik për zgjidhjen e problemit.

Është e qartë se ekziston nevojë urgjente për një zgjidhje sistemore dhe të qëndrueshme që do të ofrojë kushte moderne për sport dhe rekreacion në park, do të mbrojë gjelbërimin dhe do t'i përgjigjet kërkesës së qytetarëve dhe klubeve sportive. Me një qasje të tillë, Parku i Qytetit do të jmund të përmbushë rolin e tij si një hapësirë publike gjithëpërfshirëse, e sigurt dhe cilësore që do të kontribuojë në shëndetin, mirëqenien dhe jetën aktive të të gjitha gjeneratave në Manastir.

3. Alternativat e shqyrtuara të zgjidhjes së mundshme

Pas përcaktimit të problemit dhe nevojës për përmirësimin e infrastrukturës në Parkun e Qytetit, lind pyetja logjike se si mund të zgjidhet ky problem. U morën në konsideratë disa zgjidhje të mundshme, secila me përparësitë dhe mangësitë e veta.

Alternativa 1: Ruajtja e situatës aktuale

Ky opsion do të thotë që parku do të vazhdojë të përdoret pa asnjë ndërhyrje. Është më i lehtë për Komunën nga aspekti i financave dhe detyrimeve administrative, pasi nuk kërkon investime ose ndryshime në infrastrukturë. Megjithatë, ruajtja e situatës aktuale mbart rreziqe serioze. Sipas të dhënave të anketës, 97.1% e të anketuarve besojnë se ka nevojë për një shteg të ri, ndërsa 65.7% thonë

se kushtet aktuale i pengojnë shumë gjatë funksionimit. Kjo qasje do të thotë se problemi mbetet i pazgjidhur, gjë që do të vazhdojë shkatërrimi i sipërfaqeve me bar, rreziku i lëndimeve të përdoruesve dhe uljen graduale të atraktivitetit të parkut si një e mirë publike. Edhe pse financiarisht më pak e ngarkuar, kjo alternativë është më e pafavorshme nga ana sociale dhe ekologjike.

Alternativa 2: Rekonstrukcioni i shtigjeve ekzistuese të betonit

Opsioni i dytë është të vazhdohet përdorimi i shtigjeve ekzistuese të betonit, ndoshta duke i rindërtuar ose zgjeruar ato. Financiarisht, ky opsion duket më ekonomik sesa ndërtimi i një shtegu të ri sportiv, pasi që e përdor infrastrukturën ekzistuese. Megjithatë, nga perspektiva e shëndetit dhe e sigurisë, është problematik. Vrapimi mbi beton krijon shumë presion në gjunjë dhe nyje, gjë që me kalimin e kohës mund të shkaktojë lëndime dhe probleme kronike. Si plotësim, rezultatet e anketës tregojnë se 78.6% e të anketuarve do të rrisnin aktivitetin e tyre fizik vetëm nëse do të kishte shteg modern, që do të thotë se betoni nuk konsiderohet si opsion i kënaqshëm. Edhe pse kjo alternativë minimizon investimin fillestar, ajo nuk zgjidh as sfidat shëndetësore dhe as ato ekologjike në planin afatgjatë.

Alternativa 3: Investimi në shteg të ri atletike në një vendndodhje tjetër

Alternativa e tretë është ndërtimi i një shtegu të ri atletike jashtë Parkut të Qytetit, për shembull brenda një stadiumi ose qendre sportive. Disa të anketuar e përmendën këtë ide në anketë. Ky opsion do të krijonte kushte për sporte profesionale, organizimin e garave dhe zhvillimin e atletikës në Manastir. Avantazhi është se shetgu do të ishte i specializuar dhe i pajisur sipas standardeve sportive. Megjithatë, një zgjidhje e këtillë kërkon investime financiare dukshëm më të larta, infrastrukturë të re dhe hapësirë shtesë. Në praktikë, kjo do të thotë gjithashtu se shtegu do të përdoret më shumë nga klubet dhe profesionistët, dhe më pak nga qytetarët e zakonshëm që përdorin parkun për rekreacion të përditshëm. Nga perspektiva e përfshirjes dhe qasshmërisë, kjo alternativë është e kufizuar dhe nuk i plotëson nevojat e komunitetit më të gjerë.

Alternativa 4: Shtrimi i një shtegu prej tartani brenda parkut ekzistues

Alternativa e katërt është adaptimi i një pjese të shtegut ekzistues të betonit në Parkun e Qytetit me një sipërfaqe moderne prej tartani. Projekti parashikon një shteg me gjatësi prej afërsisht 800 metrash dhe gjerësi prej 1.9 metrash. Një zgjidhje e këtillë ka disa përparësi: siguron një sipërfaqe vrapimi elastike dhe të sigurt, mbron zonat me bar nga shkatërrimi, është e arsyetuar financiarisht (13.5 milionë denarë - një investim i arritshëm për komunën) dhe është e arritshme për të gjithë qytetarët, pavarësisht nga mosha ose niveli i aktivitetit fizik. Si plotësim, shtegu lejon organizimin e ngjarjeve sportive, motivimin më të madh tek të rinjtë dhe rritje të vizitës së parkut. Sipas anketës, 97.1% e qytetarëve e mbështesin një zgjidhje të këtillë dhe besojnë se duhet të zbatohet sa më shpejt që është e mundur. Edhe përkundër asaj se burimet e nevojshme financiare për zbatimin e kësaj alternative janë më të larta se të tjerat, megjithatë anët pozitive mbizotërojnë, duke pasur parasysh se kjo alternativë është një shembull i një ekuilibri midis qasshmërisë, sigurisë dhe qëndrueshmërisë.

4. Zgjidhja e zgjedhur dhe aktivitetet vijuese

Pas shqyrtimit të të gjitha alternativave të mundshme, rekomandohet të vendoset një **shteg tartani në suaza të Parkut të Qytetit në Manastir**. Ky opsion del si më logjik, më i qëndrueshëm dhe më i mbështetur gjerësisht - si nga qytetarët ashtu edhe nga klubet sportive. Me këtë zgjidhje përmbushen disa qëllime në të njëjtën kohë: ofron kushte të sigurta dhe moderne për sport dhe rekreacion, mbron gjelbërimin nga shkatërrimi i mëtejshëm, inkurajon mënyrë të shëndetshme jetese tek të rinjtë dhe të rriturit dhe e promovon parkun në një qendër të vërtetë urbane për një komunitet aktiv..

Anketa e kryer në kuadër të iniciativës "Shteg për të gjithë" tregoi se madje 97.1% e të anketuarve mbështesin ndërtimin e një shtegu të tillë prej tartani, dhe 78.6% thonë se kjo do të rriste aktivitetin e tyre fizik. Kjo tregon se projekti ka potencialin jo vetëm për të përmirësuar cilësinë e rekreacionit, por edhe për të rritur në mënyrë aktive shkallën e aktivitetit fizik në mesin e popullatës, gjë që është veçanërisht e rëndësishme në një kohë kur politikat e shëndetit publik promovojnë jetesën aktive si parandalues të sëmundjeve.

Si plotësim, Parku i Qytetit është tashmë një destinacion i përditshëm për shumë sportistë dhe dashamirë të rekreacionit: atletë, futbollistë, hendbollistë, volejbollistë, entuziastë të fitnesit dhe familje që e përdorin për ecje ose vrapim të shpejtë. Për të gjithë ata, shtegu prej tartani do të përfaqësonte një cilësi të re në stërvitje dhe rekreacion - një sipërfaqe elastike, e sigurt dhe e këndshme për përdorim, pavarësisht nga mosha dhe gjendja fizike.

Kjo alternativë është e arsyetuar fuqishëm edhe nga pikëpamja ekologjike. Me vendosjen e saj, do të zvogëlohet shkatërrimi i zonave me bar, të cilat aktualisht përdoren si shtigje vrapimi "të improvizuara", duke rezultuar me vende të baltosura, jo të rrafshëta dhe erozion. Në vend që parku të degradohet me çdo stinë të re, do të krijohet një infrastrukturë funksionale që do të mbrojë mjedisin e tij natyror dhe do të përmirësojë estetikën e tij.

Përfundimisht, ky rekomandim nuk është vetëm një veprim infrastrukturor, por edhe një investim strategjik në shëndetin publik dhe kapitalin social të qytetit. Duke ndërtuar një shteg prej tartani, Manastiri do të dërgojë një mesazh të fuqishëm se po investon në shëndetin, të rinjtë dhe cilësinë e jetës së banorëve të saj.

Aktivitete konkrete

Afati kohor

- Faza 1 (Përgatitja dhe dokumentacioni): 1–2 muaj
- Faza 2 (Punë ndërtimore dhe shtresat bartëse): 2–3 muaj
- Faza 3 (Instalimi i bazës prej tartani dhe shenjave): 1 muaj

Kohëzgjatja e përgjithshme: 4–6 muaj

Ky afat kohor mundëson që projekti të përfundojë brenda një viti kalendarik, që do të thotë se qytetarët do të mund ta përdorin shtegun e ri prej tartani që në sezonin e ardhshëm.

1. Përgatitja e dokumentacionit të projektit:

- Përfshin analizën e vendndodhjes, studimin gjeodezik, zgjidhjen ideore, projektin kryesor dhe specifikimet teknike.
- Kohëzgjatja: 1–2 muaj.
- Kostot financiare: 250,000 MKD

2. Punime përgatitore:

- Vendosja e piketave dhe shënimi i trasës.
- Gërmim mekanik dhe heqja e bazës ekzistuese (1,600 m²).
- Gërmim i kategorisë së tretë dhe ngjeshja e bazës.
- Kohëzgjatja: 1 muaj.
- Kostot: afërsisht 724,800 MKD.

3. Formimi i shtresave bartëse:

- Planifikimi dhe rrafshimi i shtratit.
- Furnizimi dhe vendosja e zhavorit (320 m³).
- Shtrimi i asfaltit BNHS 16-a me trashësi mesatare prej 6 cm (1,600 m²).
- Kohëzgjatja: 1–2 muaj.
- Kostot: 2,464,000 MKD.

4. Vendosja e bazës së tartanit:

- Furnizimi dhe vendosja e bazës moderne elastike të tartanit (1.600 m²).
- Shenjat për vaprim dhe sinjalizimi.
- Kohëzgjatja: 1 muaj.
- Shpenzimet: 7.840.000 MKD.

5. Mirëmbajtja dhe menaxhimi:

- Pastrimi i rregullt dhe mirëmbajtja e sipërfaqes.
- Ndreqjet e dëmtimeve.

- Organizimi i ngjarjeve sportive në bashkëpunim me klubet sportive dhe shkollat.
- Shpenzime operative vjetore: 150.000–200.000 MKD (vlerësimi i përafërt).

Implikimet financiare

Vlera e përgjithshme e parashikuar e projektit është 13,497,784 denarë (afërsisht 220,000 euro). Ky investim mbulon tërë ndërtimin - nga dokumentacioni i projektit deri te vendosja përfundimtare e sipërfaqes prej tartani. Edhe pse bëhet fjalë për një shumë të konsiderueshme, projekti është i arsyetuar financiarisht sepse sjell përfitime afatgjata: shëndet më të mirë të qytetarëve, shpenzime të reduktuara për mirëmbajtjen e sipërfaqeve me bar, frekuentim më të madh në park dhe mundësi për zhvillimin e turizmit sportiv.

Iniciativa inovative në Komunën e Bogovinës

01

**Qendra rinore në Komunën e
Bogovinës**

Benisa Arslani (BDI)

**BOGOVINA PËR TË
RINJTË: NGA IDEJA NË
REALITET**

BENISA ARSLLANI

-BDI-

Bogovina për të rinjtë: Nga ideja në realitet

1. Rezyme

Komuna e Bogovinës përballlet me një sfidë të qartë dhe urgjente: mungesën e hapësirave rinore të sigurt, gjithëpërfshirëse dhe tërheqëse, që kufizon zhvillimin personal, profesional dhe social të të rinjve. Të rinjtë ndihen të izoluara dhe të paaktivizuar, ndërkohë që mundësitë ekzistuese për pjesëmarrje, edukim praktik dhe zhvillim kreativ janë shumë të kufizuara. Qasja aktuale ndaj kësaj çështjeje, e cila bazohet kryesisht në përdorimin sporadik të objekteve publike për aktivitete ad-hok, nuk ofron një hapësirë të qëndrueshme, të adaptuar për nevojat e komunitetit rinor, dhe nuk përfshin partnerë të jashtëm për mbështetje financiare apo teknike. Si rezultat, iniciativat e mëparshme kanë dështuar të krijojnë një impakt të qëndrueshëm: mungesa e pajisjeve të duhura, infrastruktura jo fleksibile dhe mungesa e programeve të strukturuar kanë çuar në frekuencë të ulët përdorimi dhe angazhim minimal të të rinjve.

Në përpjekje për të adresuar këtë problem, janë shqyrtuar disa alternativa. Ndërtimi i një objekti të ri nga e para është i kushtueshëm dhe kohëzgjatja e projektit do të ishte e gjatë, duke e bërë këtë opsion jo ekonomik në afat të shkurtër. Zgjerimi i aktiviteteve në hapësirat ekzistuese pa investime të konsiderueshme teknologjike dhe infrastrukturore do të kishte efekt minimal dhe nuk do të garantonte qëndrueshmëri financiare ose programore. Një qendër e përkohshme apo aktivitete të rastësishme në ambiente të tjera nuk mund të siguronin stabilitetin dhe identitetin e nevojshëm për komunitetin rinor.

Pas analizës së këtyre opsioneve dhe konsultimeve të drejtpërdrejta me 33 të rinj të komunës, zgjidhja është e qartë: adaptimi i një objekti ekzistues komunal në një Qendër Rinore multifunksionale, e kombinuar me një model partneriteti publik–privat. Kjo qasje jo vetëm që është realizueshme financiarisht dhe kohërisht, por gjithashtu i përgjigjet drejtpërdrejt kërkesave të komunitetit. Anketa tregon se 24% e të rinjve do ta frekuentonin qendrën çdo ditë, 33% disa herë në javë, dhe 42% do të merrnin pjesë në evente të specializuara, ndërsa mbi 80% e tyre e konsiderojnë të rëndësishme që hapësira të jetë e hapur, e sigurt dhe e mbështetur nga komuna dhe donatorët. Në përzgjedhjen e aktiviteteve, prioritetet kryesore përfshijnë trajnime praktike dhe profesionale, debate dhe forume rinore, media dhe prodhim kreativ, si dhe këshillim psikologjik dhe orientim karriere.

Qendra do të shndërrohet në një hapësirë moderne dhe fleksibile, me sallë për trajnime dhe evente kulturore, hapësira teknologjike dhe mediatike, bibliotekë, zona rekreative dhe sportive, zyrë për këshillim psikologjik, dhe infrastrukturë digjitale me internet falas dhe pajisje multimediale. Investimi fillestar do të jetë 35,500 euro, ndërsa shpenzimet operative vjetore llogariten në rreth 39,500 euro, me mbështetje të kombinuar nga buxheti komunal, bizneset lokale, grante ndërkombëtare, partneritete private dhe kontribute simbolike të të rinjve. Projekti do të realizohet në tre faza brenda një viti, duke

siguruar një hapësirë funksionale, të qëndrueshme dhe me ndikim të lartë në zhvillimin rinor dhe lokal.

Ky projekt përfaqëson një hap strategjik drejt vizionit afatgjatë të komunës për të fuqizuar rininë, duke krijuar mundësi të qëndrueshme zhvillimi social, kulturor dhe ekonomik. Ai është në përputhje me Ligjin për pjesëmarrjen rinore dhe reflekton dëshirat dhe nevojat konkrete të të rinjve të Bogovinës, duke u siguruar atyre një hapësirë ku zëri i tyre ka ndikim të drejtpërdrejtë në komunitet dhe ku mund të zhvillohen plotësisht si individë dhe pjesëtarë aktivë të shoqërisë.

2. Problemi – konteksti dhe rëndësia

Komuna e Bogovinës është një hapësirë me pasuri të madhe njerëzore, kulturore dhe natyrore. Pjesa më e madhe e potencialit të saj qëndron te rinia – mbi 40% e popullsisë është nën moshën 30 vjeç, çka e bën këtë komunë ndër më të rejat në vend. Ky është një kapital unik, një mundësi që rrallëherë u ofrohet komuniteteve: energjia, kreativiteti dhe idetë e brezit të ri mund të shndërrohen në motor të zhvillimit afatgjatë. Megjithatë, ky potencial i madh mbetet i papërdorur, sepse të rinjtë nuk kanë hapësirën që u nevojitet për t'u shprehur, për t'u zhvilluar dhe për të qenë pjesë aktive e komunitetit.

Në mungesë të një qendre rinore të përhershme dhe funksionale, Bogovina po përballlet me një boshllëk të dukshëm në jetën shoqërore, edukative, kulturore dhe sportive. Rinia e saj, pavarësisht dëshirës dhe talentit, nuk ka mundësi të ndjekë trajnime të strukturuar, të marrë pjesë në aktivitete inovative, apo të zhvillojë aftësi që do ta përgatisnin për tregun modern të punës. Aktivitetet kulturore dhe sociale mbeten të rralla, të organizuara shpesh në hapësira të përkohshme, pa pajisje e kushte të përshtatshme. Po kështu, edhe sporti, i cili përveçse është i domosdoshëm për shëndetin fizik dhe ndërtimin e disiplinës e frymës ekipore, kufizohet nga mungesa e infrastrukturës. Në mënyrë plotësuese, të rinjtë e Bogovinës është gjithashtu e privuar nga hapësira për pjesëmarrje qytetare, ku do të mund të zhvillonte debate, të diskutonte idetë e veta dhe të merrte pjesë në vendimmarrjen lokale.

Përveç nevojës praktike dhe sociale, rëndësia e krijimit të një qendre rinore në Bogovinë buron edhe nga kuadri ligjor shtetëror. Ligji për pjesëmarrjen rinore dhe politikat rinore, i miratuar në janar 2020, përcakton qartë se çdo komunë në Maqedoninë e Veriut ka detyrimin të krijojë një Këshill Rinor, të përgatisë një Strategji lokale rinore, të ketë një zyrtar rinor dhe një Qendër rinore funksionale. Ligji gjithashtu kërkon që komunat të ndajnë një buxhet të veçantë për politikat rinore, duke siguruar kështu që të rinjtë të mos lihen në periferi të zhvillimit lokal. Zbatimi i këtyre dispozitave nuk është vetëm pajtueshmëri me ligjin, por edhe një hap i nevojshëm për të garantuar që të rinjtë e Bogovinës të kenë hapësirën dhe mbështetjen institucionale që meritojnë.

Në praktikë, mungesa e qendrës rinore ka krijuar një gjendje ku shumë të rinj janë të detyruar ta kalojnë kohën e lirë në mënyra jo produktive, ose të udhëtojnë drejt qyteteve të tjera për të gjetur

aktivitete që në komunën e tyre mungojnë. Ky realitet jo vetëm që ul nivelin e përfshirjes sociale dhe arsimore, por edhe shtyn gjithnjë e më shumë të rinj drejt emigrimit, duke mos parë mundësi për të ndërtuar një të ardhme në vendlindjen e tyre. Nëse ky trend vazhdon, ekziston rreziku që Bogovina të humbasë një brez të tërë me potencial të jashtëzakonshëm, duke e lënë komunitetin pa energjinë, kreativitetin dhe idetë që sigurojnë zhvillimin.

Një gjendje e tillë ka pasoja të shumanshme. Pa hapësira ku të takohen dhe të bashkëpunojnë, të rinjtë mbeten të izoluar dhe të fragmentuar, gjë që dobëson kohezionin social. Pa trajnime dhe programe zhvillimore, aftësitë e tyre mbeten të kufizuara, duke e ulur konkurrueshmërinë në tregun e punës. Pa alternativa pozitive për angazhim, rritet rreziku drejt sjelljeve jo produktive ose devijimeve sociale. Mbi të gjitha, pa platforma ku zëri i tyre dëgjohej, ata mbeten të përjashtuar nga proceset vendimmarrëse, duke krijuar ndjesinë e distancimit nga komuniteti dhe mungesën e përkatësisë.

Edhe kur janë organizuar nisma sporadike për të rinjtë, ato kanë qenë të shkurtra dhe të fragmentuara, të lidhura me projekte të përkohshme që kanë përfunduar pa lënë gjurmë. Entuziazmi i të rinjve është fikur shpejt, sepse nuk ka ekzistuar një mekanizëm i përhershëm që të sigurojë vazhdimësinë dhe cilësinë e aktiviteteve. Ambientet e përdorura, si shkollat pas mësimi, salla komunale apo hapësirat e hapura, kanë rezultuar të papërshtatshme, të varura nga kufizime fizike apo klimatike dhe pa logjistikën e duhur për zhvillim multifunksional. Kështu, të rinjtë e Bogovinës janë mbetur pa një vend që ta ndiejnë si të tyre – një qendër gravitacioni social dhe kulturor, një hapësirë të sigurt e të mirëpritur ku të ndihen të mbështetur, të motivuar dhe të fuqizuar.

Një anketë e realizuar me të rinjtë e komunës dëshmon qartë këtë boshllëk. Mbi gjysma e tyre shprehën se do ta frekuentonin rregullisht një qendër rinore, ndërsa një pjesë e konsiderueshme madje do ta përdorte çdo ditë. Ata identifikuan trajnime praktike dhe profesionale, debatet dhe forumet rinore, këshillimin psikologjik, aktivitetet sportive, si dhe hapësira kreative për media e arte si prioritetet më të rëndësishme. Për më tepër, të rinjtë e shohin qendrën rinore jo vetëm si një vend aktivitesh, por si një hapësirë të hapur për të gjithë, me qasje në internet, të sigurt, gjithëpërfshirëse dhe të mbështetur nga komuna dhe donatorët.

Kjo pamje e plotë tregon se mungesa e një qendre rinore nuk është vetëm një problem infrastrukturor, por një pengesë serioze për të ardhmen sociale, kulturore dhe ekonomike të Bogovinës. Të rinjtë, si segmenti më i madh dhe më dinamik i popullsisë, nëse nuk angazhohen, shndërrohen nga një burim energjie dhe inovacioni në një potencial të humbur, duke sjellë ngecje dhe rritje të emigracionit. Prandaj, investimi në krijimin e një qendre rinore nuk është vetëm një hap drejt përmirësimit të kushteve për të rinjtë, por një domosdoshmëri strategjike për komunën. Një qendër e tillë do të bëhet katalizator për zhvillimin lokal, do të forcojë kapitalin njerëzor, do të inkurajojë pjesëmarrjen aktive dhe inovacionin dhe, mbi të gjitha, do të krijojë një vizion të përbashkët për të ardhmen e komunitetit.

Kjo tablo e plotë tregon se mungesa e një qendre rinore nuk është thjesht një problem infrastrukture, por një pengesë serioze për të ardhmen sociale, kulturore dhe ekonomike të Bogovinës. Rinia, si segmenti më i madh dhe më dinamik i popullsisë, nëse mbetet e paangazhuar, kthehet nga burim energjie e inovacioni në një potencial të humbur, duke sjellë stagnim dhe rritje të emigrimit. Ndaj, investimi në krijimin e një qendre rinore nuk është vetëm një hap drejt përmirësimit të kushteve për të rinjtë, por një domosdoshmëri strategjike për komunën. Një qendër e tillë do të bëhej katalizator i zhvillimit lokal, do të fuqizonte kapitalin njerëzor, do të nxitë pjesëmarrje aktive dhe inovacion, dhe mbi të gjitha do të krijonte një vizion të përbashkët për të ardhmen e komunitetit.

3. Alternativat e shqyrtuara të zgjidhjes së mundshme

Në kërkim të një zgjidhjeje të qëndrueshme për krijimin e një qendre rinore në komunë, janë shqyrtuar disa alternativa që ndryshojnë nga njëra-tjetra në kosto, kohëzgjatje, praktikitet dhe ndikim afatgjatë. Çdo alternativë paraqet avantazhet dhe kufizimet e veta, duke ofruar mundësi të ndryshme që variojnë nga ruajtja e modelit ekzistues, e deri te ndërtimi i një objekti modern apo partneritetet me sektorin privat.

Alternativa 1: Përdorimi i hapësirave ekzistuese publike

Kjo alternativë parashikon shfrytëzimin e ambienteve tashmë ekzistuese të komunës, si salla të shkollave, bibliotekës apo hapësira komunale, të cilat do të përshtaten për aktivitete rinore. Përparësia kryesore është kursimi i mjeteve financiare dhe mundësia për ta realizuar relativisht shpejt, duke qenë se infrastruktura bazë ekziston. Megjithatë, kjo qasje shpesh përballlet me kufizime në orare dhe hapësirë, pasi këto ambiente përdoren edhe për funksione të tjera. Për më tepër, mungesa e një identiteti të veçantë si qendër rinore mund ta zvogëlojë ndjenjën e përkatësisë së të rinjve.

Alternativa 2: Ndërtimi i një objekti të ri

Ndërtimi i një qendre të re rinore është zgjidhja më ambicioze, që do të siguronte një hapësirë moderne, të përshtatur posaçërisht për nevojat e të rinjve. Një qendër e tillë do të krijonte kushte për aktivitete të shumëllojshme, duke ofruar hapësirë të qëndrueshme dhe identitet të qartë në nivel lokal. Nga ana tjetër, kjo alternativë kërkon kohë më të gjatë për realizim, investim të madh financiar dhe angazhim të vazhdueshëm për mirëmbajtje, çka mund ta bëjë të vështirë zbatimin praktik në një afat të shkurtër.

Alternativa 3: Partneritet me sektorin privat ose organizata joqeveritare

Alternativa e tretë është krijimi i një partneriteti publiko-privat ose bashkëpunimi me organizata të shoqërisë civile. Ky model lejon ndarjen e kostove dhe resurseve, si dhe sjell ekspertizë shtesë në menaxhimin e qendrës. Përparësia kryesore qëndron në fleksibilitetin dhe mundësinë për të siguruar financime të reja për aktivitete. Megjithatë, varësia nga një partner privat ose OJQ mund të krijojë

pasiguri për vazhdimësinë nëse marrëveshja përfundon apo financimet ndërpriten, duke e bërë qendrën më pak të qëndrueshme në planin afatgjatë.

Alternativa 4: Modeli hibrid

Kjo alternativë kombinon përdorimin e hapësirave ekzistuese me elementë të partneritetit, duke siguruar qasje më fleksibile dhe gradualisht të ndërtuar. Për shembull, një pjesë e aktiviteteve mund të zhvillohen në mjediset e komunës, ndërsa pjesa tjetër të mbështetet nga sektorë privatë ose OJQ. Ky model është më i realizueshëm financiarisht sesa ndërtimi i një objekti të ri dhe ofron më shumë siguri sesa mbështetja e plotë në një partner privat. Megjithatë, sfida qëndron në koordinimin e aktorëve dhe sigurimin e një vizioni të përbashkët, pa të cilin mund të humbasë koherenca dhe funksionaliteti i qendrës rinore.

4. Zgjidhja e zgjedhur dhe aktivitetet vijuese

Pas analizimit të opsioneve të mundshme dhe duke u mbështetur në rezultatet e anketës me 33 të rinj të Komunës së Bogovinës, rekomandimi kryesor është që Komuna të angazhohet për adaptimin e një objekti ekzistues komunal në një Qendër Rinore multifunksionale, të kombinuar me një model partneriteti publik–privat. Kjo zgjidhje është jo vetëm e realizueshme financiarisht dhe kohor, por edhe në përputhje të plotë me kërkesat e të rinjve.

Rezultatet e anketës e përforcojnë këtë rekomandim. Mbi 57% e të rinjve deklaruan se do ta frekuentonin rregullisht qendrën, ndërsa 30% të tjerë do ta përdornin herë pas here. Në terma më specifikë të frekuencës së përdorimit: 24% do ta vizitonin qendrën çdo ditë, 33% disa herë në javë, dhe 42% do të merrnin pjesë në evente të specializuara. Kjo tregon një potencial të lartë përdorimi dhe përfshirjeje intensive të komunitetit rinor. Po ashtu, mbi 80% e të rinjve e vlerësuan si thelbësore krijimin e një hapësire të hapur për të gjithë, të sigurt dhe të mbështetur nga komuna dhe donatorët. Këto të dhëna tregojnë se investimi në një qendër rinore nuk është një projekt i “shtyrë nga lart”, por një kërkesë konkrete dhe e artikuluar nga vetë komuniteti rinor.

Edhe në përzgjedhjen e aktiviteteve prioritare, të rinjtë dhanë një përcaktim të qartë: 63.6% kërkuan trajnime praktike dhe profesionale, 51.5% shprehën interes për debate dhe forume rinore, ndërsa 36.4% për media dhe podkaste, po aq sa edhe për këshillim psikologjik. Këto të dhëna tregojnë se hapësira duhet të ofrojë jo vetëm aktivitete kulturore dhe rekreative, por edhe programe që lidhen drejtpërdrejt me aftësitë të rëndësishme për tregun e punës dhe me mbështetjen psikosociale. Pikërisht për këtë arsye, opsioni i rikonstruksionit të një objekti ekzistues, i kombinuar me partneritete për sigurimin e pajisjeve dhe programeve, është më i përshtatshmi: ai ofron një qendër të përhershme, të përshtatur për nevojat e komunitetit, pa prolongime dhe kosto të mëdha për ndërtim nga e para.

Objektivat kryesore

Projekti ka për qëllim të arrijë pesë objektiva kryesorë:

1. Krijimi i një hapësire të përhershme dhe miqësore për të rinjtë, ku ata mund të mblidhen, të mësojnë, të shoqërohen dhe të shprehin kreativitetin e tyre.
2. Zhvillimi i aftësive praktike dhe profesionale përmes trajnimeve në teknologji, lidership, sipërmarrje dhe fusha të tjera që përgatitin të rinjtë për tregun e punës.
3. Nxitja e pjesëmarrjes qytetare përmes forumeve, debateve dhe aktiviteteve që e lidhin rininë me proceset e vendimmarrjes lokale.
4. Promovimi i shëndetit mendor dhe fizik përmes këshillimeve psikologjike, aktiviteteve sportive dhe programeve për mirëqenie.
5. Krijimi i urave lidhëse mes të rinjve dhe sektorit privat, duke ofruar mundësi për punësim, vetëpunësim dhe praktikë profesionale.

Përshkrimi i hapësirës së qendrës

Objekti ekzistues që do të adaptohet do të shndërrohet në një qendër moderne dhe multifunksionale.

Në të do të përfshihen:

- një sallë e madhe për trajnime, debate dhe evente kulturore;
- një hapësirë teknologjike dhe mediatike me studio podkasti dhe pajisje për prodhime digjitale;
- bibliotekë dhe kënd leximi;
- hapësira rekreative e sportive për aktivitete argëtuese;
- zyrë për këshillim psikologjik dhe orientim në karrierë;
- infrastrukturë digjitale me internet falas, pajisje multimediale dhe teknologji të përshtatshme.

Qendra do të projektohet në bazë fleksibiliteti, në mënyrë që të mund të përshtatet sipas nevojave të ndryshme të komunitetit rinor.

Programet prioritare

Programet do të strukturohen në shtatë fusha kryesore:

1. Trajnime për aftësi jetësore dhe profesionale në teknologji, lidership, sipërmarrje dhe kreativitet.
2. Aktivitete sportive dhe rekreative, si turne, ushtrime fizike, joga dhe aktivitete në natyrë.
3. Media dhe prodhim kreativ, përmes podkasteve, gazetarisë qytetare dhe projekteve multimediale.
4. Bibliotekë dhe klube letrare për lexim publik, takime me autorë dhe konkurse krijuese.
5. Shfaqje filmash dhe diskutime mbi tema edukative dhe sociale.

6. Debate dhe forume rinore që lidhen me çështje lokale, shtetërore dhe globale.
7. Këshillim psikologjik dhe orientim në karrierë, për mbështetje emocionale, menaxhim stresi dhe ndërmjetësim me tregun e punës.

Implikimet financiare

Investimi fillestar parashikohet të jetë 35,500 euro për prokurimin e mobileve, pajisje teknologjike, ndriçim dhe krijimin e hapësirave funksionale. Shpenzimet operative vjetore llogariten në 39,500 euro, duke përfshirë pagat e stafit, shpenzime komunale, mirëmbajtjen, materialet edukative, promovimin dhe organizimin e aktiviteteve.

Burimet e financimit do të jenë të kombinuara:

- 20,000 euro nga buxheti komunal,
- 5,000 euro nga bizneset lokale,
- 15,000 euro nga grante ndërkombëtare,
- 5,000 euro nga partneritete me sektorin privat,
- deri në 1,000 euro nga kontributet simbolike të të rinjve.

Afati kohor i realizimit

Projekti do të realizohet në tri faza:

1. Faza përgatitore (0–3 muaj): përzgjedhja e objektit, hartimi i planit të rikonstruksionit dhe mobilizimi i fondeve.
2. Faza e rikonstruksionit dhe pajisjes (4–9 muaj): përshtatja e hapësirave dhe blerja e pajisjeve të nevojshme.
3. Faza e funksionalizimit (10–12 muaj): trajnimi i stafit, krijimi i programeve dhe hapja zyrtare e qendrës.

Me këtë ritëm, qendra rinore e Bogovinës mund të jetë plotësisht funksionale brenda një viti, duke ofruar një model të qëndrueshëm për përfshirjen rinore dhe zhvillimin lokal.

Ky projekt përfaqëson një hap strategjik drejt vizionit afatgjatë të komunës për të fuqizuar pozitën e të rinjve dhe për të krijuar mundësi të qëndrueshme zhvillimi social, kulturor dhe ekonomik. Ai është në përputhje të plotë me Ligjin për pjesëmarrjen rinore dhe reflekton dëshirat dhe nevojat konkrete të të rinjve të Bogovinës, duke siguruar një qendër ku zëri i tyre ka vlerë dhe ndikim të drejtpërdrejtë në komunitet.

Iniciativa inovative në Komunën e Gostivarit

01

**Një qytet pa mbeturina, një qytet
me buzëqeshje**

Milot Selimi (BDI)

QYTET PA MBETURINA, QYTET ME BUZËQESHJE

MILOT SELIMI

-BDI-

Qytet pa mbeturina, qytet me buzëqeshje

1.Rezyme

Qendra e Gostivarit, si qendër ekonomike, sociale dhe kulturore e qytetit, përballlet me mungesë të shportave publike për mbeturina, duke krijuar pasoja të dukshme: shpërndarje të mbeturinave në hapësirat publike, kushte të pasigurta higjienike, dëmtim të pamjes urbane dhe ndikim negativ në aktivitetin ekonomik dhe turistik. Problemi nuk është vetëm infrastrukture, por reflekton edhe mungesën e planifikimit dhe mirëmbajtjes së shportave ekzistuese, si dhe pjesëmarrjes së kufizuar institucionale dhe qytetare. Shportat e mëparshme, kur nuk menaxhoheshin rregullisht, pengonin lëvizjen e këmbësorëve dhe u hoqën, duke krijuar boshllëkun aktual. Anketa e zhvilluar tregon se 97.5% e qytetarëve e konsiderojnë situatën serioze dhe mbështesin vendosjen e shportave të reja, duke treguar gatishmërinë për të mbështetur një zgjidhje praktike dhe të mirë menaxhuar.

Janë shqyrtuar disa alternativa për të adresuar problemin. Vazhdimi i status aktual do të thellonte problemin dhe do të dëmtonte besueshmërinë e institucioneve, ndërsa vendosja e kontejnerëve të mëdhenj ose nëntokësorë ka kufizime funksionale dhe kosto të larta. Shportat inteligjente përbëjnë një opsion inovativ, por janë jashtëzakonisht të shtrenjta dhe kërkojnë mirëmbajtje të specializuar, duke rrezikuar dështimin praktik. Analiza tregon se vendosja e shportave publike standarde në pozita strategjike në qendër të qytetit është alternativa më efektive: që është e përballueshme financiarisht, lehtësisht e menaxhueshme dhe e pranueshme nga qytetarët.

Në këtë drejtim rekomandohet vendosja e 8–10 shportave çdo 100–200 metra në zonat më frekuentuese, pranë kafeneve, institucioneve dhe stacioneve të pritjes. Ky opsion kombinon përfitime të menjëhershme për higjienën dhe imazhin urban me përfshirjen qytetare dhe edukimin komunitar përmes fushatave, aksioneve pastrimi dhe bashkëpunimit me shkollat, grupet rinore dhe afaristët. Projektit i përcaktohet një buxhet i përballueshëm prej rreth 4 350 € dhe mund të realizohet brenda 2–3 muajsh, duke përfshirë hartëzimin, prokurimin, instalimin, fushatën e ndërgjegjësimit dhe monitorimin fillestar të efekteve. Ky opsion siguron një qasje gjithëpërfshirëse, afatshkurtër dhe të qëndrueshme, duke transformuar kulturën urbane dhe duke forcuar lidhjen midis komunitetit dhe institucioneve lokale.

2. Problemi – konteksti dhe rëndësia

Qendra e Gostivarit, si zemra ekonomike, sociale dhe kulturore e qytetit, përballlet sot me një problem thelbësor urban: mungesën totale të shportave publike për mbeturina. Në një zonë ku përqendrohen bizneset, shërbimet administrative, aktivitetet tregtare dhe ku kalojnë çdo ditë qindra banorë dhe

vizitorë nga rrethina dhe diaspora, fakti që nuk ekziston asnjë pikë publike për hedhjen e mbeturinave të vogla përfaqëson jo vetëm një boshllëk teknik, por një krizë të mirëfilltë të menaxhimit urban. Në një rreze prej afro një kilometri nga sheshi kryesor, nuk gjendet asnjë shportë – një gjendje e papranueshme për një qytet me mbi 60.000 banorë rezidentë dhe një fluks të shtuar vizitorësh sezonalë.

Kjo situatë ka sjellë pasoja të shumta dhe të dukshme. Qytetarët janë të detyruar t'i hedhin mbeturinat në tokë, pranë shtyllave, hyrjeve të bizneseve apo hapësirave publike. Si rezultat, qendra e qytetit shpesh paraqitet e mbuluar me mbeturina të shpërndara, duke dëmtuar pamjen estetike, duke ulur cilësinë e jetesës dhe duke krijuar kushte të pasigurta higjienike. Në aspektin shëndetësor, mbeturinat e shpërndara kontribuojnë në përhapjen e insekteve, tërheqin kafshë endacake dhe prodhojnë erëra të pakëndshme, duke rritur kështu rrezikun për infeksione dhe sëmundje. Për bizneset, pamja joestetike e qendrës ka pasoja të drejtpërdrejta ekonomike, e bën më pak atraktive zonën dhe largon klientët. Për një qytet që synon të zhvillohet si qendër urbane moderne dhe mikpritëse, ky paraqet një dëm të madh në aspektin e imazhit.

Përvoja e kaluar dëshmon se problemi nuk qëndron vetëm në ekzistencën e shportave, por në mungesën e planifikimit dhe mirëmbajtjes së tyre. Shportat e vendosura dikur shpesh pengonin lëvizjen e këmbësorëve ose hyrjet e bizneseve, ndërsa mungesa e zbrazjes së rregullt i bënte ato të tejmbushura dhe burim ndotjeje. Si pasojë, u hoqën dhe nuk u zëvendësuan më, duke krijuar boshllëkun aktual.

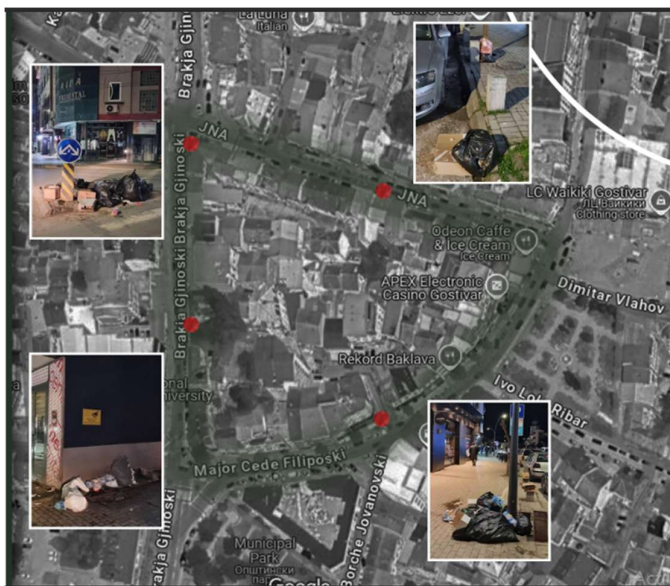
Të dhënat e mbledhura nga anketa e zhvilluar (70.6% afaristë dhe 29.4% banorë) e bëjnë të qartë përmasën e problemit dhe perceptimin e tij si urgjencë komunitare. Plot 97.5% e të anketuarve pranojnë se ka një problem serioz me mbeturinat në sheshin kryesor, ndërsa po aq mbështesin fuqimisht vendosjen e shportave të reja. Për më tepër, 80.7% e të anketuarve pohojnë se shportat që kanë ekzistuar më parë kanë qenë efektive kur janë menaxhuar mirë, çka tregon se qytetarët besojnë në këtë zgjidhje, por kërkojnë zbatim të planifikuar dhe mirëmbajtje të rregullt.

Edhe pritshmëritë për numrin e shportave janë të larta. Rreth 46.2% e qytetarëve mendojnë se duhen 4–5 shporta për mbulimin përkatës të sheshit dhe rrugëve kryesore, të vendosura në çdo 100–200 metra në lokacione strategjike, ndërsa 25.2% kërkojnë më shumë se 5, duke e bërë të qartë se vendosja e një numri minimal nuk shihet si zgjidhje serioze. Analiza e terrenit, sipas standardeve urbane, tregon se për mbulim adekuat të sheshit dhe rrugëve kryesore duhen të paktën 8–10 shporta, të vendosura çdo 100–200 metra në pika strategjike (pranë kafeneve, stacioneve të pritjes, institucioneve dhe hapësirave me konsum të lartë ushqimor).

Problemi, megjithatë, nuk është vetëm infrastrukturor. Shumë qytetarë theksojnë mungesën e angazhimit institucional nga Komuna dhe NP “Komunalec”, duke shprehur frustrim se “duket sikur institucionet nuk kanë interes për këtë çështje” – një perceptim që ul gatishmërinë e komunitetit për të

kontribuar në mbajtjen pastër të hapësirës publike. Ky është një tregues i qartë se besueshmëria institucionale është po aq e rëndësishme sa vendosja fizike e shportave. Pa një shembull pozitiv nga lart, qytetarët hezitojnë të marrin përgjegjësi individuale. Në këtë kontekst, problemi i mungesës së shportave është një simptomë e mungesës së një plani të qëndrueshëm urban dhe të një kulture të edukimit qytetar. Nuk mjafton vetëm vendosja e shportave: qytetarët vetë kërkojnë kombinimin e infrastrukturës me aktivitete ndërgjegjësuëse, si fushata edukative, aksione pastrimi dhe partneritet të qartë mes komunës, bizneseve dhe komunitetit. Për këtë arsye, vendosja e shportave nuk është thjesht një investim teknik, por një hap drejt transformimit të kulturës urbane dhe forcimit të lidhjes mes qytetarëve dhe institucioneve lokale.

Në përfundim, mungesa e shportave në qendrën e Gostivarit nuk është një çështje e vogël, por një problem me ndikim të shumëfishtë: estetik, shëndetësor, ekonomik dhe institucional. Ai reflekton sfidat e menaxhimit urban dhe të kulturës qytetare, duke dëmtuar drejtpërdrejt mirëqenien e përditshme të komunitetit dhe imazhin e qytetit. Për shkak të kësaj, ndërhyrja nuk duhet parë si opsionale, por si një domosdoshmëri emergjente që kërkon një zgjidhje të integruar, gjithëpërfshirëse dhe të qëndrueshme.

Fotografia ilustron gjendjen aktuale të qendrës së qytetit, ku mungesa e shportave publike dhe mirëmbajtjes adekuate reflektohet qartë në mjedisin urban.

3. Alternativat e shqyrtuara të zgjidhjes së mundshme

Për të adresuar problemin e mungesës së shportave në qendrën e Gostivarit, janë shqyrtuar disa alternativa të mundshme. Secila prej tyre është vlerësuar sipas funksionalitetit, kostos, ndikimit urban dhe social, si dhe mundësisë për zbatim të shpejtë. Ky proces analize tregon se jo çdo opsion është i përshtatshëm, ndërsa disa paraqiten si më të pranueshme për kontekstin lokal.

Alternativa e parë është vazhdimi me status quo, pra të mos vendosen fare shporta të reja. Ky opsion nuk kërkon investime financiare dhe mund të shihet si zgjidhja më e thjeshtë nga ana institucionale. Megjithatë, përfitimet e tij përfundojnë këtu. Në realitet, kjo alternativë është e papranueshme, pasi e përjetëson dhe e thellon problemin ekzistues. Të dhënat nga anketa tregojnë se 97.5% e qytetarëve e konsiderojnë këtë problem serioz dhe kërkojnë vendosjen e shportave të reja. Nëse institucionet zgjedhin të mos veprojnë, perceptimi i neglizhencës do të forcohet, duke dëmtuar besueshmërinë e tyre dhe duke e bërë qendrën e qytetit edhe më të papërshtatshme për jetën urbane dhe zhvillimin ekonomik.

Një alternativë tjetër është vendosja e kontejnerëve të mëdhenj në skajet e qendrës. Ky opsion lehtëson punën e NPK “Komunalec”, pasi redukton numrin e pikave që duhet zbrazur dhe krijon kapacitet më të madh për grumbullim mbeturinash. Megjithatë, ai nuk i shërben nevojave reale të këmbësorëve. Një qytetar që shëtit në shesh nuk mund të mbajë me vete mbeturinat deri te një kontejner i madh në periferi të zonës. Për më tepër, grumbullimi i mbeturinave në një numër të kufizuar pikash krijon probleme të tjera: erë të rëndë, ndotje vizuale dhe perceptim të qendrës si hapësirë të pakujdesur. Në vend që të zgjidhë problemin, ky opsion thjesht e zhvendos atë në lokacione të tjera.

Alternativa e tretë është vendosja e kontejnerëve nëntokësorë. Këto sisteme janë estetikisht të pranueshme, kanë kapacitet të madh dhe shmangin grumbullimin në sipërfaqe. Në disa qytete të rajonit ato janë përdorur me sukses. Megjithatë, ato kërkojnë investime të larta financiare dhe kohë të gjatë për realizim. Kostoja e instalimit për një kontejner të tillë është disa herë më e lartë sesa për shportat standarde, ndërsa infrastruktura ekzistuese në qendër të Gostivarit (rrjeti nëntokësor, kanalizimet dhe instalimet e tjera) paraqet sfida teknike që mund të vështirësojë madje edhe etë pamundësojë realizimin e kësaj alternative. Për këtë arsye, kjo zgjidhje nuk është e përshtatshme në afat të shkurtër, megjithëse mund të merret parasysh gjatë planifikimit afatgjatë të qytetit.

Alternativa më inovative është përdorimi i shportave inteligjente (“smart bins”), të cilat funksionojnë me energji solare dhe kanë mekanizma ngjeshës për të rritur kapacitetin e tyre. Avantazhi i tyre kryesor është se reduktojnë ndjeshëm frekuencën e zbrazjes, ofrojnë monitorim në kohë reale dhe përfaqësojnë një teknologji moderne që përputhet me vizionin e qyteteve të mençura. Megjithatë, ky opsion është jashtëzakonisht i shtrenjtë dhe kërkon mirëmbajtje të specializuar. Në një komunë si Gostivari, ku buxheti është i kufizuar dhe kapacitetet teknike të ndërmarrjes publike janë modeste, kjo alternativë paraqet rrezik të lartë për dështim praktik. Një shportë e tillë mund të kushtojë disa mijëra euro, ndërkohë që i gjithë projekti për vendosjen e shportave standarde mund të realizohet me vetëm 4.000–5.000 euro

Alternativa e pestë është vendosja e shportave publike standarde në pozita strategjike në qendër të qytetit. Analiza e terrenit sugjeron se për mbulim adekuat të sheshit dhe rrugëve kryesore nevojiten

8–10 shporta, të vendosura çdo 100–200 metra, sidomos pranë zonave më problematike si kafene, dyqane ushqimore, hyrje institucionesh dhe stacione pritjeje. Kostoja e këtij opsioni është minimale – rreth 1.200 deri në 2.000 euro për blerjen e shportave dhe 4.350 euro gjithsej me instalim dhe mirëmbajtje – ndërkohë që përfitimet janë të mëdha: përmirësim i pastërtisë, ulje e kostove të pastrimit emergjent, rritje e imazhit të qytetit dhe rritje e atraktivitetit ekonomik të zonës. Për më tepër, kjo zgjidhje gëzon mbështetje të gjerë qytetare: përkatësisht 97.5% e të anketuarve janë në favor të saj, ndërsa 80.7% besojnë se shportat e mëparshme kanë pasur efekt pozitiv kur janë menaxhuar mirë. Kjo alternativë nuk është thjesht një investim teknik, por pjesë e një qasjeje më të gjerë.

4. Zgjidhja e zgjedhur dhe aktivitetet vijuese

Duke u bazuar në analizën e alternativave dhe në pritshmëritë e qarta të qytetarëve dhe bizneseve, rekomandimi kryesor është **vendosja e shportave publike standarde për mbeturina në qendrën e Gostivarit dhe rrugët përreth saj, në distancë prej 100–200 metrash nga njëra anë**. Ky opsion është i realizueshëm, financiarisht i përballueshëm dhe gëzon mbështetje të gjerë qytetare, duke ofruar përfitime të menjëhershme për higjienën dhe imazhin urban. Nga analiza e alternativave rezulton se vendosja e shportave publike është zgjidhja më e balancuar midis efektivitetit, koston dhe mbështetje nga qytetarët. Për më tepër, ky opsion promovon ndërgjegjësimin qytetar dhe bashkëpunimin midis banorëve, afaristëve dhe institucioneve komunale, duke promovuar një model të qëndrueshëm menaxhimi të mbeturinave.

Aktivitetet konkrete për zbatim janë:

1. **Planifikimi i vendosjes:** Hartëzimi i zonës për të identifikuar pikat më të përshtatshme, duke marrë parasysh intensitetin e lëvizjes së qytetarëve dhe afërsinë me bizneset, në bashkëpunim të ngushtë me afaristët dhe banorët lokalë. Ky proces do të sigurojë që shportat të jenë të aksesueshme dhe të përdorura në mënyrë efektive, duke rritur ndjeshëm pastrimin e hapësirave publike.
2. **Blerja dhe instalimi:** Sigurimi i shportave me kapacitet dhe dizajn të përshtatshëm për llojet e mbeturinave të përditshme, të vendosura në mënyrë strategjike për të mbuluar të gjithë sheshin dhe rrugët përreth. Ky hap garanton që investimi të ketë efekt maksimal dhe të shmangë grumbullimin e mbeturinave në zona të caktuara.
3. **Koordinimi me NP “Komunalec”:** Përcaktimi i një plani të detajuar për zbrazjen e shportave 2–3 herë në ditë dhe krijimi i një mekanizmi të qartë raportimi për çdo problem ose pengesë. Ky hap është në përputhje edhe me pritshmëritë e qytetarëve, pasi **68.1% e të anketuarve** kanë theksuar nevojën për dialog të drejtpërdrejtë me komunën dhe NPK “Komunalec”, duke e bërë të domosdoshëm një komunikim transparent dhe të rregullt me

publikun. Një koordinim i tillë siguron gjithashtu që shërbimi të jetë i qëndrueshëm dhe i mirëmbajtur në mënyrë të vazhdueshme.

4. **Fushatë ndërgjegjësimi:** Një fushatë 4–6 javore përmes posterave, pankartave dhe rrjeteve sociale që promovon përdorimin e shportave dhe edukimin mbi menaxhimin e mbeturinave. Kjo nuk është thjesht një masë shtesë, por një kërkesë që del nga vetë qytetarët – **15.1% e të anketuarve** kanë theksuar nevojën për fushata të tilla, duke treguar se komuniteti është i vetëdijshëm për rolin e edukimit qytetar në suksesin e projektit. Një fushatë e tillë pritet të ndryshojë gradualisht sjelljet dhe të ulë papastërtinë në hapësirat publike.
5. **Aktivitete komunitare shtesë:** Angazhimi i shkollave, grupeve rinore dhe organizatave lokale në aksione pastrimi dhe aktivitete edukative, duke e bërë ndërhyrjen më gjithëpërfshirëse dhe afatgjatë. Kjo i jep komunitetit një ndjesi pronësie mbi ambientin e tyre dhe forcon pjesëmarrjen qytetare, duke krijuar një model që mund të ripërdoret në lagje të tjera.
6. **Monitorimi dhe raportimi:** Kontrole mujore të gjendjes së shportave dhe pastërtisë së hapësirës publike, duke përfshirë matjen e kënaqësisë qytetare përmes sondazheve të rregullta. Kjo mundëson identifikimin e problematikave në kohë dhe adaptimin e shërbimit sipas nevojave reale të përdoruesve.

Implikimet financiare:

Projekti parasheh një buxhet të përballeshëm prej rreth **4 350 €**, që mbulon blerjen, instalimin, mirëmbajtjen dhe shpenzimet administrative. Për një komunë të madhësisë së Gostivarit, kjo shifër është minimale në raport me ndikimin social dhe ekonomik që pritet të gjenerohet, duke përfshirë përmirësimin e imazhit urban, rritjen e kënaqësisë së qytetarëve dhe nxitjen e turizmit dhe biznesit lokal.

Korniza kohore për realizim:

Projekti mund të realizohet brenda **2–3 muajsh** nga miratimi:

- **Muaji 1:** Hartëzimi dhe prokurimi i shportave.
- **Muaji 2:** Instalimi dhe nisja e fushatës së ndërgjegjësimi.
- **Muaji 3:** Monitorimi i parë dhe fillimi i aktiviteteve komunitare.

Ky plan siguron një qasje gjithëpërfshirëse, duke kombinuar zgjidhje praktike, pjesëmarrje qytetare dhe edukim, që janë elementë kyç për një menaxhim të qëndrueshëm dhe efektiv të mbeturinave në qendër të Gostivarit.

Iniciativa inovative në Komunën e Dibrës

01

**Hapësirë për të gjithë: Krijimi i
zgjidhjeve të reja të parkimit në Dibër**
Arbërije Limani (BDI)

**HAPËSIRË PËR TË GJITHË:
KRIJIMI I ZGJIDHJEVE TË
REJA PËR PARKIM NË DIBËR**

ARBËRIJE LIMANI
-BDI-

Hapësirë për të gjithë: Krijimi i zgjidhjeve të reja për parkim në Dibrë

1. Rezyme

Qyteti i Dibrës, me një popullsi prej rreth 11,735 banorësh dhe 17 fshatra përreth, përballet me një problem të rrezikshëm dhe në rritje në fushën e mobilitetit urban: mungesën e hapësirave të organizuara për parkim. Në zonat qendrore, pranë institucioneve shëndetësore, tregut dhe shkollave, dendësia e automjeteve tejkalon kapacitetin e infrastrukturës ekzistuese, duke detyruar qytetarët të parkojnë në trotuare, hapësira të gjelbra dhe vende që nuk janë parashikuar për këtë dedikim. Kjo sjell bllokime në qarkullim, ul nivelin e sigurisë për këmbësorët dhe e bën të vështirë qasjen në banesa, biznese dhe institucione. Shoferët dhe udhëtarët humbasin kohë dhe karburant, banorët hasin vështirësi në hyrjet e tyre, bizneset përballen me ulje të klientelës dhe sfida logjistike, ndërsa grupet më të cënueshme, si të moshuarit dhe personat me aftësi të kufizuara, përballen me pengesa të rënda në lëvizje.

Për të adresuar këtë sfidë, janë shqyrtuar disa alternativa. Riorganizimi i hapësirave ekzistuese për parkim me sinjalistikë të qartë dhe rregulla më të rrepta mund të sjellë një lehtësim të përkohshëm, por nuk mjafton për të përballim të plotë të nevojave në rritje. Zgjerimi i rrugëve dhe hapësirave publike do të ofronte më shumë kapacitet, por kërkon investime të mëdha dhe mund të ndikojë negativisht në hapësirat e gjelbra dhe cilësinë e jetës urbane. Nxitja e përdorimit të transportit publik dhe biçikletave është e rëndësishme për reduktimin e ngarkesës së automjeteve, por kërkon ndryshim të shprehive nga qytetarët e zakonshëm dhe investime afatgjata, dhe nuk mund të zëvendësojë nevojën për hapësira parkimi të organizuara. Një zgjidhje më gjithëpërfshirëse dhe e qëndrueshme është ndërtimi i garazheve me kate, i shoqëruar me krijimin e hapësirave të reja të shënuara për parkim dhe vendosjen e masave ndëshkuese ndaj parkimeve të parregullta. Kjo qasje adreson nevojën për kapacitet shtesë, përmirëson qasjen dhe sigurinë për këmbësorët, shfrytëzon më mirë hapësirat ekzistuese dhe ofron mundësi për të ardhura për mirëmbajtje dhe operim afatgjatë.

Ndërtimi i garazheve do të përfshijë identifikimin e lokacioneve strategjike, si qendra pranë bankave dhe restoranteve, ku mund të ofrohen 30–40 vende parkimi, si dhe rruga pranë Qendrës Kulturore, me 10–15 vende parkimi, duke siguruar akses të lehtë tek institucionet dhe shërbimet. Ndërtimi do të respektojë standardet moderne për siguri, energjetikë, aksesueshmëri dhe qëndrueshmëri strukturore, duke përfshirë strukturën me beton dhe çelik, pajisjet teknike, barrierat automatike, kamerat e sigurisë dhe sistemet e alarmit. Planifikimi urban afatgjatë dhe fushata ndërgjegjësuere për qytetarët do të garantojnë përdorim të efektshëm dhe respektim të rregullave të parkimit. Analiza financiare tregon se investimi fillestar i kërkuar për ndërtimin e garazheve është në shumën prej 36.2 milionë denarë. Megjithatë, meqenëse garazhet do të gjenerojnë burime financiare, parashikohet të sigurohet një kthim i investimit (përmes burimeve të gjeneruara) prej 27.4% dhe për rreth 3.6 vitesh. Kjo gjithashtu siguron dhe garanton qëndrueshmëri financiare afatgjatë. Periudha totale e zbatimit, nga përgatitja deri në vënien në funksionim fillestar, parashikohet të zgjasë 16-20 muaj.

Në këtë mënyrë, ndërtimi i garazheve me kate, i kombinuar me masa të planifikuara urbanistike dhe edukim qytetar, përfaqëson një zgjidhje të qëndrueshme dhe gjithëpërfshirëse për problematikën e parkimit në Dibrë, dhe sjell përmirësim të mobilitetit, siguri, qasje në shërbime dhe cilësi të jetës urbane, dhe duke krijuar një qytet më funksional dhe të jetueshëm për të gjithë banorët.

2. Problemi – konteksti dhe rëndësia

Me regjistrimin e fundit të vitit 2021, Komuna e Dibrës, e vendosur në pjesën jugperëndimore të vendit, numëron popullsi prej 15,412 banorësh. Qyteti i Dibrës, si qendër administrative e komunës, ka një popullsi prej rreth 11,735 banorësh. Komuna përfshin gjithsej 17 fshatra përreth, duke e bërë atë një zonë me shpërndarje të gjerë të popullsisë dhe nevoja të ndryshme për transport dhe parkim. Qyteti i Dibrës po përballlet me një problem serioz dhe në rritje në fushën e mobilitetit urban, i cili buron nga mungesa kritike e hapësirave të organizuara për parkim. Situata është veçanërisht e theksuar në zonat qendrore dhe rreth institucioneve shëndetësore, tregut dhe institucioneve arsimore, ku dendësia e automjeteve e tejkalon ndjeshëm kapacitetin e infrastrukturës ekzistuese.

Ky disbalanc ka sjellë parkime të shpeshta në trotuare, hapësira të gjelbra dhe vende që nuk janë parashikuar për këtë dedikim, duke shkaktuar bllokime në qarkullim, duke ulur nivelin e sigurisë për këmbësorët dhe duke e bërë të vështirë qasjen në banesa, biznese dhe institucione. Më të prekurit janë shoferët dhe udhëtarët, të cilët humbasin kohë dhe karburant në kërkim të një vendi të lirë parkimi; banorët, të cilëve shpesh u bllokohet hyrja në shtëpitë e tyre; bizneset lokale, që përballen me ulje të klientelës dhe vështirësi logjistike; si dhe grupet e cënueshme të këmbësorëve (të moshuarit, prindërit me fëmijë në karrocë dhe personat me aftësi të kufizuara), të cilët detyrohen të ecin në trotuare të mbushura me automjete.

Shkaqet e kësaj gjendjeje janë të shumëfishta:

- **Mungesë e planifikimit urban të përshtatur ndër vite:** Zhvillimi i qytetit ka ndodhur pa një plan të qartë për parkimin, duke çuar në përdorimin e hapësirave publike për parkim.
- **Mungesë e vlerësimeve sistematike për kapacitetet e parkimit:** Nuk ka pasur një analizë të detajuar të nevojave për parkim në qytet, duke çuar në ndërtimin e infrastrukturës pa marrë parasysh kërkesat reale.
- **Rritja e shpejtë e numrit të automjeteve:** Me rritjen e numrit të automjeteve, kapaciteti i infrastrukturës ekzistuese është tejkaluar.
- **Mungesë e mekanizmave efektivë për kontrollin dhe ndalimin e parkimeve të paligjshme:** Pa masa të qarta dhe të zbatueshme, parkimet e paligjshme janë bërë një fenomen i zakonshëm.

Si pasojë, qasjet e deritanishme, të kufizuara në improvizime dhe masa të përkohshme – nuk kanë ofruar zgjidhje të qëndrueshme.

Një anketë e realizuar në kuadër të nismës “Hapësirë për të gjithë: Krijimi i zgjidhjeve të reja për parkimin në Dibër”, ka nxjerrë këto rezultate:

- **46%** e qytetarëve harxhojnë mbi 20 minuta për të gjetur një vend të lirë parkimi.
- **92%** e konsiderojnë numrin e hapësirave ekzistuese si krejtësisht të pamjaftueshëm.

- **61.5%** mbështetin ndërtimin e garazheve me kate, krijimin e hapësirave të reja të shënuara për parkim dhe aplikimin e masave ndëshkuese ndaj parkimeve të parregullta.

Këto të dhëna tregojnë se qytetarët jo vetëm që janë të vetëdijshëm për problemin, por edhe të hapur ndaj zgjidhjeve konkrete dhe të rregulluara. Gjithashtu, një pjesë e konsiderueshme e tyre mbështet vendosjen e masave ndëshkuese ndaj parkimeve të paligjshme, veçanërisht në zonat më kritike, me qëllim uljen e kaosit në qarkullim dhe rritjen e sigurisë. Situata e parkimit në Dibrë përfaqëson një problem urgjent dhe të shumë anshëm, i cili ndikon në mobilitetin, sigurinë, zhvillimin ekonomik dhe cilësinë e jetës urbane. Dështimet e deritanishme për ta adresuar këtë çështje kanë krijuar një realitet ku improvizimet nuk janë më të mjaftueshme. Prandaj, ekziston një nevojë e menjëhershme për ndërhyrje të planifikuara, të bazuara në të dhëna dhe të orientuara drejt zgjidhjeve afatgjata dhe të qëndrueshme, të cilat do të mundësojnë një qytet më funksional, më të sigurt dhe më të jetueshëm për të gjithë banorët e Dibrës.

3. Alternativat e shqyrtuara të zgjidhjes së mundshme

Në adresimin e problemit të parkimit dhe trafikut në Dibrë, janë shqyrtuar disa alternativa të ndryshme për të gjetur një zgjidhje të qëndrueshme dhe të zbatueshme në afatmesëm dhe afatgjatë.

Riorganizimi i hapësirave ekzistuese për parkim është parë si një masë e mundshme fillestare, përfshirë edhe vendosjen e sinjalistikës së qartë, shenja vizuale dhe rregulla më të rrepta për parkimin e automjeteve. Ky option ka avantazhin e zbatimit të shpejtë dhe mund të sjellë një përmirësim të përkohshëm në qarkullim dhe në përdorimin optimal të hapësirave ekzistuese. Rezultatet e anketës tregojnë se mbi gjysma e qytetarëve përballen çdo ditë me vështirësi në gjetjen e një vendi parkimi dhe 46% harxhojnë më shumë se 20 minuta në kërkim të një vendi të lirë. Kjo tregon se riorganizimi i hapësirave ekzistuese mund të lehtësojë situatën për një pjesë të qytetarëve, por nuk mjafton për nevojat në rritje dhe nuk adreson kufizimet strukturore të infrastrukturës. Në afat të gjatë, kjo do të mbetet një masë e kufizuar.

Alternativa tjetër e shqyrtuar ka qenë **zgjerimi i rrugëve dhe hapësirave publike për krijimin e vendeve të reja parkimi**. Ky option mund të ofrojë më shumë kapacitet, gjë që do të ishte e dobishme për të përballuar për 92% të qytetarëve që konsiderojnë numrin e hapësirave ekzistuese të pamjaftueshëm. Megjithatë, ai kërkon investime të mëdha financiare dhe periudha të gjata për realizim. Po ashtu, zgjerimi mund të ndikojë negativisht në hapësirat e gjelbra dhe cilësinë e jetës urbane, duke shkaktuar tensione mes komunitetit dhe planifikuesve urbanë. Kështu, megjithëse kjo alternativë mund të shtojë kapacitetin afatshkurtër, efekti i saj afatgjatë mund të jetë i kufizuar dhe potencialisht konfliktual.

Alternativa e tretë ka përfshirë **nxitjen e përdorimit të transportit publik dhe biçikletave si alternativë ndaj makinës private**. Ky option synon uljen e ngarkesës së automjeteve në qendër dhe

zvogëlimin e kërkesës për parkim, duke përmirësuar kështu lëvizjen dhe cilësinë e jetës për këmbësorët, përfshirë të moshuarit dhe personat me aftësi të kufizuara. Megjithatë, ky opsion kërkon një ndryshim të madh të zakoneve të qytetarëve, edukim të vazhdueshëm dhe investime në infrastrukturën e transportit publik dhe rrjetet për biçikleta. Efektiviteti i tij në afat të shkurtër dhe afatmesëm është i kufizuar, dhe për këtë arsye mund të shërbejë vetëm si masë e implementuar dhe jo si zgjidhje e inkorporuar.

Edhe një nga alternativat e shqyrtuara është **ndërtimi i garazheve me kate**, i shoqëruar me krijimin e hapësirave të reja të shënuara për parkim dhe vendosjen e masave ndëshkuese ndaj parkimeve të parregullta. Ky opsion synon të rrisë kapacitetin e parkimit dhe të adresojë mungesën e hapësirave në zonat më të ngarkuara, duke marrë parasysh se 92% e qytetarëve e konsiderojnë numrin aktual të hapësirave të pamjaftueshëm dhe 46% harxhojnë mbi 20 minuta për të gjetur një vend parkimi. Për më tepër, 61.5% e të anketuarve mbështesin ndërtimin e garazheve me kate dhe krijimin e hapësirave të shënuara, duke treguar gatishmërinë e komunitetit për zgjidhje strukturore dhe të organizuar. Ky opsion përfshin aspektin praktik, duke mundësuar përdorim më efikas të hapësirës ekzistuese dhe menaxhim të përmirësuar të automjeteve; aspektin ekonomik, përkatësisht shfrytëzim efikas i hapësirës dhe krijimi i mundësive për të ardhura për mirëmbajtje; si dhe aspektin social, përmes përmirësimit të qasjes për këmbësorët dhe automjetet dhe duke kontribuar në krijimin e një mjedisi më të organizuar dhe më të sigurt për komunitetin.

4. Zgjidhja e zgjedhur dhe aktivitetet vijuese

Bazuar në analizën e situatës aktuale të parkimit në Dibër, rezultatet e anketave dhe vlerësimet e ekspertëve për urbanistikë dhe trafikun, një nga zgjidhjet më funksionale dhe të qëndrueshme është ndërtimi i garazheve me kate, të kombinuara me plan urban të integruar dhe fushatë ndërgjegjësimi për qytetarët.

Për realizimin e projektit, parashikohet të zhvillohen aktivitete në disa hapa të qartë dhe të ndërlidhur. Fillimisht, duhet të identifikohet një lokacion strategjik në qendër të qytetit, ku qytetarët, bizneset dhe institucionet publike kanë qasje të lehtë dhe që nuk ndikon negativisht në ambientin ekzistues. Analiza e mapimit ka identifikuar zona të favorshme si qendra pranë bankave dhe restoranteve (“Venec 1”), ku hapësirat e gjelbra të transformuara mund të ofrojnë **30–40 vende parkimi**, dhe rruga P1202 pranë Qendrës Kulturore dhe restorantit “Liburn”, me kapacitet të kufizuar prej **10–15 vendeve parkimi**. Këto lokacione ofrojnë akses të drejtpërdrejtë tek institucionet, shërbimet dhe bizneset, duke përmirësuar lëvizjen e qytetarëve dhe vizitorëve.

Hapi i dytë përfshin projektimin arkitektonik dhe inxhinierik të garazheve, duke respektuar standardet moderne për siguri, efikasitet energjetik, qasje për personat me aftësi të kufizuara dhe qëndrueshmëri strukturore. Ndërtimi përfshin strukturën me beton dhe çelik, themelet, kolonat, skelat, fasadën dhe

pajisjet teknike, si dhe vendosjen e sistemeve për pagesë, barrierave automatike, kamerave të sigurisë, alarmëve dhe detektorëve për mbrojtje nga zjarri. Gjithashtu, projekti përfshihet planifikimi urban afatgjatë, me shënjimin e vendeve të reja për parkim, rregullimin e qarkullimit dhe kontrollin e parkimeve të paligjshme.

Një komponent i rëndësishëm është fushata ndërgjegjësuere dhe edukative për qytetarët, që synon promovimin e përdorimit të garazheve të reja dhe respektimin e rregullave të parkimit. Pas ndërtimit, do të vendoset një sistem monitorimi dhe mirëmbajtjeje për të siguruar funksionimin e vazhdueshëm dhe të sigurt të garazheve.

Tabela 1 – Kapacitetet e zonave të mundshme për parkim

Zona	Kapacitet parkimi (vendet)	Koment
Venec 1 (pranë bankave dhe restoranteve)	30–40	Lokacion i qasshëm, potencial për integrim të gjelbërimit dhe urbanizimit
Rruga P1202 (pranë Qendrës Kulturore dhe restaurantit Liburn)	10–15	Kapacitet i kufizuar, i përshtatshëm për përdorim komplementar

Tabela 2 – Analiza financiare e projektit të garazheve me kate

Kategori	Shuma e parashikuar (MKD)
Përgatitja e terrenit	4.500.000
Konstruksioni	18.000.000
Fasada dhe elemente të jashtme	3.000.000

Pajisje të brendshme	2.500.000
Pajisje për parkim	2.000.000
Instalime elektrike dhe hidraulike	1.800.000
Dizajn dhe mbikëqyrje	1.200.000
Rezerva për të papriturat	3.200.000
Gjithsej	36.200.000

Të ardhurat vjetore të parashikuara të jenë **10.720.000 MKD**, duke siguruar një **kthim të investimit prej 27,4%** për një vit dhe periudha e parashikuar e kthimit prej rreth 3,6 vjet. Operimi dhe mirëmbajtja planifikohen për të garantuar qëndrueshmëri financiare afatgjatë dhe për të minimizuar rrezikun e shpenzimeve të paparashikuara.

Afati i realizimit të projektit parashikohet si vijon: faza e përgatitjes dhe projektimit do të zgjasë 3–4 muaj, ndërtimi dhe instalimi i pajisjeve 12–14 muaj, dhe testimi dhe operacioni fillestar 1–2 muaj, duke e çuar afatin total në **16–20 muaj**.

Implementimi i kësaj zgjidhjeje do të sigurojë një sistem parkimi të qëndrueshëm dhe efikas, do të reduktojë kaosin në trafikun urban, do të përmirësojë sigurinë për këmbësorët dhe përdoruesit e rrugës, dhe do të kontribuojë në zhvillimin urban të Dibrës, duke krijuar një mjedis më të organizuar, më të sigurt dhe më funksional për banorët, bizneset dhe vizitorët.

Iniciativa inovative në Komunën e Demir Hisarit

01

**Aksion rural për një Demir Hisar
të pastër**

Stefanija Kuzmanovska (LSDM)

AKSION RURAL PËR PASTRIMIN E DEMIR HISARIT

STEFANIJA KUZMANOVSKA
-LSDM-

Aksion rural për pastrimin e Demir Hisarit

1. Rezime

Dokumenti përqendrohet në problemin e menaxhimit të mbetjeve në vendbanimet rurale të Komunës Demir Hisar, ku sfidat demografike dhe shpërndarja gjeografike e bëjnë të vështirë qasjen në shërbimet e rregullta komunale. Sistemi aktual është joefikas për shkak të infrastrukturës së pamjaftueshme, kapaciteteve të kufizuara të NPK “Komunalja”, koordinimit të dobët institucional, ndërgjegjësimit të ulët ekologjik dhe planifikimit strategjik të vjetëruar. Si rezultat, pothuajse 80% e banorëve shpesh vërejnë deponi të egra, dhe rreth 70% besojnë se mungojnë kontejnerët dhe pikat e grumbullimit të mbeturinave, me pasoja të rënda për shëndetin, mjedisin jetësorë, ekonominë lokale dhe besimin në institucione.

Analiza identifikon disa zgjidhje të mundshme për të përmirësuar situatën:

- Zgjerimi i shërbimeve të NPK “Komunalja”, nëpërmjet prokurimit të mjeteve të vogla të specializuara, rritjes së numrit të rrugëve dhe orareve të rregulluara dhe përmirësimit të kapaciteteve teknike dhe të personelit;
- Krijimi i 'mini-qendrave komunale' në lagjet më të mëdha rurale, me pjesëmarrjen e komunitetit lokal në mbledhjen dhe përzgjedhjen e mbeturinave;
- Partneriteti publiko-privat për përzgjedhjen dhe riciklimin e mbetjeve, me qëllim krijimin e vlerave shtesë dhe rritjen e efikasitetit të sistemit.

Rekomandimi kryesor është zgjerimi i institucionalizuar i shërbimeve të NPK “Komunalja”, i cili do të ofrojë shërbim profesional dhe afatgjatë për qasje të barabartë në menaxhimin e mbetjeve në të gjitha vendbanimet rurale. Pjesëmarrja aktive e qytetarëve në veprimet për pastrimin dhe përzgjedhjen e mbetjeve inkurajon sjelljen e përgjegjshme dhe ndërgjegjësimin ekologjik, në përputhje me rekomandimet e BE-së për ekonominë qarkulluese dhe Strategjinë kombëtare të menaxhimit të mbetjeve 2024–2030. Zbatimi përfshin prokurimin e automjeteve, optimizimin e rrugëve, trajnimin e stafit, monitorimin e rregullt dhe fushatat edukative, me qëllim krijimin e një sistemi të qëndrueshëm dhe efektiv që do të përmirësojë higjienën, shëndetin dhe potencialin ekonomik të komunës në planin afatgjatë.

2. Problemi – konteksti dhe rëndësia

Komuna e Demir Hisarit karakterizohet nga sfida të theksuara demografike që ndikojnë drejtpërdrejt në menaxhimin e shërbimeve komunale. Numri i banorëve është në rënie të vazhdueshme dhe bilanci i migracionit është negativ, që do të thotë se më shumë njerëz po shpërngulen sesa po vendosen të

banojnë. Rreth 50% e popullsisë është mbi moshën 50 vjeç, gjë që tregon një plakje serioze të popullsisë. Në të njëjtën kohë, popullsia e re zvogëlohet dhe më së shpeshti migron në qendra më të mëdha urbane ose jashtë vendit. Kjo strukturë demografike kufizon disponueshmërinë e fuqisë punëtore, zvogëlon aktivitetin ekonomik lokal dhe rrit nevojën për shërbime më të mira sociale dhe komunale, përfshirë menaxhimin e mbeturinave.

Në kushte të tilla, problemi i menaxhimit të mbetjeve në zonat rurale rritet në një nga sfidat më të rëndësishme dhe urgjente për komunitetin lokal. Në territorin e komunës ka më shumë se 40 vendbanime rurale, shumica e tyre të vendosura në zona malore me qasje të kufizuara. Ajo që në pamje të parë duket si një problem demografik dhe logjistik është në thelb një krizë mjedisore dhe infrastrukturore me pasoja afatgjata për shëndetin, mjedisin jetësor dhe zhvillimin lokal.

Analizat në terren dhe anketat e realizuara zbulojnë një situatë serioze: pothuajse 80% e banorëve shpesh ose herë pas here vërejnë deponi të egra në fshatin e tyre dhe rreth 70% besojnë se mungojnë kontejnerët ose pikat e grumbullimit. Hartëzimi i pikave kritike në vitin 2024 identifikoi 28 deponi aktive, nëntë prej të cilave janë të vendosura pranë rrjedhave të ujit dhe paraqesin një rrezik të lartë të ndotjes së burimeve të ujit të pijshëm dhe sistemeve të ujitjes, dhe gjashtë janë të vendosura në ose pranë zonave pyjore, duke rrezikuar kështu eko-sistemet lokale.

Banorët e fshatrave si Babinë, Sloeshicë, Zashle dhe Brezovë, të cilët kanë një numër në rritje të vizitorëve në fundjavë dhe potencial për zhvillimin e turizmit rural, janë veçanërisht të prekur. Komentet e tyre tregojnë zhgënjim për shkak të mungesës së kontejnerëve dhe faktit se transportimi i mbeturinave në vendbanimet më të afërta ku ka anije është i shtrenjtë dhe jopraktik.

Arsyet kryesore për këtë gjendje janë shumë-shtresore:

- **Mungesa e infrastrukturës:** Disa fshatra nuk kanë fare kontejnerë, dhe kur janë në dispozicion, ato shpesh janë të mbipopulluara ose të pamjaftueshme;
- **Kapacitete të kufizuara të NPK "Komunalj":** Shoqëria ka automjete të vjetra dhe nuk ka qasje të rregullt në vendbanimet e largëta, veçanërisht në kushtet e dimrit;
- **Koordinimi i pamjaftueshëm institucional:** Komuna nuk ka krijuar një mekanizëm për koordinim midis komuniteteve vendore, shërbimeve dhe ndërmarrjes komunale;
- **Vetëdija e ulët ekologjike:** Ekziston ende një perceptim midis disa prej popullatës se mbeturinat do t'i "marri lumi" ose "do të digjen", gjë që e bën të vështirë zbatimin e praktikave moderne;
- **Planifikimi strategjik i pamjaftueshëm:** Plani i fundit i menaxhimit të mbetjeve 2013–2017 ka skaduar prej kohësh, dhe Plani i ri lokal i veprimit për menaxhimin e mbetjeve 2024-2025 është në fazën fillestare të zbatimit, pa dhënë ende rezultate të dukshme.

Pasojat e këtij menaxhimi joadekuat janë tashmë serioze dhe manifestohen në disa fusha:

- **Rreziket shëndetësore:** Rreziku i përhershëm i ndotjes së burimeve ujore lokale, shfaqja e sëmundjeve infektive dhe përhapja e brejtësve dhe insekteve;
- **Degradimi ekologjik:** Prania e mbetjeve plastike, organike dhe llumit të ndërtimit në zonat pyjore dhe rrjedhat e ujit, duke çuar në degradimin e tokës, ndotjen e ujit dhe rrezikun e zjarrit;
- **Pasojat sociale:** Mosbesimi në institucione dhe ndjenja e banorëve se vendbanimet rurale janë lënë pas dore në mënyrë sistematike;
- **Pasojat ekonomike:** Kërcënimi i potencialit për zhvillimin e turizmit rural dhe ekologjik, si dhe bujqësisë organike, të cilat janë mundësi kryesore për rritjen ekonomike lokale.

Përfundimi është se menaxhimi joadekuat i mbeturinave në vendbanimet rurale të komunës së Demir Hisarit është një problem kompleks që kërkon zgjidhje urgjente, të integruara dhe afatgjata. Vetëm përmes një kombinimi të ndërhyrjeve në infrastrukturë, përforcimit të kapaciteteve të NPK, fushatave arsimore, monitorimit të zgjeruar dhe koordinimit institucional mund të arrihet një përmirësim i qëndrueshëm i situatës dhe të parandalohen pasojat negative për shëndetin e njeriut, mjedisin jetësor dhe ekonominë lokale.

3. Alternativat e shqyrtuara të zgjidhjes së mundshme

Analiza e situatës në vendbanimet rurale të komunës Demir Hisar dhe rezultatet e anketave të kryera,² analiza SWOT dhe hartografia në terren tregojnë se menaxhimi i mbetjeve përballet me sfida komplekse. Shërbimet ekzistuese nuk mbulojnë plotësisht terrenin, veçanërisht në lagjet e largëta, dhe qytetarët përballen me një frekuencë të pamjaftueshme të grumbullimit dhe mungesë të infrastrukturës së përzgjedhjes së mbeturinave. Në këtë kontekst, mund të merren në konsideratë disa opsione të mundshme për përmirësimin e sistemit, secila me veçoritë, përparësitë dhe kufizimet e veta.

Alternativa 1: Zgjerimi i shërbimeve të NPK Komunalja

Një nga alternativat më të hulumtuara është përforcimi institucional i NPK “Komunalja”. Kjo qasje bazohet në idenë se krijimi i një shërbimi profesional dhe afatgjatë është thelbësor për të siguruar qasje të barabartë në menaxhimin e mbetjeve në të gjitha vendbanimet rurale.

Zgjerimi nënkupton blerjen e automjeteve të vogla të specializuara që do të lejonin grumbullimin e rregullt të mbeturinave në vendbanimet më të largëta dhe malore, si dhe rritjen e numrit të rrugëve dhe krijimin e një orari të ri të përshtatur për nevojat e popullsisë lokale. Të dhënat e anketës tregojnë se 65% e banorëve kërkojnë grumbullim më të shpeshtë të mbeturinave, ndërsa 75% e konsiderojnë si prioritet instalimin e kontejnerëve shtesë. Kjo tregon se popullsia njihë nevojën për shërbim të institucionalizuar dhe se një qasje e tillë do të jetë në aspekt afatgjatë i pranueshëm për qytetarët.

² Analiza SWOT është një metodë e planifikimit strategjik që identifikon pikat e forta dhe të dobëta, mundësitë dhe kërcënimet për të marrë vendime më të mira

Procesi i zgjerimit përfshin gjithashtu përmirësimin e personelit dhe kapaciteteve teknike të NPK, gjë që rrit efikasitetin dhe besimin e qytetarëve në institucion. Analiza SWOT tregon se ka dobësi në lidhje me kapacitetet e kufizuara administrative dhe rrezikun e mbështetjes së pamjaftueshme në përshtatjen e shërbimeve të reja. Megjithatë, me planifikimin strategjik dhe trajnimin e stafit, këto sfida mund të tejkalohen, duke e bërë alternativën të qëndrueshme dhe efektive në planin afatgjatë.

Alternativa 2: "Mini qendrat komunale" në bashkësitë vendore

Alternativa e dytë ka të bëjë me krijimin e "mini-qendrave komunale" lokale në lagjet më të mëdha rurale. Kjo qasje thekson rolin e komunitetit dhe inkurajon përfshirjen aktive të qytetarëve në menaxhimin e mbetjeve. Në kuadër të këtij modeli, bashkësitë vendore do të merrnin infrastrukturë me kontejnerë, çanta dhe anije përzgjedhëse dhe banorët do të transportonin mbeturinat në pikat qendrore ose në vendet rurale me infrastrukturë të vendosur. Të dhënat e anketës tregojnë se 51% e banorëve janë të gatshëm të marrin pjesë në veprimet lokale të pastrimit, duke reflektuar mundësinë për të ndërtuar llogaridhënien lokale dhe ndjenjën e pronësisë. Sidoqoftë, përvojat e iniciativave të deritanishme tregojnë se 65% e popullsisë nuk është përfshirë kurrë në veprime ekologjike, gjë që thekson nevojën për mbështetje të vazhdueshme, trajnim dhe motivim të komunitetit për zbatim të suksesshëm.

Ky model ka përparësinë se kërkon më pak mjete financiare dhe mund të zbatohet në një periudhë afatshkurtër, me përfshirjen e drejtpërdrejtë të popullatës lokale. Gjithashtu e bën më të lehtë testimin e praktikave të reja për përzgjedhjen dhe transportimin e mbetjeve në një shkallë më të vogël para se ato të futen në të gjithë territorin. Hartëzimi i lokacioneve tregon se këto mini-qendra mund të mbulojnë pikat më të ngarkuara të grumbullimit, duke siguruar kështu qasshmëri për një pjesë më të madhe të popullsisë. Kufizimet lidhen me aftësitë organizative dhe vullnetin e komunitetit, si dhe kapacitetin për të trajtuar sasi më të mëdha të mbetjeve, gjë që e bën këtë opsion më optimal për fazat afatshkurtra dhe pilot.

Është veçanërisht e rëndësishme të hapet një qendër komunale në fshatin Sopotnicë, e pajisur me automjete të përshtatshme terreni, të cilat do të jenë në gjendje të mbulojnë fshatrat “e sipërme” në Komunën e Demir Hisarit.

Alternativa 3: Partneriteti publiko-privat për përzgjedhjen e mbetjeve

Alternativa e tretë përqendrohet në futjen e një partneriteti publik-privat, i cili do të adresonte përzgjedhjen e mbeturinave dhe krijimin e vlerave shtesë përmes riciklimit. Në këtë model, një operator privat do të vendoste enë plastike, letre dhe qelqi, duke ndërmarrë logjistikën e mbledhjes dhe transportit në kapacitet e riciklimit. NPK “Komunalja” do të vazhdonte të grumbullonte materialet e mbetura të mbetjeve të përziera, duke siguruar vazhdimësinë në shërbimin publik. Anketat tregojnë se 40% e banorëve mbështesin futjen e një sistemi përzgjedhës, i cili tregon një interes ekzistues që mund të përforcohet përmes fushatave arsimore dhe masave stimuluese. Analiza SWOT thekson se

dobësitë në lidhje me shfrytëzimin e ulët të resurseve dhe arsimin e pamjaftueshëm mund të tejkalohen pjesërisht përmes këtij modeli. Hartëzimi tregon se operatori privat mund të mbulojë pikat kritike ku është përqendrimi më i lartë i mbetjeve për përzgjedhje, gjë që rrit efikasitetin e sistemit. Pavarësisht përfitimeve, kjo qasje kërkon rregullim serioz, kontroll dhe punë të vazhdueshme me qytetarët për të motivuar dhe edukuar, sepse një pjesë e popullsisë mund të mos ketë zakonet ose interesin për të selektuar mbeturinat.

4. Zgjidhja e zgjedhur dhe aktivitetet vijuese

Zgjidhja më e përshtatshme për përmirësimin e menaxhimit të mbetjeve në Komunën e Demir Hisarit është **zgjerimi i shërbimeve të NPK “Komunalja”**, me qëllim krijimin e një shërbimi profesional dhe afatgjatë që do të sigurojë qasje të barabartë në grumbullimin e mbetjeve në të gjitha vendbanimet rurale. Kjo qasje integron nevojën për shërbim të institucionalizuar, duke siguruar besimin e qytetarëve dhe kapacitetin e qëndrueshëm administrativ.

Aktivitetet e rekomanduara për zgjerimin e shërbimeve të NPK “Komunalja” janë në përputhje të plotë me Strategjinë kombëtare të menaxhimit të mbeturinave 2024–2030, e cila thekson nevojën për shërbime të qëndrueshme të institucionalizuara dhe afatgjata në zonat rurale. Në të njëjtën kohë, prezantimi i aktiviteteve aktive të pjesëmarrjes së qytetarëve, të tilla si veprimet lokale të pastrimit dhe përzgjedhja e mbetjeve, ndjek frymën e rekomandimeve të BE-së për ekonominë qarkulluese dhe menaxhimin e qëndrueshëm të resurseve, nxitjen e përgjegjësisë së komunitetit dhe vetëdijen ekologjike.

Duke u bazuar në hartëzimin e pikave kritike të mbetjeve, u identifikuan vende me përqendrim të lartë të mbetjeve dhe zona ku shërbimet aktuale të NPK nuk janë të disponueshme ose janë të pamjaftueshme. Më kritike janë vendbanimet e largëta dhe malore, si dhe disa pika pranë rrugëve kryesore ku mbledhja e shpeshtë është e nevojshme për të shmangur rreziqet ekologjike. Shërbimi i zgjeruar do të siguronte mbulimin e këtyre pikave kritike, gjë që do të zvogëlonte shpërndarjen e mbeturinave dhe do të përmirësonte higjienën e të gjithë komunës.

Analiza SWOT e sistemit aktual tregon faktorët kryesorë të mëposhtëm që justifikojnë alternativën e propozuar:

- **Anët e forta:** prania e përhershme e NPK “Komunalja” në terren, burimet ekzistuese teknike dhe njerëzore që mund të përmirësohen dhe besimi i qytetarëve në institucion.
- **Anët e dobëta:** kapacitetet e kufizuara administrative dhe teknike të NPK, frekuenca e pamjaftueshme e grumbullimit në vendbanimet e largëta dhe mbulimi i pamjaftueshëm i infrastrukturës.

- **Mundësitë:** mundësia për të blerë automjete të specializuara, për të rritur numrin e rrugëve dhe për të prezantuar një orar të ri, si dhe për të përmirësuar stafin përmes trajnimit dhe planifikimit strategjik.
- **Kërcënimet:** rreziku i mbështetjes së pamjaftueshme nga komuna ose institucionet qendrore, vonesat e mundshme në përshtatjen e shërbimeve të reja dhe kufizimet financiare.

Duke u bazuar në këtë analizë, rekomandimet dhe aktivitetet specifike të zbatimit janë si më poshtë:

1. **Prokurimi i mjeteve të vogla të specializuara** për grumbullimin e rregullt të mbetjeve, veçanërisht në pikat kritike të identifikuar përmes hartëzimit.
2. **Rritja e numrit të rrugëve dhe krijimi i një orari të ri**, i cili do të mbulojë të gjithë zonën rurale dhe do të përshtatet me nevojat reale të popullsisë.
3. **Përmirësimi i personelit dhe kapaciteteve teknike të NPK** përmes trajnimeve për menaxhimin efikas të mbetjeve, logjistikës dhe mirëmbajtjes së automjeteve.
4. **Analiza dhe monitorimi i rregullt i pikave kritike** me qëllim identifikimin e vendndodhjeve shtesë të ndërhyrjes dhe optimizimin e mbulimit të terrenit.
5. **Fushata për edukimin e qytetarëve** dhe informimin mbi shërbimet e reja, me qëllim rritjen e pranimin dhe pjesëmarrjes në ruajtjen e pastërtisë.

Implikimet financiare: Zbatimi i kësaj zgjidhjeje do të kërkojë mjete të konsiderueshme për prokurimin e automjeteve, përmirësimin e infrastrukturës dhe punësimin shtesë. Vlerësimi tregon se investimi në kapacitetet teknike dhe njerëzore do të ofrojë një shërbim afatgjatë të qëndrueshëm dhe efektiv, duke ulur shpenzimet në planin afatgjatë për shkak të mbledhjes më efikase dhe reduktimit të dëmeve ekologjike.

Korniza kohore: Zbatimi i kësaj zgjidhjeje është planifikuar të kryhet në disa faza, me një plan afatshkurtër (6–12 muaj) për prokurimin e automjeteve dhe krijimin e rrugëve të reja, një plan afatmesëm (12–24 muaj) për trajnimin e stafit dhe optimizimin e logjistikës, dhe monitorimin afatgjatë (2–5 vjet) për përshtatjen dhe zgjerimin e shërbimeve sipas nevojave të popullsisë.

Duke realizuar këto aktivitete, Komuna e Demir Hisarit do të krijojë një sistem të qëndrueshëm dhe profesional të menaxhimit të mbeturinave, i cili mbështetet nga qytetarët, mbulon pikat kritike dhe është i qëndrueshëm në planin afatgjatë.

Iniciativa inovative në Komunën e Demir Kapisë

01

**“GraganIN” – Kërkesë për
transformimin digjital të Demir
Kapijës**

Stefanija Sokoloviq (LSDM)

**“GRAGJANIN” – KËRKESE PËR
TRANSFORMIM DIGJITAL TË
KOMUNËS SË DEMIR KAPISË**

STEFANIJA SOKOLOVIQ
-LSDM-

“GragjanIN” - Kërkesë për transformim digjital të Komunës së Demir Kapisë

1. Rezyme

Komuna e Demir Kapisë, e vendosur në pjesën jugore të Republikës së Maqedonisë së Veriut, përballlet me sfida të rëndësishme në komunikimin dhe përfshirjen e qytetarëve. Me një popullsi prej 3.777 banorësh, shumë prej të cilëve jetojnë në zona rurale dhe të largëta, komuna ka kanale të kufizuara dhe joefikase për komunikim të dyanshëm. Formularët ekzistues – vizitat personale, thirrjet telefonike dhe një faqe interneti që shpesh nuk funksionon – nuk ofrojnë transparencë, regjistrime formale dhe qasje për të gjithë qytetarët, veçanërisht të rinjtë, të moshuarit dhe personat me aftësi të kufizuara. Pjesëmarrja e pamjaftueshme në vendimmarrje dhe kanalet e paarrtshme krijojnë një nivel të ulët të aktivitetit qytetar dhe besimit në institucione. Anketat dhe fokus grupet e zhvilluara në kuadër të kësaj iniciative treguan një interes të lartë për mjetet digjitale: 72% e qytetarëve shprehën gatishmërinë e tyre për të përdorur një aplikacion celular për të raportuar problemet, për të paraqitur propozime, për të komunikuar drejtpërdrejt me shërbimet komunale dhe për të marrë njoftime.

Nga analiza e alternativave rezultoi se aplikacioni mobil “QytetarIN - GragjanIN” është zgjidhja më e përshtatshme. Lejon raportimin e problemeve me përshkrimin, fotografinë dhe lokacionin GPS, paraqitjen e propozimeve, komunikimin e drejtpërdrejtë me shërbimet komunale, raportimin automatik dhe raportimin anonim, të përshtatura për nivele të ndryshme të edukimit digjital, integritet shumëgjuhësor dhe SMS për banorët ruralë.

Projekti do të zbatohet në gjashtë faza: kërkimi dhe analiza, zhvillimi i konceptit dhe prototipit, zhvillimi teknik, promovimi dhe angazhimi i komunitetit, trajnimi dhe mbështetja teknike, dhe monitorimi dhe vlerësimi i vazhdueshëm. Buxheti i përllogaritur është 16.000-20.000 euro, me një afat kohor prej tetë muajsh.

Prezantimi i aplikacionit mobil “GragjanIN” është një investim strategjik në modernizimin e qeverisjes lokale, rritjen e transparencës dhe llogaridhënies, si dhe pjesëmarrjen aktive të qytetarëve, veçanërisht grupeve të marginalizuara, duke krijuar një komunitet më të fortë dhe më aktiv.

2. Problemi – konteksti dhe rëndësia

Komuna e Demir Kapisë ndodhet në pjesën jugore të Republikës së Maqedonisë së Veriut, në pjesën juglindore të luginës së Tikveshit, në një pozicion strategjik për shkak të lidhjes me rrugët kryesore dhe afërsisë me qendrat më të mëdha urbane. Territori i komunës përfshin 14 vendbanime dhe qytetin qendror Demir Kapija, me gjithsej 3.777 banorë sipas Regjistrimit të vitit 2021, që paraqet një rënie

prej afërsisht 17% krahasuar me vitin 20023. Nga kjo popullsi, 3.076 janë maqedonas dhe më pak janë turq (376), serbë (130), romë (37) dhe grupe të tjera etnike, me gjysmën e popullsisë që janë të rritur dhe një pjesë e konsiderueshme që jetojnë në fshatra të largëta rurale. Distanca e vendbanimeve (4–23 km nga qendra) është një sfidë shtesë për komunikim të rregullt dhe efektiv me vetëqeverisjen lokale.

Një nga dobësitë kryesore të komunës është komunikimi joefikas i dyanshëm me qytetarët, i shkaktuar nga mungesa e mekanizmave për transparencë, gjithëpërfshirje dhe shkëmbim të rregullt të informacioneve. Në praktikë, komuna komunikon kryesisht përmes një faqe interneti, e cila shpesh nuk funksionon dhe ka mungesë të informacionit të rëndësishëm, rrjeteve sociale që nuk përditësohen rregullisht, ofrohen e-shërbime me probleme teknike të pazgjidhura dhe njoftime të shtypura në një tabelë për shpallje. Qytetarët më shpesh raportojnë probleme me telefon ose personalisht që vijnë në administratë, gjë që është e paarritshme për shumë, veçanërisht për të rinjtë, popullatën e moshuar dhe personat me lëvizshmëri të kufizuar⁴. Vetëm raportet me shkrim regjistrohen zyrtarisht, ndërsa kontaktet me gojë dhe thirrjet telefonike nuk dokumentohen, gjë që krijon joefikasitet institucional dhe llogaridhënie të pamjaftueshme. Modeli aktual i komunikimit – i cili mbështetet kryesisht në kontaktet telefonike ose personale – është dëshmuar të jetë i kufizuar dhe joefikas. Mbi 40% e qytetarëve të anketuar deklaruan se nuk ndjehen të përfshirë në proceset e vendimmarrjes dhe kanalet ekzistuese nuk lejojnë regjistrime formale dhe transparencë. Analiza tregoi se është e nevojshme të krijohet një mekanizëm që do të sigurojë komunikim të strukturuar të dyanshëm, të dhëna zyrtare të të gjitha raporteve dhe propozimeve, pjesëmarrje aktive të qytetarëve në vendimmarrje dhe informacion në kohë për punët rrjedhëse të komunës

Nga intervista e zhvilluar me inspektorin e komunës rezulton se komuna merr çdo vit rreth 150 raportime për probleme si ndriçimi rrugor, dëmtimet nga fatkeqësitë e motit, mbetjet apo qentë e rrugës. Nga këto, 105 dorëzohen me shkrim, 25 me telefon dhe 20 personalisht. Vetëm paraqitjes me shkrim regjistrohen zyrtarisht, që do të thotë se shumë nga problemet mbeten të pazgjidhura për shkak të mungesës së kanaleve formale⁵. Kjo mungesë sistematike krijon mosbesim midis qytetarëve dhe zvogëlon pjesëmarrjen e tyre aktive në proceset lokale.

Problematike është edhe pjesëmarrja e pamjaftueshme e qytetarëve në vendimmarrje. Megjithatë një konsultim online për planifikimin e buxhetit organizohet një herë në vit, ai nuk promovohet sa duhet, dhe shumë nuk janë të vetëdijshëm për mundësinë e dhënies së propozimeve⁶. Për më shumë se 10 vjet, nuk ka pasur fokus grupe të organizuara ose takime formale me qytetarë në të cilat ata do të jenë në gjendje të shprehin mendimet dhe qëndrimet e tyre mbi vendimet që i prekin ata. Si rezultat,

³ Enti Shtetëror i Statistikës, Regjistrimi i Popullsisë, Ekonomive Familjeve dhe Banesave 2021, Shkup, 2022.

⁴ ECNL, *Manual on Public Participation*, 2020

⁵ Intervistë me inspektorin komunal të Komunës Demir Kapija, 2025

⁶ Eurothink, *Transparenca e Komunave të Maqedonisë*, 2025

qytetarët ndjejnë se zëri i tyre nuk po dëgjohej, gjë që çon në ulje të aktivitetit qytetar, mosbesim ndaj institucioneve dhe realizim të dobët të projekteve që do të pasqyronin nevojat reale të komunitetit.

Grupet e fokusit dhe anketat e realizuara në kuadër të kësaj iniciative konfirmojnë një interes të lartë për mjetet digjitale që do të mundësojnë komunikim efektiv dhe transparent me komunën. Anketa përfshiu 225 qytetarë, me përfaqësim të barabartë të burrave dhe grave, nga prejardhje urbane (72%) dhe rurale (28%). Rezultatet tregojnë se 63.4% kanë pasur kontakt me komunën, por kryesisht përmes pranisë personale ose telefonit, ndërsa kanalet digjitale përdoren minimalisht. Më shumë se dy të tretat besojnë se kanalet ekzistuese të komunikimit janë të pamjaftueshme dhe mbi 60% ndjehen të përjashtuar nga proceset e vendimmarrjes. Megjithatë, 72% shprehën gatishmërinë e tyre për të përdorur një aplikacion mobil që lejon raportimin e problemeve, dërgimin e sugjerimeve dhe marrjen e njoftimeve⁷.

Këto të dhëna tregojnë qartë nevojën për një zgjidhje moderne, të rregulluar në mënyrë sistematike që do të modernizojë procesin e komunikimit dhe do të mundësojë pjesëmarrjen aktive të qytetarëve në vendimmarrjen lokale. Përfshirja e të rinjve, grave, personave me aftësi të kufizuara dhe banorëve ruralë në këto procese është thelbësore për rritjen e besimit në institucione dhe zvogëlimin e apatisë dhe largimit. Pa një zgjidhje të tillë sistematike, format tradicionale të komunikimit do të vazhdojnë të jenë të pamjaftueshme, gjë që do të ketë një ndikim negativ në zhvillimin dhe qëndrueshmërinë e bashkësisë lokal.

3. Alternativat e shqyrtuara të zgjidhjes së mundshme

Në procesin e shqyrtimit të alternativave për përmirësimin e komunikimit midis qytetarëve dhe Komunës së Demir Kapisë, u morën parasysh kritere të tilla si disponueshmëria, funksionaliteti, qëndrueshmëria, gjithëpërfshirja dhe pranueshmëria për administratën. Nëpërmjet anketimit të 225 qytetarëve, fokus grupit të organizuar, intervistave me përfaqësues të administratës komunale, këshillit komunal dhe konsultimeve me një ekspert IT, u shqyrtuan dy alternativa kryesore:

Alternativa 1: Prezantimi i një aplikacioni mobil

Zgjidhja më e dëshirueshme dhe e mbështetur është krijimi i një aplikacioni mobil që do të mundësojë:

- raportimi i problemeve me përshkrimin, fotografinë dhe vendndodhjen;
- dorëzimin e propozimeve dhe nismave;
- komunikim i drejtpërdrejtë me shërbimet komunale;
- raportimi automatik i informacionit të rëndësishëm, thirrjeve publike dhe vendimeve.

⁷ Anketa e realizuar nga ekipi i nismës për Demir Kapinë, 2025.

Anketa konfirmoi se qytetarët e njohin këtë mjet si praktik dhe të nevojshëm: 73.3% do ta përdorin atë për të raportuar problemet, 53.8% për propozime, 52% për monitorimin e ngjarjeve dhe 50.2% për komunikim të drejtpërdrejtë. Përveç kësaj, nëpunësit e mbështesin atë si një mënyrë për të zvogëluar barrën administrative dhe ekspertët e IT-së e vlerësojnë atë si teknikisht të realizueshme dhe të qëndrueshme. Kjo zgjidhje është veçanërisht e rëndësishme nga pikëpamja e **transparencës** dhe **besimit** – raportet do të regjistrohen dhe monitorohen, nevoja për prani fizike do të zvogëlohet dhe mundësia e raportimit anonim do të përforcojë besimin e qytetarëve. Në planin afatgjatë, edhe pse nënkupton shpenzime fillestare më të larta, aplikacioni mobil është një opsion më efikas ekonomikisht, pasi rrit produktivitetin dhe zvogëlon nevojën për procedura administrative të përsëritura. Për të qenë gjithëpërfshirës, aplikacioni duhet të jetë i thjeshtë për t'u përdorur, i disponueshëm në shumë gjuhë, i përshtatur për të moshuarit, personat me aftësi të kufizuara dhe qytetarët me nivel të ulët të edukim dixhital, me një opsion të integruar SMS për ata me qasje të kufizuar në internet.

Përveç qytetarëve, administrata komunale njihet përfitime të rëndësishme nga digjitalizimi. Sipas intervistave, nëpunësit mbështesin aplikacionin mobil si një zgjidhje që do të zvogëlojë barrën administrative, do të mundësojë përpunimin më të shpejtë të raportimeve dhe do të rrisë efikasitetin e institucioneve. Përveç kësaj, sipas intervistës me këshilltarin nga Këshilli komunal, prezantimi i një mjeti të tillë digjital do të kontribuojë në rritjen e transparencës dhe llogaridhënies së institucioneve, përmirësimin e besimit midis qytetarëve dhe bashkisë dhe krijimin e kushteve për pjesëmarrje më aktive qytetare, veçanërisht midis të rinjve.

Alternativa 2: Përditësimi dhe zgjerimi i faqes së internetit të komunës

Si alternativë e mundshme, u konsiderua edhe zgjerimi i faqes ekzistuese të internetit me funksionalitete të reja – formularët e aplikimit online, propozimet dhe mundësia e marrjes së informacionit. Kjo qasje ka shpenzime fillestare më të ulëta dhe do të siguronte një përparim në komunikimin digjital. Megjithatë, një zgjidhje e tillë është e kufizuar në disa aspekte. Para së gjithash, nuk është mjaft praktike për përdoruesit e mobil, duke marrë parasysh se mbi 70% e qytetarëve përdorin telefonat mobil si kanal kryesor të komunikimit. Përveç kësaj, përvoja e deritanishme me faqen e internetit të komunës tregon se ajo është përdorur dobët për shkak të mungesës së informacionit të përditësuar, mosfunksionimit dhe njohjes së pamjaftueshme midis qytetarëve. Prandaj, edhe pse i realizueshëm, ky opsion nuk do të përmbushte plotësisht pritshmëritë e gjithëpërfshirjes, transparencës dhe praktikitetit.

Rezultatet e të gjitha burimeve të analizuara – anketa, fokus grupi, intervistat dhe vlerësimi i ekspertëve – konfirmojnë se aplikacioni mobil është zgjidhja më e përshtatshme për Komunën e Demir Kapisë. Ai ofron një mjet modern, praktik dhe të justifikuar ekonomikisht për përmirësimin e komunikimit të dyanshëm, pjesëmarrjen aktive të qytetarëve dhe llogaridhënien më të madhe të

komunës. Në të njëjtën kohë, përvojat nga komunat e tjera dhe praktikat evropiane konfirmojnë efektivitetin e këtij modeli. Prandaj, prezantimi i një aplikacioni mobil duhet të konsiderohet jo vetëm si një avancim teknik, por edhe si një investim strategjik në transformimin digjital dhe ndërtimin e besimit midis qytetarëve dhe vetëqeverisjes lokale.

4. Zgjidhja e zgjedhur dhe aktivitetet vijuese

Duke u bazuar në analizën e kryer të mekanizmave ekzistues të komunikimit, si alternativa më e përshtatshme dhe e mbështetur, rekomandohet realizimit i aplikacionit mobil “GragjanIN”, i cili do të jetë një mjet inovativ, i qëndrueshëm dhe funksional për nxitjen e komunikimit dhe pjesëmarrjes së qytetarëve. Mbështetja për këtë mjet konfirmohet si në aspektin sasior ashtu edhe në atë cilësor: 72% e qytetarëve të anketuar shprehën gatishmërinë e tyre për ta përdorur atë, të gjithë pjesëmarrësit në fokus grup njëzëri e mbështetën atë, dhe zyrtarët komunalë dhe këshilli i komunës e njohin atë si një mënyrë për të zvogëluar barrën administrative. Eksperti i IT-së, nga ana e tij, e vlerësoi atë si teknikisht dhe financiarisht të realizueshme, me shpenzime të arsyeshme zhvillimi dhe mirëmbajtjeje.

Aplikacioni do të mundësojë:

- raportimi i problemeve me përshkrimin, fotografinë dhe vendndodhjen;
- dorëzimin e propozimeve dhe nismave për projektet lokale;
- komunikim i drejtpërdrejtë me shërbimet komunale;
- raportimi automatik i thirrjeve publike, vendimeve dhe ngjarjeve;
- raportimi anonim i shkeljeve, në përgjigje të besimit të ulët në shërbimet e inspektimit.

Kjo zgjidhje do të krijojë një sistem që jo vetëm do të rrisë efikasitetin dhe transparencën, por gjithashtu do të mundësojë përfshirjen aktive të grupeve që deri më tani janë marginalizuar në procese – të rinjtë, gratë, personat me aftësi të kufizuara dhe banorët ruralë. Hartimi i aplikacionit duhet të sigurojë një ndërfaqe të thjeshtë, disponueshmëri shumëgjuhëshe, rregullime sipas nevojave të personave me aftësi të kufizuara, si dhe integrim me SMS për qytetarët me qasje të kufizuar në internet, gjë që rrit gjithëpërfshirjen e tij.

Që ky aplikacion mobil të funksionojë plotësisht, kërkohen hapat e mëposhtëm:

1. Hulumtimi dhe analiza e nevojave

Për të siguruar që aplikimi plotëson nevojat reale të qytetarëve dhe administratës, është e nevojshme të bëhet:

- Thellimi i anketave ekzistuese dhe fokus grupeve me kategori shtesë të qytetarëve (gra, të rinj, persona me aftësi të kufizuara, banorë të fshatrave të largëta);

- Intervistat me nëpunësit administrativë për të kuptuar më mirë procedurat aktuale dhe kufizimet administrative;
- Identifikimi i llojeve më të zakonshme të raporteve (si ndriçimi i rrugëve, mbetjet, dëmtimet nga fatkeqësitë) për të siguruar kategoritë e duhura në aplikim;
- Përcaktimi i kërkesave teknike dhe standardeve për integrimin në sistemet dhe arkivat ekzistuese komunale.

2. Zhvillimi i konceptit dhe prototipit

Kjo fazë synon të shfaqë vizualisht zgjidhjen dhe të sigurojë përfshirjen e qytetarëve që nga fillimi:

- Dizajni i arkitekturës fillestare të aplikacionit dhe përcaktimi i modulit;
- Zhvillimi i një prototipi vizual që do t'i paraqitet publikut për mbledhjen e opinioneve dhe propozimeve;
- Testimi i prototipit me grupe të ndryshme qytetarësh, me fokus të veçantë të moshuarit dhe banorët e zonave rurale, për të siguruar thjeshtësi dhe qasshmëri.

3. Zhvillimi i aplikacionit mobil

Faza e zhvillimit teknik është thelbësore për të siguruar funksionalitetin, besueshmërinë dhe gjithëpërfshirjen:

- Programimi dhe zhvillimi i një aplikacioni për Android dhe iOS, si dhe një paneli web për administratën;
- Integrimi i moduleve: raporte me përshkrim, foto dhe vendndodhje GPS, propozime dhe iniciativa, njoftime të automatizuara, komunikim të drejtpërdrejtë dhe raportim anonim;
- Sigurimi i mbrojtjes së të dhënave personale dhe harmonizimi me GDPR;
- Përshtatja e ndërfaqes për nivele të ndryshme të edukimit digjital dhe sigurimi i disponueshmërisë shumëgjuhëshe;
- Zhvillimi i integritetit shtesë të SMS-ve për qytetarët me qasje të kufizuar në internet.

4. Promovimi dhe angazhimi i komunitetit

Suksesi i aplikacionit varet nga sa qytetarë të informuar dhe të motivuar do të jenë për ta përdorur atë:

- Organizimi i një eventi publik për promovimin e aplikacionit;
- Fushata informuese përmes mediave lokale, rrjeteve sociale, tabelave të shpalljeve dhe vizitave të drejtpërdrejta në vendbanimet rurale;
- Përfshirja e organizatave rinore, shoqatave qytetare dhe shkollave si promotorë dhe trajnerë;
- Sigurimi i materialeve (video, broshura, udhëzime) me udhëzime të thjeshta për përdorimin e aplikacionit.

5. Trajnimi dhe mbështetja teknike

Për të siguruar funksionimin efikas, është e nevojshme të përforcohen kapacitetet e administratës:

- Realizimi i trajnimeve për stafin administrativ për përdorimin e panelit të uebit, menaxhimin e aplikacioneve dhe përgjigjen ndaj qytetarëve;
- Krijimi i një sistemi për mbështetje dhe mirëmbajtje të vazhdueshme teknike;
- Sigurimi i një pike kontakti (telefon ose email) për qytetarët që kanë vështirësi në përdorimin e aplikacionit.

6. Monitorimi dhe vlerësimi.

Monitorimi i vazhdueshëm do të mundësojë përmirësime në kohë dhe do të rrisë efektivitetin:

- Vendosja e treguesve për matjen e përdorimit (numri i raporteve, numri i propozimeve, koha e përgjigjes, përqindja e çështjeve të zgjidhura);
- Mbledhja e rregullt e reagimeve nga qytetarët përmes anketave dhe intervistave;
- Përgatitja e raporteve për Këshillin komunal dhe publikun, me rekomandime për avancimin e sistemit;
- Përfshirja e organizatave të shoqërisë civile në monitorim si mekanizëm për verifikimin e pavarur dhe forcimin e besimit.

Buxheti dhe korniza kohore

Buxheti i parashikuar për realizim është **16.000 – 20.000 euro**, me shpenzime shtesë për mirëmbajtje dhe promovim të rregullt. Qëndrueshmëria financiare mund të sigurohet përmes granteve nga organizatat ndërkombëtare, fondeve të donatorëve për transformimin digjital dhe programeve lokale të zhvillimit.

Afati kohor i propozuar i zbatimit është **8 muaj**, i ndarë në faza: hulumtimi dhe konsultimi, prototipi, zhvillimi i aplikacioneve, promovimi dhe trajnimi, si dhe përdorimi dhe vlerësimi aktiv.

Aplikacioni mobil “GragjanIN” nuk është vetëm një avancim teknik, por një investim strategjik në demokratizimin e qeverisjes lokale. Ai do të sigurojë regjistrimin efektiv të raporteve, transparencën, llogaridhënien dhe rritjen e pjesëmarrjes së qytetarëve në proceset e vendimmarrjes. Me këtë vendim, Komuna e Demir Kapisë do të vendosë një standard të ri për qeverisjen lokale moderne dhe gjithëpërfshirëse, duke zvogëluar apatinë dhe mosbesimin dhe duke krijuar kushte për një komunitet më aktiv dhe më të fortë.

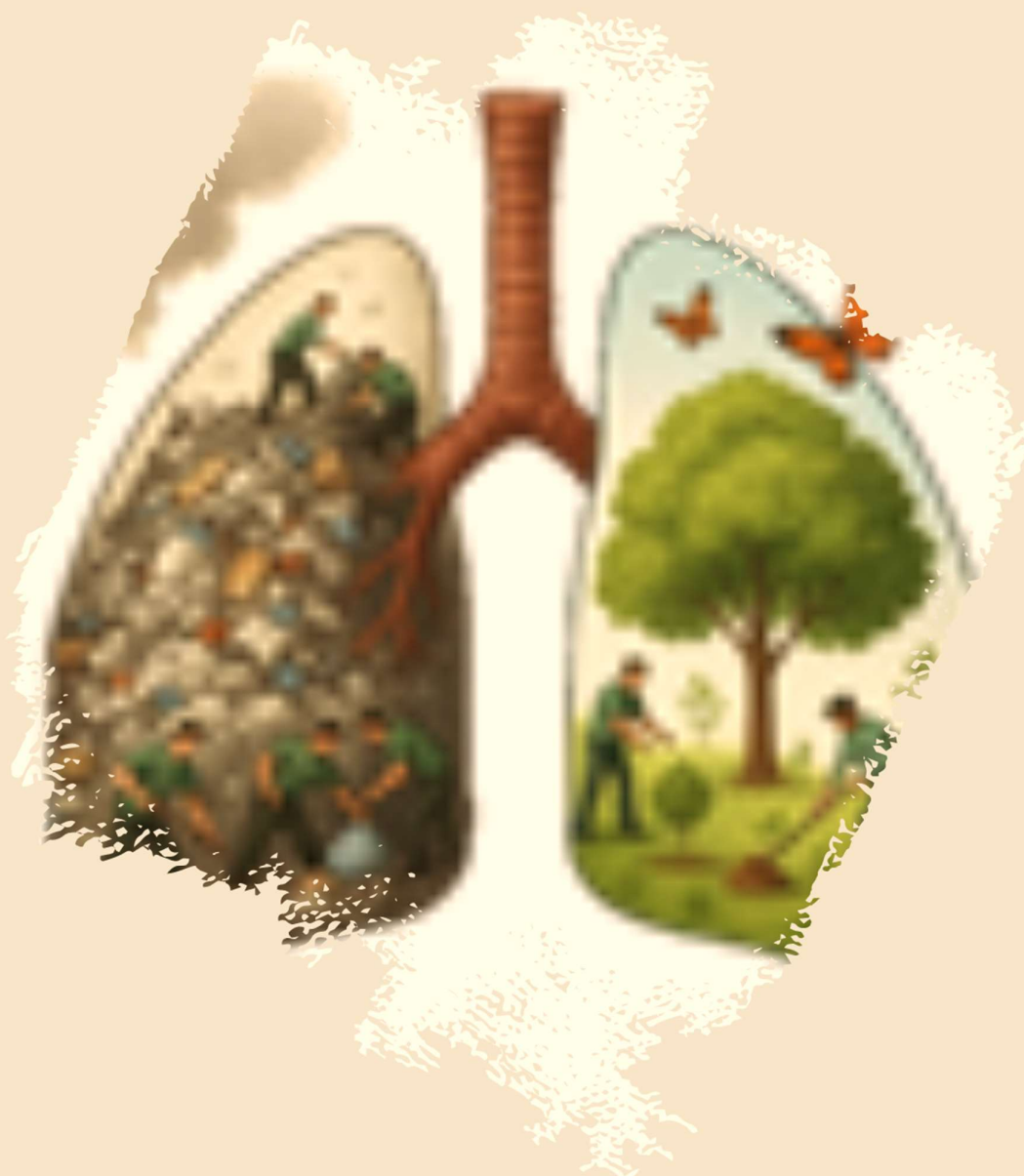
Iniciativë inovative në komunat Gjorçe Petrov dhe Saraj

01

**Ngritja e hijes mbi Gjorçe Petrov
dhe Saraj**

Darja Mustafaoglu (Levica)

HEQJA E HIJES MBI GJORÇE PETROV

DARJA MUSTAFAOGLU
-LEVICA-

Heqja e hijes mbi Gjorçe Petrov

1. Rezime

Komunat e Gjorçe Petrovit dhe Sarajit po përballen me një problem serioz dhe afatgjatë me deponitë ilegale dhe djegien e mbeturinave, që ka një ndikim të drejtpërdrejtë në mjedisin jetësor, në shëndetin e qytetarëve dhe në cilësinë e hapësirave publike. Grumbullimi i pakontrolluar i mbeturinave dhe djegia e tyre ndodhin kryesisht në lokacione të marginalizuara, jofrekuentuese dhe vështirë të arritshme, siç janë shtretërit e lumenjve, rrugët periferike dhe zonat e gjelbra të pasigurta, ku mbikëqyrja është minimale ose mungon plotësisht. Ndotja e ajrit transmetohet ndërmjet komunave, duke krijuar efektin e "krizës së përbashkët", ndërsa qytetarët e përjetojnë këtë si një kërcënim të drejtpërdrejtë për shëndetin e tyre - me simptoma si kollë, iritim të syve dhe të fytyrës, përkeqësim të sëmundjeve kronike të frymëmarrjes dhe astmë. Anketat tregojnë se më shumë se 90% e popullatës e konsideron këtë si burimin kryesor të ndotjes, ndërsa 95% e vlerësojnë angazhimin e institucioneve si të pamjaftueshëm.

Qasja e deritashme për përballimin e problemit rezulton si e pamjaftueshme. Rritja e numrit të inspektorëve dhe rojeve bashkiake, megjithëse e nevojshme, është e kufizuar nga mungesa e burimeve njerëzore dhe logjistike dhe nuk zgjidh përsëritjen e shkeljeve. Masat infrastrukturore - instalimi i kontejnerëve shtesë dhe qendrave të përzgjedhjes së mbeturinave - kanë një efekt të kufizuar për shkak të aksesit fizik dhe faktorëve socio-ekonomikë, ndërsa fushatat edukative sjellin rezultate vetëm në planin afatgjatë. Masat ligjore dhe rregullatore mbeten deklarative pa një mekanizëm funksional për identifikimin në kohë dhe sanksionimin e shkelësve. Aksionet e pastrimit dhe iniciativat vullnetare, si dhe mbikëqyrja me video, janë të kufizuara për shkak të nevojës për angazhim të vazhdueshëm njerëzor dhe kapacitet teknik, dhe efekti i tyre është afatshkurtër.

Në kontekstin e këtyre sfidave, analiza e alternativave tregon se nevojitet një sistem i integruar që kombinon funksionin e kontrollit, zgjidhjet e infrastrukturës, edukimin dhe, si më të rëndësishme, pjesëmarrjen aktive të qytetarëve. Qasjet tradicionale, edhe pse të nevojshme, nuk sigurojnë qëndrueshmëri afatgjate, kështu që platforma digjitale për denoncimin e deponive të paligjshme dhe djegies së mbeturinave veçohet si zgjidhje optimale. Platforma mundëson denoncim të shpejtë dhe anonim, përcjellje automatike të informacionit te shërbimet kompetente inspektuese, analizë statistikore dhe priorizim të ndërhyrjeve. Në këtë mënyrë, krijohet një sistem që përdor në mënyrë racionale burimet e kufizuara të komunave, siguron qëndrueshmëri financiare përmes mundësisë së mbledhjes së gjobave dhe inkurajon një ndryshim kulturor afatgjatë në qëndrimin e qytetarëve ndaj mbeturinave.

Masa e rekomanduar kombinon platformën digjitale me rritjen e kuadrit inspektues dhe komunal, ndërhyrjeve infrastrukturore dhe fushatave edukative. Financiarisht, implementimi i platformës është i qëndrueshëm - buxheti i vitit të parë është 920–1,500 €, ndërsa nga viti i dytë e tutje, parashikohen shpenzime prej 300–500 € në vit për mirëmbajtje dhe mbështetje teknike. Platforma mund të zhvillohet dhe testohet në një periudhë prej 2–3 muajsh, duke siguruar nisjen e shpejtë të sistemit të denoncimit dhe të ndërhyrjes.

Me këtë qasje integruese pritet:

- reagim në kohë dhe efikas i institucioneve;
- rritje e besimit dhe pjesëmarrjes aktive të qytetarëve;
- ulje e numrit të deponive të paligjshme dhe djegies së paligjshme të mbeturinave;
- ndryshim afatgjatë në kulturën e menaxhimit të mbeturinave dhe ngritjen e vetëdijes ekologjike.

Fokusi kryesor i dokumentit është krijimi i një sistemi funksional, transparent dhe të qëndrueshëm që integron aktivitetin qytetar me përgjegjësinë institucionale, duke siguruar rezultate konkrete, të matshme dhe efektive në trajtimin e deponive të paligjshme dhe djegies së mbeturinave.

2. Problemi – konteksti dhe rëndësia

Krijimi dhe djegia e pakontrolluar e deponive të paligjshme të mbeturinave në komunat e Gjorçe Petrovit dhe Sarajit paraqesin një sfidë të kamotshme dhe thellësisht të rrënjosur ekologjike dhe shëndetësore për popullatën vendore. Problemi nuk shfaqet i izoluar, por është riprodhuar prej vitesh, duke krijuar një gjendje krize sistemore që prek të gjitha aspektet e jetës së përditshme. Ndotja e ajrit, degradimi i hapësirave publike, kërcënimi për shëndetin dhe krijimi i ndjenjës së pafuqisë tek qytetarët po bëhen elementë të përhershëm të përvojës urbane, ndërsa në të njëjtën kohë po zvogëlojnë besimin në aftësinë e institucioneve për të reaguar në mënyrë efektive.

Deponitë ilegale shfaqen kryesisht në lokacione të marginalizuara dhe jofrekuentuese, ku mirëmbajtja dhe mbikëqyrja janë minimale ose mungojnë plotësisht. Shtretërit e lumenjve, rrugët periferike, zonat e gjelbra të pasigurta dhe rrethinat e kontejnerëve që nuk zbrazen rregullisht bëhen vatra natyrore për hedhjen e mbeturinave. Këto hapësira, në perceptimin publik, perceptohen si "të lira" dhe "të parëndësishme", gjë që e forcon më tej praktikën e grumbullimit të parregulluar. Në vend që të kyçen përsëri në strukturën urbane ose natyrore përmes rehabilitimit dhe mirëmbajtjes së planifikuar, këto vende lihen më vete, duke u bërë burime të përhershme të ndotjes dhe kaosit vizual në hapësirë.

Veçanërisht shqetësuese është gjendja në korridorin e lumit Vardar, i cili lidh dy komunat. Ajri i ndotur nga djegia e mbeturinave në Saraj përçohet drejtpërdrejt në zonat urbane të Gjorçe Petrovit, duke krijuar efektin e "krizës së përbashkët" që nuk njeh kufij administrativë. Në këtë mënyrë,

problemi merr një dimension ndërkomunal dhe vështirë mund të menaxhohet, sepse veprimi në një komunë vetëm pjesërisht zvogëlon ndotjen e ajrit dhe nuk zgjidh shkakun themelor të krijimit të deponive të paligjshme.

Qytetarët e përshkruajnë përvojën e tyre me problemin si alarmante. Anketat e kryera për qëllimin e përgatitjes së këtij dokumenti tregojnë se pothuajse të gjithë banorët vënë re deponi ilegale në zonën e tyre, dhe më shumë se 60% kanë qenë dëshmitarë të djegies së shpeshtë të mbeturinave. Më shumë se 90% e të anketuarve e konsiderojnë këtë si një nga burimet kryesore të ndotjes së ajrit, gjë që konfirmon perceptimin e qartë të popullsisë lokale për seriozitetin e problemit. Përvoja negative e qytetarëve theksohet më tej nga pasojat e drejtpërdrejta shëndetësore që ata përjetojnë çdo ditë. Kolla, vështirësia në frymëmarrje, iritimi i syve dhe i fytit, dhimbjet e kokës dhe lodhja janë simptoma pothuajse universale, ndërsa një pjesë e popullatës njofton për përkeqësimin e sëmundjeve kronike të frymëmarrjes, shfaqjen e astmës dhe madje edhe raste të kancerit. Më shumë se gjysma e të anketuarve konfirmojnë se kanë kërkuar ose duhet të kishin kërkuar ndihmë mjekësore për shkak të problemeve të shkaktuara nga ndotja. Këto të dhëna ilustronë lidhjen e drejtpërdrejtë dhe reale ndërmjet ndotjes dhe përkeqësimit të shëndetit të qytetarëve.

Përveç pasojave shëndetësore, qytetarët përballen edhe me ndjenjën e braktisjes institucionale. Madje 95% besojnë se komunat nuk po bëjnë mjaftueshëm ose asnjë gjë për zgjidhjen e problemit, ndërsa gjysma e të anketuarve nuk kanë denoncuar kurrë ndonjë ndotje - më shpesh sepse nuk dinë si ose ku ta bëjnë këtë, ose sepse nuk besojnë se denoncimi ka për të sjellë reagimin. Edhe ata që e kanë denoncuar, dëshmojnë se institucionet nuk kanë reaguar fare ose kanë reaguar me vonesë të konsiderueshme. Kështu krijohet ndjenja e apatisë dhe e skepticizmit, duke rrënuar besimin e qytetarëve në sistem dhe duke rritur distancimin e tyre nga procesi institucional.

Dobësia e institucioneve është e dukshme edhe përmes burimeve dhe kapaciteteve të kufizuara. Në Komunën e Sarajit ka vetëm një inspektor të mjedisit jetësor dhe asnjë roje të komunës, ndërsa Komuna e Gjorçe Petrovit ka një inspektor dhe katër roje - një numër shumë më i ulët se nevojat për territorin dhe popullatën që mbulojnë. Rregulloret ekzistojnë, por pa kapacitet institucional dhe vullnet politik për zbatimin e tyre, ato mbeten deklarative dhe joefektive. Një problem tjetër është mungesa e kanaleve transparente dhe të arritshme me lehtësi për denoncimin e problemeve: informacioni i kontaktit shpesh nuk është në dispozicion ose nuk është i përditësuar, numrat e telefonit janë të paarritshëm dhe në disa raste mungojnë plotësisht. Këto barrierat administrative dekurajojnë publikun dhe e vështirësojnë ndërhyrjen e institucioneve në kohë.

Mungesa e monitorimit sistematik të cilësisë së ajrit zvogëlon mundësinë e vlerësimit të saktë të problemit. Në Gjorçe Petrov ekziston vetëm një stacion i matjes së cilësisë së ajrit, ndërsa në Saraj nuk ka asnjë. Kjo do të thotë që komunat nuk kanë një pamje të plotë dhe reale të ndotjes që vjen nga deponitë ilegale, gjë që e ndërlikon më tej mundësinë e miratimit të masave dhe ndërhyrjeve të

duhura. Pa të dhëna të sakta, problemi mbetet i papërcaktuar dhe i vështirë për menaxhimin e tij, ndërsa qytetarët nuk mund t'i vizualizojnë denoncimet e tyre në kontekstin e pamjes së plotë të ndotjes.

Pavarësisht dobësive institucionale, qytetarët tregojnë një gatishmëri të qartë për të ndërmarrë veprime, por vetëm nëse krijohen kushtet për një sistem funksional të përgjegjësisë. Ata e pranojnë se situata me deponitë e paligjshme dhe djegia e tyre është një problem shumëdimensional: mjedisor, shëndetësor, social dhe institucional. Ai prish cilësinë e ajrit, degradon hapësirat publike, ndikon në jetën e përditshme dhe ul besimin e qytetarëve në institucione. Dëshmitë dhe përvojat e popullsisë ilustrojnë seriozitetin dhe kompleksitetin e problemit, si dhe nevojën për një kuptim të plotë të natyrës dhe dimensionit të tij.

3. Alternativat e shqyrtuara të zgjidhjes së mundshme

Përballimi i problemit të deponive ilegale dhe djegies së mbeturinave në komunat Gjorçe Petrov dhe Saraj kërkon një qasje sistemore dhe të integruar, ngaqë problemi është shumëdimensional - mjedisor, shëndetësor, social dhe institucional. Praktikrat dhe përvojat aktuale tregojnë kufizime serioze, të cilat zvogëlojnë efektivitetin e tyre dhe theksojnë nevojën për një kombinim të masave të ndryshme.

Rritja e numrit të kuadrit të inspektues dhe komunal është një nga masat tradicionale të përballimit. Ideja është të sigurohet mbikëqyrja e drejtpërdrejtë dhe sanksionimi i shkelësve duke rritur numrin e inspektorëve mjedisorë dhe rojeve komunale. Sondazhet tregojnë se mbi 95% e qytetarëve besojnë se institucionet nuk po bëjnë mjaftueshëm, gjë që ilustron nevojën për një kontroll më aktiv. Edhe pse kjo masë është e nevojshme, vetëm rritja e kuadrit nuk është e mjaftueshme. Burimet e kufizuara njerëzore dhe logjistike, madhësia e territorit, si dhe mungesa e motivimit për të punuar në këtë fushë zvogëlojnë efektivitetin e masës. Pa mekanizma plotësues sistemorë, inspektorët dhe rojet përballen me përsëritjen e shkeljeve, dhe efekti mbetet afatshkurtër.

Zgjidhjet infrastrukturore paraqesin shtresën e të dytë të ndërhyrjes. Vendosja e kontejnerëve shtesë, qendrave të selektimit të mbeturinave dhe sistemeve të përmirësuara të mbledhjes janë të rëndësishme për kontrollin afatgjatë dhe reduktimin e mbeturinave të akumuluar. Sipas të dhënave, më shumë se 60% e qytetarëve janë dëshmitarë të djegies së mbeturinave dhe hedhjes së shpeshtë të materialeve të panevojshme, gjë që tregon nevojën për infrastrukturë më të mirë. Megjithatë, investimet e këtilla kufizohen nga aftësitë buxhetore të komunave, përgjegjësitë e ndërmarrjeve të qytetit dhe qasja fizike në lokacione vështirë të arritshme. Vetëm kontejnerët nuk i zgjidhin shprehitë e qytetarëve, veçanërisht kur djegia e mbeturinave motivohet nga faktorë socio-ekonomikë, siç është mungesa e njohurive rreth selektimit të mbeturinave ose mungesa e vendeve alternative për asgjësim të ligjshëm.

Fushatat edukative dhe informimi publik janë çelësi i ndryshimit afatgjatë i kulturës së mbeturinave të mbeturinave. Ato mund të ngrenë vetëdijen ekologjike, të motivojnë qytetarët për aktivitete vullnetare dhe të kontribuojnë për zvogëlimin e hedhjes së parregulluar të mbeturinave. Megjithatë, anketat tregojnë se problemi është akut - pothuajse të gjithë të anketuarit konfirmojnë se ndotja e ajrit ndikon negativisht në shëndetin e tyre, me simptoma të tilla si kollë, iritim të syve dhe të fytyrës dhe përkeqësim të sëmundjeve kronike. Në kushte të tilla, vetëm qasja informative nuk është e mjaftueshme për të zvogëluar në kohë rrezikun për shëndetin e popullatës.

Masat ligjore dhe rregulloret më të rrepta ofrojnë kornizë formale për sanksione. Madje edhe me gjopa të larta, nëse institucionet nuk mund t'i identifikojnë shkelësit në kohën e duhur dhe t'i sanksionojnë ata, efekti është minimal. Më shumë se gjysma e qytetarëve deklaruan se, megjithëse duan të denoncojnë shkeljet, nuk e bëjnë këtë për shkak të mungesës së besimit se institucionet do të reagojnë. Kjo ilustron hendekun midis ligjeve formale dhe zbatimit të tyre praktik, gjë që dobëson efektivitetin e rregulloreve si një zgjidhje e pavarur.

Aksionet e kombinuara të pastrimit dhe iniciativat vullnetare kanë një efekt pozitiv afatshkurtër. Ato rrisin dukshmërinë e problemit, rrisin ndërgjegjësimin tek qytetarët dhe inkurajojnë bashkëpunimin e tyre. Megjithatë, këto veprime janë të kufizuara sepse kërkojnë angazhim të vazhdueshëm njerëzor dhe organizativ, dhe mbeturinat shpesh rishfaqen në vendet e njëjta për shkak të natyrës sistamore të problemit dhe mungesës së mekanizmit për sanksionimin në kohë të shkelësve.

Video- mbikëqyrja dhe monitorimi ofrojnë zbulimin e mundshëm të shkeljeve, veçanërisht në pikat kritike. Megjithatë, kufizimet praktike, teknike dhe ligjore, së bashku me nevojën e përpunimit të vazhdueshëm të të dhënave, kufizojnë efektivitetin e kësaj qasjeje. Edhe pse ofron dukshmëri të shkëlqyer, vetëm video-mbikëqyrja nuk mund të zgjidhë shkaku rrënjësor të hedhjes së paligjshme të mbeturinave.

Platforma digjitale për denoncimin e deponive të paligjshme dhe djegies së mbeturinave u mundëson qytetarëve të denoncojnë shkeljet shpejt, thjesht dhe anonimisht, ndërsa informacioni u përcillet menjëherë shërbimeve kompetente dhe inspektimeve. Platforma mundëson analiza statistikore, shënimin e vendeve kritike dhe priorizimin e ndërhyrjeve, gjë që mundëson përdorimin racional të burimeve të kufizuara komunale. Sipas anketave, 75% e qytetarëve do të përdornin platformën e këtillë onllajn, veçanërisht nëse ajo ofron siguri se do të ketë përgjigje institucionale. Financiarisht, platforma është më efikase se opsionet e tjera - zbatimi kërkon relativisht pak burime dhe kohë të shkurtër, ndërsa të ardhurat nga gjocat mund të mbulojnë koston e mirëmbajtjes së sistemit.

Përveç kësaj, platforma ka një ndikim afatgjatë në ndërgjegjësimin e qytetarëve. Aftësia për të ndjekur denoncimet dhe për të fituar njohuri mbi ndërhyrjet rrit përgjegjësinë e qytetarëve, zvogëlon hedhjen dhe djegien e paligjshme të mbeturinave dhe krijon bazën për ndryshime kulturore. Krahësuar me

alternativat e tjera, platforma digjitale nuk zëvendëson masat tradicionale, por përkundrazi i plotëson ato, duke krijuar një sistem funksional, transparent, financiarisht të qëndrueshëm dhe të lidhur drejtpërdrejt me aktivitetin qytetar.

4. Zgjidhja e zgjedhur dhe aktivitetet vijuese

Pas një analize të detajuar të problemit me deponitë e paligjshme dhe djegies së mbeturinave në komunat e Gjorçe Petrovit dhe Sarajit, si dhe të gjitha zgjidhjeve të mundshme të shqyrtuara, rekomandimi është zbatimi i një platforme digjitale për **denoncimin e deponive të paligjshme dhe djegies së mbeturinave** si një zgjidhje qendrore, me mbështetje paralele nga rritja e kuadrit inspektues dhe komunal, investimeve në infrastrukturë dhe aktiviteteve edukative. Kjo qasje e integruar mundëson një përgjigje në kohë dhe efektive, qëndrueshmëri financiare dhe një ndryshim kulturor afatgjatë në qëndrimin e qytetarëve ndaj menaxhimit të mbeturinave.

Aktivitete konkrete:

1. Përcaktimi i funksionaliteteve të platformës

- Forma për denoncimin e deponive të paligjshme dhe djegies së mbeturinave, me mundësinë e raportimit anonim.
- Bazë të dhënash për përcjelljen e denoncimeve, analizat statistikore dhe prioritizimi i ndërhyrjeve.
- Shënimi i lokacioneve kritike në hartë, i integruar me Google Maps.

2. Angazhimi i një zbatuesi për dizajnin dhe zhvillimin ueb faqes

- Faqja themelore 5–7 faqe, me forma kontakti, galeri dhe forum.
- Propozim versioni që është gati: <https://prijavizagaduvac.my.canva.site/>
- Platforma do të jetë e thjeshtë për përdorim dhe e arritshme për të gjithë qytetarët, pa pasur nevojë për njohuri teknike.

3. Sigurimi i kushteve teknike:

- Regjistrimi i një domeni .mk (10–15 € në vit).
- Certifikatë SSL për komunikim të sigurt (0–30 €).
- Hosting në vit (60–120 €) te provajderit lokal.

4. Trajnimi i ekipit/administratorëve:

- Një ekip që do të shqyrtojë dhe përpunojë denoncimet, do t'ia përcjellë ato shërbimeve të inspektimit dhe do të mbajë të dhëna për ndërhyrjet. (5 persona x 500 € = 2500 € në vit)

- Përditësime të vazhdueshme dhe mirëmbajtje teknike (200–350 € në vit), duke përfshirë masat e sigurisë dhe kopjet rezervë (bekap).

5. Aktivitete paralele institucionale:

- Rritja e numrit të inspektorëve dhe rojeve komunale për mbulim më të mirë të territorit. Në Saraj aktualisht ka vetëm një inspektor, ndërsa në Gjoçe Petrov ka vetëm pesë persona (1 inspektor + 4 roje), që është e pamjaftueshme për 22,000 banorë.
- Masat infrastrukturore: instalimi i kontejnerëve shtesë, përmirësimi i sistemit të mbledhjes dhe krijimi i qendrave të selektimit të mbeturinave.
- Fushata edukative për të ngritur vetëdijen ekologjike tek qytetarët dhe për t'i motivuar ata për menaxhim të duhur të mbeturinave.

6. Promovimi i platformës ndërmjet qytetarëve përmes fushatave informuese në rrjetet sociale, mediat lokale dhe iniciativat në komunitet.

Implikimet financiare:

Elementi	Çmimi i përafërt (€)	Vërejtje
Disejini dhe zhvillimi	600 – 900	Faqe bazike me formularë, galeri, forum, Google Maps
Domeni	10 – 15	.mk domeni
SSL certifikata	0 – 30	Pa ose me pagesë
Hostingu në vjet	60 – 120	Shared hosting ose VPS
Mirëmbajtja vjetore	200 – 350	Rregullime teknike, përditësime, kopje rezervë
Plugins / aksesore	50 – 80	Temë Premium ose modul
Investimi total për vitin e parë	920 – 1.500	Zhvillimi + viti i parë i mirëmbajtjes
Nga viti i dytë	300 – 500	Mirëmbajtje dhe mbështetje teknike e vazhdueshme

Si plotësim, shpenzimet e infrastrukturës (kontejnerët, qendrat e selektimit) dhe një rritje e kuadrit të inspektimit do të varen nga mundësitë buxhetore të komunave. Megjithatë, platforma ofron një zgjidhje të qëndrueshme financiarisht, pasi të ardhurat nga gjobat mund të mbulojnë pjesërisht funksionimin e saj.

Afati kohor:

- Përgatitja dhe përcaktimi i kërkesave: 2 javë.
- Projektimi dhe zhvillimi i faqes: 1 – 2 muaj.
- Testimi dhe vënia në përdorim: 2 javë.
- Koha e përgjithshme e lëshimit: 2 – 3 muaj.

Rezultatet e pritura:

- Denoncimi i shpejtë dhe anonim i shkeljeve.
- Reagimi në kohë i shërbimeve inspektuese.
- Rritja e besimit të qytetarëve në institucione dhe pjesëmarrja aktive në mbrojtjen e mjedisit.
- Ndryshimi kulturor afatgjatë dhe zvogëlimi i numrit të deponive ilegale.
- Me këto aktivitete, platforma digjitale pozicionohet si një zgjidhje qendrore, e cila integron masat tradicionale (kontrollin, infrastrukturën, arsimin) dhe krijon një sistem funksional, transparent dhe të qëndrueshëm për trajtimin e deponive ilegale dhe djegies së mbeturinave.

Iniciativa inovative në Komunën e Kërçovës

01

**Reze shprese - Qendra ditore e
rehabilitimit të fëmijëve me spektër
autizmi**

Rrezelinda Dauti (Aleanca për
Shqiptarët/VLEN)

**ËSHTË KOHA PËR NJË
QENDËR TË SPECIALIZUAR
PËR AUTIZËM NË KËRÇOVË**

RREZELINDA DAUTI
-ALEANCA PËR SHQIPTARËT/VLEN-

Është koha për një qendër të specializuar për autizëm në Kërçovë

1. Rezyme

Dokumenti adreson mungesën e një qendre të specializuar për fëmijët me çrregullim të spektrit autik në Komunën e Kërçovës, një komunë me 39,669 banorë, prej të cilëve rreth 16% janë fëmijë në moshë 0–14 vjeç. Aktualisht, shërbimet ekzistuese për fëmijët me aftësi të kufizuara ofrojnë vetëm mbështetje bazike dhe nuk arrijnë të ofrojnë ndërhyrjet e personalizuara që kërkon autizmi. Kjo situatë krijon pasoja të drejtpërdrejta: mungesë të ndërhyrjeve të hershme për fëmijët, barrë të rënduar emocionale e financiare për familjet – veçanërisht nënat si dhe thellim të pabarazive sociale në komunitet. Për institucionet publike, kjo përkthehet në mos përmbushje të standardeve shtetërore dhe ndërkombëtare mbi të drejtat e fëmijëve me aftësi të kufizuara.

Qasja aktuale është joadekuatë për disa arsye kryesore: mungesa e qendrave të specializuara, distanca dhe kostot e larta për udhëtim drejt qendrave të tjera, shpenzimet e papërballueshme për terapi private dhe mungesa e profesionistëve të trajnuar. Vetëm 51% e fëmijëve kanë diagnozë të konfirmuar, ndërsa 49% janë në pritje ose pa diagnozë – një realitet që vonon trajtimet dhe e përkeqëson situatën.

Deri më sot, dështimet janë rezultat i fragmentuar dhe jo të integruar, me shërbime të pamjaftueshme publike dhe me mungesën e një qendre që të ofrojë qasje të barabartë, gjithëpërfshirëse dhe të qëndrueshme.

Janë shqyrtuar tre alternativa:

- **Integrimi i shërbimeve në qendrat ekzistuese ditore**, i cili dështon për shkak të mungesës së hapësirave dhe kapaciteteve profesionale, si dhe përjashtimit të shumicës së familjeve rurale.
- **Ofrimi i shërbimeve përmes sektorit privat**, i cili është i papërballueshëm financiarisht për shumicën dhe nuk ofron mbështetje gjithëpërfshirëse.
- **Hapja e një qendre të re të specializuar për autizëm**, që shihet nga mbi 87% e prindërve si “shumë e rëndësishme” dhe “urgjente”. Ky opsion është i vetmi që siguron standarde bashkëkohore evropiane, shërbime terapeutike dhe edukative të integruara, mbështetje psiko–sociale për familjet dhe fushata për reduktimin e stigmatizimit.

Prandaj, rekomandohet me forcë **hapja e një qendre të re ditore të specializuar për autizëm në Kërçovë**. Ky institucion do të përfaqësojë jo vetëm një investim në shërbime sociale dhe shëndetësore, por edhe një akt politik dhe moral, duke garantuar të drejtat e fëmijëve, duke lehtësuar barrën e familjeve dhe duke ndërtuar një komunitet më gjithëpërfshirës e të barabartë.

2. Problemi – konteksti dhe rëndësia

Në Komunën e Kërçovës, ku sipas regjistrimit të vitit 2021 jetojnë 39,669 banorë, rreth 16% e popullsisë janë fëmijë në moshë 0-14 vjeç. Popullsia shpërndahet midis zonave urbane dhe rurale, me një përqindje afërsisht 58% në qytet dhe 42% në fshatra. Ky profil demografik është veçanërisht i rëndësishëm kur mendohet për qasjen në shërbime sociale dhe edukative për fëmijët me aftësi të kufizuara. Të dhënat nga terreni tregojnë se 60% e familjeve të anketuara jetojnë në zona rurale dhe nuk kanë qasje as në shërbimet minimale, duke u përballur me pengesa të mëdha për trajtimin dhe zhvillimin e fëmijëve të tyre.

Aktualisht, Kërçova nuk ka një qendër ditore të specializuar për fëmijët me çrregullim të spektrit autik. Qendrat ekzistuese për fëmijë me aftësi të kufizuara ofrojnë vetëm shërbime bazike, si terapitë psikologjike dhe aktivitete për socializim, pa mundur të ofrojnë ndërhyrje të fokusuara dhe të personalizuara që autizmi kërkon. Ky boshllëk krijon pasoja të drejtpërdrejta: për fëmijët, mungesa e ndërhyrjeve të hershme dhe të personalizuara kufizon zhvillimin e aftësive sociale, komunikative dhe edukative; për familjet, barrën kryesore shpesh e mbajnë nënat, duke u privuar nga pjesëmarrja në tregun e punës dhe jetën sociale; për komunitetin, thellohen pabarazitë dhe kufizohen mundësitë për integrim gjithëpërfshirës; dhe për institucionet publike, rrezikohet përmbushja e standardeve shtetërore dhe ndërkombëtare për të drejtat e fëmijëve me aftësi të kufizuara.

Të dhënat nga anketat, gjithashtu tregojnë se mbi 80% e prindërve e konsiderojnë hapjen e qendrës si një prioritet urgjent dhe shumë të rëndësishëm për zhvillimin e fëmijëve të tyre. Terapia e të folurit, terapia okupacionale dhe mbështetja psikologjike janë shërbimet më të domosdoshme, ndërkohë që shumë prindër raportojnë vështirësi financiare dhe mungesë informacioni si pengesa kryesore për trajtimin e fëmijëve. Këto të dhëna e bëjnë të qartë se krijimi i një qendre të specializuar nuk është vetëm një kërkesë sociale, por një nevojë reale dhe urgjente për komunitetin.

SWOT⁸ analiza e realizuar për nevojat e këtij dokumenti, konfirmon gjithashtu këtë nevojë dhe e vendos hapjen e qendrës si një prioritet strategjik. Mbështetja e fuqishme komunitare, dizajni inovativ dhe përputhja me politikat shtetërore dhe ndërkombëtare, së bashku me mundësitë që ofrojnë donatorët, kërkesa e lartë shoqërore dhe ndikimi afatgjatë, e bëjnë këtë nismë një investim strategjik për të ardhmen e fëmijëve dhe të komunitetit. Dobësitë dhe kërcënimet, ndonëse reale, janë të menaxhueshme përmes angazhimit të koordinuar institucional, sigurimit të një modeli financiar të qëndrueshëm dhe ngritjes së kapaciteteve profesionale.

⁸ SWOT analiza është një metodë planifikimi strategjik që identifikon pikat e forta, dobësitë, mundësitë dhe kërcënimet me qëllim vendimmarrjen më të mirë.

3. Alternativat e shqyrtuara të zgjidhjes së mundshme

Në kërkimin e një zgjidhjeje për mungesën e shërbimeve të specializuara për fëmijët me çrregullim të spektrit autik në Kërçovë, janë shqyrtuar disa alternativa. Vlerësimi është bërë mbi bazën e standardeve profesionale, të dhënave nga terreni dhe analizës SWOT në kuadër të iniciativës inovative “Rrezja e Shpresës”. Në qendër të analizës janë marrë parasysh tre kritere themelore: qasja, cilësia dhe qëndrueshmëria.

Alternativa 1: Integrimi i shërbimeve për autizëm në qendrat ekzistuese ditore

Ky opsion do të nënkuptonte përdorimin e qendrave tashmë funksionale për fëmijë me aftësi të kufizuara dhe shtimin e elementeve të reja për adresimin e autizmit. Në pamje të parë duket si një rrugë e shpejtë, por prindërit dhe kujdestarët nuk e perceptojnë këtë si zgjidhje. 60% e të anketuarve që jetojnë në zona rurale dhe raportojnë se nuk kanë qasje as në shërbimet më minimale – kështu që për ta do të ishte e pamundur për ta të përfitonin nga një qendër urbane ekzistuese. Për më tepër, këto qendra nuk janë të dizajnuara për nevojat specifike të fëmijëve me autizëm dhe mungojnë hapësira të përshtatura si dhomat multisensore apo ambientet për terapi individuale. Personeli aktual shpesh nuk ka trajnim të plotë në terapi të sjelljes ose në logopedi, kështu që ekziston rreziku që ndërhyrjet të mbeten sipërfaqësore. Në intervista, prindërit theksuan se ky opsion nuk do t'i ndryshonte realisht kushtet e jetës, pasi fëmijët e tyre do të vazhdonin të mos marrin mbështetje të personalizuar.

Alternativa 2: Ofrimi i shërbimeve përmes sektorit privat

Mbështetja tek profesionistët privatë është një alternativë që aktualisht shfrytëzohet pjesërisht nga disa familje, por me shumë kufizime. Nga anketat rezulton se kostoja e lartë është pengesa kryesore – shumica e prindërve nuk mund ta përballojnë financiarisht sigurimin e terapive private në mënyrë të rregullt. Për më tepër, shërbimet private nuk ofrojnë një qasje të integruar: zakonisht fokusohet vetëm një element (p.sh. logopedia), ndërsa mungon mbështetja gjithëpërfshirëse psiko-sociale, edukative dhe familjare. Ky model shihet si joadekuat dhe jo të drejtë, pasi vetëm një numër i vogël familjesh përfiton, duke lënë shumicën jashtë sistemit. Vetëm 51% e fëmijëve kanë një diagnozë të konfirmuar, ndërsa pjesa tjetër është në pritje ose pa diagnozë – një situatë që shërbimet private nuk e adresojnë, duke i ekspozuar këta fëmijë ndaj vonesave të rrezikshme në ndërhyrje. Në këtë kontekst, sektori privat perceptohet më shumë si mbështetje plotësuese sesa si alternativë e qëndrueshme.

Alternativa 3: Hapja e një qendre të re të specializuar për fëmijët me autizëm

Nga analiza e alternativave dhe perceptimet e prindërve, ky opsion rezulton më i miri dhe më i qëndrueshmi. Mbi 80% e familjeve në anketa e konsideruan hapjen e qendrës si “urgjente dhe shumë të rëndësishme” për zhvillimin e fëmijëve të tyre, duke reflektuar një konsensus të gjerë komunitar. Prindërit shprehën pritshmëri të qarta: terapia e të folurit, terapia okupacionale dhe mbështetja psikologjike janë shërbimet më të domosdoshme, ndërsa këshillimi për prindërit dhe aktivitetet e

socializimit perceptohen si mbështetje esenciale për të gjithë familjen. Një qendër e re do të mundësonte krijimin e një hapësire sipas standardeve bashkëkohore evropiane, duke përfshirë ambiente multisensore, dhoma për terapi individuale, hapësira për lojë dhe socializim dhe kushte të sigurta.

Ky opsion ofron gjithashtu përfitime strukturore dhe afatgjata. Siç thekson analiza SWOT, përparësitë kryesore janë mbështetja e fuqishme komunitare, përputhja me politikat shtetërore dhe ndërkombëtare dhe kërkesa e lartë shoqërore, ndërsa mundësitë lidhen me bashkëpunimin me donatorë dhe ngritjen e kapaciteteve profesionale. Dobësitë dhe kërcënimet – si nevoja për financim të qëndrueshëm dhe mungesa aktuale e specialistëve – do të menaxhoheshin përmes angazhimit institucional dhe trajnimeve të vazhdueshme. Përveç shërbimeve për fëmijët, qendra do të ofronte mbështetje edhe për familjet, veçanërisht për nënat, të cilat në 68% të rasteve janë bartëset kryesore të përkujdesjes, duke u mundësuar atyre të marrin frymë lehtësimi dhe të rrisin pjesëmarrjen në jetën sociale e ekonomike.

4. Zgjidhja e zgjedhur dhe aktivitetet vijuese

Pas një analize të plotë të alternativave të shqyrtuara, të dhënave të mbledhura nga prindërit, kujdestarët dhe profesionistët, si dhe duke u bazuar në praktikat më të mira ndërkombëtare, rekomandohet **hapja e një qendre të re ditore të specializuar për fëmijët me çrregullim të spektrit autik në komunën e Kërçovës.**

Ky rekomandim nuk është thjesht një propozim, por një **domosdoshmëri e qartë dhe e argumentuar.** Nga 75 prindër të anketuar, mbi 87% e vlerësuan hapjen e qendrës si “shumë të rëndësishme”, ndërsa më shumë se 80% theksuan se është një prioritet urgjent. Vetëm 2% e konsideruan “mesatarisht ose pak të rëndësishme”, që sugjeron një konsensus pothuajse të plotë shoqëror. Për më tepër, 60% e familjeve të anketuara jetojnë në zona rurale ku nuk kanë qasje as në shërbimet më minimale, ndërsa 40% që jetojnë në qytet raportojnë mungesë të qasjes në shërbime të specializuara. Këto të dhëna dëshmojnë qartë se alternativat e tjera – përdorimi i qendrave ekzistuese apo mbështetja tek shërbimet private – nuk e adresojnë në mënyrë efektive problemin.

Situata bëhet edhe më e ndjeshme nëse marrim parasysh se vetëm 51% e fëmijëve kanë diagnozë të konfirmuar, 25% janë në pritje të diagnozës dhe 23% nuk kanë marrë ende asnjë diagnozë zyrtare. Kjo nënkupton vonesa të gjata në ndërhyrjet e hershme, të cilat janë vendimtare për zhvillimin e fëmijëve me autizëm. Një qendër e specializuar do të siguronte jo vetëm terapi, por edhe mbështetje për procesin diagnostik dhe orientim të prindërve.

Në intervistat e zhvilluara me profesionistë lokalë dhe përfaqësues të institucioneve, u theksua mungesa e specialistëve të trajnuar si një nga dobësitë më të mëdha aktuale. Qendra e re do të adresojë këtë hendek përmes ngritjes së kapaciteteve profesionale dhe trajnimeve sipas praktikave evropiane.

Formimi i një qendre të tillë do të ofrojë ndërhyrje të personalizuar dhe të integruara, do të përmirësojë cilësinë e jetës së fëmijëve dhe familjeve, do të zvogëlojë stigmatizimin dhe do të promovojë përfshirjen sociale. Qendra e dedikuar për autizmin do të ndihmojë gjithashtu institucionet lokale dhe shtetërore të përmbushin detyrimet e përcaktuara në strategjinë shtetërore për të drejtat e fëmijës, planin shtetëror për barazinë e personave me aftësi të kufizuara dhe konventat ndërkombëtare si Konventa për të Drejtat e Personave me Aftësi të Kufizuara dhe Konventa për të Drejtat e Fëmijëve.

Në këtë mënyrë, krijimi i një qendre ditore të specializuar për fëmijët me çrregullime të spektrit të autizmit në Kërçovë, paraqet një prioritet strategjik, i cili do të sigurojë shërbime cilësore, barazi sociale dhe përmbushje të standardeve më të larta të të drejtave të njeriut, duke reflektuar përgjegjësinë shtetërore dhe lokale ndaj fëmijëve dhe familjeve të tyre.

Aspekti programatik

Qendra e re nuk do të jetë thjesht një strukturë, por do të përfshijë një **program gjithëpërfshirës i ndërtuar mbi tri shtylla kryesore:**

1. Shërbimet terapeutike dhe edukative

- Terapi e të folurit, terapi okupacionale, terapi fizikale dhe terapi të sjelljes, të cilat u identifikuan si shërbimet më të domosdoshme nga 61% e prindërve për logopedinë, 54% për terapinë okupacionale dhe 48% për mbështetjen psikologjike.
- Dhoma multisensore dhe hapësira të përshtatura për terapi individuale dhe grupe.
- Mbështetje edukative individuale, në përputhje me nevojat e secilit fëmijë.

2. Mbështetja për familjen

- Këshillim psiko-social dhe trajnim për prindërit, me fokus tek fuqizimin e pozitës së nënave, të cilat sipas të dhënave mbajnë barrën kryesore të kujdesit (68%).
- Orientim në procesin e diagnozës dhe informim mbi të drejtat dhe shërbimet.
- Programe për përfshirjen e familjes në aktivitete sociale dhe komunitare.

3. Integrimi shoqëror dhe sensibilizimi

- Fushata për ndërgjegjësim publik mbi autizmin dhe reduktimin e stigmatizimit.
- Partneritete me shkolla dhe OJQ për integrimin e fëmijëve në arsim dhe aktivitete komunitare.
- Promovimi i një kulture gjithëpërfshirjeje dhe barazie sociale.

Aktivitetet Strategjike

- **Krijimi i kornizës institucionale dhe strategjike** – hartimi i planit të themelimit, përcaktimi i modelit institucional dhe përfshirja e aktorëve kryesorë (komuna, ministritë, donatorët).

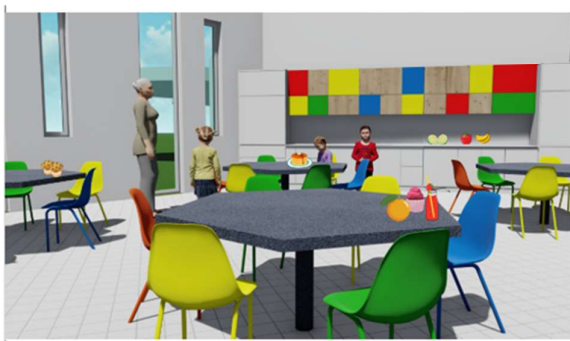
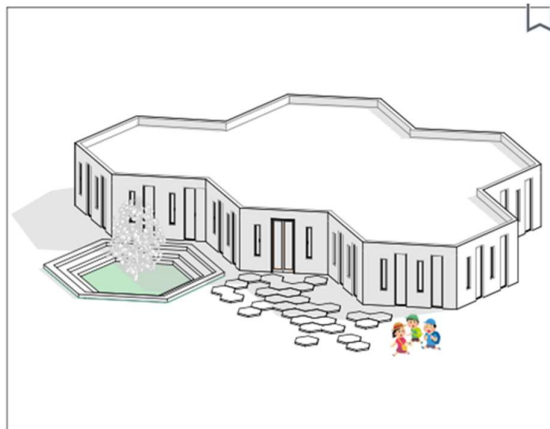
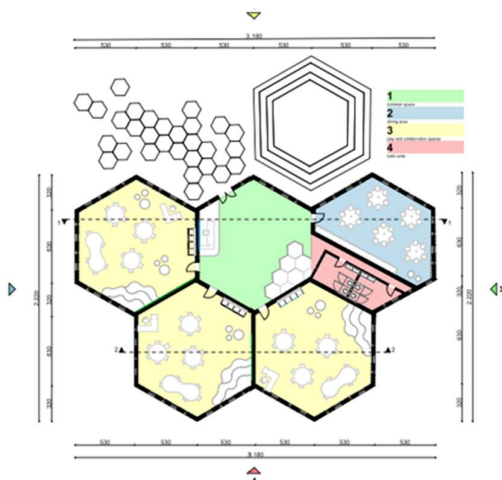
- **Sigurimi i mjeteve financiare dhe burimeve** – kombinim fondesh komunale, shtetërore, financim nga donatorë dhe partneritete publiko–private.
- **Ndërtimi i kapaciteteve profesionale** – rekrutimi i stafit multidisiplinar (10–12 profesionistë në fazën e parë), trajnimi dhe certifikimi sipas standardeve evropiane.
- **Zhvillimi i shërbimeve gjithëpërfshirëse** – ofrimi i paketës bazë terapeutike, edukative dhe sociale.
- **Ndërgjegjësim dhe përfshirje shoqërore** – fushata dhe partneritete për integrimin gradual dhe gjithëpërfshirës të fëmijëve.

Përshkrimi teknik dhe zgjidhja vizuale

"Rrezja e Shpresës" është një projekt i dedikuar për krijimin e një ambienti funksional, të sigurt dhe stimulues për fëmijët me çrregullim të spektrit autik. Objektivi kryesor i projektit është të ofrojë një hapësirë gjithëpërfshirëse që përkrah zhvillimin, edukimin dhe socializimin nëpërmjet një dizajni të ndjeshëm dhe funksional.

Projekti përmban tre klasa të veçanta, të projektuara me izolim akustik të mirë dhe ndriçim natyral të kontrolluar, për të shmangur stimulimin e tepërt vizual apo zanor. Çdo klasë ofron fleksibilitet për metoda të ndryshme të mësimdhënies individuale dhe në grup. Hapësirë e përbashkët për lojë, e konceptuar si bërthama sociale e objektit, e cila do të shërbejë për ndërveprim të lirë, aktivitete fizike dhe relaksim. Hapësirë për kuzhinë dhe ngrënie, që promovojnë autonominë dhe mësimin praktik përmes përgatitjes dhe konsumimit të ushqimit. Zona është e ndarë në mënyrë të qartë në pjesën funksionale (kuzhina) dhe atë sociale (tavolina për ngrënie). Forma gjashtëkëndore e objektit nuk është zgjedhur rastësisht - ajo është frymëzuar nga strukturat natyrore të foleve të bletëve, të njohura për harmoninë, efikasitetin dhe ndërveprimin mes pjesëve. Kjo formë, ashtu si qeliza e mjaltit, përfaqëson bashkëpunim, qëndrueshmëri dhe përkujdesje kolektive - vlera thelbësore për një hapësirë të ndërtuar për fëmijë me autizëm.

Në këtë kontekst, secila klasë, hapësirë loje apo ambient social funksionon si një "qelizë" brenda një sistemi të bashkërenduar, që siguron një strukturë të sigurt dhe të ngrohtë, ku çdo fëmijë ka hapësirën e vet për të lulëzuar, ndërkohë që është pjesë e një komuniteti mbështetës.

Implikimet financiare

Investimi fillestar për krijimin e qendrës është i konsiderueshëm, duke përfshirë ndërtimin ose rikonstruksionin e objektit dhe furnizimi i pajisjeve të specializuara. Kostot operative do të përfshijnë pagat e stafit profesional, mirëmbajtjen dhe materialet terapeutike. Burimet e financimit do të jenë të kombinuara: buxheti i komunës dhe shtetit, fondet e BE-së, mbështetja e organizatave ndërkombëtare dhe partneritetet publiko–private. Ky model jo vetëm që garanton qëndrueshmëri, por edhe ul barrën financiare të familjeve, të cilat aktualisht shpenzojnë shumë mjete financiare për terapi private ose për udhëtime drejt qendrave të tjera urbane.

Ky investim nuk duhet parë si shpenzim, por si **politikë sociale me ndikim afatgjatë**: ulja e pabarazive, rritja e potencialit zhvillimor të fëmijëve dhe ndërtimi i një komuniteti më të drejtë dhe gjithëpërfshirës.

Afati Kohor i Realizimit

- **0–6 muaj:** Planifikim strategjik, sigurim i fondeve, zgjedhja e lokacionit.
- **6–18 muaj:** Ndërtimi/rikonstruksioni, pajimin e qendrës, rekrutimi dhe trajnimi i stafit.
- **18–24 muaj:** Fillimi i shërbimeve pilot për një numër të kufizuar fëmijësh dhe familjesh.

- **Pas 24 muajve:** Zhvillim i plotë i programit, monitorim dhe vlerësim, me synim replikimin e modelit në komuna të tjera.

Hapja e një qendre të specializuar për autizmin në Kërçovë nuk është projekt i zakonshëm, por një **sinjalizim për përgjegjësi publike**. Çdo vonesë nënkupton humbje të mundësive zhvillimore për një fëmijë, barrë të shtuar për familjet dhe pabarazi më të thella për komunitetin. Institucionet lokale dhe shtetërore kanë mundësinë të tregojnë se kujdesi për fëmijët me autizëm është prioritet real dhe jo vetëm slogan politik.

Iniciativa inovative në Komunën e Koçanit

01

Qyteti pa kaos

Ivona Todorova (VMRO-DPMNE)

**NJË QYTET PA KAOS: ZGJIDHJE
INTELIGJENTE PËR PROBLEMIN
E PARKIMIT NË KOÇAN**

**IVONA TODOROVA
-VMRO-DPMNE-**

Një qytet pa kaos: Zgjidhje inteligjente për problemin e parkimit në Koçan

1. Rezyme

Problemi i parkimit në Koçan ka dalë prej kohësh nga korniza e komoditetit të përditshëm dhe është shndërruar në një shqetësim serioz urban dhe shoqëror. Në zonat qendrore të qytetit - rreth sheshit, tregut, qendrës mjekësore, shkollave dhe stacionit të autobusëve - qytetarët përballen me një mungesë kronike të vendeve të parkimit. Sipas Regjistrimit të vitit 2021, Komuna ka 31,602 banorë, nga të cilët 24,600 jetojnë në vetë qytetin, me një sipërfaqe prej vetëm 18.6 km². Tashmë në vitin 2017, ishin të regjistruara më shumë se 7,000 mjete motorike, një numër që është edhe më i lartë sot. Ky motorizim në rritje, në kombinim me hapësirën publike të kufizuar, krijon një kaos akut trafiku.

Qasja e tanishme është treguar si jofunksionale. Ndërtesat e reja banesore po ndërtohen pa hapësira të mjaftueshme parkimi, transporti publik nuk paraqet një alternativë reale, ndërsa nuk ka as garazhe në kate që do të absorbonin presionin. Kontrolli dhe gjrobat janë të rralla, që krijon një ndjenjë se çdo gjë është e lejueshme. Rezultati i kësaj është pamja e trotuareve të pakalueshme, automjetet e parkuara në lëndina dhe para institucioneve, siguria e kërcënuar e këmbësorëve dhe imazhi negativ i qytetit në mesin e vizitorëve.

Në periudhën e kaluar janë shqyrtuar disa alternativa. Ndër to janë zgjerimi i parkingjeve ekzistuese, ndërtimi i garazheve në kate, vendosja e parking-objekteve të montuara, zgjidhjet digjitale të menaxhimit, si dhe vënia e ndëshkimeve më të rrepta. Secila prej tyre ofron një përgjigje të pjesshme, por qytetarët dhe ekspertët kryesisht mbështesin ndërtimin e garazheve në kate si një zgjidhje sistimore. Anketat kanë treguar se shumica e qytetarëve janë të gatshëm të paguajnë parapagesa mujore për një vend të sigurt, ndërsa objektet e montuara dhe digjitalizimi njihen si masa shtesë që do të mundësojnë lehtësim të shpejtë dhe efikas.

Zgjidhja e rekomanduar është krijimi i një sistemi të integruar të bazuar në garazhe në kate në vende strategjike, të plotësuara me parkingje të montuara dhe një platformë digjitale për menaxhimin e parkimit, si dhe rregullimi i zonave publike për këmbësorët dhe zonat e gjelbra. Modeli i këtillë jo vetëm që do të sigurojë kapacitete të mjaftueshme, por do të përmirësojë edhe sigurinë, estetikën dhe cilësinë e jetës në qytet. Përveç kësaj, projekti përshtatet me politikat evropiane për "qytetet e gjelbra" dhe zhvillimin e qëndrueshëm urban, gjë që rrit mundësinë e tërheqjes së mjeteve të donatorëve ndërkombëtarë.

Me zbatimin e kësaj strategjie, pritet se Koçani do të mund të ndërtojë garazhin e parë në kate dhe disa objekte të montuara në afat prej 2 deri në 3 vjet, ndërsa për 5 vjet të ndryshojë plotësisht imazhin e parkimit dhe të pozicionohet si një shembull i një qyteti modern, të qëndrueshëm dhe funksional.

2. Problemi – konteksti dhe rëndësia

Në Koçan problemi i parkimit ka pushuar prej kohësh së qeni vetëm çështje komoditeti – ai është bërë një shqetësim i përditshëm dhe burim i pakënaqësisë për një numër të madh qytetarësh. Ndihet më shumë në zonat qendrore të qytetit, rreth sheshit, tregut të qytetit, qendrës tregtare, qendrës mjekësore, stacionit të autobusëve, shkollave dhe blloqeve të reja banesore, ku bllokimet e përditshme të trafikut krijojnë skena kaotike. Njerëzit dëshmojnë se gjatë orarit të punës është pothuajse e pamundur të gjesh një hapësirë të lirë, gjë që rezultojnë në parkim në trotuare, lëndina dhe madje edhe para hyrjeve të institucioneve dhe shtëpive private. Banorët e qendrës, të cilët logjikisht presin që të mund të parkojnë para ndërtesave të tyre, shpesh ndihen të diskriminuar dhe të shtypur nga automjetet e njerëzve që vijnë nga vendbanimet përreth dhe e përdorin qytetin çdo ditë për punë ose shërbime.

Sipas rezultateve të Regjistrimit të Popullsisë të vitit 2021, Komuna e Koçanit ka 31,602 banorë dhe mbi 12,000 familje, shumica e të cilave jetojnë në vetë qytetin e Koçanit me rreth 24,600 banorë. Me një sipërfaqe prej vetëm 18.6 km², qyteti ka një dendësi të lartë popullore, ndërsa presion plotësues krijon edhe numri i shtuar i automjeteve - që në vitin 2017 u regjistruan më shumë se 7,000 automjete, nga të cilat mbi 5,700 ishin makina, një numër që është edhe më i lartë sot. Ky kombinim i një bërthame urbane kompakte, motorizimit në rritje dhe hapësirës publike të kufizuar shpjegon acarimin e problemit të parkimit në Koçan.

Kjo mungesë e vendeve të parkimit nuk është një dukuri e re, por rezultat i një mungese të gjatë koordinimi ndërmjet planifikimit urban dhe atij të trafikut. Ndërtesat e reja të banimit janë ndërtuar pa hapësira parkimi të planifikuara në mënyrë adekuate, transporti publik nuk ka arritur të bëhet një alternativë e vërtetë e makinave private dhe numri i automjeteve po rritet vit pas viti. Sektori i Urbanizmit tashmë ka treguar se situata është komplekse dhe kërkon një qasje sistematike, por deri më tani ka munguar një strategji e qartë. Mungesa e garazheve në kate, të cilat mund të absorbojnë një pjesë të presionit, e përkeqëson më tej situatën.

Parkimi i paligjshëm është bërë një dukuri e përditshme, me pasoja të drejtpërdrejta për sigurinë. Trotualet, të cilat duhet të përdoren për këmbësorët, janë të pakalueshme, duke i detyruar fëmijët, nënat me karroca dhe të moshuarit të dalin në rrugë. Hapësirat e gjelbra, në vend që të jenë një vend për rekreacion dhe bukuri, shpesh shndërrohen në parkingje të baltosura. Pjesëmarrësit në takimet publike dëshmojnë se shohin çdo ditë skena të njerëzve që rrezikojnë, duke lëvizur përgjatë rrugës sepse trotualet janë të zëna nga makinat. Nga ana tjetër, sistemi i dobët i kontrollit dhe masat e rralla ndëshkuese krijojnë një ndjesi se gjithçka është e lejuar, gjë që inkurajon shkelje të reja gjithnjë e më të reja.

Situata përkeqësohet gjatë orëve të pikut të ditës - pas mbarimit të orarit të punës, gjatë aktiviteteve shkollore ose tregjeve të fundjavës, dhe veçanërisht gjatë pushimeve verore kur qyteti sheh një fluks në rritje të vizitorëve. Megjithatë, daljet në mbrëmje paraqesin një sfidë të veçantë - çdo cep

shndërrohet në një parking të improvizuar, motoçikletat dhe makinat lihen aty ku mund të gjendet ndonjë vend, gjë që qytetarët e përshkruajnë si "kaos të paparë".

Pasojat e kësaj situatë janë të gjera. Siguria e këmbësorëve kërcënohet drejtpërdrejt dhe jeta e përditshme e qytetarëve është e mbushur me stres, ankth dhe konflikt. Njerëzit humbin nga koha e çmuar duke bërë rrethe në qytet në kërkim të një vend parkimi, gjë që shndërrohet në ankth kronik dhe ul produktivitetin. Bizneset në qendër humbasin klientë sepse njerëzit shmangin të vijnë atje, duke e ditur se do të përballen me vështirësi me parkimin. Hapësira publike, e cila duhet të jetë e pastër, e sigurt dhe e arritshme për të gjithë, uzurpohet nga automjetet dhe qyteti fiton një imazh negativ në mesin e vizitorëve dhe turistëve.

Po bëhet gjithnjë e më e qartë se problemi i parkimit nuk është vetëm një çështje teknike e numrit të hapësirave në dispozicion, por një çështje sociale që ndikon drejtpërdrejt në cilësinë e jetës në Koçan. Ai pasqyron gjendjen më të gjerë të zhvillimit urban - nga planifikimi i pamjaftueshëm dhe koordinimi i dobët i institucioneve, deri te mungesa e një kulture respekti për hapësirën publike. Për qytetarët, kaosi i përditshëm me parkimin është tashmë një pengesë për funksionimin normal të qytetit, ndërsa për komunitetin lokal është një tregues se është koha e duhur për zgjidhje sistematike dhe afatgjata.

3. Alternativat e shqyrtuara të zgjidhjes së mundshme

Duke pasur parasysh seriozitetin e problemit të parkimit në Koçan, në periudhën e kaluar janë shqyrtuar dhe propozuar disa zgjidhje të mundshme. Disa prej tyre dolën si përpjekje për lehtësim afatshkurtër, ndërsa të tjerat janë rezultat i anketave, takimeve publike dhe konsultimeve me ekspertë në kuadër të iniciativës “Qytet pa kaos”. Këto alternativa përfaqësojnë një gamë të gjerë qasjesh të ndryshme - nga projektet e infrastrukturës dhe mjetet digjitale, deri te masat organizative dhe rregulloret e rrepta - të gjitha me qëllim sigurimin e një qyteti më të rregullt, më të sigurt dhe më funksional.

Alternativa 1: Garazhe në kate në vende strategjike

Opsioni më i përmendur, si nga qytetarët ashtu edhe nga ekspertët, është ndërtimi i garazheve në kate. Në një anketë të kryer me mbi 150 të anketuar, shumica propozuan pikërisht këtë zgjidhje, dhe disa prej tyre theksuan qartë se "do të paguanin në nivel mujor poqë së do të kishin një vend të sigurt". Sipas analizës, garazhet në kate sjellin përfitime të shumëfishta: ato ofrojnë kapacitet të konsiderueshëm për makina, motoçikleta dhe trotineta elektrike, mund të përmbajnë karikues për automjete elektrike, si dhe funksionalitete shtesë si lavazhe dhe shërbime të vogla. Në to mund të vihen edhe hapësira afariste për qiradhënie, gjë që do të rrisë më tej arsyetimin ekonomik të investimit. Avantazhi është se një pjesë e hapësirës mund të ofrohet me një model parapagimi për

banorët e qendrës, të cilët do të kishin një vend parkimi të garantuar, gjë që do të zvogëlonte drejtpërdrejt konfliktin midis banorëve dhe vizitorëve.

Alternativa 2: Garazhe të vogla të montuara dhe parkingje zyrtare

Garazhet e montuara shihen si një zgjidhje më e shpejtë dhe më ekonomike, pasi kërkojnë investime më të vogla dhe një periudhë më të shkurtër ndërtimi. Sipas përfundimeve të takimit me Sektorin e Urbanizmit, zgjidhjet e këtilla mund të aplikohen në institucione me një fluks të madh ditor njerëzish, siç janë institucionet e kujdesit shëndetësor, shkollat ose shërbimet komunale. Instalimi i parkingjeve më të vogla, të montuara, do të zvogëlonte presionin në rrugët përreth dhe do të siguronte qasshmëri pikërisht aty ku nevojitet më shumë. Përveç kësaj, disa qytetarë propozojnë edhe parkingje zyrtare - pozicione të rezervuara për automjetet e institucioneve dhe shërbimeve publike - të cilat do të parandalonin parkimin e tyre të vazhdueshëm në vendbanime dhe do të përmirësonin lëvizshmërinë në nivel lokal..

Aspekte shtesë të alternativave 1 dhe 2: Rregullimi i hapësirës publike

Një nga problemet më të mëdha sot është se trotuaret dhe parqet janë të okupuara nga automjetet, duke i lënë këmbësorët pa një hapësirë të sigurt për të lëvizur. Në takimin publik, qytetarët folën hapur për prindërit me karroca fëmijësh, personat me aftësi të kufizuara, fëmijët dhe të moshuarit që ecin në rrugë çdo ditë sepse trotuaret janë të pakalueshme. Zgjidhja e ofruar është lirimi i këtyre zonave dhe shndërrimi i tyre në zona të gjelbra, shtigje për këmbësorë dhe biçikleta. Duke ndërtuar garazhe në kate ose të montuara, makinat do të drejtohen në hapësirat e organizuara, ndërsa hapësira publike do t'u kthehet qytetarëve. Kjo do të thotë gjithashtu përmirësim i estetikës dhe cilësisë së jetës në qytet, gjë që është veçanërisht e rëndësishme për familjet e reja dhe banorët e moshuar që duan të lëvizin të sigurt nëpër qytet.

Aspekte shtesë të alternativave 1 dhe 2: Digjitalizimi dhe planifikimi inteligjent

Teknologjitë moderne mundësojnë një qasje të re ndaj menaxhimit të parkimit. Një nga masat e propozuara është aplikacioni mobil që do të mundësonte pagesën elektronike, rezervimin e vendeve të parkimit dhe informacionin në kohë reale në lidhje me qasshmërinë e tyre. Sipas pjesëmarrësve në takime, "na duhet një sistem inteligjent, jo vetëm beton". Mjetet e këtilla digjitale mund të përdoren gjithashtu për të analizuar rrjedhat e trafikut, të cilat do të ndihmojnë në përcaktimin e vendeve më të përshtatshme për garazhe dhe parkingje të reja. Po shqyrtohen edhe zgjidhje modulare - garazhe që mund të zgjerohen me kalimin e kohës, varësisht nga rritja e nevojave. Një element shtesë është qëndrueshmëria: panelet diellore mund të instalohen në çati për të prodhuar energji elektrike, gjë që do t'i bëjë këto objekte efikase nga ana e energjisë dhe më të lira për mirëmbajtje.

Aspekte shtesë të alternativave 1 dhe 2: Zbatimi i politikës ndëshkuese

Çështja e sanksioneve dhe gjobave lind në mënyrë të pashmangshme. Sot, mungesa e kontrollit sistematik do të thotë që parkimi i paligjshëm është praktikisht pa pasoja, gjë që inkurajon përhapjen e tij. Një nga masat e propozuara është futja e dënimeve më të rrepta - nga sanksionet monetare, përmes vendosjes së pengesave fizike në trotuare, deri te konfiskimi i automjetit në raste ekstreme. Megjithatë, qytetarët tregojnë qartë se masa të tilla mund të justifikohen dhe pranohen vetëm nëse më parë janë siguruar vende të mjaftueshme parkimi. Përndryshe, politika ndëshkuese do të dukej e padrejtë dhe do të shkaktonte pakënaqësi edhe më të madhe. Prandaj, masat kufizuese duhet të zbatohen duke ofruar alternativa reale, me qëllim vendosjen e një ekuilibri ndërmjet drejtësisë dhe rendit.

4. Zgjidhja e zgjedhur dhe aktivitetet vijuese

Nga të gjitha opsionet e shqyrtuara, është e qartë se ndërtimi i garazheve në kate është zgjidhja që qytetarët e mbështesin më së shumti dhe që mund të trajtojë më drejtpërdrejt problemin e parkimit në Koçan. Në anketën e kryer me më shumë se 150 të anketuar, shumica u përgjigjën se garazhi në kate është "një bazë e mirë për rritjen e kulturës dhe vetëdijes së qytetarëve për pjesëmarrje të përgjegjshme në trafik". Në takimin publik, qytetarët deklaruan qartë se do të paguanin një tarifë mujore nëse do të kishin një vend parkimi të sigurt, sepse kjo do të zvogëlonte stresin dhe kohën e kaluar në kërkimet e përditshme. Ky është një sinjal kryesor - njerëzit janë të gatshëm jo vetëm ta mbështesin masën, por edhe të marrin pjesë aktive në funksionimin e saj.

Garazhet në kate dallohen sepse kanë kapacitetin më të madh dhe ofrojnë një zgjidhje sistemore për kaosin në zonat qendrore të qytetit.

Ajo që e bën këtë alternativë edhe më tërheqëse është mundësia e përdorimit shumëqëllimor. Sipas analizës, në kuadër të garazheve mund të ketë hapësira afariste biznesi për qiradhënie, lavazhe makinash, servise, madje edhe hapësira për postë ekspres ose kompani sigurimi. Kjo siguron të ardhura shtesë, të cilat do të ndihmojnë në mirëmbajtjen e objektit dhe do të zvogëlojnë varësinë nga buxheti i komunës. Një element shtesë është mundësia e instalimit të paneleve diellore në çati, të cilat do të rrisnin efikasitetin e energjisë dhe do të ulnin shpenzimet operative.

Një avantazh shtesë i këtij modeli është se ai përshtatet plotësisht në agjendën evropiane për "qytetet e gjelbra" dhe zhvillimin e qëndrueshëm urban. Ndërtimi i garazheve në kate jo vetëm që do të sigurojë rend në trafik, por do të kontribuojë edhe në uljen e ndotjes dhe emetimeve të karbonit, pasi shoferët nuk do të humbasin më kohë dhe karburant duke ngarë në rrathë të gjatë për të kërkuar një hapësirë të lirë. Duke liruar trotuaret dhe parqet, numri i hapësirave të gjelbra do të rritet, dhe instalimi i paneleve diellore në garazhe do të sigurojë një burim të ripërtëritshme energjie dhe efikasitet energjetik. Në këtë mënyrë, Koçani do të pozicionohet si një qytet që po ecën në hap me politikat evropiane për

qëndrueshmëri dhe qytete inteligjente, gjë që hap gjithashtu mundësinë e përdorimit të fondeve nga fondet evropiane dhe donatorët ndërkombëtarë.

Qytetarët theksojnë gjithashtu rëndësinë e vendndodhjes. Ata kërkojnë që garazhet të vendosen në pika të arritshme - pranë rrugëve qarkulluese dhe qendrës së qytetit, por në të njëjtën kohë të kenë qasje në institucione dhe objekte me interes publik. Një qasje e tillë garanton që kapacitetet e reja do të përdoren në të vërtetë, në vend që shoferët të vazhdojnë të kërkojnë zgjidhje të improvizuara.

Financiarisht, kjo është masa më e shtrenjtë, por edhe më e qëndrueshme. Vlerësohet se një garazh me një kat kushton midis 2 dhe 3 milionë euro, varësisht nga kapaciteti dhe pajisjet. Megjithatë, me vënien e parapagimeve mujore për banorët dhe bizneset, si dhe përmes të ardhurave nga qiraja e hapësirave afariste, investimi mund të shlyhet gradualisht. Një mundësi shtesë janë partneritetet publik-private që do të ndanin barrën financiare ndërmjet komunës dhe investitorëve privatë.

Aktivitetet konkrete

- Përpilimi i një studimi të qarkullimit rrugor për përzgjedhjen e vendndodhjeve më të përshtatshme (6 muaj).
- Hapja e një debati publik dhe ankete me qytetarët për përzgjedhjen e vendndodhjes (3 muaj).
- Sigurimi i burimeve financiare përmes buxhetit, fondeve shtetërore dhe partneriteteve publik-privat (deri në 12 muaj).
- Fillimi i ndërtimit të garazhit të parë në kate brenda 18 muajve, me zbatim të plotë për rreth 2 vjet.
- Vendosja e një modeli parapagues për banorët dhe bizneset që në fazën e hapjes.

Afati kohor

Ndërtimi i garazhit të parë në kate mund të realizohet për 2 deri në 3 vjet. Brenda 5 vjetësh, me ndërtimin e të paktën dy garazheve në kate dhe digjitalizimin paralel të sistemit, Koçani mund ta ndryshojë tërësisht pamjen e parkimit.

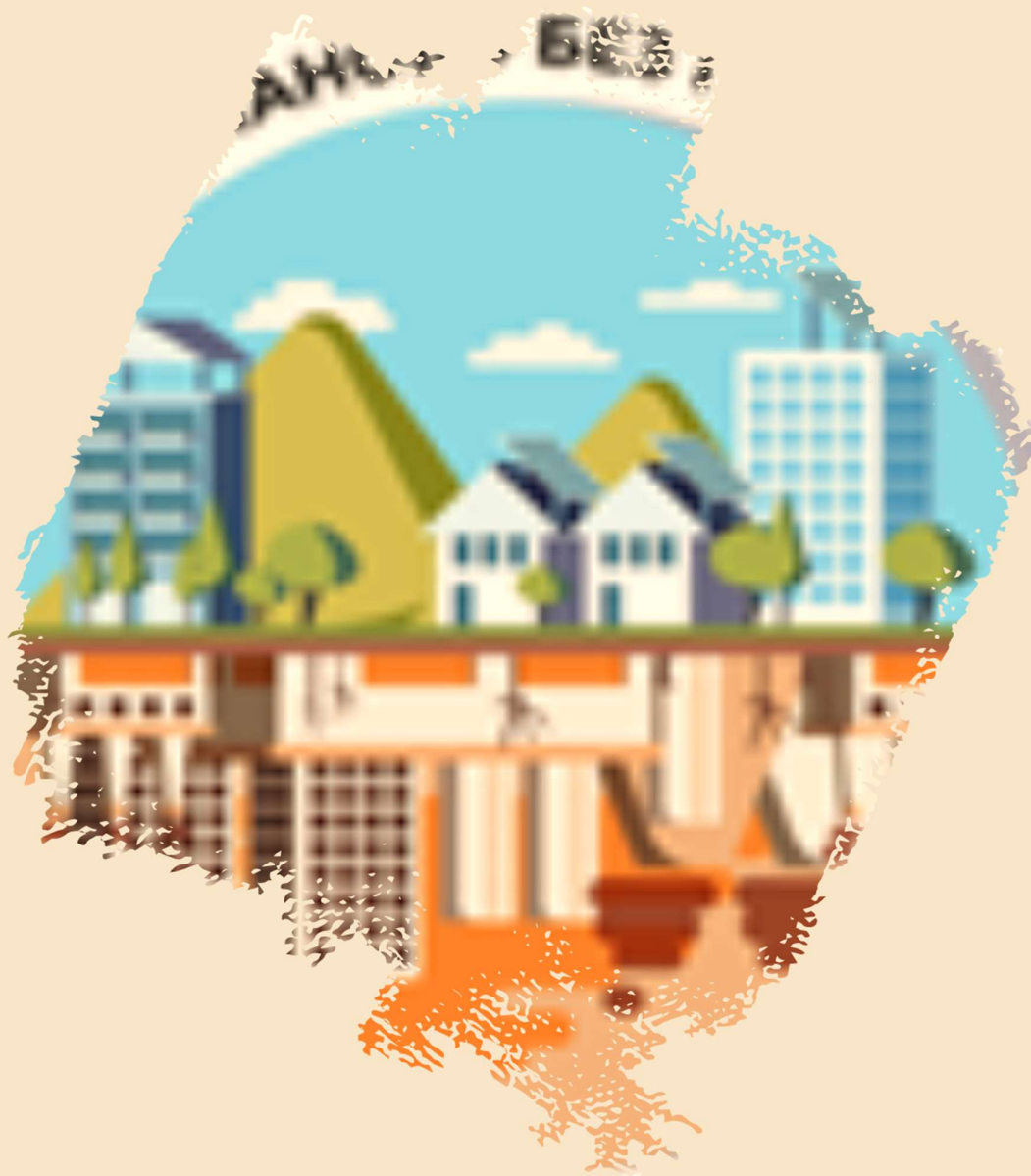
Iniciativa inovative në Komunën e Kumanovës

01 Kumanova pa përmbytje
Dragana Kocevaska (LSDM)

02 Eko-inspektim për Kumanovën
Goran Maksimovski (DOM)

03 Kinema verore në Kumanovë
Milla Petrushevska (ZNAM)

**KUMANOVË PA PËRMBYTJE –
ËSHTË KOHA PËR NJË SISTEM PËR
KULLIMIN E UJËRAVE NGA STUHITË!**

DRAGANA KOCEVSKA
-LSDM-

Kumanovë pa përmytje – Është koha për një sistem për kullimin e ujërave nga stuhitë!

1. Rezyme

Kumanova, me rreth 98,000 banorë, vite me radhë po përballlet me një problem kronik me sistemin e kanalizimit atmosferik. Pas çdo shiu të rrëmbyeshëm, rrugët, bulevardet dhe oborret përmyten, veçanërisht në bulevardin “Revolucioni i Tetorit” dhe në lagjet Sredorek dhe Serava. Tubacionet e vjetra dhe të pa ndërtuara plotësisht, të lidhura pjesërisht me kanalizimet fekale dhe mirëmbajtjen e dobët të rrjetit, krijojnë rrezik për pronën, sigurinë dhe shëndetin e qytetarëve.

Qasja aktuale, e bazuar në ndërhyrje afatshkurtra dhe të pjesshme, nuk është funksionale. Pastrimi dhe përmirësimi i vazhdueshëm i pikave kritike nuk mundëson stabilitet afatgjatë, kështu që problemi përsëritet çdo vit.

Si mosuksese të deritashme identifikohen:

- Instalimi i tubacioneve të vjetra dhe mjaft të vogla;
- Ndërhyrje fragmentare pa një plan sistemor;
- Mirëmbajtja e pamjaftueshme dhe përdorimi i papërshtatshëm nga qytetarët;
- Integrimi i pamjaftueshëm i objekteve të reja me rrjetin atmosferik.

Zgjidhjet e shqyrtuara të mundshme:

1. Masa afatshkurtra – pastrimi dhe riparimi i rrjetit ekzistues;
2. Ndërhyrje të pjesshme – punime në pikat më kritike;
3. Rekonstruktion gjithëpërfshirës – zgjerimi dhe modernizimi i të gjithë rrjetit;
4. Zgjidhje të gjelbra të integruara – kombinimi i kolektorëve të rinj me masa të qëndrueshme infrastrukturore.

Rekomandohet një zgjidhje që përfshin rekonstruktionin gjithëpërfshirës dhe zgjerimin e sistemit të kanalizimeve atmosferike, me vënien e sistemeve të monitorimit, veglave GIS dhe edukimin e qytetarëve. Realizimi bëhet në faza, duke u dhënë përparësi pikave më kritike.

Aspekti financiar: faza fillestare (rrugët kryesore dhe bulevardi) vlerësohet 40-60 milionë denarë, ndërsa rekonstrukcioni dhe modernizimi i përgjithshëm i rrjetit arrin në 120-150 milionë denarë. Investimi është i arsyetuar ekonomikisht, pasi që çdo vërshim shkakton dëme prej 70-100 milionë denarë. Fondet do të sigurohen përmes kombinimit të buxhetit komunal, fondeve shtetërore dhe programeve ndërkombëtare.

Me qasje të këtillë sistemore, Kumanova do të zvogëlojë rrezikun e vërshimeve, do të forcojë qëndrueshmërinë e saj ndaj ndryshimeve klimatike dhe do të përmirësojë cilësinë e jetës së qytetarëve të saj.

2. Problemi – konteksti dhe rëndësia

Kumanova, komuna më e madhe në vend për nga numri i banorëve me rreth 98,000 banorë sipas regjistrimit të vitit 2021, vite me radhë përballlet me problemin e njëjtë, të vazhdueshëm dhe aktual - mungesën e kanalizimit atmosferik funksional. Ky problem, i cili në mjediset moderne urbane konsiderohet në mënyrë elementare i zgjidhur, në Kumanovë u shndërrua në një sfidë kronike që prish përditshmërinë e qytetarëve, kërcënon sigurinë e tyre dhe krijon ndjenjën e anashkalimit dhe regresit.

Çdo banor i Kumanovës të paktën një herë ka qenë dëshmitar i rrugëve, kryqëzimeve ose oborreve të vërshuara nga uji pas reshjeve të dendura të shiut. Gjatë shirave të rrëmbyeshëm, pjesë të tëra të qytetit shndërrohen në liqene, me ujë që qëndron për orë të tëra, e ndonjëherë edhe për ditë të tëra. Automjete të dëmtuara, hapësira të përmbytura përdhese, trafik i bllokuar dhe pamundësi për të ecur nëpër qendrën e qytetit - kjo është jeta e përditshme në ditët me shi. Shënjestra më e madhe e vërshimeve është bulevardi "Revolucioni i Tetorit", një nga arteriet kryesore të Kumanovës. Edhe pse në këtë bulevard ka sistem kanalizimi atmosferik, ai ka një kapacitet shumë të vogël dhe nuk mund të mbledhë sasinë e madhe të ujit që rrjedh nga pjesët kodrinore të qytetit. Kështu, bulevardi kryesor, edhe gjatë shiut më të vogël, shndërrohet në një "rezervuar" të ujërave të shiut.

Historia është e mbushur me shembuj që e konfirmojnë këtë situatë. Në vitet 2016, 2018 dhe 2023, Kumanova u godit nga tri vërshime të mëdha, pas të cilave lagje të tëra mbetën të bllokuara. Banorët e Sredorekut, zonës qendrore të qytetit dhe pjesëve përreth Seravës janë më të prekurit - rrugët e tyre Nikolla Tesla, Doktor Ribar dhe Gjorçe Petrov shndërrohen rregullisht në pika kritike. Ose nuk ka fare kanalizim atmosferik, ose tubacionet ekzistuese janë aq të vjetruara sa nuk mund ta përballojnë sasinë e ujit.

Situata përkeqësohet më tej nga fakti se në disa vende kanalizimet atmosferike dhe fekale janë të lidhura. Kjo do të thotë se çdo derdhje nga pusetat nuk është vetëm një vërshim, por edhe një ndotje e mundshme, me të gjitha rreziqet ndaj shëndetit publik dhe mjedisit.

Në pyetjen pse problemi po përsëritet, përgjigjja fshihet në disa arsye që janë shtresuar gjatë viteve. Së pari, infrastruktura është e vjetër, në pjesën më të madhe e ndërtuar para disa dekadash, pa mos u marrë parasysh ndryshimet klimatike dhe urbanizimi i sotëm. Së dyti, ndërhyrjet e komunës janë shpesh afatshkurtra dhe të fragmentuara – riparohet vetëm pika më e rrezikuar momentale, pa një qasje sistemore. Së treti, mirëmbajtja e rregullt është e dobët: kanalet e kullimit shpesh janë të bllokuara me mbeturina dhe gjethe, dhe qytetarët, në mënyrë të pavetëdijshme ose nga shprehia, kontribuojnë më tej në bllokimin e tyre. Së katërti, qyteti po rritet - po dalin ndërtesa dhe objekte të

reja, por ato nuk janë gjithmonë të lidhura me rrjetin e ujërave të shiut, kështu që uji i shiut përfundon direkt në rrugë.

Bulevardi “Revolucioni i Tetorit” është një shembull ilustrues se sa kompleks është problemi. Nga njëra anë, kanalizimi ekziston, por është shumë i vogël. Nga ana tjetër, i gjithë terreni i rrugëve përreth, si Ivo Lola Ribar dhe Gjorçe Petrov, e çon ujin pikërisht në këtë bulevard. Segmenti më kritik, rreth 1.2 kilometra i gjatë, shtrihet nga kryqëzimi me ul. Ivo Lola Ribar deri te rreth rrotullimi në Bulevardin Brigada e Tretë Sulmuese Maqedonase. Kjo zonë, me një lartësi pothuajse identike mbidetare (318 m), nuk lejon rrjedhjen natyrore të ujit, kështu që ai mbetet i “bllokuar” në asfalt.

Kjo nuk është vetëm një çështje teknike. Është një çështje e cilësisë së jetës dhe kulturës urbane. Për qytetarët, shiu në Kumanovë nuk është një fenomen natyror, por një kërcënim. Ata e dinë se çdo dalje pas një rrebeshi shiu do të thotë shkelje nëpër pellgje të baltosura, rrezik për automjetin e tyre, nervozë në trafik ose oborr i përmbytur. Ky problem krijon ndjenjën sikur qyteti është lënë në mëshirë ose pamëshirë, përkatësisht sikur të mos i përkasë shekullit 21.

Kumanova ka mbi 75,000 banorë në zonën e qytetit dhe çdo ditë mijëra prej tyre lëvizin përgjatë bulevardit “Revolucioni i Tetorit”. Ai bulevard është arteria ekonomike dhe sociale e qytetit – aty janë përqendruar shitoret, institucionet dhe objektet e hotelevisë. Kur ai bulevard është nën ujë, i gjithë qyteti është nën ujë – tekstualisht dhe metaforikisht.

Çdo vërshim lë gjurmë, jo vetëm në asfaltin dhe muret e objekteve përdhes, por edhe në besimin e qytetarëve. Për vite me radhë, ata kanë dëgjuar premtime politike për të zgjidhur problemin, por zgjidhjet gjithmonë mbeten gjysmake ose të paplotësuara. Çdo stuhi është përkujtues se Kumanova nuk ka një sistem të përshtatshëm të dëbimit të ujërave atmosferikë dhe se problemi do të vazhdojë të përsëritet derisa të ndërmerret një qasje sistematike dhe strategjike.

3. Alternativat e shqyrtuara të zgjidhjes së mundshme

Problemi me kanalizimin atmosferik në Kumanovë nuk është vetëm sfidë teknike dhe infrastrukturore, por ky problem prek drejtpërdrejt qytetarët e komunës më të madhe. Zgjidhja për këtë problem nuk është e thjeshtë. Ekzistojnë disa qasje të mundshme, dhe secila prej tyre sjell avantazhet e veta, por edhe kufizimet e veta.

Alternativa 1: Masa afatshkurtra – mirëmbajtja dhe riparimi i rrjetit ekzistues

Alternativa e parë duket e thjeshtë: pastrimi i rregullt i kanaleve të kullimit, zhblokimi i pusetave, mbikëqyrja e rrjetit ekzistues me kamera speciale dhe riparimi i tubave që rrjedhin ose bllokohen. Ndërhyrje të tilla janë provuar tashmë në Kumanovë. Për shembull, pas vërshimeve në vitin 2018, komuna organizoi një aksion për pastrimin e pusetave kritike në bulevardin “Revolucioni i Tetorit”. Efekti ishte i dukshëm - shiu i parë i radhës nuk shkaktoi aq shumë ngecje të mëdha si më parë.

Kjo qasje është e shpejtë dhe e lirë, ndërsa mund t'u sjellë lehtësim të menjëhershëm qytetarëve. Por ajo ka edhe dobësi të mëdha. Kur shirat janë të rrëmbyeshëm, siç e kemi parë gjithnjë e më shpesh vitet e fundit, kapaciteti i tubacioneve të vjetra është shumë i vogël. Pavarësisht se sa pastrohen pusetat, uji thjesht nuk ka ku të shkojë. Përvoja është si të përpiqesh të mbushësh një lumë me një tub të vogël: sado që të jetë i pastër, ai nuk mund ta mbajë të gjithë ujin.

Alternativa 2: Ndërhyrje të pjesshme – punë në pikat më kritike

Alternativa e dytë shkon një hap më tej dhe në vend të "arnimit" të të gjithë rrjetit, vëmendja do të përqendrohet në disa nga vatrat më të shpeshta. Më shpesh këto janë rrugët Nikola Tesla në lagjen Sredorek, Gjorçe Petrov pranë tregut "Tush" dhe Doktor Ribar pranë Seravës, si dhe i gjithë segmenti i bulevardit "Revolucioni i Tetorit", i cili është rreth 1.2 kilometra i gjatë.

Ndërhyrjet në këto pika kritike do të zvogëlonin barrën më të madhe mbi qytetin. Qytetarët menjëherë do të ndienin përmirësimin - të paktën qendra e Kumanovës dhe bulevardi më i ngarkuar do të ishin të mbrojtur. Megjithatë, kjo zgjidhje është e pjesshme. Vërshimet në lagjet e tjera, ku nuk ka rrjet ose është dukshëm i vjetëruar, do të vazhdonin.

Alternativa 3: Rekonstruktion gjithëpërfshirës dhe zgjerim i të gjithë rrjetit

Alternativa e tretë është më ambicioze dhe nënkupton një rekonstruktion komplet dhe ndërtim të kanalizimit atmosferik në të gjithë Kumanovën. Kjo do të thotë kolektorë të rinj aty ku nuk ka fare - si në vendbanimin Sredorek ose në rrugën Mosha Pijade, zgjerimin e tubacioneve ekzistuese me një diametër më të madh prej 400 deri në 600 milimetra, ndërtimin e pusetave dhe kulluesve të rinj, madje edhe futjen e zgjidhjeve moderne siç janë rezervuarët e mbajtjes së ujit dhe sipërfaqet e përshkueshme që lejojnë që uji të absorbohet në vend që të mbahet në asfalt.

Kjo qasje do të nënkuptonte gjithashtu ndarjen e plotë të kanalizimit atmosferik nga ai fekal - diçka që aktualisht është e përzier në shumë vende në Kumanovë. Kjo gjithashtu do të zvogëlonte rrezikun e ndotjes së lumit Kumanovka. Një zgjidhje e tillë do të ishte afatgjatë dhe do të mbronte tërë komunën, por gjithashtu kërkon organizim, kohë dhe burime më të mëdha.

Alternativa 4: „Zgjidhje të gjelbra” të integruara dhe inovative

Alternativa e fundit shkon përtej qasjes klasike të inxhinierisë. Ajo e sheh qytetin si një organizëm të gjallë dhe përpiqet ta zgjidhë problemin përmes një kombinimi të masave tradicionale të infrastrukturës dhe zgjidhjeve të reja të qëndrueshme.

Në këtë skenar, përveç ndërtimit të kolektorëve të rinj, po mendohet edhe për vendosjen e çative të gjelbra në ndërtesat publike, e kopshteve me drenazh në parqe dhe shkolla, e shtrimit të parkingjeve dhe trotuareve me pllaka të përshkueshme nga uji, madje edhe kanaleve të biodrenazhit me bimësi natyrore. Këto masa zvogëlojnë sasinë e ujit që arrin në kanalizim, me çka e lehtësojnë sistemin. Në të njëjtën kohë, ato krijojnë edhe një mjedis urban më të bukur dhe më të shëndetshëm.

Shembujt nga qytetet tjera evropiane tregojnë se kjo qasje mund të zvogëlojë presionin mbi rrjetin deri në 30%. Edhe pse ky është ende një koncept i ri për Kumanovën, iniciativa lokale "Kumanova pa vërshime" tashmë ka biseduar me ekspertë për zgjidhjet e këtilla.

4. Zgjidhja e zgjedhur dhe aktivitetet vijuese

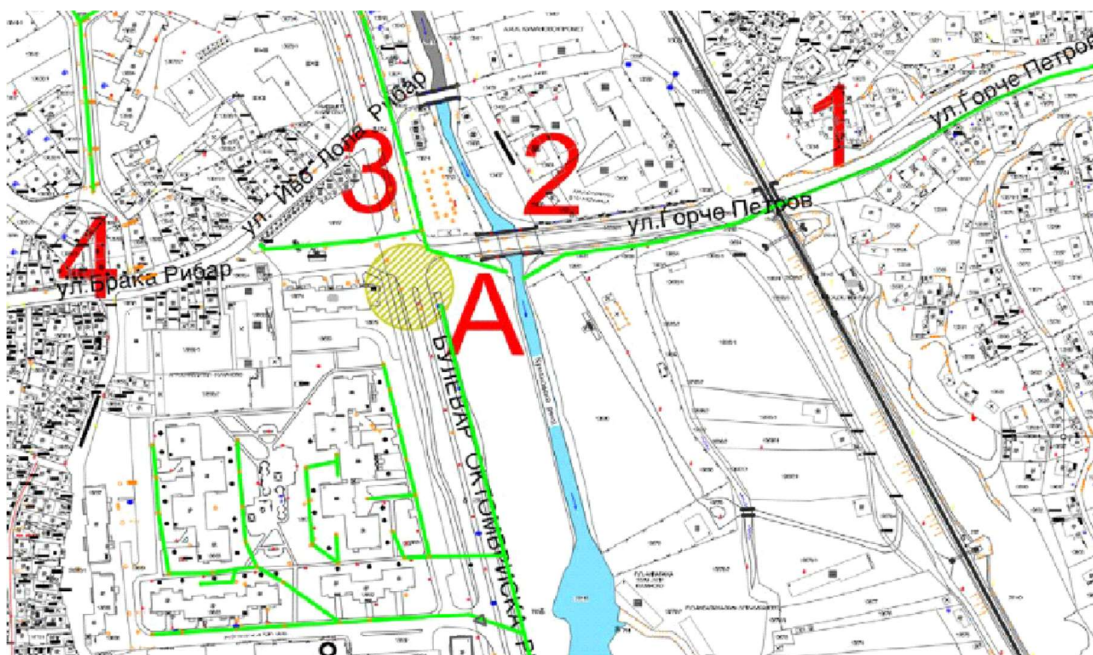
Alternativat para Kumanovës janë të larmishme - nga të përkohshme dhe të pjesshme, deri te gjithëpërfshirëse dhe të përhershme. Por të gjitha kanë një qëllim të përbashkët: të sigurojnë një qytet ku shiu nuk do të jetë më një kërcënim, por një fenomen natyror me të cilin infrastruktura di si të përballet.

Pas shqyrtimit të të gjitha alternativave të mundshme, rekomandohet që problemi i vërshimeve të zgjidhet nëpërmjet rekonstruksionit gjithëpërfshirës dhe zgjerimit të rrjetit atmosferik. Aktivitetet afatshkurtra sjellin lehtësim të përkohshëm, ndërsa ndërhyrjet e pjesshme në disa vatra e lehtësojnë problemin vetëm në nivel lokal. Megjithatë, ato nuk garantojnë stabilitetin e qytetit në planin afatgjatë.

Prandaj, zgjidhja e rekomanduar është alternativa e tretë - një qasje sistemore që do të kapërcejë praktikën ndër dekada të "arnimit" dhe do të krijojë një sistem modern dhe funksional të dëbimit të ujërave atmosferikë. Kjo zgjedhje bazohet në burime më të ulëta financiare krahasuar me alternativën e katërt, e cila kërkon financa më të mëdha, kohë më të gjatë dhe ndërhyrje më komplekse në infrastrukturë.

Komponentët kryesorë të zgjidhjes së propozuar

1. **Revizion teknik i rrjetit ekzistues** – me qëllim identifikimin e pikave me rrezik më të madh dhe kapacitet të pamjaftueshëm.
2. **Zhvillimi i një plani madhor** – për ndërtimin e kolektorëve të rinj atmosferikë dhe rekonstruksionin e atyre ekzistues, në përputhje me ndryshimet klimatike dhe tendencat urbane.
3. **Zbatimi në faza i investimeve** – duke filluar nga pikat më kritike: qendra e qytetit, bulevardi "Revolucioni i Tetorit" dhe vendbanimet Sredorek dhe Seravë.
4. **Aplikimi për mjete nga fondet shtetërore dhe programet ndërkombëtare** – fondet IPA, GREEN dhe të BE-së për adaptim klimatik, si shtesë e buxhetit komunal.
5. **Ngritja e vetëdijes publike dhe trajnimi i qytetarëve** – me qëllim parandalimin e bllokimit të kanaleve të kullimit dhe rritjen e përgjegjësisë ndaj infrastrukturës publike.
6. **Vendosja e sistemeve të monitorimit dhe veglave GIS** – për monitorim të vazhdueshëm të rrjedhës së ujit dhe mirëmbajtje të rregullt të rrjetit.

Слика 1. Почеток на разгледувано подрачје на поплавување

Implikimet financiare

Sipas vlerësimeve inxhinierike dhe analizave të hollësishme, zbatimi i zgjidhjes së sistemit do të kërkojë:

- **Segment kritik fillestar:** 40–60 milionë denarë për rrugët Gjorçe Petrov, Ivo Lola Ribar dhe Mosha Pijade, së bashku me zëvendësimin e kanaleve të kullimit në bulevardin „Revolucioni i Tetorit”.
- **Plan të përgjithshëm madhor:** 120–150 milionë denarë për ndërtimin e kolektorëve të rinj, rindërtimin e atyre ekzistues, sistemet e monitorimit dhe integrimin e zgjidhjeve të infrastrukturës së gjelbër.

Aspektet kryesore të implikimeve financiare:

- **Vlerë parandaluese:** Çdo vërshim në 10 vitet e fundit ka shkaktuar dëme në infrastrukturën dhe në pronën private prej 70–100 milionë denarë për ngjarje. Me këtë investim, qyteti minimizon humbjet e mundshme.
- **Zbatimi në faza:** Investimet shpërndahen në katër faza, duke mundësuar investime dhe përshtatje graduale sipas dispozicionit të financave.
- **Burimet e financimit:**
 - Buxheti komunal për segmentet kritike dhe mirëmbajtja e vazhdueshme.
 - Fondet shtetërore për ndërhyrjet në infrastrukturë dhe adaptimin klimatik.

- Programet ndërkombëtare për zgjidhjet e gjelbra, monitorimin dhe edukimin e qytetarëve.

Si përfundim, aspekti financiar tregon justifikimin ekonomik të investimit - çdo denar i investuar në modernizimin e kanalizimit atmosferik kursen shumëfish në shpenzime afatgjata dhe rreziqe nga vërshimet.

Afati kohor

- **Faza 1 (0–6 muaj):** revizion teknik dhe përpunimi i planit madhor.
- **Faza 2 (6–12 muaj):** rekonstruksioni i segmentit më kritik – bulevardi „Revolucioni i Tetorit“ dhe zëvendësimi i kanaleve të kullimit.
- **Faza 3 (12–24 muaj):** ndërtimi i kolektorëve të rinj në rrugët Nikola Tesla, Ivo Lola Ribar dhe Mosha Pijade.
- **Faza 4 (24–36 muaj):** integrimi i zgjidhjeve të gjelbra, krijimi i sistemit të monitorimit dhe edukimit të qytetarëve.

Me këtë dinamikë, pjesa më e madhe e problemit mund të zgjidhet brenda një viti, ndërsa rindërtimi dhe modernizimi i plotë mund të përfundojë brenda tre vjetësh.

Zgjidhja e problemit të kanalizimit atmosferik në Kumanovë kërkon vullnet të sinqertë politik, vizion dhe angazhim. Me një zgjidhje sistematike dhe të fokusuar, qyteti jo vetëm që do të zvogëlojë vërshimet, por do të përmirësojë edhe cilësinë e jetës së qytetarëve të tij dhe do të rrisë rezistencën e tij ndaj ndryshimeve klimatike. Ky nuk është vetëm një investim teknik - është një investim në sigurinë, dinjitetin dhe të ardhmen evropiane të Kumanovës.

**ROJE E GJELBËR PËR
KUMANOVËN: MBIKËQYRJE E
INTEGRUAR PËR NJË MJEDIS TË
PASTËR DHE TË QËNDRUESHËM**

GORAN MAKSIMOVSKI

-DOM-

Roje e gjelbër për Kumanovën: Mbikëqyrje e integruar për një mjedis të pastër dhe të qëndrueshëm

1. Rezyme

Ky dokument i politikave publike përqendrohet në sfidat komplekse ekologjike në Kumanovë, një qendër urbane-industriale në Maqedoninë e Veriut, ku problemet me ndotjen e ajrit, deponitë ilegale të mbeturinave, ndotjen e ujit, mungesën e gjelbërimit dhe zhurmën e trafikut paraqesin kërcënim serioz ndaj shëndetit të qytetarëve dhe zhvillimit të qëndrueshëm. Qasja aktuale, e bazuar në mbikëqyrjet reaktive inspektive nga Inspektorati Komunal dhe Inspektorati Shtetëror i Mjedisit Jetësor (IShMJ), nuk është funksionale për shkak të burimeve të kufizuara, koordinimit të dobët ndërmjet institucioneve, transparencës së ulët dhe përfshirjes së pamjaftueshme të qytetarëve. Mossukseset janë të dukshme në problemet e vazhdueshme: sipas një ankete të kryer në kuadër të iniciativës inovative, 68% e qytetarëve konsiderojnë se problemet mjedisore janë serioze, ndërsa 55% nuk e dinë se cili institucion është përgjegjës për inspektimet, gjë që rezulton me vetëm 14% raste të paraqitura dhe përgjigje minimale.

Si zgjidhje të mundshme janë shqyrtuar: (1) Forcimi i kapaciteteve ekzistuese institucionale duke rritur numrin e inspektorëve dhe pajisjeve teknike; (2) Vendosja e platformave digjitale për denoncim qytetar dhe monitorim; (3) Krijimi i një "Roje të Gjelbër" të integruar - një model hibrid me vullnetarë, teknologji dhe partneritete. Rekomandohet futja e zgjidhjes së modelit të integruar "Roja e Gjelbër", i cili kombinon mbikëqyrjen proaktive, transparencën publike dhe mobilizimin e qytetarëve, pasi adreson drejtpërdrejt hendeqet nga anketa (potencial i lartë për përfshirjen e 77% të qytetarëve) dhe mund të zvogëlojë "pikat e zeza" të përsëritshme për 30% në 6-12 muajt e parë, bazuar në treguesit e propozuar.

2. Problemi – konteksti dhe rëndësia

Kumanova, si një qendër urbane-industriale me zhvillim të shpejtë në pjesën verilindore të vendit, përballlet me probleme tipike mjedisore "ballkanike", të përforcuara nga vendndodhja e saj pranë pellgjeve të lumenjve Lumi i Kumanovës, Lumi i Likovës dhe Pçinja, si dhe nga transporti i korridorit. Problemet lokale përfshijnë ndotjen e ajrit gjatë dimrit nga amvisëritë (dru/qymyr), grykët e ngushta të trafikut, deponitë ilegale në periferi dhe rreziqet e vërshimeve. Këto përkojnë me tablonë e përgjithshme kombëtare - ku ajri është një ndër problemet më kritike, ndërsa menaxhimi i mbeturinave është një sfidë kronike.

Në kontekstin lokal, këto probleme ndikojnë drejtpërdrejt në shëndetin dhe cilësinë e jetës së rreth 100,000 banorëve. Sipas anketës së kryer në kuadër të iniciativës inovative, 55% e qytetarëve

theksojnë mbeturinat dhe deponitë ilegale si problemin më të madh, 36% ndotjen e lumenjve dhe mungesën e gjelbërimit, 27% ndotjen e ajrit dhe një përqindje më e vogël edhe zhurmën. Ky nuk është vetëm një perceptim: të dhënat nga stacionet e monitorimit të Ministrisë së Mbrojtjes së Mjedisit dhe Planifikimit Hapësinor (MMMPH) tregojnë kulmin e grimcave PM në dimër, ndërsa hulumtimet hartëzojnë qindra deponi ilegale në të gjithë rajonin. Rëndësia për komunitetin lokal është e madhe - ndotja çon në sëmundje respiratore, humbje ekonomike nga vërshimet dhe ulje të tërheqjes së investimeve, gjë që pengon zhvillimin e qëndrueshëm.

Arsyet kryesore për problemet janë: (1) Kapacitetet e kufizuara institucionale – Inspektorati Komunal ka një numër të vogël inspektorësh, pajisje të dobëta teknike dhe një qasje reaktive; (2) Koordinimi i dobët – mbivendosjet midis Inspektoratit Komunal, IShMJ-së dhe organeve të tjera (siç është NP "Pastërtia dhe Gjelbërimi") çojnë në reagime të vonuara; (3) Përfshirja dhe transparencja e ulët qytetare – 55% e të anketuarve nuk janë të vetëdijshëm për përgjegjësitë, ndërsa 86% nuk kanë paraqitur kurrë ndonjë problem, për shkak të reagimeve të pamjaftueshme; (4) Burime të pamjaftueshme – kufizime buxhetore dhe mungesa e mjeteve moderne si dronët ose sistemet IoT.⁹

Këto arsye sollën në situata të deponive të paligjshme të vazhdueshme (pavarësisht mbledhjes së 7,172 kg mbeturinave në dy vitet e fundit), rreziqeve të pazgjidhura të vërshimeve (pavarësisht projekteve ekzistuese) dhe tranzicionit të dobët në drejtim të burimeve të pastra energjetike (vetëm zëvendësimi i pjesshëm i kaldajave). Ndikimi është i gjerë: rreziqe shëndetësore (rritje e niveleve të PM-ve), shpenzime ekonomike (nga vërshimet dhe mbeturinat), pakënaqësi sociale (vetëm 5% të kënaqur me inspektimin) dhe mundësi të humbura për zhvillim të qëndrueshëm, duke e bërë problemin urgjent për trajtim.

3. Alternativat e shqyrtuara të zgjidhjes së mundshme

Për adresimin e problemeve ekologjike në Kumanovë, u shqyrtuan tri alternativa kryesore, bazuar në të dhënat nga analiza, anketa dhe zgjidhjet e propozuara në iniciativën inovative. Parimet e evaluimit përfshijnë: (1) Efektivitetin - sa shpejt dhe në mënyrë të matshme propozim-zgjidhja i zvogëlon problemet (në bazë të KPI si një reduktim të "pikave të zeza" prej 30%); (2) Zbatueshmërinë – kompatibilitet me burimet ekzistuese dhe buxhetin; (3) Përfshirjen - shkallë e mobilizimit qytetar (në bazë të 77% gatishmërisë nga anketa); (4) Qëndrueshmërinë - efektet afatgjata dhe integrimi me strategjitë kombëtare (siç është Programi për Mbrojtjen e Mjedisit 2024); (5) Transparencën - llogaridhënia publike përmes raporteve dhe hartave.

Alternativa 1: Përforcimi i kapaciteteve ekzistuese institucionale

Kjo përfshin rritjen e numrit të inspektorëve (përmes shpërndarjeve buxhetore), investimet në pajisje (laboratorë mobilë, dronë) dhe përmirësimin e koordinimit me IShMJ-në (takime mujore).

⁹ Rrjete të përbëra nga pajisje, sensorë dhe aplikacione që janë të lidhura me internetin dhe shkëmbejnë të dhëna me njëra-tjetrën pa pasur nevojë për ndërhyrje të drejtpërdrejtë njerëzore.

Argumentet: Adreson drejtpërdrejt mungesën e burimeve (një problem nga anketa), me potencialin për reagime të shpejta ndaj paraqitjeve ($\geq 85\%$ përgjigje brenda shtatë ditëve). Megjithatë, kjo zgjidhje është e shtrenjtë dhe nuk rrit përfshirjen qytetare, që është një hendek kryesor.

Alternativa 2: Vendosja e platformave digjitale për denoncimin qytetar dhe monitorimin

Kjo zgjidhje nënkupton aplikacionin onllajn për denoncime (me një ID unik), një hartë publike të "pikave të zeza" dhe alarme në kohë reale.

Argumentet: Rrit transparencën (e kërkuar nga 68% e të anketuarve) dhe informimin (adreson 55% mosnjohje të të anketuarit), me shpenzime të ulëta përmes partneriteteve me donatorë ose fonde të BE-së. Mangësia kryesore e këtij propozimi është varësia nga njohuritë digjitale dhe mospërdorimi i veprimit në terren pa burime njerëzore.

Alternativa 3: "Roja e Gjellbër e Integruar" – modeli hibrid

Kjo zgjidhje kombinon kontrolle të përforuara inspektimi, mjete digjitale, vëzhgues vullnetarë/qytetarë dhe partneritete (me NP "Pastërtia dhe Gjellbërimi" etj.). Përfshin planifikimin e bazuar në rrezik, aksione tematike (dimër/pranverë), buletine publike dhe grante mikro për iniciativa ekologjike.

Argumentet: Opsioni më i mirë për shkak të gjithëpërfshirjes - efektiv (zvogëlimi i rasteve ≤ 30 ditë), i realizueshëm (ndërton në projektet ekzistuese si "Ajëri i Pastër"), gjithëpërfshirës (shfrytëzon 77% gatishmëri) dhe i qëndrueshëm (integrohet me gjellbërimin Interreg-IPA). Krahasuar me opsionet e tjera, kjo zgjidhje është superiore sepse kombinon burimet dhe mobilizimin, me potencialin për përditësime 100% javore dhe reduktimin e përsëritjes së problemeve - diçka që është testuar përmes anketës dhe zgjidhjeve të propozuara. Anketa tregon se qytetarët kërkojnë raporte nga terreni (68%) dhe sanksione (36%), të cilat ky model i ofron drejtpërdrejt, ndërsa alternativat e tjera janë të pjesshme. Zgjidhjet e testuara në iniciativë (si hartat e pikave të nxehta dhe subvencionet) konfirmojnë se qasja e integruar është më efektive sesa masat e izoluara.

4. Zgjidhja e zgjedhur dhe aktivitetet vijuese

Për implementimin e zgjidhjes së rekomanduar "Roja e Gjellbër" propozohet plani i mëposhtëm i veprimit, i strukturuar në faza, me subjekte përgjegjëse, afat kohor dhe tregues suksesi. Kjo zgjidhje do të realizohet në bashkëpunim me Komunën e Kumanovës, MMJPH-në, IShMJ-në dhe partnerët ndërkombëtarë, me buxhet prej mjeteve lokale, fonde të BE-së dhe grante.

Faza 1: Përgatitja (0-3 muaj)

- Formimi i ekipit koordinues: Komuna e Kumanovës të emërojë një ekip prej pesë anëtarësh (inspektorë, ekspert i TI-së, përfaqësues i qytetarëve). Aktiviteti: Zhvillimi i statutit për "Rojën e Gjellbër" dhe përcaktimi i kompetencave.

- Zhvillimi i platformës digjitale: Partneritet me kompanitë lokale të TI-së për aplikacion për denoncime (me ID, foto/video). Treguesi: Lëshimi i platformës, mbulim $\geq 50\%$ me trajnime për qytetarët.
- Ndërtimi i kapaciteteve: Sigurimi i pajisjeve (dronë, pajisje matëse mobile) përmes granteve, si dhe pjesëmarrjes personale. Përgjegjës: NP "Pastërtia dhe Gjelbërimi".

Faza 2: Implementimi (3-12 muaj)

- Mbikëqyrje proaktive: Zbatimi i aksioneve tematike (kontrolli dimëror i emisioneve, pastrimi pranveror i deponive). Aktiviteti: Matricë rreziku për prioritetet, me vullnetarë për monitorim.
- Mobilizimi qytetar: Fushatat në shkolla dhe mediat sociale për edukim; mikro-grante (deri në 500 EUR) për iniciativa lokale (gjelbërimi, selektimi i mbeturinave). Treguesi: $\geq 77\%$ përfshirje e grupeve të anketuara, reduktime të "pikave të zeza" për 30%.
- Transparenca: Buletine javore dhe hartë publike e shkeljeve/sanksioneve (anonime). Përgjegjës: Inspektorati komunal, në koordinim me IShMJ-në.

Faza 3: Evaluimi dhe qëndrueshmëria (12-24 muaj)

- Monitorimi bazuar në treguesit kryesorë: Koha mesatare për mbylljen e rasteve ≤ 30 ditë; anketa lidhur me kënaqësinë ≥ 15 pikë përqindjeje rritje. Aktiviteti: Raport vjetor në Këshillin e Komunës.
- Integrimi me projekte: Lidhja me "Green Urban Area në Kumanovë" dhe subvencionet për gazifikimin. Përgjegjës: MMJPH.
- Financimi: Ndarja e buxhetit (20% e Programit të mbrojtjes 2025), plus fondet e BE-së për ujtje IoT dhe sisteme solare.

Këto aktivitete do të sigurojnë përmirësime të matshme, rritje të besimit dhe një model për komunat e tjera, duke u përqendruar në parandalimin në vend të reagimit.

Implementimi i zgjidhjes *Roja e Gjelbër* kërkon një kombinim të burimeve vendore dhe të jashtme të mjeteve financiare. Shpenzimet e vlerësuara për dy vitet e para janë rreth **250,000 – 300,000** euro, të shpërndara në këtë mënyrë:

- ~40% buxhet vendor (programi buxhetor për mjedisin dhe shërbimet komunale),
- ~35% grante ndërkombëtare,
- ~25% burime tjera (ndërmarrjet publike, sektori privat përmes partneriteteve publiko-private).

Shpenzimet kryesore janë për pajisjet (dronët, pajisjet matëse, platforma digjitale – rreth 120,000 euro), burimet njerëzore (inspektorët e rinj, mbështetja TI – rreth 80,000 euro) dhe mikro-grantet për

iniciativat qytetare (50,000 euro). Kjo kornizë është orientuese, me ç ‘rast planifikohet një analizë e saktë financiare në Fazën 1.

Në afat prej 5 vjet, Kumanova mund të bëhet shembulli i "komunës së gjelbër urbane" duke reduktuar dukshëm deponitë e paligjshme, duke stabilizuar nivelet e grimcave PM dhe duke rritur besimin e qytetarëve në institucionet vendore. Ky model do të mund të përçohet edhe në komunat e tjera, me çka Kumanova do të pozicionohet si një lidere në zgjidhjet inovative për mjedisin jetësor.

**KORNIZË ME YJE –
KINEMA VERORE PËR TË
RINJ NË KUMANOVË**

MILLA PETRUSHEVSKA
-ZNAM-

Kornizë me yje – Kinema verore për të rinj në Kumanovë

1. Rezime

Kumanova, si qyteti i dytë më i madh në shtetin tonë, përballët me një deficit serioz kulturor që ndjehet më së shumti nga popullata e re. Edhe pse qyteti ka një traditë të pasur kulturore, nuk ka pothuajse asnjë përmbajtje bashkëkohore dhe tërheqëse për të rinjtë. Hulumtimet konfirmojnë se shumica e të rinjve shikojnë filma në shtëpi (85%), ndërsa vetëm një pjesë e vogël (12%) ndjekin kinemanë dhe më pak se 3% kanë qenë ndonjëherë në një kinema në natyrë. Veçanërisht alarmues është fakti se deri në 80% udhëtojnë në një qytet tjetër për të parë një film – gjë që krijon një ikje kulturore dhe dobëson lidhjen e të rinjve me komunitetin e tyre.

Qasja aktuale nuk arrin të angazhojë audiencën e re. Ngjarjet kulturore institucionale janë të kufizuara, pjesëmarrja formale dhe e ulët, dhe përpjekjet e mëparshme për të organizuar shfaqjet e kinemasë në hapësira të mbyllura ose ad-hok kanë dështuar për shkak të teknologjisë së vjetëruar, hapësirës së kufizuar, promovimit të pamjaftueshëm dhe mospërputhjes së programit. Në vend që të gjenerojnë interes, këto formate zvogëlojnë më tej motivimin e të rinjve për të marrë pjesë në jetën kulturore të qytetit.

Në procesin e analizës u shqyrtuan disa alternativa. E para është vazhdimi i projeksioneve tradicionale të brendshme – një opsion praktik, por jo tërheqës për të rinjtë. E dyta është një kinema e lëvizshme që udhëton nëpër lagje të ndryshme – interesante për sa i përket gjithëpërfshirjes, por e vështirë për t'u mirëmbajtur për shkak të kufizimeve logjistike dhe teknike. Alternativa e tretë është një kinema verore në natyrë, në një vend fiks, me një program të rregullt dhe pajisje moderne. Ky opsion mbështetet më së shumti si nga të rinjtë ashtu edhe nga komuniteti i gjerë: mbi 95% besojnë se do të pasurojë jetën kulturore, dhe më shumë se 90% se do të inkurajojë socializimin. Përveç kësaj, mbi 70% duan që koncepti të përfshijë muzikë, ushqim dhe aktivitete interaktive, duke e bërë këtë alternativë më të përafëruar me interesat e tyre.

Zbatimi i projektit kërkon burime të moderuara financiare – **rreth 7.370 euro**, kryesisht për pajisjet teknike, rregullimin e hapësirës dhe promovimin. Mjetet mund të ndahen përmes një kombinimi të buxhetit komunal, fondeve kombëtare dhe partnerëve lokalë, duke e bërë projektin financiarisht të qëndrueshëm dhe realist.

Prandaj, rekomandimi kryesor është krijimi i një kinemaje verore në natyrë në Kumanovë. Kjo zgjidhje kombinon qasjen, vazhdimësinë dhe përvojën kulturore bashkëkohore, duke ofruar një hapësirë unike për të rinjtë që të shoqërohen, të konsumojnë kulturën dhe të ndërtojnë komunitetin. Kinemaja verore nuk është vetëm një ngjarje kulturore, por edhe një investim strategjik në të ardhmen e qytetit – me potencialin për t'u bërë një simbol i ri i jetës urbane dhe rinore në Kumanovë.

2. Problemi – konteksti dhe rëndësia

Kumanova, si qyteti i dytë më i madh në vendin tonë, është një qendër e rëndësishme kulturore dhe urbane që gjatë historisë ka krijuar një traditë të pasur të artit, arsimit dhe jetës publike. Megjithatë, pavarësisht nga madhësia dhe prejardhja e saj kulturore, qyteti sot përballlet me një mungesë serioze të përmbajtjes bashkëkohore kulturore dhe argëtuese që synon popullsinë e re.

Problemi është me shumë shtresa. Nga njëra anë, oferta kulturore institucionale është e kufizuar në ngjarjet formale të organizuara nga institucionet lokale, të cilat nuk arrijnë të tërheqin audiencën e re. Ngjarjet që organizohen janë kryesisht me një koncept tradicional, me një numër të vogël vizitorësh, pa interaktivitet dhe pa hapësirë për socializim të lirë dhe dinamik. Nga ana tjetër, ka mungesë të hapësirave dhe modeleve alternative kulturore që do t'i përshtateshin interesave dhe zakoneve të të rinjve sot.

Hulumtimi i kryer në Kumanovë me qëllim të përgatitjes së këtij dokumenti e konfirmon këtë. Sipas një ankete me 200 të anketuar, shumica e të rinjve shikojnë filma ekskluzivisht në një mjedis shtëpie – deri në 85% e të anketuarve thanë se shikojnë filma në shtëpi. Vetëm rreth 12% e të rinjve ndjekin kinemanë dhe më pak se 3% kanë qenë ndonjëherë në një kinema në natyrë. Këto të dhëna pasqyrojnë realitetin se Kumanova, ndryshe nga qytetet e tjera të mëdha, nuk ka një sallë kinemaje me teknologji moderne ose ngjarje kulturore që do të afronin përvojën e kinemasë me të rinjtë.

Më e rëndësishmja, deri në 80% e të anketuarve thanë se po udhëtonin në një qytet tjetër për të parë një film. Këto të dhëna flasin për devijim kulturor – të rinjtë nga Kumanova janë të detyruar të kërkojnë përvoja argëtuese dhe kulturore jashtë qytetit të tyre. Kjo nuk është vetëm çështje kulture, por edhe identiteti dhe komuniteti: nëse të rinjtë ndihen të lënë pas dore nga ana kulturore, ata zhvillojnë më pak lidhje me qytetin e tyre dhe marrin pjesë më pak në jetën publike lokale.

Anketa gjithashtu tregoi se ka një dëshirë të fortë dhe hapje për iniciativa të tilla. Mbi 75% e të rinjve do të ndiqnin kinemanë verore në Kumanovë, dhe pjesa tjetër thanë se do të vinin në varësi të programit. Asnjë i anketuar nuk dha përgjigje negative, . Ky fakt tregon se oferta kulturore nuk është problem për shkak të mungesës së interesit, por vetëm për shkak të infrastrukturës dhe vakumit organizativ.

Kjo situatë nuk është rast i izoluar vetëm në Kumanovë. Sipas raportit të Agjencisë për Rini dhe Sport (2022), të rinjtë në Maqedoninë e Veriut vazhdimisht përballen me përmbajtje kulturore dhe sportive të pamjaftueshme në komunitetet e tyre lokale. Më shumë se 60% e të rinjve në nivel kombëtar besojnë se jeta kulturore nuk është përshtatur me nevojat e tyre. Në "Raportin e Trendeve Rinore 2023" të Këshillit rinor nacional të Maqedonisë së Veriut, deri në 67% e të rinjve deklaruan se "nuk kanë vende të mjaftueshme tërheqëse për socializim dhe kulturë në qytetin e tyre". Kumanova nuk

është përjashtim – përkundrazi, si qyteti i dytë më i madh në vend, gjendja e saj përjetohet edhe më qartë dhe paradoksalisht.

Për më tepër, hulumtimi zbuloi se të rinjtë e duan përmbajtjen kulturore që është interaktive dhe bashkëkohore. Mbi 70% e të anketuarve do të donin që kinemaja të shoqërohej me aktivitete shtesë, të tilla si muzikë live, ushqim dhe pije, ose ngjarje me temë. Kjo tregon se të rinjtë nuk po kërkojnë vetëm një përvojë filmike, por edhe një hapësirë kulturore për shoqërim, ndarje dhe krijimtari.

Kjo sfidë është në përputhje me gjetjet e Strategjisë kombëtare për të rinjtë 2023–2027, ku theksohet si përparësi nevoja për përmbajtje bashkëkohore kulturore dhe sociale për të rinjtë në nivel lokal.

Deficiti kulturor në Kumanovë ka edhe pasoja më të gjera sociale. Mungesa e përmbajtjes së arritshme dhe tërheqëse çon në pasivitet midis të rinjve, zvogëlim të socializimit dhe rritje të varësisë nga format private dhe digjitale të argëtimit (siç janë TV dhe platformat online). Kjo kufizon aftësinë e tyre për të marrë pjesë në mënyrë aktive në komunitet dhe krijon një përshtypje të izolimit kulturor.

Anketa konfirmon qartë se të rinjtë e shohin një projekt të tillë si një zgjidhje për këto probleme. Më shumë se 95% e të anketuarve besojnë se kinemaja verore do të kontribuonte në një jetë më të larmishme kulturore dhe mbi 90% se do t'i ndihmonte të rinjtë të shoqërohen më shumë dhe të dalin në qytet. Me fjalë të tjera, problemi nuk është në interes, por në faktin se Kumanova nuk ka krijuar kushte për t'u ofruar të rinjve alternativa kulturore që janë moderne, të arritshme dhe në përputhje me nevojat e tyre.

Prandaj, mund të konkludohet se detyra kryesore konsiston në:

- Mungesën e hapësirave kulturore bashkëkohore dhe ngjarjeve për të rinjtë në Kumanovë.
- Dalja kulturore – të rinjtë duhet të udhëtojnë në qytete të tjera për të marrë përvojën që qyteti i tyre duhet t'u japë atyre.
- Shkëputja e institucioneve nga popullsia e re, duke rezultuar në programe kulturore që nuk korrespondojnë me interesat e tyre.
- Pasiviteti social dhe izolimi i shkaktuar nga mungesa e përmbajtjes cilësore kulturore dhe argëtuese.

3. Alternativat e shqyrtuara të zgjidhjes së mundshme

Në procesin e identifikimit të zgjidhjeve të mundshme për të përmirësuar ofertën kulturore për të rinjtë në Kumanovë, u shqyrtuan disa alternativa. Secili prej tyre mbart potencial, por edhe kufizime që e bëjnë atë të ndryshëm në atraktivitet dhe zbatueshmëri.

Alternativa 1: Vazhdimi i projeksioneve tradicionale të mbyllura

Alternativa e parë është vazhdimi i organizimit të shfaqjeve të brendshme, duke përdorur infrastrukturën ekzistuese si Shtëpia e kulturës, sallat e shkollave dhe kinematë më të vogla të

improvizuara. Kjo qasje ka një avantazh praktik – nuk kërkon hapësira të reja dhe mund të zbatohet me shpenzime më të ulëta dhe përgatitje minimale logjistike. Përveç kësaj, kjo formë tashmë është e njohur nga institucionet dhe ka një traditë të caktuar në qytet.

Megjithatë, të dhënat e anketës tregojnë se të rinjtë po e përjetojnë këtë opsion si gjithnjë e më pak tërheqës. Deri në 85% e të anketuarve thanë se shikojnë filma në shtëpi dhe vetëm 12% shkojnë në kinema, duke sugjeruar se hapësirat e brendshme nuk arrijnë të ngjallin interesin e tyre. Arsyeja kryesore është se këto hapësira perceptohen si formale, jofleksibile dhe jo mjaftueshëm tërheqëse. Një problem tjetër është se të rinjtë në verë natyrisht kërkojnë aktivitete në natyrë dhe sallat e brendshme nuk mund ta sigurojnë atë atmosferë. Gjithashtu, teknologjia në mjediset ekzistuese shpesh është e vjetëruar, duke rezultuar në cilësi të dobët të projeksionit dhe ulje të mëtejshme të interesit. Me fjalë të tjera, kjo alternativë ofron praktikitet, por është e kufizuar në fushëveprimin e saj dhe nuk përmbush pritjet e të rinjve.

Alternativa 2: Projektori i lëvizshëm i udhëtimit në kinema dhe kanavacë nëpër lagje të ndryshme

Alternativa e dytë parashikon krijimin e një kinemaje të lëvizshme që do të udhëtonte nëpër lagje të ndryshme në Kumanovë, duke e sjellë kulturën fjalë për fjalë tek qytetarët. Një model i tillë do të kishte një karakter domethënës gjithëpërfshirës, pasi do të lejonte që të rinjtë nga pjesë të ndryshme të qytetit – përfshirë lagjet periferike – të përfshiheshin drejtpërdrejt në aktivitete kulturore. Kjo do të krijonte një ndjenjë të qasjes kulturore dhe afritit së komunitetit, me mundësinë e përfshirjes lokale në organizimin e ngjarjeve.

Megjithëse tingëllon tërheqëse, modeli mobil përballët me një sërë pengesash praktike. Pajisjet teknike duhet të lëvizin vazhdimisht, gjë që mbart rreziqe shtesë të dëmtimit dhe probleme të shpeshta teknike. Transporti, konfigurimi dhe logjistika e sigurisë janë komplekse dhe kërkojnë resurse domethënëse. Për më tepër, paqëndrueshmëria e vendndodhjes e bën të vështirë krijimin e një audience të qëndrueshme. Anketa konfirmon se të rinjtë duan rregullsi dhe vazhdimësi – mbi 75% e të anketuarve do të vizitonin kinemanë të paktën një herë në muaj ose më shpesh, por vetëm nëse ka një program të organizuar. Kjo është arsyeja pse, megjithëse kinemaja mobile mund të ofrojë gjithëpërfshirje dhe diversitet, është e vështirë të krijohet një zakon afatgjatë midis të rinjve dhe një identitet kulturor të qëndrueshëm në qytet.

Alternativa 3: Kinema verore në ajër të hapur – e centralizuar, me një program të rregullt

Alternativa e tretë është krijimi i një kinemaje verore në një vend fiks në natyrë, me pajisje moderne dhe një program të rregullt gjatë muajve të verës. Ky model bazohet në idenë e krijimit të një hapësire kulturore të njohur dhe të disponueshme që do t'u shërbejë të rinjve dhe komunitetit më të gjerë.

Rezultatet e anketës e mbështesin fuqimisht këtë koncept. Mbi 95% e të anketuarve besojnë se kinemaja verore do të kontribuojë në një jetë më të larmishme kulturore në Kumanovë, dhe më shumë se 90% besojnë se do të inkurajojë socializim dhe miqësi më të madhe midis të rinjve. Përveç kësaj, të rinjve nuk u pëlqen kinemaja ekskluzivisht si shfaqje e filmave, por si përvojë e plotë: mbi 70% e tyre kërkojnë aktivitete shtesë (muzikë live, ushqim, pije) dhe rreth 71% preferojnë një atmosferë të relaksuar me mbështetëse, batanije dhe pupla. Këto të dhëna konfirmojnë dëshirën që të rinjtë të kenë një hapësirë që ofron një përvojë kulturore dhe sociale të shumëanshme.

Është veçanërisht e rëndësishme që të rinjtë tashmë të njohin lokacionet e mundshme për një kinema të tillë. Hapësirat më mbështetëse janë hapësirat publike si Memoriali i Eshturve (54%) dhe parku në Sokolana (37%), gjë që tregon se ata duan që kinemaja të integrohet në pjesë të njohura dhe të disponueshme të qytetit. Kështu, kinemaja verore nuk do të ishte vetëm një projekt kulturor, por edhe pjesë e ringjalljes urbane të Kumanovës.

4. Zgjidhja e zgjedhur dhe aktivitetet vijuese

Të tre alternativat shfaqin të gjithë gamën e mundësive – nga përdorimi i infrastrukturës ekzistuese, përmes modeleve të lëvizshme dhe të decentralizuara, deri te krijimi i një hapësire kulturore moderne dhe qendrore në natyrë. Secili sjell përparësitë e veta, por edhe kufizimet që duhet të merren parasysh në procesin e vendosjes për zgjidhjen më të mirë për të rinjtë në Kumanovë.

Bazuar në rezultatet e anketave, analizave dhe përvojave të kaluara, alternativa më e përshtatshme dhe më e mbështetur nga qytetarët është krijimi i një kinemaje verore në natyrë në një vend fiks me një program të rregullt. Ndryshe nga shfaqjet tradicionale të brendshme, të cilat të rinjtë i perceptojnë si jo tërheqëse dhe të vjetëruara, dhe kinematë mobile që nuk mund të ofrojnë vazhdimësi dhe një audiencë të qëndrueshme, ky opsion bashkon tre elementë kryesorë: vazhdimësinë, qasjen dhe përvojën bashkëkohore.

Anketa zbuloi se mbi 95% e të rinjve besojnë se kinemaja verore do të pasurojë jetën kulturore, dhe më shumë se 90% se do të rrisë socializimin në qytet. Përveç kësaj, mbi 70% duan që ajo të shoqërohet me muzikë, ushqim dhe aktivitete interaktive, gjë që është e mundur vetëm në një model të një vendndodhjeje fikse në natyrë. Ky koncept përputhet më së miri me interesat e tyre për një atmosferë joformale dhe të relaksuar – diçka që alternativat e tjera nuk mund të ofrojnë.

Kjo është arsyeja pse kinemaja verore nuk është vetëm një opsion tjetër, por e vetmja zgjidhje që njëkohësisht mbështetet gjerësisht nga komuniteti, praktike për zbatim dhe e aftë për të krijuar një traditë të re kulturore në Kumanovë.

Aktivitete konkrete

1. Përzgjedhja e vendndodhjes – më shpesh të propozuara janë Memoriali eshturve dhe parku në Sokolana.

2. Rregullimi i hapësirës – pastrimi, rregullimi i hortikulturës, vendosja e mbështetëseve, qeseve të ulëseve dhe ndriçimit të ambientit.
3. Blerja e pajisjeve teknike – projektor, kanavacë, sistem zëri, kompjuter, mikser dhe pajisje shtesë.
4. Organizimi i programit – shfaqje javore me zhanre të ndryshme dhe aktivitete shoqëruese (muzikë live, stenda ushqimore, punëtori).
5. Promovimi dhe angazhimi i të rinjve – fushatë aktive përmes rrjeteve sociale, mediave lokale dhe shkollave.
6. Rrjetëzimi dhe partneritetet – bashkëpunim me Komunën e Kumanovës, Ministrinë e Kulturës, ndërmarrjet publike dhe sponsorët privatë.

Krijimi i kinemasë verore në natyrë jo vetëm që i përgjigjet nevojave lokale, por është gjithashtu në përputhje me tendencat evropiane për zhvillimin e hapësirave kulturore publike, si dhe me qëllimet kombëtare për pjesëmarrjen dhe kulturën e të rinjve.

Implikimet financiare

Nr	Përshkrimi i shpenzimit	Sasia/Çmimi	Totali (MKD)
1	Tavolina pa mbështetëse (40 x 40 copë 3,000)		120.000
2	Karrige (20 x 2,500)	20 copë	50.000
3	Banak	1	45.000
4	Kanavacë projektimi	2x2 m	10.000
5	Projektor	1	40.000
6	Kompjuter	1	30.000
7	Zërimi me miksetë	set	105.000
8	Ndriçimi i ambientit	set	6.000
9	Pajisje të tjera shoqëruese	transportuesit, kabllot, altoparlantët	18.000
10	Rregullimi i hapësirës	pastrim, hortikulturë	30.000

Totali: 504.000 MKD ≈ 7.370 EUR

Burimet e financimit:

- Komuna e Kumanovës (burimi kryesor)
- Ministria e Kulturës
- Ndërmarrjet publike
- Organizata joqeveritare
- Kompanitë private dhe donatorët individualë

Korniza kohore

- Aktivitetet afatshkurtra (0–6 muaj): përzgjedhja e lokacionit, rregullimi i hapësirës, prokurimi i pajisjeve, promovimi.
- Aktivitetet afatmesme (6–12 muaj): hapja dhe realizimi i sezonit të parë (qershor-shtator), matja e pjesëmarrjes dhe mbledhja e informatave kthyesë.
- Aktivitete afatgjata (1–3 vjet): institucionalizimi i kinemasë verore si ngjarje vjetore, zgjerimi i programit me festivale, fundjava kulturore dhe bashkëpunime rajonale.

Iniciativa inovative në Komunën e Likovës

01

**Ndriçimi i Likovës: Zgjidhje të
qëndrueshme për mungesën e
ndriçimit rrugor**

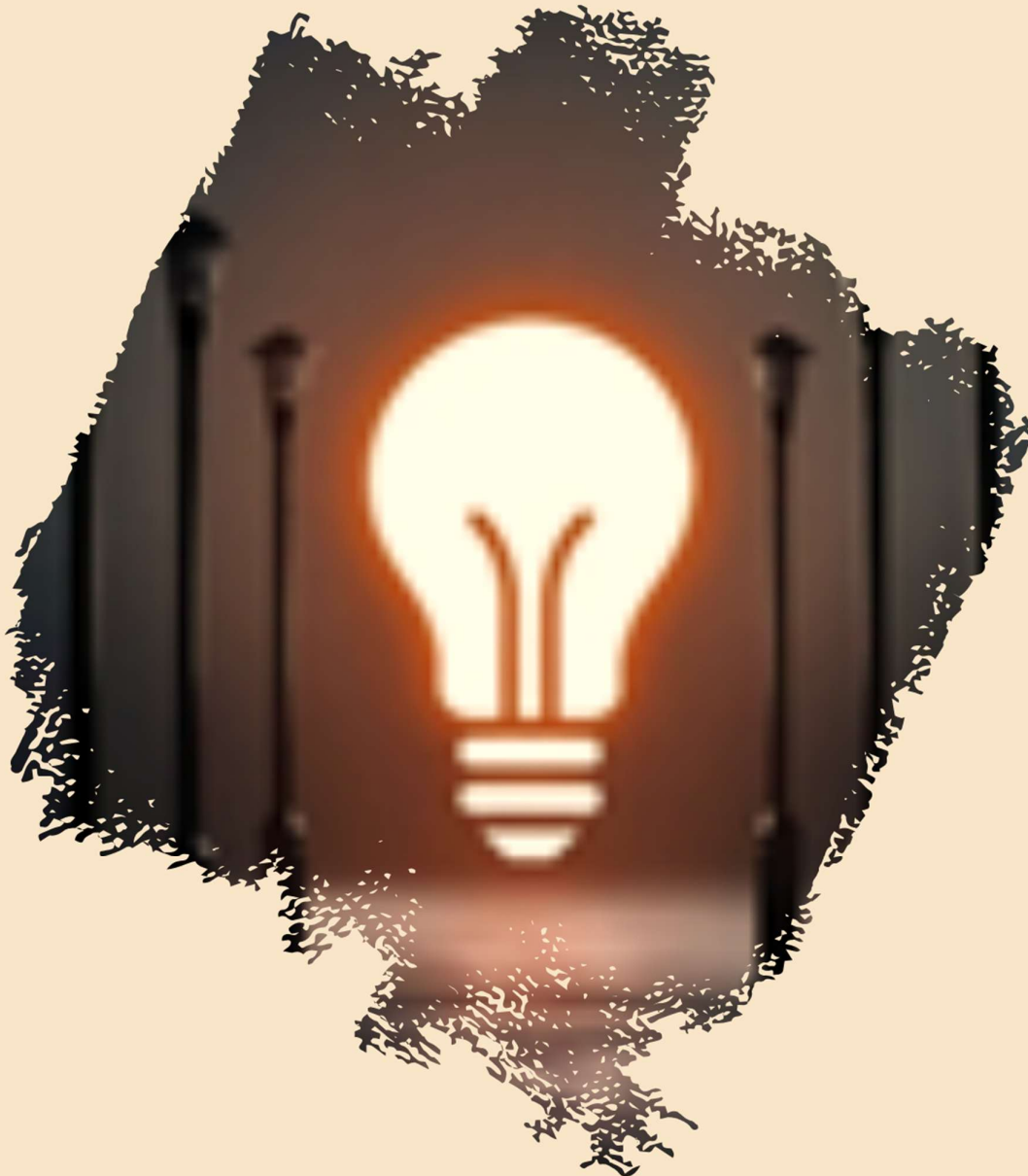
Ibrahim Ajvazi (BDI)

02

Për një Likovë më të pastër

Iljaz Ajvazi (Aleanca për
Shqiptarët/VLEN)

**NDRIÇIMI PUBLIK PËR
PËRMIRËSIMIN E CILËSISË
SË JETËS NË LIPOVË**

IBRAHIM AJVAZI

-BDI-

Ndriçimi publik për përmirësimin e cilësisë së jetës në Lipovë

1. Rezyme

Komuna e Likovës, me mbi 27 mijë banorë të shpërndarë në 22 vendbanime rurale dhe gjysmë-urbane, përballet prej vitesh me problemin e mungesës së ndriçimit publik. Shumë prej rrugëve, trotuareve dhe hapësirave qendrore mbeten të pa ndriçuara ose me ndriçim të dobët, sidomos rrugët dytësore dhe lidhëse ndërmjet fshatrave. Kjo situatë ndikon drejtpërdrejt në sigurinë e banorëve, të cilët shpesh duhet të lëvizin në errësirë, por njëkohësisht edhe në jetën shoqërore, ekonomike dhe kulturore të komunës. Në Likovë, qendra administrative, si dhe në vendbanimet më të mëdha si Sllupçani e Mateçi, mungesa e ndriçimit kufizon orarin e bizneseve dhe zvogëlon përdorimin e hapësirave publike. Në fshatrat e largëta si Ropalcë, Llojan apo Vaksincë, ku qasja në rrjetin elektrik është e vështirë, problemi bëhet edhe më i theksuar, duke e bërë jetën e përditshme më të pasigurt.

Qasjet e deritanishme nuk kanë dhënë rezultate të qëndrueshme. Ndërhyrjet kanë qenë sporadike, të pjesshme dhe jo të bazuara në planifikim strategjik. Janë përdorur teknologji të vjetra e me konsum të lartë, pa pasur një sistem monitorimi e mirëmbajtjeje afatgjatë. Po ashtu, për shkak të mungesës së fondeve, komuna nuk ka arritur të shtrijë ndriçim të unifikuar në të gjitha fshatrat, duke bërë që shumë zona të mbeten jashtë vëmendjes. Këto dështime kanë sjellë pasoja të qarta: ndjesi të ulët sigurie për qytetarët, kufizim të jetës shoqërore dhe kulturore, pengesë për zhvillimin e turizmit lokal dhe ulje të qarkullimit ekonomik në orët e mbrëmjes.

Për të adresuar këtë sfidë, janë shqyrtuar disa alternativa. Njëra prej tyre është instalimi i ndriçuesve LED vetëm në zonat prioritare, si shkollat, qendrat shëndetësore dhe rrugët kryesore, që do të sillte një përmirësim të menjëhershëm por jo të plotë. Një tjetër alternativë është përdorimi i ndriçimit me energji diellore në fshatrat e largëta, ku shtrirja e rrjetit elektrik është e vështirë dhe e kushtueshme. Është diskutuar gjithashtu përfshirja e komunitetit dhe bizneseve të vogla në bashkëfinancim, duke shfrytëzuar gatishmërinë e banorëve për të kontribuar. Megjithatë, alternativa më e qëndrueshme dhe gjithëpërfshirëse është hartimi dhe zbatimi i një **Plani Komunal të Integruar për Ndriçimin Publik**. Ky plan parashikon një qasje strategjike për të gjithë komunën, duke përdorur teknologji moderne si LED dhe sensorë inteligjentë, duke përfshirë gradualisht të gjitha fshatrat sipas prioriteteve, dhe duke integruar ndriçimin solar për zonat e largëta.

Rekomandimi kryesor i këtij dokumenti është pikërisht ky plan i integruar, i cili mbështetet jo vetëm në të dhënat statistikore, por edhe në konsultimet me komunitetin. Banorët, përmes fokus-grupeve dhe nismave pilot, kanë identifikuar zonat e errësirës kritike dhe kanë treguar gatishmëri për të kontribuar në realizimin e projektit. Kjo e bën planin jo vetëm teknikisht të qëndrueshëm, por edhe socialisht të pranueshëm dhe të mbështetur. Në këtë mënyrë, ndriçimi publik do të transformohet nga një problem

i përhershëm në një mundësi zhvillimi, duke garantuar siguri, gjallëri shoqërore dhe rritje ekonomike për të gjithë banorët e Komunës së Likovës.

2. Problemi – konteksti dhe rëndësia

Komuna e Likovës, e vendosur në verilindje të vendit, është një komunë me karakter kryesisht rural, e cila përfshin 22 vendbanime dhe ka mbi 27 mijë banorë. Shpërndarja gjeografike e fshatrave, terreni kodrinor dhe lidhjet e shumta rrugore e bëjnë komunën një zonë të gjallë e dinamike gjatë ditës, por sfidat e infrastrukturës ende mbeten të dukshme. Banorët janë kryesisht të angazhuar në bujqësi, blegtori dhe aktivitete tradicionale, ndërkohë që komuna ka potencial për zhvillim turistik dhe kulturor falë pasurive natyrore dhe trashëgimisë historike. Megjithatë, një nga sfidat që prek të gjithë banorët, pa përjashtim, është mungesa e ndriçimit publik.

Ndriçimi publik është një element thelbësor i jetës moderne. Ai nuk lidhet vetëm me komoditetin, por edhe me sigurinë, zhvillimin ekonomik dhe gjallërinë shoqërore. Në Komunën e Likovës, megjithëse janë ndërmarrë disa përpjekje të pjesshme gjatë viteve, një pjesë e konsiderueshme e rrugëve dhe hapësirave publike mbeten të pa ndriçuara ose me ndriçim të pamjaftueshëm. Kjo gjendje është më e dukshme në rrugët dytësore dhe lidhëse ndërmjet fshatrave, ku mungesa e dritës krijon vështirësi për qarkullimin e këmbësorëve dhe automjeteve.

Në qendrën e komunës, në fshatin Likovë, problematika është e pranishme në vetë rrugët kryesore. Edhe pse fshati është selia administrative ku banorët vijnë për shërbime, në mbrëmje shumë prej rrugëve dhe hapësirave përreth qendrës komunale mbeten të errëta. Sheshi i fshatit, i cili mund të shërbente si vend takimi apo aktivitete të ndryshme, kufizohet në përdorim për shkak të ndriçimit të dobët.

Në vendbanime më të mëdha si Sllupçani dhe Mateçi, që njihen për aktivitetin e tyre tregtar dhe shoqëror, mungesa e ndriçimit ka ndikim të drejtpërdrejtë në ekonomi. Bizneset e vogla mbyllen më herët, sepse klientët shmangin lëvizjen pas perëndimit të diellit. Qendrat kulturore, shkollat dhe hapësirat sportive nuk shfrytëzohen sa duhet në orët e mbrëmjes, duke i privuar të rinjtë nga aktivitete të shëndetshme dhe duke ulur lëvizjen e komunitetit.

Në fshatra të tjera, si Orizare, Hotël apo Vishticë, mungesa e ndriçimit paraqet sfida kryesisht për sigurinë e lëvizjes. Rrugët hyrëse dhe segmentet kryesore mbeten të errëta, duke rritur rrezikun e aksidenteve. Banorët shpesh tregojnë se në periudhën e dimrit, kur ditët janë të shkurtra, fëmijët duhet të ecin drejt shkollës në kushte të vështira, ndërsa të moshuarit hezitojnë të dalin pas mbrëmjes.

Në fshatrat e largëta dhe kodrinore si Ropalcë, Llojan apo Vaksincë, sfida është edhe më e theksuar. Për shkak të distancës nga qendra dhe vështirësive për shtrirjen e rrjetit elektrik, shumë nga rrugët dhe hapësirat kryesore nuk kanë pasur asnjëherë ndriçim të plotë. Në këto zona, mungesa e dritës është një pengesë serioze për lëvizjen dhe për zhvillimin e jetës shoqërore.

Në nivel të tërë komunës, ndikimet e kësaj gjendjeje janë të dukshme. Para së gjithash, banorët ndihen më pak të sigurt. Gratë, fëmijët dhe të moshuarit janë ata që e përjetojnë më shumë këtë pasiguri, pasi janë më të ekspozuar ndaj rreziqeve kur ecin në rrugë të errëta. Përveç kësaj, mungesa e ndriçimit publik kufizon zhvillimin e jetës shoqërore dhe kulturore: tubimet, festat dhe aktivitetet e tjera shpesh zhvillohen vetëm gjatë ditës, duke i privuar banorët nga mundësitë që ofron nata.

Gjithashtu një efekt tjetër të rëndësishëm ka edhe mbi ekonominë. Komunitat rurale si Likova mbështeten shumë tek aktivitetet tregtare lokale dhe tek bizneset e vogla. Kur mungon ndriçimi publik, këto aktivitete kufizohen, pasi klientët shmangin lëvizjen gjatë natës. Kjo nënkupton më pak qarkullim ekonomik dhe më pak mundësi për gjenerimin e të ardhurave.

Në anën tjetër, mungesa e ndriçimit kufizon edhe potencialin turistik të komunës. Likova ka pasuri të rëndësishme natyrore dhe kulturore – nga peizazhet kodrinore dhe liqeni i Likovës, deri tek manastiret dhe xhamitë me vlerë historike. Megjithatë, mungesa e ndriçimit e bën të vështirë shfrytëzimin e tyre në orët e mbrëmjes, duke humbur kështu mundësi për zhvillimin e turizmit lokal.

Është e rëndësishme të theksohet se kjo gjendje nuk është pasojë e mungesës së vullnetit për përmirësim, por një kombinim faktorësh: shpërndarja gjeografike e fshatrave, përdorimi i teknologjive të vjetra të ndriçimit, mungesa e mjeteve të mjaftueshme në buxhetin komunal dhe ndërhyrjet e kohë pas kohshme që nuk kanë arritur të krijojnë një sistem të qëndrueshëm.

Megjithatë, ka edhe anë pozitive. Banorët e Likovës kanë treguar se janë të gatshëm të kontribuojnë për ta adresuar këtë sfidë. Një nismë pilot e realizuar në disa vendbanime ka identifikuar “zonat e errësirës kritike” dhe shumë familje kanë shprehur gatishmërinë të ndihmojnë financiarisht ose me punë vullnetare, nëse komuna siguron pajisjet e nevojshme moderne. Ky solidaritet tregon qartë se ndriçimi publik shihet si një prioritet dhe si një nevojë e përbashkët që prek të gjithë banorët.

Prandaj, sfida e ndriçimit publik në Komunën e Likovës është më shumë sesa një çështje teknike. Ajo lidhet me sigurinë e qytetarëve, me zhvillimin e jetës shoqërore, me mundësitë për rritje ekonomike dhe me vizionin për të ardhmen e komunës. Duke adresuar këtë sfidë në nivel të tërë komunës, krijohen kushtet që çdo banor, pavarësisht nëse jeton në qendër apo në një fshat të largët, të ndjehet i sigurt, i lirë për të lëvizur dhe pjesë e një komuniteti më të gjallë e më të zhvilluar.

3. Alternativat e shqyrtuara të zgjidhjes së mundshme

Për të adresuar këtë sfidë të mungesës së ndriçimit publik, u morën në konsideratë disa qasje alternative të ndryshme, të cilat ndryshojnë në kosto, zbatueshmëri dhe ndikim afatgjatë..

Alternativa 1: Ndriçim LED në zona prioritare

Një mundësi e parë është të fillohet me vendosjen e ndriçuesve LED në pikat më kritike – tek shkollat, qendrat shëndetësore, rrugët kryesore dhe tregjet lokale. Kjo do të siguronte menjëherë dritë atje ku

njerëzit lëvizin më shumë dhe ku rreziku është më i lartë. Investimi i tillë do të mund të bëhej përmes projekteve të financuara nga pushteti qendror ose organizata ndërkombëtare, duke sjellë pajisje moderne dhe efikase në përdorim. Edhe pse kjo qasje nuk e zgjidh të gjithë problemin e komunës, pritet që të krijojë një ndryshim të dukshëm dhe të prekshëm në jetën e përditshme të banorëve.

Alternativa 2: Plan Komunal i Integruar për ndriçim publik

Një qasje më gjithëpërfshirëse është hartimi i një plani të posaçëm për ndriçimin publik në të gjithë komunën. Një plan i tillë do të përcaktonte fazat e investimit, duke nisur nga zonat më kritike dhe duke përfshirë gradualisht të gjitha fshatrat. Në këtë plan do të përdorej teknologjia LED me jetëgjatësi të madhe dhe me konsum të ulët energjie, ndërsa në rrugët më të qeta mund të vendoseshin ndriçues me sensorë që ndizen vetëm kur ka lëvizje. Përfshirja e qytetarëve në identifikimin e “zonave të errësirës kritike” do të siguronte transparencë dhe do të bënte që projekti të shihej si i përbashkët. Ky është një vizion afatgjatë që jo vetëm sjell dritë, por krijon edhe një model të qëndrueshëm menaxhimi për komunën.

Alternativa 3: Ndriçim me energji diellore për fshatrat e largëta

Në fshatrat që ndodhen më larg qendrës, si Ropalcë, Llojan apo Vaksincë, ku shtrirja e rrjetit elektrik është e vështirë dhe kushton shumë, një zgjidhje e përshtatshme do të ishte ndriçimi me panele solare. Shtyllat me bateri diellore janë të pavarura nga rrjeti elektrik dhe funksionojnë edhe në zona ku infrastruktura mungon. Kjo zgjidhje do të eliminonte problemin e errësirës në fshatrat më të izoluara dhe do të ulte shpenzimet e komunës për mirëmbajtje, duke qenë njëkohësisht miqësore për mjedisin.

Alternativa 4: Bashkëpunimi me komunitetin dhe bizneset lokale

Një tjetër opsion është angazhimi i banorëve dhe i bizneseve të vogla për të kontribuar në projektet e ndriçimit publik. Në disa vendbanime është vërejtur tashmë gatishmëria e familjeve për të ndihmuar financiarisht apo me punë vullnetare. Nëse komuna ofron pajisjet dhe mbështetjen teknike, ndërsa qytetarët kontribuojnë me punë ose pjesërisht me fonde, projekti mund të ecë shumë më shpejt. Ky model rrit ndjenjën e solidaritetit dhe pronësisë kolektive: ndriçimi nuk shihet më vetëm si përgjegjësi e komunës, por si një e mirë e përbashkët që ruhet dhe përkrahet nga të gjithë.

4. Zgjidhja e zgjedhur dhe aktivitetet vijuese

Në bazë të analizës së gjendjes aktuale, të dhënave statistikore dhe diskutimeve të zhvilluara me banorët e komunës, rekomandohet zbatimi i një Plani Komunal të Integruar për Ndriçimin Publik. Ky plan është zgjidhja më e qëndrueshme dhe gjithëpërfshirëse për Komunën e Likovës, e cila numëron mbi 27 mijë banorë të shpërndarë në 22 vendbanime, me një mesatare prej 5 anëtarësh për familje. Në kushte të tilla, ku mbi 60% e rrugëve dytësore janë pa ndriçim funksional dhe ku banorët e 11

fshatrave kanë raportuar incidente dhe vjedhje të shpeshta në errësirë, nevoja për një qasje të integruar bëhet e domosdoshme.

Në fokus-grupet e organizuara në pesë fshatra përmes një nisme pilot, banorët identifikuan qartë “zonat e errësirës kritike”, si rrugët që çojnë drejt shkollave dhe qendrave shëndetësore. Po ashtu, ata shprehën gatishmërinë e tyre për të kontribuar financiarisht ose përmes punës vullnetare, nëse komuna ofron pajisjet e duhura. Ky fakt tregon se ndriçimi publik nuk shihet thjesht si shërbim komunal, por si një nevojë themelore dhe e përbashkët e komunitetit, e cila kërkon një zgjidhje gjithëpërfshirëse.

Ky plan do të siguronte kombinimin më të përshtatshëm të elementeve:

- **Efikasitet energjetik dhe jetëgjatësi** – ndriçuesit LED dhe sensorët inteligjentë sigurojnë ulje të kostove dhe reduktim të mirëmbajtjes.
- **Shtrirje gjithëpërfshirëse** – përfshin të gjitha fshatrat, duke u fokusuar fillimisht te zonat më kritike si Likovë, Sllupçan, Mateç dhe Orizare, dhe gradualisht duke përfshirë edhe fshatrat më të largëta.
- **Përfshirje të komunitetit** – banorët janë të gatshëm të kontribuojnë, duke e bërë projektin më të qëndrueshëm financiarisht dhe duke krijuar pronësi të përbashkët.
- **Ndikim në siguri dhe ekonomi** – redukton rrezikun e incidenteve, rrit orarin e bizneseve, gjallëron jetën shoqërore dhe hap mundësi për turizëm kulturor e natyror.

Aktivitetet konkrete

1. Hartimi i planit (0-6 muaj):

- Evidentimi i zonave kritike përmes hartës digjitale dhe fokus-grupeve me banorët.
- Konsultime me shkollat, qendrat shëndetësore dhe bizneset për të identifikuar nevojat më urgjente.

2. Faza e parë e implementimit (6-18 muaj):

- Vendosja e ndriçimit LED në qendrat kryesore të komunës dhe instalimi i sensorëve në rrugët më pak të frekuentuara.
- Shfrytëzimi i shtyllave ekzistuese për ulje të kostove.

3. Faza e dytë (18-36 muaj):

- Zgjerimi i ndriçimit në fshatrat më të largëta me sisteme solare autonome (për shembull në: Ropalcë, Llojan, Vaksincë).
- Vendosja e ndriçimit dekorativ dhe turistik në hapësirat kulturore dhe natyrore (sheshet, manastiri i Mateçit, liqeni i Lipkovës).

4. Mekanizmat e përfshirjes së komunitetit:

- Forume konsultative në çdo fshat për të vendosur prioritetet.

- Skema bashkëfinancimi me banorët dhe bizneset.
- Krijimi i ekipeve të vogla lokale për mirëmbajtje.

Implikimet financiare

Sipas analizës, kostoja e përafërt për mbulimin e 11 fshatrave prioritare është rreth 8.3 milionë denarë (135 mijë euro).

- 70% e ndriçimit do të bëhet me panele solare (të pajisura me sensorë lëvizjeje për kursim energjie).
- 30% me LED ekonomik, duke shfrytëzuar shtyllat ekzistuese.

Ky model ul ndjeshëm shpenzimet e energjisë dhe mirëmbajtjes, duke siguruar që investimi fillestar të shpërblehet përmes kursimeve afatgjata.

Afati kohor

- 0-6 muaj: Hartimi i planit dhe konsultimet me banorët.
- 6-18 muaj: Instalimi i ndriçimit në qendrat më kritike (Likovë, Sllupçan, Mateç, Orizare, Nikushtak).
- 18-36 muaj: Zgjerimi në fshatrat më të largëta dhe vendosja e ndriçimit turistik/dekorativ.
- Brenda 3 viteve: Komuna arrin të ketë mbulim të plotë me ndriçim modern dhe të qëndrueshëm.

Plani Komunal i Integruar për Ndriçim Publik është zgjidhja më e përshtatshme sepse adreson problemin në nivel të gjithë komunës, duke u bazuar në të dhëna konkrete, në konsultim të drejtpërdrejtë me banorët dhe me ndihmën e teknologjive moderne që sjellin kursim dhe jetëgjatësi. Kjo nuk është vetëm një investim në infrastrukturë, por një investim në siguri, gjallëri shoqërore dhe zhvillim ekonomik për mbi 27 mijë banorët e Likovës.

**PASTËRTIA ËSHTË
PËRGJEGJËSI – PËR NJË
LIKOVË PA MBETURINA**

ILJAZ AJVAZI
-ALEANCA PËR SHQIPTARËT/VLEN-

Pastërtia është përgjegjësi – për një Likovë pa mbeturina

1. Rezyme

Ky dokument trajton problemin e pastërtisë publike në Komunën e Likovës, komunë e cila përfshin 22 vendbanime me mbi 22 mijë banorë. Përgjegjësia ligjore dhe institucionale për pastërtinë publike i takon Komunës dhe Ndërmarrjes Publike Komunale “Pisha”, por gjendja aktuale është e pakënaqshme dhe shqetësuese. Rrugët dhe trotualet janë të mbuluara me mbeturina, shportat dhe kontejnerët janë të pamjaftueshëm ose nuk pastrohen rregullisht, ndërsa hapësirat publike shpesh shndërrohen në deponi ilegale.

Qasja aktuale nuk funksionon, sepse bazohet në shpenzime të larta pa rezultate konkrete: në vitin 2024, NPK “Pisha” ka pasur mbi 21 milionë denarë të hyra, prej të cilave mbi 13 milionë janë shpenzuar për paga e kontrata, ndërkohë që mungon transparencja dhe efektiviteti. 61.1% e banorët e konsiderojnë “Pisha”-n përgjegjëse kryesore për gjendjen, ndërsa 46.3% e banorëve e përshkruajnë komunën si “shumë të ndotur”. Shumica e të anketuarve (85%) mendojnë se niveli i vetëdijes qytetare është i pamjaftueshëm, çka e thellon problemin.

Dështimet kryesore deri më tani identifikohen me katër dimensionet:

- mungesën e një sistemi të rregullt për pastrim dhe ekupe të dedikuara,
- infrastrukturë të pamjaftueshme dhe pa planifikim,
- menaxhim financiar joefikas dhe mungesë transparence,
- mungesë fushatash të qëndrueshme edukative për qytetarët.

Alternativat e identifikuara për zgjidhjen e problemit përfshijnë:

- shtimin e shportave dhe kontejnerëve,
- forcimin e kapaciteteve të Ndërmarrjes Publike Komunale (NPK) “Pisha” dhe rritjen e transparencës,
- realizimin e fushatave vetëdijësuese,
- organizimin e aksioneve komunitare me përfshirjen e të rinjve dhe diasporës,
- përfshirjen e bizneseve lokale përmes modelit të “ekonomizimit” me hapësirat publike.

Megjithatë, asnjë nga këto masa, nëse zbatohen në mënyrë të izoluar, nuk është e mjaftueshme. Vetëm shtimi i kontejnerëve pa mirëmbajtje të rregullt nuk sjell rezultat; vetëm fushatat vetëdijësuese pa mbështetje institucionale rrezikojnë të mbeten simbolike; ndërsa aksionet komunitare janë të paqëndrueshme pa koordinim nga Komuna.

Zgjidhja që rekomandohet është qasja e kombinuar (integruar), e cila përfshin masat në vijim:

- investime në infrastrukturë (shtim i shportave dhe kontejnerëve në zonat më të ndotura),
- forcim të kapaciteteve dhe transparencës së NPK “Pisha” përmes ekipeve të pastrimit dhe raportimit publik,
- fushata për qytetarët,
- aksione komunitare periodike “Likova e pastër” me pjesëmarrjen e diasporës,
- përfshirjen e bizneseve lokale në mirëmbajtjen e hapësirave publike.

Ky kombinim i masave adreson njëkohësisht infrastrukturën, menaxhimin dhe në rritjen e vetëdijes së qytetarëve, duke krijuar një strategji të qëndrueshme për përmirësimin e pastërtisë publike. Në këtë mënyrë, Komuna e Likovës ka mundësinë të transformojë një problem të thelluar në një mundësi zhvillimi, duke përmirësuar cilësinë e jetës së banorëve, duke mbrojtur shëndetin publik dhe duke rritur imazhin e saj para vizitorëve dhe diasporës.

2. Problemi – konteksti dhe rëndësia

Komuna e Likovës, e cila përbëhet nga 22 vendbanime me mbi 22 mijë banorë, ka detyrimin ligjor dhe etik për të siguruar mirëmbajtjen e pastërtisë publike. Sipas Ligjit për Vetëqeverisje Lokale, kjo është një ndër kompetencat bazë të komunës, që konkretizohet në kujdesin për rrugët, trotualet, sheshet dhe hapësirat e tjera publike. Për realizimin e kësaj detyre, funksionon NPK “Pisha”, e themeluar posaçërisht për të ofruar shërbimet e pastrimit dhe mirëmbajtjes. Mirëpo, realiteti në terren tregon një panoramë të keqe dhe shqetësuese: rrugët e mbuluara me mbeturina, shporta dhe kontejnerë të pamjaftueshëm ose të papastruar, si dhe hapësira publike që shpesh shndërrohen në deponi të vogla ilegale.

Një hulumtim i zhvilluar në kuadër të iniciativës rinore “Për një Likovë më të pastër” në vitin 2025 identifikon një sërë problemesh strukturore dhe perceptimesh qytetare që e përforcojnë idenë se pastërtia publike nuk është prioritet institucional. Nga 54 të anketuar në të gjitha fshatrat, gati gjysma (46.3%) e vlerësojnë gjendjen si “shumë të ndotur”, ndërsa vetëm një përqindje simbolike prej 1.9% e shohin komunën si relativisht të pastër. Më të ndoturat konsiderohen rrugët dhe trotualet (48.1%), por edhe hapësirat përreth kontejnerëve (31.5%), gjë që tregon jo vetëm mungesë infrastrukture, por edhe keqmenaxhim të asaj ekzistuese.

Sipas perceptimit të qytetarëve, banorët janë kontribuuesit kryesorë të ndotjes (64.7%), duke pasuar nga kalimtarët e rastit (19.6%). Ky perceptim është i lidhur ngushtë me mungesën e vetëdijes qytetare: mbi 85% e të anketuarve konsiderojnë se niveli i ndërgjegjësimit për mos hedhjen e mbeturinave është i pamjaftueshëm. Nga ana tjetër, 66.7% deklarojnë se ekzistojnë shporta dhe kontejnerë, por jo në numër të mjaftueshëm për të përmbushur nevojat e përditshme. Në shumë raste, edhe ato pak

shporta vendosen me iniciativë të banorëve ose të shoqatave të mërgimtarëve, por mbeten pa u pastruar rregullisht, duke detyruar qytetarët që vetë të kujdesen për zbrazjen e tyre.

Problemi shkon përtej infrastrukturës. Nga njëra anë, NPK “Pisha” ka buxhet relativisht të madh – mbi 21 milionë denarë në vitin 2024, prej të cilëve mbi 5 milionë si subvencione nga Komuna. Megjithatë, struktura e shpenzimeve tregon se pjesa më e madhe e fondeve (rreth 13 milionë denarë) shkon për paga dhe kontrata në vepër, ndërkohë që mungon transparenca mbi numrin e të punësuarve, detyrat e tyre dhe efektivitetin e shërbimeve. Për më tepër, kërkesat për qasje në të dhëna publike shpesh mbeten pa përgjigje, duke rritur perceptimin e mungesës së llogaridhënies. Në fakt, 61.1% e qytetarëve e shohin pikërisht NPK “Pisha” si “fajtorin” kryesor përgjegjës për situatën e pastërtisë, ndërsa vetëm një pjesë më e vogël (35.2%) e ndajnë përgjegjësinë me banorët dhe bashkësitë lokale.

Përtej statistikave, pasqyra në terren është edhe më alarmante. Deponitë e egra pranë lumenjve dhe përrënjeve, kontejnerët e tej mbushur që qëndrojnë ditë të tëra pa u zbrazur, rrugët e papastruara dhe hapësirat e shesheve të lëna pas dore krijojnë një realitet që dëmton rëndë cilësinë e jetës së banorëve. Ky ndotje nuk është vetëm çështje estetike: ajo përkthehet në rrezik për shëndetin publik përmes përhapjes së insekteve dhe sëmundjeve, ul atraktivitetin e komunës për vizitorët dhe mërgimtarët, si dhe minon besimin qytetar në institucionet lokale.

Një tjetër dimension i problemit është ai social e kulturor. Edhe pse 42.6% e të anketuarve thonë se kanë marrë pjesë në aksione pastrimi në 6 muajt e fundit, pjesëmarrja mbetet sporadike dhe jo e organizuar. Megjithatë, potenciali për përmirësim është i dukshëm: 64.8% e banorëve shprehen të gatshëm të marrin pjesë në aksione të ardhshme. Ky entuziazëm latent tregon se, nëse krijohet një sistem i qëndrueshëm bashkëpunimi mes komunës, NPK “Pisha”-s dhe komunitetit (veçanërisht të rinjve dhe mërgimtarëve), mund të promovohet një kulturë e re e përbashkët për mbrojtjen e hapësirave publike.

Në këtë kontekst, sfidat aktuale lidhen me katër dimensionet kryesore:

1. **Sistemi i pastrimit** – mungesa e ekipeve të dedikuara për hapësirat publike dhe orare të qarta të pastrimit.
2. **Infrastruktura** – shporta dhe kontejnerë të pamjaftueshëm, shpesh të vendosur pa planifikim dhe të pa pastruar rregullisht.
3. **Transparenca dhe financat** – menaxhim jo transparent i resurseve nga NPK “Pisha”, me mungesë raportimi publik dhe komunikimi me qytetarët.
4. **Vetëdija qytetare** – edukim i dobët dhe mungesë e fushatave të qëndrueshme sensibilizuese.

Këto probleme të ndërlidhura krijojnë një spirale negative: infrastruktura e dobët dhe shërbimet joefikase ushqejnë perceptimin e qytetarëve se pastërtia nuk është prioritet institucional, çka ul gatishmërinë e tyre për të respektuar rregullat. Nga ana tjetër, mungesa e vetëdijes dhe ndotja masive

e rëndojnë edhe më shumë punën e komunës dhe ndërmarrjes, duke i bërë të pamjaftueshme kapacitetet ekzistuese.

Në përfundim, gjendja e pastërtisë publike në Komunën e Likovës është e pakënaqshme dhe me pasoja të shumëfishta: rrezikon shëndetin publik, cenon imazhin e komunës, krijon frustrim tek banorët dhe vizitorët, si dhe përforcon ndjenjën e mosbesimit ndaj institucioneve. Gjatë adresimit të kësaj situate, zgjidhja nuk duhet të jetë vetëm teknike – por nevojitet një qasje të integruar që kombinon investimet në infrastrukturë, rritjen e transparencës dhe llogaridhënies së NPK “Pisha”, si dhe angazhimin e komunitetit në një kulturë të re qytetare për pastërtinë dhe kujdesin ndaj mjedisit. Vetëm përmes një përqasje të tillë gjithëpërfshirëse, Komuna e Likovës mund të transformojë problemin e sotëm në një mundësi për zhvillim dhe imazh pozitiv.

3. Alternativat e shqyrtuara të zgjidhjes së mundshme

Duke marrë parasysh gjendjen aktuale të pastërtisë publike në Komunën e Likovës, analizat dhe të dhënat nga terreni tregojnë se problemi është kompleks dhe kërkon një qasje të shumëanshme. Nuk mjafton një masë e vetme për të sjellë ndryshim të qëndrueshëm; nevojitet kombinim i infrastrukturës së përshtatshme, forcimit institucional, vetëdijësimit qytetar dhe angazhimit të komunitetit. Në vijim paraqiten zgjidhje kryesore të mundshme, të cilat mund të merren në konsideratë nga vendimmarrësit.

Njëra ndër alternativat më të thjeshta është **shtimi i infrastrukturës së menaxhimit të mbeturinave**. Vendosja e më shumë shportave dhe kontejnerëve në zonat me qarkullim të lartë – si rrugët kryesore, trotualet, sheshet dhe afër shkollave – shihet si masë urgjente. Këtë e përforcon edhe opinioni i qytetarëve, ku 22,2% sugjerojnë mungesën e plotë ndërsa 66.7% mendojnë se aktualisht ka shporta dhe kontejnerë, por jo të mjaftueshëm. Nëse kjo masë zbatohet me kujdes, pritet të zvogëlohet ndjeshëm ndotja në rrugë e trotuare, që sot konsiderohen si hapësirat më të ndotura nga 48.1% e qytetarëve. Megjithatë, vetëm shtimi i kontejnerëve nuk sjell rezultat pa një sistem të rregullt të zbrazjes.

Një tjetër alternativë me rëndësi është **forcimi i kapaciteteve të Ndërmarrjes Publike Komunale “Pisha”**. Kjo ndërmarrje shihet si subjekti kryesor përgjegjës për mbajtjen e pastërtinë, sipas 61.1% të qytetarëve. Forcimi i saj mund të bëhet përmes krijimit të ekipeve të dedikuara për pastrim të hapësirave publike, rritjes së numrit të punëtorëve, organizimit të orareve të rregullta për zbrazjen e shportave dhe kontejnerëve, si dhe rritjes së transparencës financiare. Në vitin 2024, ndërmarrja ka pasur mbi 21 milionë denarë të hyra, prej të cilave mbi 5 milionë si subvencione nga komuna, ndërsa pjesa më e madhe e shpenzimeve (rreth 13 milionë) ka shkuar në paga e kontrata në vepër. Për këtë arsye, fuqizimi i NPK “Pisha”-s duhet të lidhet domosdoshmërisht me reforma menaxheriale dhe llogaridhënie më të madhe ndaj publikut.

Alternativa e tretë, po aq e rëndësishme, është **realizimi i fushatave të vazhdueshme të vetëdijësimit**. Mungesa e ndërgjegjësimit është një nga arsyt kryesore të ndotjes, pasi 85% e qytetarëve mendojnë se vetëdija aktuale është e pamjaftueshme. Fushatat mund të zhvillohen në disa nivele: përmes ligjëratave në shkolla, përfshirjes së imamëve në xhami, vendosjes së posterëve dhe tabelave publike me slogane të qarta, si dhe përdorimit të rrjeteve sociale për të arritur tek të rinjtë. Këto masa do të ndihmojnë në krijimin e një kulture të re qytetare që e sheh pastërtinë si përgjegjësi të përbashkët, e jo vetëm institucionale. Dobësia e kësaj alternative është se, pa mbështetje praktike nga infrastruktura dhe institucionet, ekziston rrezik të mbetet simbolike.

Alternativa e katërt është **angazhimi komunitar dhe i diasporës në aksione të pastrimit**. Të dhënat tregojnë një potencial të madh mobilizimi: 42.6% e qytetarëve kanë marrë pjesë në aksione pastrimi në gjashtë muajt e fundit, ndërsa 64.8% shprehen të gatshëm të marrin pjesë në të ardhmen. Ky angazhim vullnetar ka efekte të dyfishta – përmirëson gjendjen e hapësirave publike dhe njëkohësisht forcon ndjenjën e pronësisë kolektive mbi mjedisin. Megjithatë kjo alternativë rrezikon të mbetet e paqëndrueshme nëse nuk koordinohet dhe mbështetet institucionalisht.

Alternativa e pestë me potencial afatgjatë është edhe **përfshirja e bizneseve lokale përmes modelit të “ekonomizimit” të hapësirave publike**. Kjo nënkupton që secili biznes të kujdeset për hapësirat pranë veprimtarisë së tij, në këmbim të lehtësirave fiskale ose promovimit publik nga Komuna. Bizneset kanë interes të drejtpërdrejtë për të mbajtur pastërti, pasi një ambient i ndotur dëmton imazhin dhe i largon klientet. Ky model krijon një mekanizëm të qëndrueshëm dhe e ul barrën financiare mbi Komunën, por nënkupton marrëveshje të qarta dhe gatishmëri nga vetë bizneset.

4. Zgjidhja e zgjedhur dhe aktivitetet vijuese

Duke marrë parasysh të gjitha zgjidhjet e mundshme, **qasja e kombinuar** identifikohet si masa më e përshtatshme dhe gjithëpërfshirëse. Asnjë nga alternativat e listuara, e zbatuar në mënyrë të pavarur, nuk është e mjaftueshme për të zgjidhur problemin. Rritja e numrit të kontejnerëve nuk garanton pastërti pa ekipe të rregullta pastrimi, dhe fushatat e vetëdijësimit vetëm nuk prodhojnë rezultate pa mbështetje institucionale. Prandaj, qasja e kombinuar - e cila integron investimet në infrastrukturë, forcimin e kapaciteteve të Ndërmarrjes Publike të Shërbimeve "Pisha", edukimin e vazhdueshëm të qytetarëve, përfshirjen aktive të komunitetit dhe diasporës, si dhe pjesëmarrjen e bizneseve lokale - përfaqëson alternativën më realiste dhe efektive për përmirësimin e qëndrueshëm të pastërtisë publike në Komunën e Likovës. Qasja e kombinuar lidh tre shtyllat kryesore:

1. përmirësimin e infrastrukturës së menaxhimit të mbeturinave,
2. forcimin e kapaciteteve dhe transparencës së NPK “Pisha”,
3. angazhimin e komunitetit, diasporës dhe bizneseve lokale.

Ky opcion është më i përshtatshmi sepse reflekton nevojat e drejtpërdrejta të qytetarëve dhe ofron qëndrueshmëri afatgjatë. Të dhënat e mbledhura tregojnë qartë se problemet nuk burojnë nga një faktor i vetëm. Nëse 66.7% e banorëve thonë se ka shporta e kontejnerë, por jo të mjaftueshëm, dhe 22.2% raportojnë mungesë të plotë të tyre, kjo tregon dobësitë në infrastrukturë. Në anën tjetër, 61.1% e qytetarëve e shohin NPK “Pisha” si përgjegjëse për pastërtinë, ndërkohë që 85% besojnë se vetëdija qytetare është e pamjaftueshme. Vetëm një zgjidhje që njëkohësisht adreson të gjitha këto dimensionë mund të sjellin rezultat të dukshëm.

Aktivitetet prioritare

Së pari, duhet ndërhyrë në **infrastrukturën e pastërtisë publike**. Në rrugët dhe trotualet, të cilat 48.1% e qytetarëve i konsiderojnë si zonat më të ndotura, kërkojnë vendosjen e shportave dhe kontejnerëve të rinj. Kjo masë nuk duhet të bazohet vetëm në vendosje fizike, por të shoqërohet me një sistem të rregullt zbrazjeje nga ana e NPK “Pisha”. Përmirësimi i dukshëm i hapësirave publike do të shërbejë edhe si sinjal për qytetarët se institucionet në mënyrë aktive i zgjidhin shqetësimet e tyre.

Së dyti, është i domosdoshëm **forcimi i NPK “Pisha”**. Kjo përforcon perceptimin e qytetarëve për joefikasitet. Prandaj, duhet krijuar ekupe të dedikuara për pastrimin e hapësirave publike, të cilat të kenë orar të qartë për pastrim dhe zbrazje shportash. Në të njëjtën kohë, duhet të rritet përmes publikimit të raporteve financiare e operative çdo tre muaj, me çka ndërmarrja do të ishte përgjegjëse para publikut.

Së treti, **rritja e ndërgjegjësimit qytetar** duhet të bëhet pjesë e politikës së qëndrueshme komunale. Vetëm 14.8% e banorëve mendojnë se qytetarët kanë vetëdije të mjaftueshme për moshedhjen e mbeturinave. Për këtë arsye, është e nevojshme që çdo vit të zhvillohen së paku dy fushata sensibilizuese, në pranverë dhe në vjeshtë, duke përfshirë shkollat, xhamitë, rrjetet sociale dhe hapësirat publike. Këto fushata do të shërbejnë për të ndryshuar sjelljet e përditshme dhe për të krijuar një kulturë të re kolektive për mbrojtjen e mjedisit.

Një element kyç është edhe **angazhimi i komunitetit dhe diasporës**. Organizimi i aksioneve periodike “Likova e Pastër” në çdo stinë, ku përfshihen të rinjtë, organizatat joqeveritare dhe mërgimtarët, do të përforcojë ndjenjën e përgjegjësisë kolektive dhe bashkëpunimit.

Së fundi, rekomandohet edhe **përfshirja e bizneseve lokale** përmes modelit të “ekonomizimit” të hapësirave publike. Ky model i lejon bizneset të kujdesen për hapësirat pranë tyre në këmbim të lehtësirave fiskale ose promovimit publik nga Komuna. Kjo do të sigurojë qëndrueshmëri financiare dhe do të ulë barrën mbi institucionet publike, duke i bërë vetë aktorët ekonomikë pjesë të zgjidhjes.

Implikimet financiare

- **Infrastruktura** (100 shporta + 50 kontejnerë të rinj)
~ 1.5 milion denarë
- **Dy ekipe mobile pastrimi** (paga, mjete, karburant)
~ 3 milion denarë/vit
- **Fushata vetëdijësimi** (dy herë në vit)
~ 300,000 denarë/vit
- **Aksione komunitare** “Likova e Pastër”
~ 200,000 denarë/vit
- **Transparenca dhe komunikimi publik**
~ 100,000 denarë/vit

Totali vjetor i nevojshëm: ~ 5.1 milion denarë

Kjo shumë është e arsyeshme duke marrë parasysh se vetëm në vitin 2024 NPK “Pisha” ka marrë mbi 5 milionë denarë subvencione nga Komuna për të funksionuar.

Afati kohor për realizim

- **Afat i shkurtër (0–12 muaj):** Vendosja e shportave dhe kontejnerëve në zonat më të ndotura; formimi i ekipeve të pastrimit; nisja e raportimit transparent nga NPK “Pisha”; fushata e parë sensibilizuese dhe një aksion komunitar.
- **Afat i mesëm (1–3 vjet):** Zgjerimi i infrastrukturës sipas nevojave; institucionalizimi i fushatave dy herë në vit; përfshirja e diasporës në financim; bashkëpunimi i strukturuar me bizneset për “ekonomizim” e hapësirave publike.
- **Afat i gjatë (3–5 vjet):** Konsolidimi i NPK “Pisha” si një ndërmarrje transparente dhe efikase; krijimi i një kulture të qëndrueshme komunitare mbi pastërtinë; ulja e dukshme e nivelit të ndotjes dhe përmirësimi i imazhit të komunës.

Si përfundim, rekomandohet që Komuna e Likovës të angazhohet me vendosmëri në këtë **qasje të integruar**, që nuk synon vetëm përmirësim të përkohshëm, por transformim të qëndrueshëm të mjedisit publik. Vetëm në këtë mënyrë do të përmirësohet cilësia e jetës së qytetarëve, do të mbrohet shëndeti publik dhe do të rritet imazhi i komunës si një hapësirë e pastër dhe e denjë për banorët, vizitorët dhe diasporën e saj.

Iniciativa inovative në Komunën e Ohrit

01

**Kënde lojërash të sigurta dhe të
lumtura**

Stefan Zdravevski (VMRO-DPMNE)

KËNDE LOJËRASH TË SIGURTA DHE TË LUMTURA

**STEFAN ZDRAVEVSKI
-VMRO-DPMNE-**

Kënde lojërash të sigurta dhe të lumtura

1. Rezyme

Fëmijët në kopshtet publike në Komunën e Ohrit përballen çdo ditë me hapësira të pasigurta dhe të papërshtatshme në hapësirat e oborrit. Në vend të një mjedisi për lojë dhe mësim pa shqetësime, oborret janë të mbushura me sipërfaqe betoni të plasaritura, vrima në lëndina dhe mjete të vjetëruara që rrisin rrezikun e lëndimit. Anketa zbuloi se 78,6% e prindërve besojnë se oborret janë të pasigurta, dhe deri në 92,9% kërkojnë rindërtimin e tyre urgjent. Për më tepër, më shumë se gjysma theksojnë se këndet e lojërave nuk janë të arritshme për fëmijët me aftësi të kufizuara, gjë që thellon pabarazinë dhe kufizon të drejtën e të gjithë fëmijëve për lojë të barabartë.

Qasja aktuale ndaj këtij problemi është dëshmuar të jetë jofunksionale. Deri më tani, komuna ka investuar në mënyrë josistematike dhe pa një analizë gjithëpërfshirëse. Rezultati është i qartë: infrastruktura është e vjetëruar, standardet e sigurisë nuk respektohen dhe investimet ishin të pamjaftueshme dhe pa efekt afatgjatë. Mungesa e një qasjeje strategjike ka çuar në një situatë ku edukatorët detyrohen të paralajmërojnë në vend që të lejojnë fëmijët të luajnë lirshëm, dhe prindërit gjithnjë e më shumë po humbasin besimin në institucione.

Dokumenti shqyrton disa alternativa për përmirësimin e situatës:

- Rindërtimi dhe modernizimi i zonave të oborrit, me shtresa amortizuese të gomës dhe rehabilitimin e shtigjeve.
- Pajisje të reja dhe gjithëpërfshirëse, të cilat janë të sigurt dhe të përshtatshme për fëmijët e moshave dhe aftësive të ndryshme.
- Përmirësimi i qasshmërisë, përmes rampave, vendkalimeve të personalizuar dhe pajisjeve gjithëpërfshirëse.
- Vendosja e hijeve dhe rregullimeve të hortikulturës, për mbrojtje në muajt e verës dhe krijimin e një mjedisi të këndshëm.
- Përfshirja e prindërve dhe komunitetit në proces, duke rritur kështu qëndrueshmërinë e zgjidhjeve.

Pas analizimit të kujdesshëm të të dhënave, masa më urgjente dhe e mbështetur është rindërtimi dhe modernizimi i zonave të oborrit. Prindërit e identifikojnë këtë ndërhyrje si vendimtare (mbi 90% e mbështesin atë) dhe vlerësimet e ekspertëve tregojnë se një investim prej rreth 30.000 euro për të pesë kopshtet do të arrijë efektin më të madh të menjëhershëm: zvogëlimin e rrezikut të lëndimeve me më shumë se 60%, duke lejuar përdorimin e sigurt dhe të përditshëm të oborreve dhe krijimin e një baze për përmirësime të mëtejshme.

Ky dokument tregon qartë se problemi i këndeve të lojërave nuk është vetëm një çështje e infrastrukturës, por një çështje e të drejtave dhe barazisë për më të rinjtë. Zgjidhja e këtij problemi nënkupton investimin në shëndetin, sigurinë dhe të ardhmen e fëmijëve në Ohër.

2. Problemi – konteksti dhe rëndësia

Në shumicën e kopshteve në Komunën e Ohrit, kushtet në hapësirat e jashtme nuk janë të përshtatshme për lojëra të sigurta dhe cilësore të fëmijëve. Në vend të këndeve moderne dhe të sigurta të lojërave që inkurajojnë zhvillimin, fëmijët përballen çdo ditë me shtigje të dëmtuara betoni, mbështetëse të vjetruara dhe zona me bar të mbushura me guralecë dhe vrime. Këto rrethana kufizojnë lëvizjen e tyre dhe krijojnë rreziqe lëndimi, me edukatorët të detyruar të jenë vazhdimisht vigjilentë dhe të kenë kujdes. Një situatë e tillë tregon nevojën për një qasje sistematike për përmirësimin e infrastrukturës për zhvillimin e fëmijërisë së hershme.

Një anketë e kryer midis prindërve, edukatorëve dhe të punësuarve në komunë e konfirmon qartë këtë situatë. Më shumë se tre të katërtat e prindërve të anketuar i vlerësuan oborret e kopshteve si të pasigurta ose të rrezikshme. Mbi 90% shprehën shqetësim për pajisjet e vjetruara dhe të dëmtuara, sipërfaqet e pabarabarta dhe të forta dhe mungesën e hijes që është thelbësore për mbrojtjen e fëmijëve në ditët e ngrohta të verës. Fëmijët, të cilët duhet të luajnë dhe të mësojnë përmes lëvizjes çdo ditë, në shumicën e rasteve ose përdorin rrallë zonat e oborrit, ose janë të kufizuara në lëvizje për shkak të frikës nga lëndimi, janë zbuluar gjithashtu mangësi serioze ku: deri në 78,6% besojnë se oborret janë të pasigurta ose të rrezikshme, dhe 92,9% kërkojnë rindërtimin e tyre të menjëhershëm. Analiza në terren konfirmoi më tej se infrastruktura është e vjetëruar, pajisjet e dëmtuara dhe qasja për fëmijët me aftësi të kufizuara është pothuajse inekzistent. Përveç kësaj, 28,5% e të anketuarve deklaruan drejtpërdrejt se shtresat e dyshemesë janë të rrezikshme, dhe 67,9% të tjerë besojnë se ato janë vetëm pjesërisht të përshtatshme. Me fjalë të tjera, pothuajse të gjithë prindërit i shohin këto shtresa si burim rreziku, jo si lojë.

Për më tepër, këndet e lojërave nuk janë krijuar për të gjithë fëmijët. Gjysma e prindërve të anketuar theksuan se hapësirat e oborrit janë të paqasshme për fëmijët me aftësi të kufizuara. Mungesa e rampave, shtigjeve të personalizuara dhe pajisjeve gjithëpërfshirëse i përjashton këta fëmijë nga loja e përbashkët. Kjo do të thotë se pikërisht aty ku duhet të ndërtohet ndjenja e barazisë dhe unitetit, thellohen barrierat dhe ndarjet.

Situata e çdo kopshti në Ohër ka specifikat e veta, por pamja e përbashkët është e qartë: infrastruktura është e vjetëruar, standardet e sigurisë nuk respektohen dhe pajisjet janë të papërshtatshme për nevojat zhvillimore të fëmijëve të sotëm.

Në kopshtin “Jasna Risteska”, për shembull, oborri është jo i rrafshët plot me gunga, shtigje të dëmtuara dhe pajisje të vjetruara. Mungesa e shtresave prej gome rrit rrezikun e lëndimeve serioze

dhe fëmijët me aftësi të kufizuara nuk kanë pothuajse asnjë qasje në hapësirë. “Biljana” përballet me probleme edhe më të mëdha: gardh i thyer, vrima të shumta, sipërfaqe betoni dhe kushte krejtësisht të papërshtatshme loje. Në "Rosica" dhe "Lihnida", situata është disi më e mirë, por ka ende mangësi serioze – mbi të gjitha, mungesa e hijes dhe pajisjeve moderne, si dhe substrate që nuk ofrojnë mbrojtje në rast të rënies. “Razvigorçe”, ndërkohë, ka një gardh të dëmtuar dhe mungesë të mbështetësve modernë, gjë që vë sërish në pikëpyetje sigurinë e fëmijëve.

Problemi nuk është vetëm fizik, por edhe zhvillimor. Këndet e lojërave duhet të jenë vende ku fëmijët mësojnë përmes lëvizjes, zhvillojnë aftësitë e tyre motorike, ndërtojnë kreativitet dhe zbulojnë gëzimin e lojës së bashku. Por në gjendjen aktuale, ato janë hapësira që kufizojnë si fëmijët ashtu edhe arsimtarët. Në vend të një shkolle të sigurt në natyrë, ato bëhen vende ku frika nga lëndimi dominon dëshirën për të luajtur.

Prindërit e njohin qartë këtë – pothuajse të gjithë të anketuarit (92,9%) të anketës së lartpërmendur kërkuan rindërtimin urgjent të hapësirave të oborrit, prokurimin e pajisjeve të reja dhe të sigurta dhe përmirësimin e rregullimit të hortikulturës. Interesante, deri në 75% do të mbështesnin në mënyrë aktive iniciativën për të përmirësuar terrenet e lojërave, gjë që tregon se ekziston një vullnet i fortë i ndërsjellë për ndryshim.

Kjo situatë nuk është vetëm rezultat i mungesës së fondeve, por edhe i mungesës së një qasjeje sistematike. Deri më tani, Komuna e Ohrit nuk ka pasur një analizë të plotë, të mbështetur teknikisht të gjendjes së hapësirave të oborrit. Kjo do të thotë se investimet ishin josistematike dhe të pamjaftueshme, dhe rezultati është i dukshëm – kënde lojërash që nuk korrespondojnë me nevojat e fëmijëve të sotëm.

Në këtë kontekst, problemi i këndeve të lojërave nuk është vetëm një çështje lokale, por një çështje e së drejtës së fëmijëve për t'u rritur në një mjedis të sigurt, gjithëpërfshirës dhe stimulues. Pa lojë, nuk ka fëmijëri të shëndetshme, dhe pa një fëmijëri të shëndetshme, nuk ka shoqëri të shëndetshme.

Nëse kjo gjendje vazhdon, rreziqet janë të shumëanshme: rritja e numrit të lëndimeve, zhvillimi i kufizuar fizik dhe social i fëmijëve, përjashtimi i fëmijëve me aftësi të kufizuara dhe ulja e besimit të prindërve në institucionet publike. Nga ana tjetër, nëse komuna e njeh problemin dhe e trajton në mënyrë sistematike, rezultatet do të jenë afatgjata – fëmijë më të sigurt dhe më të lumtur, prindër të kënaqur, edukatorë të motivuar dhe një imazh pozitiv të vetëqeverisjes lokale si një kujdestar i vërtetë i së ardhmes së më të rinjve.

3. Alternativat e shqyrtuara të zgjidhjes së mundshme

Këndet e lojërave në kopshtet e fëmijëve janë vendi ku fëmijët kalojnë kohën e tyre pa shqetësime – vrapojnë, mësojnë, bëjnë miq dhe zhvillojnë krijimtarinë e tyre. Por që kjo të jetë e mundur, ato hapësira duhet të jenë të sigurt, të disponueshme dhe stimuluese.

Për të adresuar këto sfida, konsiderohen disa alternativa që ofrojnë zgjidhje të mundshme. Secila nga alternativat vetë kontribuon në zgjidhje, por nëse të gjitha zbatohen së bashku, zgjidhja do të ishte e plotë. Nisur nga ky fakt, alternativat e propozuara konsiderohen nga këndvështrimi i fizibilitetit të tyre, efektet e mundshme pozitive, si dhe dinamika kohore për zbatimin e tyre

Alternativa 1: Rindërtimi dhe modernizimi i sipërfaqeve të oborrit

Një nga problemet më të zakonshme të përmendura nga prindërit është gjendja e papërshtatshme e shtresave të dyshemesë. Sipas anketsë, 28,5% u përgjigjën se sipërfaqet janë të rrezikshme dhe 67,9% se ato janë vetëm pjesërisht të përshtatshme. Kjo do të thotë se pothuajse të gjithë prindërit janë të vetëdijshëm për rrezikun e rënies dhe dëmtimeve. Analiza në terren konfirmoi këtë: në kopshtin “Biljana” nënshtresat janë të mbushura me vrima dhe beton të thyer, dhe në “Jasna Risteska” sipërfaqet jo të rrafshëta e bëjnë çdo vrapim të rrezikshëm.

Rindërtimi me shtresa gome për amortizim, të cilat zvogëlojnë mundësinë e lëndimeve të rënda me më shumë se 60%, është një nga hapat më të rëndësishëm. Përveç kësaj, shtigjet dhe rehabilitimi i lëndinave do të sigurojnë një hapësirë ku fëmijët mund të luajnë dhe të zhvillojnë aftësitë e tyre motorike pa frikë.

Alternativa 2: Prokurimi dhe instalimi i mjeteve të reja, të sigurta dhe gjithëpërfshirëse

Loja është një pjesë kryesore e zhvillimit të një fëmije, por nuk mund të zhvillohet me pajisje të prishura, të vjetruara ose të pasigurta. Sipas anketës, 57,1% e prindërve besojnë se pajisja është tërësisht e vjetëruar dhe e pasigurt, ndërsa 35,8% thonë se është pjesërisht e dëmtuar. Kjo do të thotë se vetëm një në dhjetë fëmijë ka qasje në pajisje të përshtatshme për të luajtur. Analiza tregoi se në shumicën e kopshteve lodrat nuk plotësojnë standardet moderne, dhe në “Razvigorce” dhe “Lihnida” ka mungesë diversiteti dhe funksionaliteti. Prokurimi i pajisjeve të reja, të sigurta dhe gjithëpërfshirëse do t'u mundësojë fëmijëve të moshave dhe aftësive të ndryshme të marrin pjesë në një lojë, duke stimuluar kreativitetin dhe socializimin e tyre.

Alternativa 3: Përmirësimi i qasjes dhe gjithëpërfshirjes

E drejta për të luajtur është e barabartë për të gjithë fëmijët, por situata aktuale në Ohër nuk e garanton atë. Vetëm 7,1% e prindërve të anketuar deklaruan se oborret janë plotësisht të qasshme për fëmijët me aftësi të kufizuara, dhe 50% u përgjigjën kategorikisht se nuk janë. Në praktikë, kjo do të thotë që shumë fëmijë janë të përjashtuar nga loja e përditshme e përbashkët. Analiza theksoi se rampat, shtigjet e personalizuar dhe pajisjet gjithëpërfshirëse janë pothuajse inekzistente. Përmirësimi i qasjes duke ndërtuar rampa, duke përshtatur rekuizata dhe duke krijuar një mjedis gjithëpërfshirës do t'i lejojë të gjithë fëmijët – pa përjashtim – të luajnë së bashku, duke ndërtuar vetëvlerësimin e tyre dhe ndjenjën e përkatësisë.

Alternativa 4: Hijëzimi dhe redaktimi i hortikulturës

Një problem tjetër i rëndësishëm i theksuar nga prindërit është mungesa e hijes. 39,9% tha se nuk ka fare hije në oborre dhe 56,5% se ka vetëm të pjesshme. Kjo e bën lojën pothuajse të pamundur në muajt e verës, kur temperaturat janë të larta dhe fëmijët janë në rrezik nga goditjet e diellit.

Analiza rekomandon instalimin e hijeve përmes strukturave tekstile ose prej druri dhe mbjelljen e pemëve shtesë. Masa të tilla krijojnë jo vetëm një mjedis të sigurt, por edhe të këndshëm për të luajtur. Përveç kësaj, rregullimi i hortikulturës do të kontribuojë në një pamje më të mirë vizuale dhe cilësi më të mirë të ajrit.

Alternativa 5: Përfshirja e prindërve në komunitet

Ndryshimet në infrastrukturën publike janë më të suksesshme kur qytetarët janë pjesë e procesit. Anketa tregon se 60,7% e prindërve duan të përfshihen në përmirësimet e planifikimit dhe 75% do të mbështesnin në mënyrë aktive një iniciativë për të përmirësuar këndet e lojërave.

Kjo alternativë bazohet në parimin e pjesëmarrjes – prindërit dhe komuniteti nuk janë vetëm përdorues, por edhe partnerë në zgjidhjen e problemeve. Pjesëmarrja e tyre mund të nënkuptojë donacione, vullnetarizëm, ide për zgjidhje praktike dhe një ndjenjë më të fortë pronësie. Kur një komunitet është pjesë e ndryshimit, ka më shumë gjasa që ai të jetë afatgjatë dhe i qëndrueshëm.

4. Zgjidhja e zgjedhur dhe aktivitetet vijuese

Pas një analize të hollësishme të të gjitha opsioneve të shqyrtuara, rekomandohet që masa e parë dhe më urgjente që duhet të merret është rindërtimi dhe modernizimi i zonave të oborrit në të gjitha kopshtet publike në Komunën e Ohrit.

Rindërtimi nuk do të thotë vetëm "të rregullosh" të vjetrën. Duhet të prezantojë një standardizim të ri të sigurisë, duke instaluar tapetet e amortizimit të gomës që sipas standardeve ndërkombëtare zvogëlojnë mundësinë e lëndimeve serioze me mbi 60%. Në vend të fëmijëve që bëjnë një hap drejt rrëshqitësës me frikë, do të kemi një mjedis ku kërcimi, vrapimi dhe rënia janë pjesë e lojës së shëndetshme, jo e kujdesit mjekësor të urgjencës.

Këndi i lojërave për fëmijë është projektuar si një mjedis natyror dhe i sigurt i vendosur në një shtresë me bar, i përbërë nga tre sipërfaqe me shtresë gome që janë të ndërlidhura nga pjesë të drurit dhe kalime të trungjeve prej druri që shtojnë ngrohtësinë dhe natyralitetin në tërësi. Brenda këndit të lojërave vendosen përmbajtje të ndryshme të këndit të lojërave, duke përfshirë një rrotulluese dhe një rrëshqitëse në sipërfaqen e butë, si dhe dy instalime druri të drurit që mund të përdoren si për lojë ashtu edhe për ulëse. Në njërin anë ka një strukturë që krijon një hije dhe lejon mbajtjen e aktiviteteve ose mësimin në ajër të hapur, me fëmijët të ulur në trungje dhe edukatorin që qëndron nën këtë strukturë. Një pjesë e hapësirës është lënë bosh – një sipërfaqe e kuqe e dedikuar për lojë të lirë dhe

interpretime të ndryshme. Këndi i lojërave ka një formë amorge, të parregullt, pa kënde të mprehta, gjë që krijon një ndjenjë lirie dhe një rrjedhje të natyrshme në lëvizje, ndërsa gjelbërimi dhe struktura sigurojnë hije, ekuilibër vizual dhe një kufi të këndshëm poroz që ndan hapësirën nga mjedisi.

Implikimet financiare

Lloji i ndërhyrjes	Çmimi për kopësht (€)	Gjithsej për 5 kopshte (€)
Shtresa amortizuese	3,500 – 4,000	18.000 – 20.000
Rregullimi dhe nivelimi	2,000 – 2,500	10.000 – 12.500
Rregullimi i hortikulturës	përfshirë në sanim	Përfshirë
Shuma e përgjithshme e investimit	~ 6,000	~ 30,000

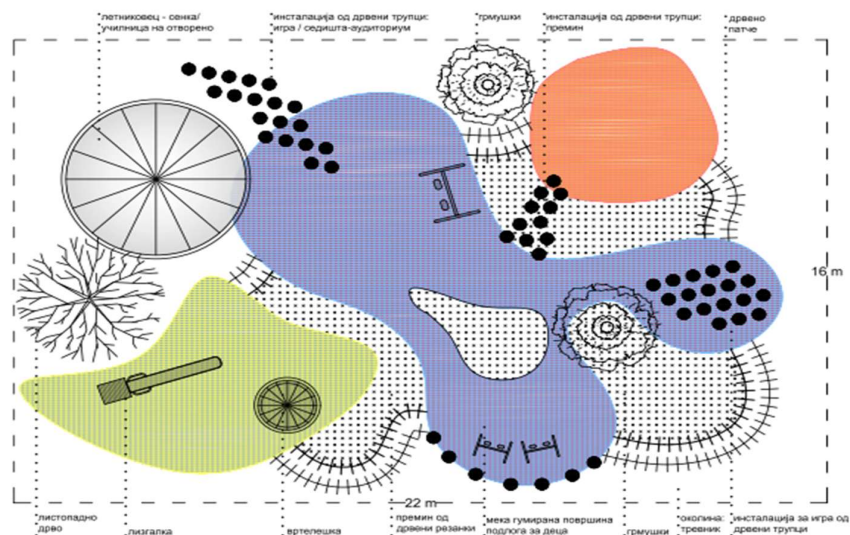

Figura 1: Ide për një kënd lojërash paramenduar në një oborr kopshti

Afati kohor është gjithashtu i qartë. Në gjashtë muajt e parë, duhet të merren masa të menjëhershme – heqja e sipërfaqeve të dëmtuara dhe instalimi i tapeteve respektivisht shtresave prej gome në pjesët më kritike. Pastaj, në periudhën prej gjashtë deri në dymbëdhjetë muaj, mund të realizohet rindërtimi, modernizimi dhe rregullimi i plotë i hapësirave të oborrit. Kështu, në vetëm një vit, fëmijët në Ohër do të merrnin hapësirat që meritonin – të sigurta, moderne dhe frymëzuese.

Ky investim nuk është shpenzim, por një investim në të ardhmen. Me 30.000 euro, komuna jo vetëm që do të rrisë sigurinë dhe shëndetin e më të rinjve, por gjithashtu do të tregojë se dëgjon zërin e prindërve, se kujdeset për arsimtarët dhe se ndërton të ardhmen e një shoqërie më të sigurt dhe më të lumtur.

Iniciativë inovative në qytetin e Shkupit

01

Linja e ndriçimit

Nikolla Belimov (ZNAM)

02

Shkupi lëviz

Filip Janevski (Zëri për
Maqedoninë)

03

Të rinjtë në fokus

Darko Nikollovski (LSDM)

**SHTIGJE TË SIGURTA DHE TË
QASSHME NË VODNO: NDRIÇIM
DIELLOR PËR TË GJITHË**

NIKOLLA BELIMOV

-ZNAM-

Shtigje të sigurta dhe të qasshme në Vodno: Ndriçim diellor për të gjithë

1. Rezyme

Vodno është njohur prej kohësh si "mushkëritë e bardha" të Shkupit, me shtigje që përdoren çdo ditë nga mijëra qytetarë për ecje, vrapim, shëtitje me biçikletë dhe relaksim në natyrë. Megjithatë, në mbrëmje, shtigjet janë pothuajse plotësisht bosh për shkak të mungesës së ndriçimit. Ky problem zvogëlon sigurinë dhe qasjen e malit, veçanërisht për vajzat dhe gratë, të moshuarit dhe personat me aftësi të kufizuara, të cilët rrallë guxojnë të shkojnë natën. Si rezultat, qytetarët privohen nga mundësitë për aktivitete fizik në mbrëmje, humbet potenciali për zhvillimin e eko-turizmit dhe krijohet një ndjenjë pasigurie dhe përjashtimi.

Situata aktuale nuk është funksionale. Zgjidhjet ekzistuese të infrastrukturës janë minimale – vetëm disa tabela informacioni dhe vetëm një pikë me pajisje bazë – dhe nuk ofrojnë as besueshmëri dhe as qasje gjatë gjithë ditës. Përpyekjet e mëparshme për të futur ndriçimin janë përballur me kufizime për shkak të mungesës së mjeteve, rrezikut të vandalizmit, shqetësimeve mjedisore dhe procedurave administrative, duke çuar në bllokim ose zgjidhje të pjesshme.

Gjatë analizimit të problemit, u morën parasysh disa alternativa për ndriçimin e shtegut nga Vodno e mesme në Kryqin e mijëvjeçarit, në mënyrë që të balancohej siguria e vizitorëve, mbrojtja e natyrës dhe qëndrueshmëria financiare. Midis tyre janë:

- **Dritat elektrike klasike** të lidhura me rrjetin elektrik, të cilat sigurojnë ndriçim të vazhdueshëm, por kërkojnë ngarkesa të mëdha pune në ndërtim, shpenzimet të larta të energjisë elektrike dhe mund të prishin mjedisin natyror.
- **Dritat diellore me energji autonome**, të cilat përdorin energji të ripërtëritshme dhe kanë më pak ndikim në natyrë, por përballen me kufizime dimërore dhe rrezikun e vjedhjes ose vandalizmit.
- **Dritat diellore me sensorë lëvizjeje**, të cilat ndizen vetëm kur ka njerëz ose kur drita natyrore është e pamjaftueshme, duke zgjatur kështu jetën e baterive, duke zvogëluar ndotjen e dritës dhe duke minimizuar shpenzimet e energjisë elektrike.
- **Llambat e ulëta "pathway"**, të cilat ndriçojnë vetëm sipërfaqen e menjëhershme, me ndikim minimal në natyrë, por nuk ofrojnë dukshmëri të mjaftueshme në seksionet kritike.
- **Një model hibrid me fokus në seksionet kritike, i cili ndriçon vetëm pikat më të rrezikshme, me qëndrueshmëri financiare, por njëpjesë e shtegut mbetet e errët.**

Pas një analize të hollësishme, **zgjidhja e rekomanduar është instalimi i dritave diellore me sensorë lëvizjeje** përgjatë gjithë rrugës nga Vodno e mesme deri në Kryqin e Mijëvjeçarit. Kjo zgjidhje kombinon sigurinë e vizitorëve, qëndrueshmërinë mjedisore dhe qëndrueshmërinë financiare. Aktivitetet përfshijnë analizën teknike dhe planifikimin, përzgjedhjen dhe prokurimin e llambave cilësore me sensorë rezistentë, instalimin dhe testimin e ekspertëve, krijimin e një sistemi për mirëmbajtjen dhe monitorimin e rregullt, si dhe komunikimin me komunitetin lokal për mbështetje dhe bashkëpunim vullnetar.

Financiarisht, investimi arrin në rreth 147.000 euro për të gjithë sistemin, me shpenzime vjetore të mirëmbajtjes prej rreth 7.500 euro. Në planin afatgjatë, kjo siguron ndriçim të vazhdueshëm të sigurt pa shpenzime shtesë të konsiderueshme. Projekti është i përshtatshëm për bashkëfinansim, ku të paktën 60% e mjeteve mund të vijnë nga fonde publike ose private, me qëllim sigurimin e qëndrueshmërisë dhe minimizimin e peshës financiare për një institucion.

Afati kohor i zbatimit përfshin: 2-3 muaj përgatitje dhe planifikim, 3-4 muaj instalim dhe testim, si dhe monitorim dhe mirëmbajtje të vazhdueshme. Me këtë zgjidhje, gjurma do të bëhet dukshëm më e sigurt dhe e disponueshme për të gjitha grupet e qytetarëve. Vodno do të shndërrohet në një hapësirë publike që mund të përdoret gjatë natës, me ndikim minimal në natyrë, gjë që rrit shëndetin, mirëqenien dhe potencialin për eko-turizëm në Shkup.

2. Problemi – konteksti dhe rëndësia

Vodno ka kohë që njihet si "mushkëritë e bardha" të Shkupit. Çdo ditë, një numër i madh njerëzish lëvizin përgjatë shtigjeve të saj, marshojnë, ngasin biçikletën ose thjesht relaksohen në natyrë. Mali është oaza e gjelbër më e afërt me qytetin dhe për këtë arsye është një nga vendet më të përdorura për rekreacion. Por me mbërritjen e mbrëmjes, Vodno bëhet pothuajse plotësisht bosh. Arsyja është e thjeshtë – nuk ka dritë të mjaftueshme.

Mungesa e ndriçimit krijon një problem serioz: Vizitorët e përjetojnë hapësirën si të pasigurt, kështu që ndërsa mund të duan të ecin ose të vrapojnë pas punës ose në mbrëmje, kjo ndodh rrallë. Në vend që Vodno të jetë i gjallë gjatë gjithë ditës, shumica e potencialit humbet pikërisht për shkak të errësirës.

Problemi ndihet më shumë në shtegun nga Vodno e mesme deri në Kryqin e Mijëvjeçarit. Ajo është më shumë se 6 km e gjatë dhe ka pjesë me pjerrësi më të lartë dhe kthesa të ngushta. Ecja zgjat të paktën një orë e gjysmë, që do të thotë se shumë që duan të zotërojnë shtegun pasdite ose në mbrëmje heqin dorë. Mungesa e shikueshmërisë nuk është vetëm një shqetësim, por edhe një rrezik – një person ka më shumë gjasa të pengohet, të bjerë ose të humbasë.

Kjo ka pasoja shumë-shtresore. Së pari, aktivitetet shëndetësore dhe sportive të qytetarëve janë të kufizuara. Sot, kur aktiviteti fizik është veçanërisht i rëndësishëm për shëndetin, qytetarët do të kishin

shumë më shumë mundësi nëse shtigjet do të ishin gjithashtu në dispozicion në mbrëmje. Së dyti, mungojnë mundësitë për zhvillimin e eko-turizmit. Shkupi mund të ofrojë një shëtitje unike në mbrëmje nëpër pyllin e parkut me pamje nga dritat e qytetit, por kjo mbetet e papërdorur. Dhe së treti, krijon një ndjenjë pasigurie dhe përjashtimi. Sidomos vajzat dhe gratë, të moshuarit dhe personat me aftësi të kufizuara rrallë vendosin të shkojnë në Vodno natën, pikërisht për shkak të frikës nga pasiguria.

Problemi është edhe më kompleks duke qenë se Vodno është një park pyjor i mbrojtur. Specie të shumta bimore dhe shtazore jetojnë në një sipërfaqe prej pothuajse 4.500 hektarësh. Konfigurimi i pakontrolluar i ndriçimit mund ta prishë këtë ekuilibër. Ndotja e dritës, për shembull, prek zogjtë dhe kafshët e natës, duke ndryshuar ritmet e tyre natyrore. Prandaj, edhe pse nevoja për dritë është e qartë, zgjidhja duhet të mendohet me kujdes. Studimet sugjerojnë përdorimin e "eko llambave" – llambave me ngjyrë të ngrohtë drite (të verdha, në vend të të bardhës së fortë), të cilat drejtohen poshtë dhe nuk shpërndajnë dritë në mjedis, si dhe sisteme që fiken ose zvogëlojnë intensitetin kur nuk ka njerëz.

Përveç sfidave mjedisore, ka edhe sfida teknike. Për momentin, shtigjet kanë vetëm disa tabela informacioni dhe disa pika të infrastrukturës, por nuk ka rrjet ndriçimi. Për të instaluar llambat nevojiten investime dhe planifikim i mirë. Janë marrë parasysh shtyllat diellore me sensorë që ndizen vetëm kur një person kalon, por instalimi i tyre kërkon gjithashtu mbrojtje shtesë nga vjedhja dhe vandalizmi. Tashmë ka përvoja me dëmtimin e sistemeve të tilla në pjesë të tjera të vendit, kështu që kjo duhet të merret parasysh.

Pjesa financiare është gjithashtu e rëndësishme. Sipas analizave të ndërmarra për nevojën e këtij dokumenti, ngritja e ndriçimit do të kushtonte rreth 150 mijë euro, dhe shpenzimet vjetore të mirëmbajtjes do të ishin të paktën 7 mijë euro - një komponent që është gjithashtu i rëndësishëm. Një sfidë shtesë është se vetëm ndriçimi nuk gjeneron të ardhura pavarësisht rritjes së mundshme të numrit të vizitorëve. Prandaj bashkëfinancimi kërkohet nga shteti, qyteti ose nga donatorët.

Ka rreze të tjera që ngadalësojnë zgjidhjen e problemit. Për shembull, procedurat administrative për projekte të tilla shpesh zgjasin me muaj. Gjithashtu, pa koordinimin e duhur midis qytetit, ndërmarrjeve publike dhe institucioneve që menaxhojnë parkun e pyllit, mund të ketë një ngërç ose zgjidhje në gjysmë të rrugës.

E gjithë kjo tregon se problemi me ndriçimin e Vodnos nuk ka të bëjë vetëm me atë që është “pa dritë”. Është një kombinim i çështjeve të sigurisë, shëndetit, sociale, mjedisore dhe financiare. Pa një zgjidhje, Vodno mbetet një burim i pashfrytëzuar. Në vend që të jetë një hapësirë e disponueshme për të gjithë qytetarët, në çdo kohë të ditës, ajo mbetet e zymtë dhe e pasigurt pas perëndimit të diellit.

Me fjalë të tjera, errësira jo vetëm që vjedh mundësinë për një shëtitje në mbrëmje, por gjithashtu vjedh vlerën e plotë që Vodno mund t'i ofrojë Shkupit.

3. Alternativat e shqyrtuara të zgjidhjes së mundshme

Problemi i ndriçimit të Vodnos është kompleks dhe nuk mund të zgjidhet me një qasje të thjeshtë. Në analizat e kaluara, u konsideruan disa alternativa që në mënyra të ndryshme përpiqen të ofrojnë siguri dhe qasje për vizitorët, duke mbrojtur natyrën dhe duke qenë financiarisht të qëndrueshëm.

Alternativa 1: Llambat elektrike klasike të lidhura me rrjetin elektrik

Alternativa e parë është instalimi i dritave elektrike klasike që do të lidheshin drejtpërdrejt me rrjetin elektrik. Është një zgjidhje tradicionale që siguron ndriçim të vazhdueshëm dhe të besueshëm, me intensitet të qëndrueshëm të dritës. Me një sistem të tillë, siguria dhe dukshmëria maksimale do të merreshin përgjatë gjithë gjurmës, pavarësisht nga kushtet e motit ose stina. Megjithatë, kjo alternativë paraqet sfida serioze. Realizimi i saj do të kërkonte punime të mëdha ndërtimi, gërmimin e gropave për kabllot, priza shtesë dhe ndoshta ndërtimin e nënstacioneve të reja. Kjo jo vetëm që rrit ndjeshëm çmimin e projektit, por gjithashtu mund të shkaktojë prishje të mjedisit natyror. Përveç kësaj, ka shpenzime operative për energjinë elektrike të konsumuar, të cilat në afat më të gjatë nuk janë të papërfillshme.

Alternativa 2: Dritat diellore me energji autonome

Alternativa e dytë është instalimi i dritave diellore që furnizohen me energji nga dielli dhe ruhen në bateri. Gjatë ditës, ata mbledhin energji, dhe natën e kthejnë atë në ndriçim. Ky model është shumë më i pranueshëm për zonat natyrore siç është Vodno sepse nuk kërkon gërmime dhe lidhje me një rrjet. Sipas analizave, shpenzimet e një itinerari të plotë nga Vodno e mesme deri në Kryqin e Mijëvjeçarit do të arrinte në rreth 147 mijë euro, me shpenzime vjetore të mirëmbajtjes prej 7,500 euro. Një zgjidhje e tillë është e qëndrueshme nëse ka bashkëfinancim, të paktën 60 për qind të investimit të përgjithshëm. Përparësitë e kësaj alternative janë se ajo përdor burime të rinovueshme të energjisë, nuk krijon shpenzime të energjisë elektrike dhe ka më pak ndikim në natyrë. Por një problem janë muajt e dimrit kur ditët janë më të shkurtra dhe bateritë mund të mbarojnë më shpejt, si dhe rreziku i vandalizmit ose vjedhjes.

Alternativa 3: Dritat diellore me sensorë lëvizjeje

Alternativa e tretë bazohet në atë të mëparshme duke pajisur dritat diellore me sensorë. Ato ndizen vetëm kur ka njerëz aty pranë ose kur niveli i dritës natyrore është shumë i ulët. Kjo kursen energji dhe zgjat jetën e baterisë, duke e bërë këtë opsion më efikas. Hulumtimet tregojnë se sisteme të tilla mund të rrisin jetëgjatësinë e baterisë me 30 deri në 40 përqind. Një avantazh shtesë është se ndotja e dritës zvogëlohet, sepse dritat nuk janë vazhdimisht të ndezura, gjë që ka një efekt pozitiv në jetën e natës të kafshëve. Megjithatë, kjo alternativë kërkon instalimin e sensorëve të cilësisë që nuk do të bëjnë gabime gjatë ndezjes ose fikjes, dhe kjo rrit çmimin fillestar.

Alternativa 4: Llambat e ulëta "pathway"

Alternativa e katërt parashikon instalimin e dritave të ulëta përgjatë vetë trajektores. Ato vendosen në një lartësi deri në një metër dhe ndriçojnë sipërfaqen e menjëhershme për lëvizje, pa shpërndarë dritë në zonën përreth. Kjo krijon një ndjenjë sigurie dhe orientimi për vizitorët, duke minimizuar ndikimin në mjedisin pyjor. Llamba të tilla përdoren në shumë parqe dhe shtigje për ecje në të gjithë botën, sepse ato janë më ekonomike dhe miqësore me mjedisin. Përfitimi është se ato nuk krijojnë ndotje të fortë të dritës, por disavantazhi i tyre është se ato japin ndriçim më të dobët dhe nuk janë të përshtatshme për pjesë me pjerrësi të lartë ose kthesa të rrezikshme.

Alternativa 5: Modeli hibrid me fokus në pjesët kritike

Alternativa e pestë është një qasje hibride, e cila siguron ndriçim vetëm të pjesëve më kritike të shtegut. Këto janë vendet me rrezikun më të lartë – qoshet e ngushta, shpatet e pjerrëta, kryqëzimet dhe pamjet. Sipas analizave, rreth 40 për qind e rrugës mund të konsiderohet kritike dhe nëse ato pjesë ndriçohen, do të arrihej një përmirësim i rëndësishëm në siguri. Ky model është më i realizueshëm financiarisht, pasi zvogëlon çmimin total dhe minimizon ndikimin në natyrë. Por edhe pse seksionet kritike do të ishin të sigurta, pjesa tjetër e shtegut do të mbetej e errët, gjë që për disa vizitorë mund të jetë ende një pengesë.

4. Zgjidhja e zgjedhur dhe aktivitetet vijuese

Pas një analize të hollësishme të të gjitha opsioneve të konsideruara, rekomandohet të zbatohet alternativa e tretë – instalimi i dritave diellore të pajisura me sensorë lëvizjeje përgjatë shtegut nga Vodno e mesme në Kryqin e Mijëvjeçarit. Kjo zgjidhje balancon sigurinë e vizitorëve, mbrojtjen e mjedisit dhe qëndrueshmërinë financiare të projektit.

Sensorët lejojnë që llambat të ndizen vetëm kur njerëzit janë të pranishëm ose kur drita natyrore është e pamjaftueshme, gjë që zgjat jetën e baterisë me 30-40% dhe zvogëlon ndjeshëm ndotjen e dritës. Përdorimi i energjisë diellore eliminon varësinë nga rrjeti elektrik dhe zvogëlon shpenzimet e funksionimit të energjisë elektrike, gjë që është veçanërisht e rëndësishme në një park të mbrojtur të pyllit.

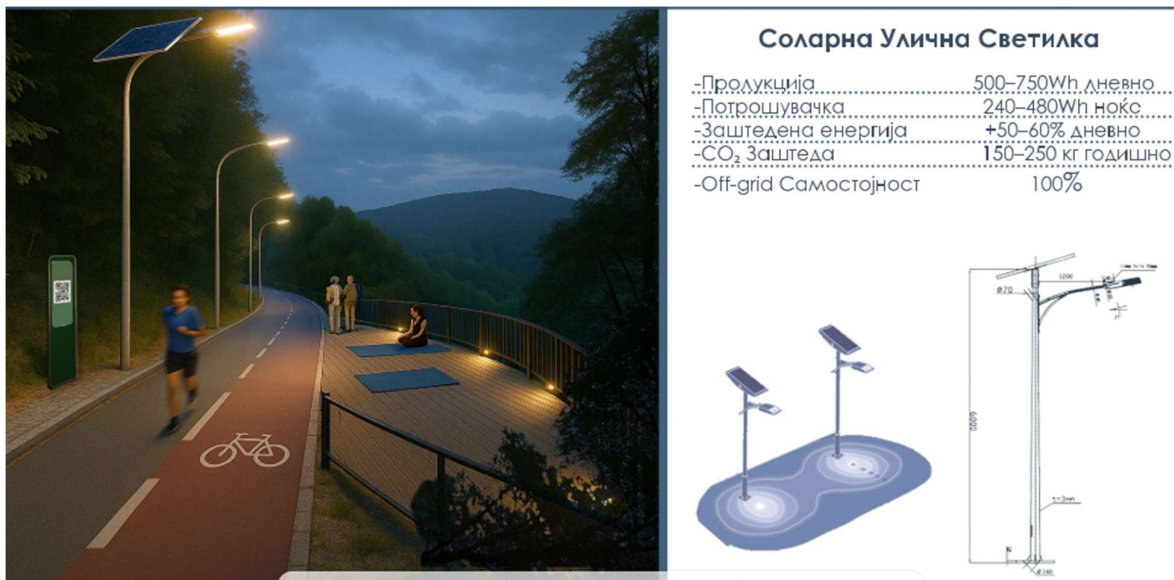

Figura 1: Gjendja e propozuar

Aktivitetet zbatuese:

1. Analiza dhe planifikimi i detajuar teknik – identifikimi i vendndodhjeve optimale për dritar, veçanërisht pjesët kritike me pjerrtësi, qoshe të ngushta dhe kryqëzime.
2. Përzgjedhja dhe prokurimi i dritave diellore me sensorë – përzgjedhja e modeleve me sensorë të provuar të qëndrueshmërisë dhe cilësisë rezistente ndaj vandalizmit dhe kushteve klimatike.
3. Instalimi dhe testimi – instalimi profesional i dritave, duke përfshirë mbrojtjen nga vjedhja dhe dëmtimi, si dhe testimi i sensorëve për funksionimin e duhur.
4. Siguroni mirëmbajtjen dhe monitorimin – krijoni një plan të rregullt për të inspektuar, pastruar dhe zëvendësuar bateritë ose llambat sipas nevojës.
5. Komunikimi dhe përfshirja e komunitetit lokal – informimi i qytetarëve për projektin, mbështetja vullnetare dhe përdorimi i platformave inovative për të raportuar problemet ose propozimet.

Implikimet financiare – shpjegim i detajuar:

- **Investimi fillestar:** rreth 147.000 euro për të gjithë sistemin nga Vodno e mesme deri në Kryqin e Mijëvjeçarit, duke përfshirë blerjen e dritave, sensorëve, paneleve diellore, baterive dhe instalimit.
- **Shpenzimet vjetore të mirëmbajtjes:** rreth 7,500 €, të cilat përfshijnë pastrimin e rregullt, zëvendësimin e baterive çdo 3-4 vjet, riparimet dhe inspektimet teknike.
- **Shpjegim:** Investimi justifikohet sepse dritat diellore me sensorë zgjasin kohëzgjatjen e sistemit, zvogëlojnë shpenzimet e funksionimit të energjisë elektrike dhe minimizojnë

ndikimin në natyrë. Në planin afatgjatë, projekti siguron ndriçim të vazhdueshëm dhe të sigurt pa shpenzime shtesë të konsiderueshme.

- **Qëndrueshmëria financiare:** Projekti është i përshtatshëm për bashkëfinancim – të paktën 60% e investimit mund të vijë nga fonde publike ose private (shtetërore, qyteti, donatorët), në mënyrë që të sigurojë qëndrueshmëri dhe të minimizojë barrën financiare për një institucion.

Korniza kohore për implementim:

- Faza 1 – Përgatitja dhe planifikimi: 2-3 muaj (analiza, projekte teknike, prokurimi i pajisjeve).
- Faza 2 – Instalimi dhe testimi: 3-4 muaj (instalimi i llambave, testimi i sensorëve, masat e sigurisë).
- Faza 3 – Monitorimi dhe mirëmbajtja: e vazhdueshme pas përfundimit të instalimit, me intervale të rregullta të inspektimit të sistemit.

Me këtë zgjidhje, rruga do të bëhet dukshëm më e sigurt dhe e arritshme për të gjitha grupet e qytetarëve, veçanërisht për vajzat dhe gratë, të moshuarit dhe personat me aftësi të kufizuara. Uji do të shndërrohet në një hapësirë publike plotësisht të shfrytëzuar që mund të përdoret edhe gjatë natës, me ndikim minimal në natyrë. Kjo rrit shëndetin dhe mirëqenien e qytetarëve, hap mundësi për eko-turizëm dhe rikthen vlerën e plotë të Vodnos si mushkëri e gjelbër e Shkupit.

**SHKUPI NË LËVIZJE – ZGJIDHJA
E PROBLEMIT TË TRANSPORTIT
PUBLIK NË SHKUP**

**FILIP JANEVSKI
–ZËRI PËR MAQEDONINË–**

Shkupi në lëvizje - Zgjidhja e problemit të transportit publik në Shkup

1. Rezyme

Qyteti i Shkupit, si një qendër më e madhe urbane e shtetit me mbi gjysmë milionë banorë, ballafaqohet me një krizë serioze dhe sistimore në transportin publik. Edhe pse ekziston sistemi i organizuar përmes ITP - Shkup dhe transportuesve privatë, funksionaliteti i tij ka rënë. Në tre vjetët e fundit numri i udhëtarëve mbetet pothuajse i pandryshuar, por numri i incidenteve është trefishuar, subvencionet e qytetit pothuajse janë trefishuar, ndërsa cilësia e shërbimit po bie. Qytetarët duket se po paguajnë më shumë për transport më të dobët, me pakënaqësi të rritur, përkeqësim të sigurisë dhe besim tejet të ulët në institucionet publike. Greva e vitit 2022 që e la qytetin pa transport publik për herë të parë në histori, si dhe ndërprerjet e punës të transportuesve privatë, tregojnë se modeli aktual jo vetëm që është jofunksional, por edhe i paqëndrueshëm.

Kjo situatë zvogëlon drejtpërdrejt lëvizshmërinë urbane, rrit qarkullimin e trafikut, ndotjen dhe pasivitetin ekonomik të popullsisë. Anketa e kryer për nevojat e iniciativës tregon se asnjë nga qytetarët nuk dha notën më të lartë për rregullsinë, pastërtinë ose qasshmërinë e linjave - gjë që është një tregues i cilësisë së shërbimit. Grupet e fokusit nxorën më tej në pah perceptimin se, transporti publik nuk është një shërbim i zgjedhur, por një mjet i nevojshëm, pa parashikueshmëri, kushte dinjitoze dhe besim.

Me qëllim që të ndërpritet ky cikël, janë shqyrtuar katër alternativa. Modeli i Pragës tregon se integrimi i të gjitha mjeteve të transportit në një sistem të vetëm me një biletë të unifikuar dhe një aplikacion digjital mundëson efikasitet dhe parashikueshmëri më të madhe. Shembulli i Kopenhagenit tregon se investimi në korsitë biçikletash dhe semaforë inteligjentë mund ta ridrejtojnë lëvizshmërinë urbane drejt një transporti të shpejtë dhe ekologjik. Rasti i Oslos, nga ana tjetër, tregon se elektrifikimi i flotës së automjeteve dhe "qendrave lëvizëse" ulin ndjeshëm ndotjen dhe shpenzimet operative. Në të kundërtën, alternativa e biznesit si zakonisht ofron investime të ulëta fillestare, por thëllon joefikasitetin dhe rrit koston e reformave të ardhshme.

Bazuar në këtë analizë, rekomandohet një zgjidhje e kombinuar me masa afatshkurtra, afatmesme dhe afatgjata, siç janë optimizimi i linjave dhe digjitalizimi i arkëtimit dhe i sistemeve të informacionit, ndërtimi gradual i infrastrukturës së biçikletave dhe vënia në përdorim e trenit urban, investimet në elektrifikimin dhe rinovimin e flotës së automjeteve, të plotësuara me masat e sigurisë dhe higjienës. Me këto ndërhyrje, transporti publik mund të transformohet nga një sistem problematik në një shtyllë të lëvizshmërisë urbane që qytetarët do ta përdornin si zgjidhje parësore, dhe jo vetëm kur është e nevojshme.

2. Problemi – konteksti dhe rëndësia

Qyteti i Shkupit ndodhet në pjesën veriore të vendit dhe është kryeqyteti më i madh në vend. Sipas regjistrimit të fundit të popullsisë nga viti 2021, mbi gjysmë milion qytetarë jetojnë në territorin e qytetit. Për shkak të rëndësisë së tij administrative, politike, ekonomike dhe kulturore, Qyteti i Shkupit ka transport të organizuar publik të cilin e zbaton Ndërmarrja e Transportit Publik (NTP) – Shkup, e themeluar në vitin 1948. NTP shërben territorin e të gjitha nëntë komunave brenda Qytetit të Shkupit — Qendër, Karposh, Kisella Vodë, Aerodrom, Gjorçe Petrov, Çair, Butel, Gazi Babë dhe Saraj, dhe disa nga linjat e NTP-së shërbejnë edhe vendbanime në komunat fqinje Ilinden, Sopishtë, Petrovec, Çučer Sandevë, Studeniçan, Haračinë dhe Zelenikovë, të cilat funksionalisht gravitojnë drejt zonës urbane të Shkupit. Përveç autobusëve të NTP – Shkup, transporti publik përfshin edhe transportues privatë që janë të integruar në sistemin e biletave për të cilët marrin kompensim për kilometër të kaluar. Në vitet e fundit, duke filluar nga viti 2021, transporti publik në Shkup ka qenë në një krizë që po përkeqësohet çdo vit. Situata me transportin publik në Shkup është si vijon:¹⁰. Flota e autobusëve e NTP – Shkup në vitin 2021 ka pasur një moshë mesatare prej 10,67 vjet, janë transportuar 23,135,530 pasagjerë dhe janë regjistruar 198 incidente. Në vitin 2021, Qyteti i Shkupit ndau subvencione për kapërcimin e vështirësive operative për NTP – Shkup në shumën prej 340,000,000 denarësh. Për krahasim, në vitin 2024 moshë mesatare e flotës së autobusëve të NTP – Shkup ishte 12,98 vjet, janë transportuar 24,900,000 pasagjerë dhe janë regjistruar 596 incidente. Vlera e subvencioneve për vështirësitë operative që i ndan Qyteti i Shkupit për NTP – Shkup arriti një rekord prej 645,000,000 denarësh. Në një periudhë prej tre vitesh, është transportuar pothuajse i njëjti numër pasagjerësh, janë regjistruar tre herë më shumë incidente, gjë që tregon një gjendje të përkeqësuar të sigurisë së autobusëve, ndërsa qytetarët paguajnë pothuajse dyfish më shumë përmes subvencioneve për shërbim më të keq.

Në tetor të vitit 2022, qyteti mbeti pa transport publik për shkak të një greve për pagat e papaguara të të punësuarve në NPT - Shkup. Që nga fundi i vitit 2022 disa herë kanë ndërprerë së qarkulluari edhe transportuesit privatë për shkak të borxheve të papaguara, ndonjëherë për një periudhë më të gjatë prej disa muajsh. Një problem plotësues janë linjat që janë disa dekada të vjetra dhe nuk korrespondojnë me situatën reale të popullatës dhe infrastrukturës në qytet. Si pasojë e kësaj, komunat periferike (komunat në qytet që janë më larg qendrës, si dhe komunat fqinje) nuk janë të lidhura mjaftueshëm me pjesën tjetër të qytetit, gjë që e bën sistemin të parregullt, të paparashikueshëm dhe joefikas. Pjesë e kësaj krize është problemi i shërbimeve të dobëta digjitale, të cilat janë të ngadalta, shumë shpesh jashtë funksionit dhe nuk u ofrojnë përdoruesve informacion të saktë në kohë reale. Kjo gjendje e dobët e transportit publik zvogëlon lëvizshmërinë, qasjen në shërbime dhe besimin në institucione,

¹⁰ Të dhënat janë marrë nga raportet mbi rezultatet e arritura të punës së NTP Shkup, të cilat janë në dispozicion në linkun e mëposhtëm: <http://www.jsp.com.mk/dokumenti.aspx?kat=2>

kontribuon në rritjen e qarkullimit të trafikut dhe ndotjen e shtuar, si dhe në uljen e aktivitetit ekonomik të popullatës.

Perceptimin negativ e ndajnë edhe shumica e qytetarëve të cilët në anketën e kryer për nevojat e kësaj iniciative në një mostër përfaqësuese prej 263 të anketuarish (0.05% e popullsisë së Qytetit të Shkupit), dhanë vlerësime negative për të gjitha aspektet e transportit publik, duke përfshirë rregullsinë, sigurinë, pastërtinë e transportit publik, përballueshmërinë e çmimeve dhe qasshmërinë e linjave të autobusëve. Shumica e qytetarëve, përkatësisht 51%, dhanë notën 1 (plotësisht e pakënaqshme) për pastërtinë e transportit publik, ndërsa 30.8% të tjerë dhanë notën 2 (pjesërisht e pakënaqshme). Vetëm 13.3% e qytetarëve dhanë notën 3 (e mirë), ndërsa vetëm 4.9% dhanë notën 4 (pjesërisht e kënaqshme). Asnjë qytetar nuk e konsideron pastërtinë e transportit publik si plotësisht të kënaqshme. 33.6% e qytetarëve dhanë notën 1 (plotësisht e pakënaqshme) për rregullsinë e transportit publik, 37.1% dhanë notën 2 (pjesërisht e pakënaqshme), 23.1% dhanë notën 3 (e mirë), vetëm 6.3% dhanë notën 4 (pjesërisht e kënaqshme), ndërsa asnjë qytetar nuk e konsideron rregullsinë e transportit publik plotësisht të kënaqshme. Situata në transportin publik u vlerësua si plotësisht ose pjesërisht e pasigurt nga 60.9% e qytetarëve, ndërsa vetëm 14.7% e qytetarëve konsiderojnë se transporti publik është pjesërisht ose plotësisht i sigurt. Se çmimet e shërbimeve janë plotësisht ose pjesërisht të paarritshme konsiderojnë 28% e qytetarëve, ndërsa pjesa më e madhe e qytetarëve, 35.7%, japin notën 3 (mirë), ndërsa notën 4 (pjesërisht të arritshme) dhe 5 (plotësisht të arritshme) e japin me nga 18.2% të qytetarëve të anketuar. Se linjat e transportit publik janë plotësisht ose pjesërisht të paarritshme janë shprehur 57.4% të qytetarëve. Vetëm 36.4% e qytetarëve besojnë se linjat janë pjesërisht ose plotësisht të arritshme për të gjithë. Në pyetjen se cili sipas tyre është problemi më i madh me transportin publik, mbi 65.7% e qytetarëve u përgjigjën "të gjitha të lartpërmendurat", pra një opsion në të cilin hyjnë vonesat, mungesa e linjave, autobusët e stërmbushur, të papastër dhe të parregullt teknikisht.

Aspekti i transportit publik	Nota 1 (plotësisht e pakënaqshme)	Nota 2 (pjesërisht e pakënaqshme)	Nota 3 (e mirë)	Nota 4 (pjesërisht e kënaqshme)	Nota 5 (plotësisht e kënaqshme)
Pastërtia në transportin publik	51,0%	30,8%	13,3%	4,9%	0%
Rregullsia në transportin publik	33,6%	37,1%	23,1%	6,3%	0%
Siguria në transportin publik	60,9% plotësisht/pjesërisht i pasigurt		14,7% pjesërisht/plotësisht i sigurt		0%
Çmimet e	28% plotësisht/pjesërisht të		35,7%	18,2%	18,2%

Aspekti i transportit publik	Nota 1 (plotësisht e pakënaqshme)	Nota 2 (pjesërisht e pakënaqshme)	Nota 3 (e mirë)	Nota 4 (pjesërisht e kënaqshme)	Nota 5 (plotësisht e kënaqshme)
volitshme	paarritshme				
Linjat në dispozicion	(57,4% plotësisht/pjesërisht të pa qasshme)		(36,4% plotësisht/pjesërisht të pa qasshme)		0%

Shumica e pjesëmarrësve në fokus grupet që u zhvilluan për nevojat e kësaj iniciative shprehën një mendim negativ për të gjitha aspektet e transportit publik. Ashtu si në anketë, në të dy fokus grupet, qytetarët dhanë idetë dhe sugjerimet e tyre për përmirësimin e transportit publik, duke përfshirë: blerjen e eko-autobusëve të rinj të klimatizuar, futjen e linjave të reja, rritjen e pagave të shoferëve, kontroll dhe sanksione më të mëdha për vandalizmin në autobusë, rritjen e nivelit të higjienës në autobusë, krijimin e një aplikacioni të ri për NTP - Shkup, si dhe vendosjen e një lloji të ri të transportit publik përveç autobusëve.

3. Alternativat e shqyrtuara të zgjidhjes së mundshme

Zgjidhja e krizës së transportit publik në Shkup kërkon një qasje sistemore që do të përfshinte infrastrukturën, menaxhimin, financimin dhe shprehitë e qytetarëve në një strategji afatgjatë për lëvizshmëri të qëndrueshme urbane. Analiza e praktikave pozitive evropiane tregon se modelet e suksesshme bazohen në integrimin, tranzicionin ekologjik dhe menaxhimin inteligjent të trafikut.

Alternativa 1: Pragë - integrimi i transportit publik dhe sistemi i unifikuar i biletave

Praga është një shembull i një shkalle të lartë koordinimi ndërmjet mënyrave të ndryshme të transportit, siç janë metroja, tramvajet, autobusët, trenat periferikë dhe traqet, të cilat janë të lidhura në një sistem të vetëm biletash dhe oraresh. Ky model mundëson:

- Përdorim i lehtë i mjeteve të ndryshme të transportit pa pasur nevojë për bileta të posaçme.
- Rritja e efikasitetit përmes aplikacionit digjital për planifikimin e udhëtimeve dhe pagesave pa kontakt.
- Besim më i madh i përdoruesit, sepse sistemi është i parashikueshëm, i shpejtë dhe ekonomik.

Për Shkupin mund të jetë e zbatueshme vendosja e sistemit të integruar që do të lidhë NTP-në me transportuesit privatë, shërbimet e taksive dhe pikat e mundshme të biçikletave. Me aplikacionin digjital (celular dhe të bazuar në internet) do të mundësohej një platformë e plotë "Mobility as a Service" (MaaS) - një sistem ku qytetari blen lëvizshmërinë, e jo transportin e posaçëm.

Alternativa 2: Kopenhagën - biçikleta si një shtyllë e lëvizshmërisë urbane

Kopenhagën është një shembull global i transformimit të kulturës së transportit. Mbi 40% e banorëve përdorin biçikleta çdo ditë, falë:

- “Korridore për biçikleta” të posaçme, të cilat janë të ndara fizikisht dhe të sigurta.
- Semaforë inteligjentë që i njohin çiklistët dhe i japin përparësi lëvizjes së tyre.
- Lidhja me transportin publik, duke mundësuar transferimin e biçikletës në tren ose autobus.

Për Shkupin, mund të jetë i zbatueshëm planifikimi i "korridoreve kryesore të çiklizmit" që do të lidhnin qendrën me komunat periferike (Karposh-Qendër-Aeroport dhe Gjorçe Petrov-Qendër-Gazi Baba), vënia e semaforëve inteligjentë për çiklistët dhe këmbësorët në kryqëzimet më frekuentuese, si dhe inkurajimi i një sistemi publik për huazimin me qira të biçikletave, eventualisht përmes një partneriteti publik-privat, të integruar në aplikacionin e transportit publik.

Alternativa 3: Oslo - elektrifikimi dhe "qendrat lëvizëse"

Oslo është një shembull i një tranzicioni të gjelbër në transportin urban. E gjithë flota e autobusëve është e elektrifikuar, që rezulton në:

- Ulje drastike e emetimeve të dioksidit të karbonit dhe zhurmës;
- Mirëmbajtje më e lirë dhe më e qëndrueshme;
- Perceptim më i mirë i publikut për cilësinë e ajrit dhe transportin publik.

Përveç flotës së automjeteve elektrike, "qendrat lëvizëse" janë qendra të integruara ku qytetarët mund të ndryshojnë llojin e transportit (tren-autobus-biçikletë elektrike) dhe të kombinojnë lëvizshmërinë sipas nevojave të tyre.

Për Shkupin mund të jetë i zbatueshëm vendosja e elektrifikimit gradual të flotës së autobusëve, duke filluar me linjat më të ndotura në qendër, si dhe krijimin e "qendrave lëvizëse" në Qendrën e Transportit, Gjorçe Petrov dhe Aerodrom, ku do të ofroheshin biçikleta elektrike, karikues për biçikleta elektrike dhe informacion mbi transportin publik.

Alternativa 4: Ruajtja e situatës aktuale

Mirëmbajtja e sistemit aktual pa futur ndryshime të mëdha strukturore mund të perceptohet si opsioni më i lehtë dhe më pak i rrezikshëm në afat të shkurtër, pasi nuk kërkon investime të mëdha fillestare, ristrukturim institucional ose vendime domethënëse politike. Kjo qasje shmang konfliktin me operatorët ekzistues të transportit, ruan nivelin aktual të kontrollit administrativ dhe nuk kërkon ndryshim në shprehjet e përdoruesve. Në të njëjtën kohë, me ndërhyrje minimale, si mirëmbajtja periodike e flotës dhe mbajtja e subvencioneve, transporti publik mund të vazhdojë të funksionojë në nivelin e ofrimit të një shërbimi bazë.

Megjithatë, qëndrimi i gjendjes aktuale çon në pasoja negative afatgjata. Sistemi mbetet financiarisht joefikas, me një pjesëmarrje të ulët të transportit publik në lëvizshmërinë e përgjithshme dhe me kalimin e vazhdueshëm të përdoruesve në automobila, gjë që e rëndon më tej trafikun dhe përkeqëson

ndotjen. Perceptimi i transportit publik si "shërbim minimal social" – e jo si infrastrukturë moderne e lëvizshmërisë - do të mbetet i pandryshuar, gjë që do të zvogëlonte presionin publik për përmirësim dhe do të krijonte cikël të pritjeve të ulëta dhe të rezultateve të ulëta. Me kalimin e kohës, ky skenar rrit çmimin e reformave të ardhshme, sepse sa më gjatë sistemi mbetet jofunksional, aq më të mëdha bëhen borxhet infrastrukturore dhe institucionale.

4. Zgjidhja e zgjedhur dhe aktivitetet vijuese

Bazuar në të dhënat e analizës, zbulimi i problemeve dhe zgjidhjet e mundshme të shqyrtuara, propozohet të zbatohen masa në afat të shkurtër, të mesëm dhe të gjatë. Para së gjithash, në afat të shkurtër, është e nevojshme të riorganizohet transporti publik, që nënkupton ndryshimin dhe harmonizimin e linjave të orarit me nevojat reale të qytetarëve dhe situatën në qytet, gjë që do ta zvogëlojë kohën e pritjes në më pak se pesë minuta, dhe orari do të jetë i rregullt dhe do të respektohet plotësisht; digjitalizimi i plotë i sistemit të pagesave dhe shërbimeve të transportit publik me faqe interneti dhe aplikacion të ri të kompanisë, si dhe modernizimi i sistemit të ekraneve elektronike në stacionet e autobusëve që do të ofrojë informacion të saktë dhe në kohë reale për përdoruesit. Për më tepër, për të rritur sigurinë në transportin publik, nevojiten kontrole të shpeshta nga kompania dhe sanksionim të çdo lloj vandalizmi në autobusë. Për të rritur nivelin e pastërtisë në transportin publik, është e nevojshme të vendoset një sistem pastrimi i rregullt dhe i plotë i autobusëve nga ana e brendshme dhe e jashtme.

Në afat të mesëm është i nevojshëm riorganizimi i NTP – Shkup me qëllim të uljes së shpenzimeve joproduktive dhe përmirësimit të funksionimit të ndërmarrjes, vendosjes së një treni urban duke shfrytëzuar infrastrukturën ekzistuese hekurudhore në qytet, gjë që do të mundësojë transport të shpejtë dhe efikas të pasagjerëve dhe do të zvogëlojë rrëmujën në trafik. Në këtë drejtim, dhe me qëllim të rritjes së mënyrave alternative të transportit, është gjithashtu e nevojshme të zhvillohet një infrastrukturë biçikletash për të lidhur më mirë të gjitha pjesët e qytetit me shtigje të sigurta biçikletash, si dhe të subvencionohen qytetarët që duan të blejnë biçikletë, gjë që do t'i stimulonte që të përdorin këtë mjet transporti. Për më tepër, përmirësimi i qasjes për personat me aftësi të kufizuara në çdo lloj transporti publik është me rëndësi thelbësore për lehtësimin e lëvizjes së kësaj kategorie qytetarësh dhe aktivitetin e tyre më të madh ekonomik.

Në planin afatgjatë, në pesë vitet e ardhshme, nevojitet një rinovim i plotë i flotës së NTP - Shkup, por edhe të transportuesve privatë, me eko-autobusë të rinj të klimatizuar, të cilët do të rrisin cilësinë e autobusëve dhe do të zvogëlojnë shpenzimet financiare të kompanisë që dalin nga riparimet e shpeshta të autobusëve tashmë të vjetërsuar.

Aktivitetet konkrete

Propozim masa	Afati i realizimit	Korniza financiare
Riorganizimi dhe përshtatja e linjave të orarit	3 muaj	1 milion denarë
Digjitalizimi i sistemit të arkëtimit dhe shërbimeve me një faqe interneti dhe aplikacion të ri	3 muaj	3 milion denarë
Përmirësimi dhe zgjerimi i infrastrukturës së çiklizmit	24 muaj	150 milion denarë
Vënia në përdorim i trenit të qytetit	36 muaj	
Rinovimi i i flotës së automjeteve të NTP-Shkup	48 muaj	

Me këto zgjidhje të lartpërmendura do të përmirësohet ndjeshëm situata e transportit publik, do të rikthehet besimi tek qytetarët dhe do të zhvillohen më shumë mënyra të transportit publik në kryeqytetin e vendit. Si plotësim, me kombinimin e këtyre masave, qyteti mund t'u afrohet gradualisht standardeve evropiane të lëvizshmërisë së qëndrueshme urbane dhe ta rikthejë transportin publik si një zgjedhje e parë për qytetarët, e jo si option i fundit.

PËRQENDROHUNI TE TË RINJTË

DARKO NIKOLLOVSKI
-LSDM-

1. Rezime

Pjesëmarrja e të rinjve në Qytetin e Shkupit është në një nivel të ulët dhe kryesisht simbolik, edhe pse që në vitin 2020 u miratua Ligji për Pjesëmarrjen e të Rinjve dhe Politikat Rinore, i cili parashikon mekanizma konkretë për përfshirjen e të rinjve, siç janë këshillat rinore, strategjitë rinore, nëpunësit për të rinjtë dhe financimi minimal nga buxhetet komunale. Të dhënat nga hulumtimi në vitin 2025 tregojnë qartë se këto mekanizma nuk zbatohen në mënyrë të denjë: numri i këshillave aktive rinore në vend është ulur nga 34 në vitin 2023 në 28 në vitin 2024, numri i strategjive rinore nga 18 në 10, ndërsa në një numër të madh komunash, këshillat rinore ekzistojnë vetëm në letër. Më shumë se gjysma e të rinjve në Shkup nuk kanë marrë kurrë pjesë në përgatitjen e programeve ose buxheteve për të rinjtë, mbi 60 për qind deklaruan se nuk kanë kontakt të drejtpërdrejtë me institucionet, dhe më pak se 20 për qind ndiejnë se janë të përfshirë në proceset e vendimmarrjes. Kjo situatë krijon apati dhe mosbesim, ndërsa një pjesë e të rinjve deklarojnë hapur se e shohin zgjidhjen e vetme në shpërnguljen nga qyteti ose shteti.

Janë shqyrtuar tre drejtime të mundshme për përmirësimin e gjendjes: zbatimi i denjë i ligjit, krijimi i politikave rinore gjithëpërfshirëse dhe jopartiake dhe vendosja e kanaleve të reja për komunikim digjital me institucionet. Bazuar në analizën e zgjidhjeve të mundshme, rekomandimi është një qasje e kombinuar që do të lidhë opsionin e parë dhe të tretë, pra stabilizimin e mekanizmave institucionalë të parashikuar me ligj dhe përmirësimin e tyre përmes mjeteve moderne digjitale që do t'u mundësojnë të rinjve të marrin pjesë aktive, transparente dhe të drejtpërdrejtë. Kjo qasje është më e përshtatshme sepse plotëson nevojën për stabilitet institucional dhe mënyrën se si të rinjtë sot komunikojnë dhe inkuadrohen në jetën publike.

Aktivitetet e parapara përfshijnë themelimin e këshillit rinor të qytetit me të paktën 30 të rinj të zgjedhur përmes thirrjes publike, hapjen e zyrës së të rinjve me një nëpunës dhe dy punonjës rinor nën moshën 30- vjeçare, zhvillimin e platformës digjitale "Rinia për Shkupin" përmes së cilës të rinjtë do të propozojnë iniciativa dhe do të votojnë për prioritetet, vënien e buxhetit rinor në vlerë prej 0.1 për qind të buxhetit të qytetit ose rreth 160 mijë euro, si dhe zbatimin e fushatës së informimit dhe motivimit përmes influencuesve dhe organizatave rinore. Për realizimin e të gjitha aktiviteteve në vitin e parë, nevojiten afërsisht 240 mijë euro, që paraqet vetëm 0.15 për qind të buxhetit të përgjithshëm të qytetit, që është rreth 160 milionë euro.

Afati kohor është përcaktuar qartë: në gjashtë muajt e parë të vitit 2026 do të formohet këshilli rinor, do të hapet zyra rinore dhe do të fillojë fushata informuese; deri në fund të po këtij viti do të lëshohet platforma digjitale dhe do të kryhet shpërndarja e parë e buxhetit rinor; gjatë vitit 2027 do të matet

suksesi përmes numrit të të rinjve aktivë, iniciativave të zbatuara dhe shkallës së kënaqësisë. Qëllimi kryesor është që të paktën 30 për qind e të rinjve në Shkup të ndiejnë se mund të ndikojnë vërtet në vendime, që është një rritje e dyfishtë krahasuar me nivelin aktual.

Me këtë qasje Qyteti i Shkupit do të tregojë se pjesëmarrja e të rinjve nuk është vetëm një formalitet, por një mekanizëm i vërtetë për përmirësimin e cilësisë së jetës, forcimin e besimit në institucione dhe mbajtjen e të rinjve në qytet.

2. Problemi – konteksti dhe rëndësia

Në kuadër të vetëqeverisjes lokale të Qytetit të Shkupit, pjesëmarrja e të rinjve në proceset e vendimmarrjes mbetet në një nivel të ulët, e fragmentuar dhe kryesisht simbolike. Edhe pse korniza ligjore në Maqedoninë e Veriut garanton formalisht përfshirjen e të rinjve përmes mekanizmave të tillë, siç janë: këshillat rinore lokale, strategjitë rinore dhe organet këshillimore, implementimi i tyre praktik në qytet ka mbështetje të dobët, nuk është i qëndrueshëm ose mungon plotësisht. Si rezultat, një numër i madh i të rinjve në Shkup mbeten të painformuar për të drejtat e tyre, për mjetet në dispozicion të pjesëmarrjes dhe mënyrat se si ata mund të ndikojnë në mënyrë aktive në vendimet që i prekin ata.

Pesë vjet pas miratimit të Ligjit për Pjesëmarrjen Rinore dhe Politikën Rinore, të rinjtë në Shkup ende dëshmojnë rreth mundësive të kufizuara të ndikimit. Edhe pse ligji u miratua në janar 2020 në një proces gjithëpërfshirës dhe transparent - me pjesëmarrjen aktive të organizatave rinore, forumeve rinore të partive dhe përfaqësuesve të bashkësisë ndërkombëtare - zbatimi i tij sot duket më shumë si një detyrim deklarativ sesa si një realitet. Ligji parashikon mekanizma të qartë: një trup këshillimor kombëtar, këshilla rinore lokale, strategji rinore dhe nëpunës rinorë. Në letër, këto mjete duhet të ofrojnë hapësirë që të rinjtë të dëgjohen, të përfaqësohen dhe të iniciojnë ndryshime. Por në praktikë, këto mekanizma ose nuk funksionojnë ose janë të tkurrura në formalitet.

Të dhënat e hulumtimit në kuadër të iniciativës inovative dedikuar përgatitjes së këtij dokumenti, të kryer në Shkup, në muajin gusht të vitit 2025, e konfirmojnë këtë pamje. Në fokus grupet cilësore, të rinjtë theksojnë moszbatimin e këshillave rinore lokale, të cilat shpesh ekzistojnë vetëm në letër. Në Komunën e Gazi Babës, për shembull, këshilli rinor nuk ka funksionuar kurrë. Pjesëmarrësit vërejnë se autoritetet lokale nuk kanë interes të vërtetë për të krijuar hapësirë për të rinjtë, edhe atëherë kur të rinjtë janë të pranishëm në kabinete, kjo rrallë rezulton me zgjidhje konkrete.

Ky hendek ndërmjet kornizës institucionale dhe realitetit konfirmohet më tej nga numrat në vijim: në vitin 2023 ka pasur 34 këshilla rinore lokale të themeluara, dhe tashmë në vitin 2024 numri i tyre ka rënë në 28. Një trend i ngjashëm i rënies shihet në strategjitë lokale rinore - nga 18 në vitin 2023, në vitin 2024 mbeten vetëm 10. Edhe pse ligji parashikon ndarjen e detyrueshme të të paktën 0.1% të

buxheteve komunale për të rinjtë, shumë komuna nuk parashikojnë fare fonde të tilla, ose ato mbeten të pashfrytëzuara.

Në vend të përfshirjes aktive, të rinjtë në Shkup shpesh ndihen të marginalizuar. Në hulumtimin e anketës, një pjesë e konsiderueshme e tyre deklaruan se nuk ishin të njohur me ekzistencën e politikave rinore, as me atë se kush duhet t'i përfaqësojë interesat e tyre. Më shumë se gjysma e të anketuarve nuk kanë marrë pjesë kurrë në përgatitjen e programit ose buxhetit për të rinjtë, dhe shumica konsiderojnë se roli i tyre në proceset lokale është minimal ose joekzistues.

Këto të dhëna përputhen me historitë personale të fokus grupeve. Të rinjtë e lagjeve të ndryshme dëshmojnë për një realitet në të cilin institucionet janë të largëta, kontakti me autoritetet e qytetit është i rrallë dhe përgjegjësia ndaj të rinjve është simbolike. "Tek ne nuk ka funksionuar kurrë këshill rinor lokal", thotë një pjesëmarrës 24-vjeçar prej sektorit qytetar. "Ka të rinj, por nuk ka zgjidhje". Ky përshtypje ndërton perceptimin se të rinjtë nuk merren seriozisht dhe se energjia dhe idetë e tyre mbeten të pashfrytëzuara.

Në të njëjtën kohë, problemet që të rinjtë i vërejnë në jetën e tyre të përditshme në Shkup theksojnë nevojën e pjesëmarrjes së tyre aktive. Nga tërbimi urban dhe mbipopullimi, përmes papastërtisë dhe parqeve të lëna pas dore, deri te kolapsi i transportit publik - të rinjtë preken drejtpërdrejt nga vendimet e autoriteteve të qytetit. Por, kur këto vendime merren pa ta, rezultati është një hendek gjithnjë e më i thellë ndërmjet pritjeve dhe realitetit.

Madje edhe hapat e ndërmarrë pozitivë në nivelin kombëtar, siç është transformimi i Agjencisë për Rini dhe Sport në Ministrinë e Politikës Sociale, Demografisë dhe Rinisë, apo themelimi i Seksionit për kërkime në interes të të rinjve, mbeten larg nevojave të të rinjve nga Shkupi. Pa ndonjë implementim vendor, madje edhe iniciativat më të mira mbeten në nivelin e premtimeve institucionale.

E gjithë kjo sjell rritjen e ndjenjës së apatisë dhe mosbesimit. Një pjesë e të rinjve në hulumtim deklarojnë hapur se nuk mund t'i konceptojnë standardet evropiane të funksionimit në mjedisin e tyre, sepse - siç thonë ata - "shoqëria nuk funksionon". Të tjerët, në anën tjetër, e shohin korrupsionin dhe nepotizmin si pengesa kryesore që i demotivojnë të investojnë energji në komunitetin e vet.

Përfundimi është i qartë: korniza ligjore ekziston, por implementimi i saj është i pakënaqshëm. Pushteti vendor në Qytetin e Shkupit nuk ofron kushte të përshtatshme për pjesëmarrjen e të rinjve dhe nuk krijon mekanizma të vërtetë funksionalë. Si rezultat, të rinjtë ndihen të përjashtuar nga proceset, nevojat e tyre mbeten të paplotësuara dhe potenciali i tyre mbetet i pashfrytëzuar. Ky kontekst jo vetëm që zvogëlon besimin e të rinjve në institucione, por edhe rrit gatishmërinë e tyre për t'u larguar nga qyteti ose vendi në kërkim të kushteve më të mira.

3. Alternativat e shqyrtuara të zgjidhjes së mundshme

Pjesëmarrja e të rinjve në Qytetin e Shkupit, edhe përkundër kornizës ligjore ekzistuese, mbetet në një nivel të ulët. Hulumtimet e kryera në vitin 2025 konfirmojnë se të rinjtë rrallë ndihen të përfaqësuar dhe se mekanizmat e parashikuara nga Ligji për Pjesëmarrjen Rinore dhe Politikën Rinore ekzistojnë vetëm në letër. Një pjesë e komunave nuk kanë këshilla aktive rinore, mjetet buxhetore dedikuara të rinjve janë minimale ose të pashfrytëzuara, ndërsa një pjesë e madhe e të rinjve as nuk e dinë se kush duhet t'i përfaqësojë interesat e tyre. Për të kapërcyer këtë situatë, nevojiten ndërhyrje specifike dhe të dizajnuara si duhet. Më poshtë janë tre zgjidhje të mundshme për të përmirësuar situatën.

Alternativa 1: Përforsimi i Ligjit për Pjesëmarrjen Rinore dhe Politikën Rinore përmes zbatimit të denjë në Shkup

Një nga problemet kryesore të pjesëmarrjes së të rinjve në Qytetin e Shkupit është se mekanizmat e parashikuara nga Ligji për Pjesëmarrjen Rinore dhe Politikën Rinore mbeten formalitet.

Zgjidhja është zbatimi i denjë i ligjit në nivel lokal, me ç'rast Qyteti i Shkupit do të bëhet shembull për komunat e tjera. Kjo do të thotë themelimi i një këshilli rinor funksional me një rol të mirëfilltë në hartimin e politikave, emërimi i një nëpunësi rinor i cili nuk do të jetë kuadër partiak, por një profesionist i besuar nga të rinjtë dhe hapja e një zyre rinore që do të jetë një shërbim i vërtetë - një vend ku të rinjtë do të marrin informacion, mbështetje dhe mundësi. Të dhënat e hulumtimit konfirmojnë nevojën për një zgjidhje të tillë: të rinjtë ndihen të painkuadruar, ndërsa mekanizmat joaktivë vetëm sa e thellojnë hendekun institucioneve dhe kësaj popullate.

Alternativa 2: Krijimi i politikave rinore gjithëpërfshirëse dhe jopartiake

Problemi i dytë i madh që të cilin e identifikojnë të rinjtë është politizimi dhe nepotizmi në proceset rinore. Në fokus grupet ata kanë theksuar qartë se pothuajse nuk ka të rinj në pozicione drejtuese, sepse partitë politike e kontrollojnë qasjen dhe nuk lënë hapësirë për iniciativë të pavarur. Këshillat rinore lokale, madje edhe kur ekzistojnë, shpesh funksionojnë vetëm në letër pikërisht për shkak të ndikimeve të tilla partiake. Kjo zvogëlon besimin e të rinjve në institucione dhe i dekurajon ata për t'u përfshirë.

Zgjidhja në këtë rast është krijimi i politikave rinore gjithëpërfshirëse dhe jopartiake, të cilat do të ndërtohen "nga të rinjtë për të rinjtë". Kjo do të thotë përzgjedhje dhe emërim të nëpunësve dhe këshilltarëve rinorë sipas kompetencave, jo sipas përkatësisë partiake. Strategjitë lokale rinore duhet të krijohen përmes debateve publike, anketave dhe fokus grupeve me të rinjtë e komunave dhe rretheve të ndryshme sociale, për të reflektuar nevojat reale. Të dhënat e hulumtimit e konfirmojnë këtë: të rinjtë e perceptojnë korrupsionin dhe nepotizmin si pengesat kryesore, ndërsa shumica e pjesëmarrësve deklaruan se nuk ka këshill rinor funksional në komunat e tyre për shkak të mungesës së interesit të autoriteteve. Si plotësim, rekomandimet e analizës janë të qarta - është e nevojshme të

çrrënjohet nepotizmi dhe të vendoset kuadër jopartiak në pozicionet kryesore. Vetëm kështu do të ndërtohet besimi dhe do të hapet hapësirë për pjesëmarrje autentike rinore.

Alternativa 3: Përmirësimi i komunikimit dhe përfshirja digjitale e të rinjve

Problemi i tretë kryesor është mënyra se si të rinjtë komunikojnë me institucionet. Dy të tretat e pjesëmarrësve në hulumtim deklaruan se nuk kanë pasur kurrë kontakt të drejtpërdrejtë me autoritetet e qytetit dhe shumë prej tyre besojnë se institucionet përdorin metoda të vjetruara që nuk u përgjigjen nevojave moderne. Edhe kur të rinjtë përpiqen të kontaktojnë përmes rrjeteve sociale, reagimet shpesh janë premtime boshe pa zbatim. Kjo krijon një ndjenjë mosbesimi dhe distancimi.

Zgjidhja është krijimi i kanaleve moderne dhe efikase për komunikim dhe pjesëmarrje. Qyteti mund të zhvillojë platforma digjitale ku të rinjtë mund të propozojnë iniciativa, të votojnë për prioritetet dhe të monitorojnë zbatimin e vendimeve. Ueb-faqja zyrtare e qytetit duhet të transformohet në një mjet interaktiv për dialog, ndërsa rrjetet sociale duhet të bëhen hapësirë për informacion transparent dhe reagime të shpejta. Të dhënat e analizës konfirmojnë se të rinjtë e shohin hapësirën digjitale si mundësi kryesor për përfaqësim : ata besojnë se influencersit dhe rrjetet sociale mund të jenë një urë lidhëse ndërmjet tyre dhe institucioneve. Nëse autoritetet e qytetit e pranojnë këtë model, ata do ta shkurtojnë distancën me të rinjtë dhe do të ndërtojnë një nivel të ri besimi.

4. Zgjidhja e zgjedhur dhe aktivitetet vijuese

Pas shqyrtimit të zgjidhjeve të mundshme, rekomandohet një qasje e kombinuar që integron zgjidhjen e propozuar të parë dhe të tretë: zbatimin konsekuent të Ligjit për Pjesëmarrjen Rinore dhe Politikën Rinore së bashku me krijimin e kanaleve moderne digjitale për pjesëmarrjen e të rinjve. Me këto tre alternativa, Shkupi merr mundësinë për të kapërcyer situatën aktuale të pjesëmarrjes simbolike të të rinjve. E para përdor kornizën ekzistuese ligjore dhe kërkon qëndrueshmëri, e dyta synon thelbin - eliminimin e ndikimit politik dhe nepotizmit, ndërsa e treta e përshtat komunikimin me realitetin e të rinjve.

Kjo qasje u mundëson mekanizmave institucionalë të bëhen funksionalë dhe të hapur, ndërsa të rinjtë të kenë qasje në mjetet që u përgjigjen shprehive dhe pritjeve të tyre.

Kjo zgjedhje mbështetet nga të dhënat e hulumtimit në Shkup: mbi 60% e të rinjve deklaruan se nuk kanë kontakt të drejtpërdrejtë me institucionet, ndërsa më shumë se 50% nuk e dinë se kush i përfaqëson interesat e tyre. Në të njëjtën kohë, shumica e pjesëmarrësve besojnë se platformat digjitale dhe rrjetet sociale janë kanalet më efektive të komunikimit. Pra, vetëm një kombinim i stabilitetit institucional dhe mjeteve moderne mund të rivendosë interesin dhe besimin e të rinjve.

Aktivitete konkrete

1. Themelimi i Këshillit Rinor të Qytetit funksional

- Formimi i një këshilli me të paktën 30 përfaqësues të rinj të zgjedhur përmes thirrjes së hapur publike, jo sipas vijës partiake.
 - Këshilli duhet të ketë të drejtën të marrë pjesë në krijimin e buxhetit për të rinjtë dhe detyrimin për të mbajtur seanca publike tremujore.
 - Qëllimi: të ulët përqindja e të rinjve që nuk kanë marrë pjesë kurrë në përgatitjen e programeve ose buxhetit (aktualisht mbi 50%).
2. Hapja e një Zyre Rinore me tre të punësuar
- Një nëpunës rinor dhe dy të punësuar rinor nën moshën 30 -vjeçare.
 - Zyra do të sigurojë mbështetje për iniciativat rinore, këshillim dhe informim.
 - Qëllimi: të zvogëlohet numri i të rinjve që nuk janë të informuar për të drejtat e tyre (aktualisht të paktën 40% sipas anketës).
3. Zhvillimi i platformës digjitale „Rinia për Shkupin“
- Platformë për propozime, votim të ideve dhe përcjellje e implementimit të iniciativave.
 - Integrimi me rrjetet sociale të Qytetit të Shkupit dhe detyrimi për të njoftuar publikisht statusin e secilës iniciativë.
 - Qëllimi: mundësimi i qasjes së të rinjve në procesin e vendimmarrjes (të paktën 10,000 përdorues të rinj të regjistruar në vitin e parë).
4. Vendosija e buxhetit rinor
- 0.1% e buxhetit të Qytetit të Shkupit të vihet drejtpërdrejt nën vendimmarrjen e të rinjve përmes këshillit rinor dhe platformës.
 - Qëllimi: sigurimi i fuqisë reale të rinjve, jo vetëm pjesëmarrje simbolike.
5. Fushatë informimi dhe motivimi
- Përdorimi i influencësve, organizatave studentore dhe klubeve sportive për të informuar të rinjtë rreth mundësive të reja.
 - Qëllimi: të rritet përqindja e të rinjve që ndihen të përfshirë në vendimmarrje (aktualisht nën 20%).

Implikimet financiare

- Zyra e të Rinjve: paga për tre persona (mesatarisht 700 euro në muaj) = rreth 25,000 euro në vit.

- Platforma digjitale: zhvillim dhe mirëmbajtje (viti i parë rreth 40,000 euro; mirëmbajtje e mëtejshme 10,000 euro në vit).
- Fushata informuese: 15,000 euro në vit për marketing dhe bashkëpunim me influencersit.
- Buxheti i të Rinjve: duke marrë parasysh që buxheti i Qytetit të Shkupit për vitin 2025 është rreth 160 milionë euro, 0.1% është 160,000 euro.

Gjithsej: afërsisht 240,000 euro në vitin e parë (duke përfshirë zhvillimin e platformës), që paraqet vetëm 0.15% të buxhetit vjetor të qytetit. Është një investim minimal me një kthim të madh në formën e besimit, përfshirjes dhe mbajtjes së të rinjve në qytet.

Afati kohor

- 6 muajt e parë (2026): themelimi i Këshillit Rinor të Qytetit, punësimi i një nëpunësi rinor dhe punonjësve të rinj, nisja e një fushate informuese.
- Deri në fund të vitit 2026: lëshillimi i platformës digjitale dhe shpërndarja e parë e buxhetit rinor.
- 2027: matja e rezultateve - numri i të rinjve aktivë, numri i iniciativave të zbatuara dhe niveli i kënaqësisë. Qëllimi është që deri në fund të vitit 2027 të paktën 30% e të rinjve në Shkup të ndiejnë se mund të ndikojnë në vendime, që do të ishte dyfishi i nivelit aktual (nën 15%).

Me këtë qasje, Qyteti i Shkupit do të demonstrojë se pjesëmarrja e të rinjve nuk është vetëm një formalitet, por një mekanizëm i mirëfilltë për përmirësimin e cilësisë së jetës. Investimi financiar, krahasuar me buxhetin e madh të qytetit, është i arsyetuar, dhe afati kohor është realist dhe i realizueshëm.

Iniciativë inovative në Komunën e Tetovës

01

Qendra rinore në Tetovë

Lorina Karemani (Aleanca për
Shqiptarët/VLEN)

QENDRA RINORE TETOVË: NGA MUNGESA NË NJË EKOSISTEM RINOR FUNKSIONAL!

LORINA KAREMANI
-ALEANCA PËR SHQIPTARËT/VLEN-

Qendra rinore Tetovë: Nga mungesa në një ekosistem rinor funksional!

1. Rezyme

Tetova po përballlet me mungesë kritike të hapësirave rinore që janë të sigurt, gjithëpërfshirëse dhe tërheqëse, gjë që pengon zhvillimin personal, profesional dhe social të të rinjve si dhe rrit rrezikun e largimit të tyre nga qyteti. Ligji për pjesëmarrje rinore dhe politika rinore i vitit 2020 vendosi bazat ligjore për krijimin e qendrave dhe këshillave rinore, duke synuar përfshirjen aktive të të rinjve në jetën publike. Megjithatë, zbatimi ka mbetur i mangët – shumë komuna nuk kanë formuar këshillat e tyre rinore, qendrat rinore shpesh mbeten vetëm në letër, strategjitë lokale (nëse ekzistojnë) nuk zbatohen dhe fondet e premtuara nuk sigurohen. Prej pesë viteve që nga hyrja në fuqi e ligjit, vetëm tetë komuna nga 81 kanë hapur qendra rinore, dhe vetëm tre prej tyre përmbushin standardet e miratuara.

Situata demografike e Tetovës e thellon sfidën: nga 63,176 banorë, 15,656 janë të rinj të moshës 15–29 vjeç, që përbëjnë mbi një të pestën e popullsisë. Tkurrja e popullsisë dhe emigracioni i të rinjve kanë reduktuar kapitalin më të vlefshëm njerëzor, duke rrezikuar potencialin e zhvillimit social dhe ekonomik të qytetit. Të rinjtë aktualisht nuk kanë qasje të lehtë në aktivitete të strukturuar dhe përfshirëse; informacioni për mundësitë ekzistuese shpesh mungon, ndërsa hapësirat ekzistuese nuk plotësojnë nevojat e tyre. Sondazhet lokale tregojnë qartë këtë mungesë: 44% e të rinjve konsiderojnë se nuk ekzistojnë hapësira funksionale rinore, 46% nuk marrin pjesë në aktivitete për shkak të mungesës së informacionit, dhe 66% shprehen se do ta frekuentonin një qendër rinore disa herë në javë, nëse ajo do të ekzistonte.

Në këtë kontekst, krijimi i një Qendre Rinore multifunksionale shihet si zgjidhja më e qëndrueshme dhe efektive. Një qendër e tillë nuk është thjesht një hapësirë fizike; ajo është një laborator i jetës rinore ku të rinjtë mund të zhvillojnë aftësi praktike, të angazhohen në aktivitete kulturore dhe sportive, të përfshihen në debate dhe të marrin këshillim për shëndetin mendor dhe karrierën. Programet do të organizoheshin në kalendar javore, mujore dhe vjetore, duke siguruar vazhdimësi dhe përfshirje gjithëpërfshirëse. Për shembull, aktivitetet javore do të kishin përfshirë kurse IT, gjuhë të huaja, klub debati, punëtori arti dhe sesione rekreative, ndërsa programi mujor dhe vjetor ofron panele profesionale, ekspozita artistike, hackathone inovacioni, panairë pune dhe ngjarje kulturore që nxisin pjesëmarrje aktive.

Aspekti inovativ i Qendrës Rinore do të reflektohej edhe në mënyrën se si kjo qendër do të qeveriset. Të rinjtë përfshihen në vendimmarrje përmes pjesëmarrjes së tyre në anëtarësinë në Bordin Rinor dhe Këshillin Mbikëqyrës, duke u bërë bashkë-menaxherë të hapësirës dhe jo thjesht përfitues. Kjo siguron që aktivitetet të jenë të përshtatura për nevojat reale të rinisë dhe promovon ndjenjën e

pronësisë dhe përkatësisë. Financimi i qendrës do të jetë kombinim i buxhetit komunal, fondeve ndërkombëtare dhe të ardhura vetanake nga aktivitete simbolike ose sponsorizime, duke garantuar qëndrueshmëri dhe transparencë afatgjatë.

Investimi në Qendrën rinore “Tetova” është një hap strategjik për të ndalur migrimin, për të fuqizuar rininë dhe për të forcuar lidhjen e saj me institucionet lokale. Përmes aktiviteteve të vazhdueshme, hapësirave të sigurta dhe programeve gjithëpërfshirëse, kjo qendër do të krijojë një komunitet rinor të angazhuar, do të rrisë pjesëmarrjen qytetare dhe do të kontribuojë në zhvillimin personal, profesional dhe social të të rinjve, duke siguruar një të ardhme më të qëndrueshme për Tetovën.

2. Problemi – konteksti dhe rëndësia

Ligji për Pjesëmarrje Rinore dhe Politika Rinore, i miratuar në janar të vitit 2020, përfaqëson një gur themeli në përpjekjet për ta vendosur rininë në qendër të zhvillimit shoqëror. Ai u përshëndet si një hap historik drejt demokratizimit të vendimmarrjes dhe krijimit të mekanizmave institucionale që garantonin përfshirjen aktive të brezit të ri në jetën publike. Ligji përcaktoi qartë se rinia përfshin grupmoshën 15–29 vjeç, duke i dhënë këtij grupi një identitet politik e juridik dhe duke vendosur themelet për Këshillat Rinorë Lokalë, si hapësira të demokracisë pjesëmarrëse, dhe për Qendrat Rinore, si ura të drejtpërdrejta mes komunave dhe të rinjve. Përmes këshillit u kërkuar zhvillimi i strategjive lokale të harmonizuara me vizionin kombëtar dhe sigurimi i fondeve të dedikuara për politikën rinore, duke krijuar një arkitekturë ligjore gjithëpërfshirëse që synonte të ishte afatgjatë dhe transformuese.

Megjithatë, realiteti i zbatimit të këtij ligji ka qenë shumë më i zymtë. Shumë komuna nuk kanë formuar këshillat e tyre rinorë, qendrat rinore shpesh mbeten vetëm në letër, strategjitë lokale u anashkaluan, ndërsa fondet e premtuara nuk u siguruan. Struktura shtetërore e parashikuar për koordinim mbeti e pazhvilluar, duke e lënë procesin të copëzuar dhe pa mbështetje të qëndrueshme. Në këtë kontekst, qendrat rinore, të cilat ligji i koncepton si laboratorë të jetës rinore dhe si hapësira ku të rinjtë gjejnë informacion, programe zhvillimore dhe mbështetje sociale e profesionale, mbeten hallka më e dobët e këtij vizioni. Ligji kërkonte që çdo komunë të themelonte një qendër rinore brenda pesë viteve nga hyrja e tij në fuqi, por pesë vite më vonë vetëm tetë komuna në shtet kanë hapur qendra rinore dhe nga to vetëm tre arrijnë të përmbushin standardet e miratuara nga Agjencia për Rini dhe Sport (tanimë Ministria për politik sociale, demografi dhe rini)¹¹.

Sipas Regjistrimit të popullsisë të vitit 2021, Tetova numëron 63,176 banorë, prej të cilëve 15,656 janë të rinj të moshës 15–29 vjeç, që përfaqësojnë 20.8% të popullsisë së përgjithshme¹². Krahësohet me vitin 2002, kur Tetova kishte mbi 86 mijë banorë, qyteti ka humbur më shumë se 23 mijë njerëz, kryesisht nga emigracioni. Mirëpo, edhe përkundër kësaj tkurrje demografike dhe realitet të

¹¹ Agjencia për Rini dhe Sport, Raport mbi zbatimin e Ligjit për Pjesëmarrjen e të Rinjve dhe Politikën Rinore, 2024.

¹² Enti Shtetëror i Statistikës, “Rezultatet e Regjistrimit të Popullsisë, 2021”, <https://www.stat.gov.mk>.

dhimbshëm, numri i të rinjve e justifikon egzistimin dhe funksionimin e qendrës rinore, Ndërsa duke marrë parasysh se Tetova është qytet në të cilin funksionojnë dy universitete, atëherë është më se e qartë se ka nevojë edhe për më shumë qendra/punkte të këtilla.

Në nivel shtetërorë, Maqedonia e Veriut është një nga vendet në rajonin e Ballkanit Perëndimor më të prekura nga emigracioni i të rinjve. Të dhënat e Entit Shtetëror të Statistikës tregojnë se popullsia e vendit është zvogëluar ndjeshëm gjatë dy dekadave të fundit, duke reflektuar migrimin masiv të të rinjve drejt shteteve të BE-së dhe më gjerë¹³. Ky trend është i lidhur ngushtë me mungesën e mundësive cilësore për arsim, punësim dhe pjesëmarrje shoqërore në nivel lokal. Tetova, si një nga qendrat urbane më të mëdha të vendit, nuk ka mbetur jashtë këtij fenomeni, përkundrazi, është një nga zonat më të prekura.

Një nga nevojat më të rëndësishme për rininë e Tetovës është krijimi i hapësirave rinore të standardizuara, të cilat do të ofronin programe të rregullta, gjithëpërfshirëse dhe të qëndrueshme. Aktualisht, aktivitetet rinore që zhvillohen janë të shpërndara dhe të paorganizuara, pa një kalendar të qartë vjetor, ndërsa shumë të rinj shpesh nuk arrijnë të informohen për mundësitë ekzistuese. Kjo tregon për një hapësirë të pashfrytëzuar, ku investimi në një qendër rinore do të mundësonte krijimin e një platforme të përhershme për zhvillim personal, profesional dhe shoqëror të brezit të ri.

Një qendër rinore do të forconte pjesëmarrjen e të rinjve në proceset vendimmarrëse lokale, duke e kthyer potencialin e tyre në motor të ndryshimeve pozitive për komunitetin. Duke pasur parasysh që migrimi mbetet një sfidë e madhe për qytetin dhe vendin, ofrimi i mundësive cilësore brenda Tetovës do të rriste motivimin e të rinjve për të kontribuar në qytetin e tyre dhe do të forconte lidhjen e tyre me institucionet vendore.

Për më tepër, një sondazh i realizuar në nivel lokal tregon se 66% e të rinjve do ta frekuentonin disa herë në javë një qendër rinore, nëse qendra do të ekzistonte. Po ashtu analiza e kryer përmes anketave dhe fokus-grupeve ka treguar qartë se rinia dëshiron një vend ku aktivitetet të jenë të rregullta dhe të vazhdueshme, ku ata ndihen të mbrojtur dhe ku çdo komunitet ndihet i përfshirë. Vlerësimi mesatar për programin e aktiviteteve të rregullta ka marrë një mesatare 3.98 nga 5, duke treguar se ky është prioriteti kryesor për të rinjtë. Siguria renditet gjithashtu shumë e rëndësishme, me një mesatare 3.96, duke theksuar nevojën për një ambient të mbrojtur dhe të besueshëm. Hapja për të gjitha komunitetet ka marrë një vlerësim 3.92, duke nënvizuar rëndësinë që qendra të jetë gjithëpërfshirëse dhe të ofrojë mundësi për të gjithë. Qasja përmes transportit publik, me një mesatare 3.62, gjithashtu mbetet një faktor kyç për aksesin dhe përfshirjen e rinisë.

Ky interes i lartë dhe prioritetet e qarta reflektohen edhe në angazhimin e ardhshëm të rinisë: 66% e të rinjve kanë deklaruar se do të vizitonin qendrën disa herë në javë, duke treguar potencial të madh për

¹³ Enti Shtetëror i Statistikës, “Të dhëna demografike, 2002–2021”, <https://www.stat.gov.mk>

pjesëmarrje aktive. Vetëm 14% dhanë propozime konkrete për vendndodhjen, duke lënë vendimarrjen te ekspertët dhe autoritetet, me kusht që të mbahet parasysh qasja dhe transporti publik.

Rezultatet e analizës tregojnë disa nevoja kritike dhe prioritetet e rinisë: mungesa e hapësirave dhe informimit janë pengesat kryesore për të rinjtë e Tetovës; aktivitetet edukative si kurset IT, gjuhë të huaja dhe art, si dhe këshillimi psikologjik janë shumë të kërkuara. Ngjarjet kulturore, sportive dhe argëtuese konsiderohen mekanizma thelbësorë socializimi. Inkluziviteti është një kërkesë e qartë: qendra duhet të jetë e hapur për të gjitha komunitetet dhe gjinitë. Kjo tregon se një strategji e fortë komunikimi, partneritete me institucione dhe programe të qëndrueshme aktiviteteve do të ndikojnë në zhvillimin personal, shoqëror dhe profesional të të rinjve, si dhe në forcimin e komunitetit.

Këto rezultate janë një mesazh i qartë dhe një mundësi konkrete për të ndërtuar politika që i përgjigjen drejtpërdrejt kërkesave të brezit të ri. Prandaj, krijimi i një qendre rinore në Tetovë duhet parë si një investim strategjik dhe i domosdoshëm për të ndaluar trendin e migrimit, për të rikthyer besimin e të rinjve dhe për të siguruar që gjenerata e ardhshme të mbetet dhe të kontribuojë në zhvillimin e qytetit tonë.

3. Alternativat e shqyrtuara të zgjidhjes së mundshme

Duke pasur parasysh situatën e përshkruar, diskutimi nuk duhet të përqendrohet në diskutimin nëse qyteti ka nevojë për një qendër rinore, por më tepër në atë se si duhet të duket ajo, si do të funksionojë dhe si mund të ndikojë në uljen e migrimit dhe fuqizimin e të rinjve.. Duke e marrë parasysh sfidat e elaboruara më lartë i shqyrtojmë disa alternativa të mundshme:

Alternativa 1: Të mos ndryshohet gjendja aktuale

Një opsion do të ishte që gjërat të ngelin siç është, me aktivitete të shpërndara dhe të rastësishme, pa një hapësirë të dedikuar dhe me kosto të ulëta buxhetore. Ky model duket ekonomik në pamje të parë, por sjell pasoja sociale gjithnjë e më të mëdha, duke përkeqësuar gjendjen aktuale dhe duke rritur demotivimin e të rinjve. Mungesa e strukturës dhe vazhdimësisë do të ndalojë zhvillimin e aftësive profesionale dhe sociale dhe do të forcojë idenë e migrimit të rinisë jashtë qytetit.

Alternativa 2: Mini-qendër me aktivitete të kufizuara

Një opsion tjetër është krijimi i një mini-qendre, një hapësirë e vogël për disa kurse mujore, si kurse gjuhësh apo IT bazike. Ky model mund të përmbushë pjesërisht kërkesat e të rinjve dhe mund të ofrojë mundësi të kufizuara për zhvillim personal, por nuk siguron ndikim afatgjatë dhe nuk krijon një komunitet të qëndrueshëm rinor. Mungesa e diversitetit të aktiviteteve dhe mbështetjes së vazhdueshme e bën këtë model të pamjaftueshëm për të adresuar nevojat e shumta të brezit të ri.

Alternativa 3: Qendër Rinore multi-funksionale

Zgjidhja më e plotë dhe e qëndrueshme është themelimi i një Qendre Rinore multifunktionale. Kjo hapësirë do të ofrojë laboratorë TI dhe të multimedias, studio arti, studio për podkaste dhe muzikë, hapësira sportive dhe rekreative, bibliotekë të vogël, sallë debati, si dhe qendër për shëndetin mendor dhe karrierën. Qendra nuk do të jetë thjesht një hapësirë fizike, por një program i gjallë me aktivitete javore, mujore dhe vjetore, duke garantuar vazhdimësi dhe diversitet.

Një element kyç që e dallon këtë option është mënyra e qeverisjes: Qendra do të ketë një model të hapur, ku të rinjtë vetë, përmes Këshillit Rinor dhe Këshillit Mbikëqyrës, do të marrin pjesë në vendimmarrje. Ata nuk do të jenë thjesht përfitues, por bashkë-menaxherë të hapësirës. Financimi do të sigurohet nga një kombinim burimesh: buxheti i komunës, fondet ndërkombtare dhe të ardhurat vetanake nga aktivitete simbolike ose sponsorizime, duke garantuar qëndrueshmëri afatgjatë dhe transparencë.

Qendra Rinore multifunktionale nuk do të jetë thjesht një ndërtesë, por një ekosistem i ri për rininë e Tetovës. Ajo ofron siguri, akses, përfshirje dhe programe të qëndrueshme që i japin kuptim pjesëmarrjes qytetare. Është një investim i domosdoshëm për të ardhmen e Tetovës, për të ruajtur energjinë dhe kreativitetin e brezit të ri dhe për të siguruar që qyteti të mos humbasë forcën e tij më të madhe – rininë.

4. Zgjidhja e zgjedhur dhe aktivitetet vijuese

Opsioni i tretë – Qendra Rinore multifunktionale - rekomandohet pasi paraqet zgjidhjen më të plotë, gjithëpërfshirëse dhe afatgjatë për nevojat e të rinjve. Ndryshe nga optionet e tjera që ofrojnë qasje të fragmentuara ose me ndikim të kufizuar, kjo qendër do të krijojë një ekosistem të gjallë që kombinon laboratorë TI për multimedia, aktivitete kulturore, artistike e sportive, qendra për shëndetin mendor dhe karrierën, si dhe një model unik të qeverisjes përmes përfshirjes së vetë të rinjve në vendimmarrje. Ky option i përgjigjet drejtpërdrejt nevojave të të rinjve, bazuar në të dhëna të bazuara në prova të mbledhura përmes grupeve të fokusit dhe anketave me të rinj: 16% e të rinjve kërkojnë punësim dhe këshillim për karrierën, 14% kurse për gjuhë dhe aftësi në TI, 14% këshillim për shëndetin mendor, 12% aktivitete kulturore dhe muzikore dhe 10% sporte dhe rekreacion. 44% e të rinjve raportojnë se nuk ka hapësira funksionale për të rinjtë, ndërsa 46% nuk marrin pjesë në aktivitete për shkak të mungesës së informacionit. Megjithatë, 66% thanë se do ta vizitonin qendrën disa herë në javë nëse do të ekzistonte, duke treguar një potencial të lartë përdorimi dhe ndikim të drejtpërdrejtë.

Duke u mbështetur në të dhëna konkrete mbi interesat e tyre, kjo qendër garanton pjesëmarrje të lartë, zhvillim të aftësive dhe forcim të komunitetit, duke shndërruar rininë nga përfitues pasivë në aktorë aktivë dhe bashkë-menaxherë të hapësirës. Kjo e bën optionin e tretë një nga investimet më të rëndësishme dhe më të nevojshme për të ardhmen e Tetovës.

Rekomandime dhe aktivitetet

Qendra rinore duhet të zhvillohet në baza të qëndrueshme, duke integruar këto elemente:

- **Aktivitete programore:** Një kombinim i kurseve edukative, trajnimit profesional, aktiviteteve kulturore dhe sportive. Aktivitetet duhet të jenë të rregullta dhe të përfshijnë të gjitha komunitetet, duke inkurajuar pjesëmarrjen aktive.
- **Komunikim dhe informacione:** Krijimi i platformave online, rrjeteve sociale dhe aktiviteteve promovuese për të rritur ndërgjegjësimin tek të rinjtë.
- **Partneritete dhe financim:** Bashkëpunimi me shkollat, universitetet, bizneset dhe organizatat lokale për financim dhe hapësirë. Kjo do të sigurojë që qendra të ketë burime të qëndrueshme financiare dhe mbështetje institucionale.
- **Qasje dhe transport:** Sigurimi i qasjes së lehtë nëpërmjet transportit publik për të gjithë të rinjtë, duke garantuar pjesëmarrje gjithëpërfshirëse.
- **Pjesëmarrje aktive të të rinjve:** Përfshirja e tyre në vendimmarrje dhe planifikim nëpërmjet forumeve rinore dhe konsultimeve publike.

Qendra rinore do të ofronte kombinim të aktiviteteve javore, mujore dhe vjetore, të cilat përfshijnë shkathhtësi praktike, mirëqenie kulturore dhe psiko-sociale. Programi special përfshin:

- **Klub për Debat** – takime javore me mentorë për zhvillimin e aftësive retorike dhe argumentimit.
- **Ligë lokale** – evente mujore me shkolla dhe universitete për bashkëpunim dhe praktikë.
- **Akademi debati** – programe sezonal mbi retorikë, fact-checking dhe debat profesional.
- **Debate për politika lokale** – përfshirje qytetare dhe raportim pas-debatit për transparencë dhe angazhim qytetar.

Parimet e programit mbeten: ritëm i qëndrueshëm, kombinim i aftësive praktike për punësim, kulturës (identitet & krijimtari) dhe mirëqenies psiko-sociale.

Për shembull, orari javor do të ishte:

- E Hënë: TI Basics (17:00–19:00), YOGA/Stretch (19:15–20:00)
- E Martë: Anglisht B1 (17:00–18:30), Klubi i Debatit (18:45–20:15)
- E Mërkurë: Grafik Dizajn (17:00–19:00), Film Night & Talk (19:15–21:00)
- E Enjte: Programim (Python/JS) (17:00–19:00), Muzikë Live/Open Mic (19:30–21:00)
- E Premte: Punëtori Karrierë (CV/Intervista) (17:00–18:30), Lojëra ekipore (18:45–20:00)
- E Shtunë: Punëtori Arti (11:00–13:00), Turne Ping-Pong/Chess (16:00–18:00)
- E Diel: Hapësirë e lirë komunitare & ekspozita (15:00–19:00)

Shembull – Kalendar mujor do të ishte:

- Java 1: Ekspozitë fotografike multikulturore; Seminar “Shëndeti mendor te të rinjtë”.
- Java 2: Hack-evening (mini-hackathon 4 orë); Koncert akustik rinor.
- Java 3: “Karriera në IT/Design”: panel me punëdhënës lokalë; Panair praktikash.
- Java 4: Festival filmi të shkurtër; Debat publik mbi politika lokale rinore.

Shembull – Kalendar vjetor do të ishte:

Muaji	Aktivitetet fikse	Aktivitetet fleksibile
Janar	Takim i anëtarëve, Workshop teknologjik	Panairi i ideve rinore
Shkurt	Trajnim për lidërsip	Debat publik me kryetarin e bashkisë
Mars	Punëtori artistike	Ekspozitë fotografike
Prill	Java e Aktivizmit	Maratonë mjedisore
Maj	Shfaqje teatrale rinore	Sesion mentorimi biznesi
Qershor	Festival muzike lokale	Nata e filmave në natyrë
Korrik	Kamp veror	Punëtori “Green Skills”
Gusht	Aktivitet sportiv	Shëtitje në male
Shtator	Rikthim i aktiviteteve pas verës	Hackathon inovacioni
Tetor	Trajnim mbi të drejtat e njeriut	Panairi i punës rinore
Nëntor	Fushatë për ditën e të rinjve	Ekspozitë arti vizual
Dhjetor	Festë fundviti	Gala për vullnetarët

Rekomandime për sezonin vjeshtor: Fokus i veçantë duhet të vendoset te aktivitetet që nxisin pjesëmarrje të rinjve pas pushimeve verore, si hackathon-i për inovacion, panairët e punës rinore dhe trajnimet mbi të drejtat e njeriut. Kjo do të sigurojë vazhdimësinë e angazhimit, zhvillimin e aftësive dhe krijimin e një komuniteti rinor aktiv dhe të përfshirë.

Shpenzime për investime për enterierin dhe pajisjet e Qendrës rinore:

Komponenta	Shuma totale (€)
Mobilim kryesor: tavolina pune/konference, karrige ergonomike, sofá, tavolina pritjeje, raftë/dollapë	2,300 – 4,800
Teknologjia dhe pajisjet: ekran TV, projektor, tabela e bardhë, flipchart	1,000 – 1,700
Dekor dhe ambient: perde, piktura, bimë dekorative, kitarë	1,200 – 2,200
Ndriçimi dhe aksesoret: llampa varëse, ndriçim LED, dispenser uji/frigorifer	600 – 1,400
Punime ndërtimore dhe përgatitore: lyerje muri, parket/laminat, montim mobilimi dhe elektrikë	3,000 – 4,500

Kjo analizë e kostos është bërë mbi baza reale të tregut lokal dhe siguron që investimi të jetë i qëndrueshëm dhe i arritshëm për komunën. Çdo komponent përfaqëson një investim strategjik në rritjen e pjesëmarrjes rinore, zhvillimin e kapaciteteve dhe krijimin e një hapësire të sigurt, gjithëpërfshirëse dhe inspiruese.

Zgjidhje kreative e Qendrës rinore

Qendra Rinore “Tetova” nuk është thjesht një objekt ndërtimi, por një hapësirë strategjike që synon të ndërtojë një komunitet rinor të fuqizuar, të përfshirë dhe të angazhuar. Me një plan të qartë, aktivitete të vazhdueshme, hapësira të sigurta dhe gjithëpërfshirëse, dhe mbështetje financiare të qëndrueshme, kjo qendër do të shndërrohet në motorin kryesor të jetës rinore në Tetovë. Pjesëmarrja e pritshme e lartë e rinisë dhe statistikave të qarta mbi prioritetet e tyre tregojnë se investimi në këtë qendër është një hap i domosdoshëm për të ndaluar eksodin rinor, për të forcuar kapitalin social dhe për të krijuar një të ardhme më të mirë për qytetin dhe të rinjtë e tij.

Inicativë inovative në Komunën Qendër

01

**Hapësira ime: Shëndeti mendor i
nxënësve të shkollave të mesme**

Sofia Dashtevska (VMRO-DPMNE)

02

**Ndriçoni lojën: Fusha sportive dhe
kënde lojërash të sigurta dhe të
qasshme në komunën Qendër**

Aleksandar Koçev (VMRO-DPMNE)

**NJË MENDJE E SHËNDETSHME,
NJË E ARDHME E NDRITSHME: NJË
QASJE INOVATIVE PËR SHËNDE TIN
MENDOR TË TË RINJVE**

SOFIA DASHTEVSKA
-VMRO-DPMNE-

Një mendje e shëndetshme, një e ardhme e ndritshme: Një qasje inovative për shëndetin mendor të të rinjve

1. Rezyme

Ky dokument adreson shëndetin mendor të nxënësve të shkollave të mesme në Shkup, një problem që është i rëndësishëm, por që nuk adresohet sa duhet. Periudha e shkollës së mesme është një kohë e ndryshimeve intensive fizike, emocionale dhe sociale, kur të rinjtë përballen me ankth, depresion, stres dhe dhunë. Sistemi aktual rrallë ofron mbështetje të besueshme, të arritshme dhe të besueshme, dhe stigma dhe mosbesimi në institucione i pengojnë studentët të kërkojnë ndihmë. Iniciativat deri më tani kanë përfshirë një numër të kufizuar shkollash dhe nuk kanë rezultuar në ndryshime sistematike, duke çuar në ankth në rritje, depresion, motivim të zvogëluar dhe rrezik më të madh për stabilitetin afatgjatë social dhe ekonomik.

Analiza e problemit dhe e zgjidhjeve të mundshme rezultoi në disa alternativa të mundshme: platforma digjitale për mbështetje anonime; përforsimi i shkollave me psikologë shtesë dhe trajnime të rregullta; programet e edukimit të bashkëmoshatarëve; integrimi i shëndetit mendor në programin mësimor; dhe përfshirje më e madhe e familjes dhe komunitetit lokal. Çdo alternativë trajton një aspekt të ndryshëm të problemit, por individualisht nuk ofron një zgjidhje të plotë dhe të qëndrueshme.

Zgjidhja e rekomanduar: një qasje e kombinuar që bashkon një platformë digjitale për mbështetje anonime me përforsimin e shërbimeve profesionale të shkollave dhe aktiviteteve lokale. Platforma ofron ndihmë të arritshme dhe konfidenciale, ndërsa psikologët në shkollë ofrojnë kujdes të vazhdueshëm dhe profesional. Fushatat publike, punëtoritë dhe përfshirja e familjes prishin stigmën dhe lidhin mbështetjen institucionale me jetën e përditshme të të rinjve.

Aktiviteti për zbatimin e zgjidhjes së rekomanduar parashikohet të zbatohet në tre faza: në të parën (2025/2026) do të pilotohet në 3–5 shkolla me zhvillim të një platforme, duke angazhuar psikologë, trajnim të mësuesve dhe fushatë "Le të flasim hapur" (60.000-70.000 €); në të dytën (2026/2027) projekti do të shtrihet në të gjitha shkollat në Shkup duke përmirësuar platformën, duke përfshirë të gjithë psikologët e shkollave dhe burimet shtesë, trajnime të rregullta dhe aktivitete lokale (70.000-90.000 € në vit); ndërsa faza e tretë (2027-2030) parashikon integrimin kombëtar me aktivitete të vazhdueshme dhe përfshirjen graduale në mësimdhënie, me kosto për Shkupin prej 20.000-30.000 € në vit. Ky model është modern, praktik dhe i qëndrueshëm: monitoron realitetin e të rinjve, siguron stabilitet dhe vazhdimësi, fillon me një fazë pilot për testimin dhe zgjerimin gradual dhe ndërton besimin midis nxënësve, psikologëve, prindërve dhe institucioneve. Kështu Shkupi krijon një sistem që rrit në mënyrë efektive mirëqenien psikologjike të rinisë së tij.

2. Problemi – konteksti dhe rëndësia

Shëndeti mendor i të rinjve është një nga aspektet më të rëndësishme, por edhe më të kërkuara të zhvillimit të tyre. Periudha e shkollës së mesme është një kohë e ndryshimeve intensive – fizike, emocionale dhe sociale – kur të rinjtë ndërtojnë personalitetin dhe identitetin e tyre. Për fat të keq, në këtë periudhë të ndjeshme, ata përballen me sfida serioze psikologjike dhe sistemi rrallë u siguron atyre mbështetje adekuate.

Në Qytetin e Shkupit ka 21 shkolla të mesme – 5 gjimnaze dhe 16 shkolla profesionale, të cilat edukojnë një pjesë të konsiderueshme të popullsisë së re në vend. Vetëm në vitin shkollor 2024/2025, numri i nxënësve në shkollat e mesme të rregullta në vend arriti në 67.143, shumë prej të cilëve ishin të përqendruar në Shkup. Megjithatë numri i nxënësve po zvogëlohet gradualisht, presioni mbi mirëqenien e tyre mendore po rritet. Hulumtimet nga UNICEF dhe OBSH konfirmojnë se të rinjtë janë gjithnjë e më të ekspozuar ndaj ankthit, depresionit, stresit dhe dhunës, por rrallë kërkojnë ndihmë – kryesisht për shkak të stigmës dhe mosbesimit në institucione.

Një analizë e kryer në vitin 2025 midis nxënësve të shkollave të mesme në vend jep një pamje të qartë të problemit: pothuajse 95% e nxënësve pranojnë se ka stigmë dhe frikë kur kërkojnë ndihmë psikologjike. Megjithatë 72,7% thanë se ka një psikolog në shkollë, gjysma mendojnë se mbështetja është e pamjaftueshme, dhe 88.6% kanë ndjerë ndonjëherë nevojën për të kërkuar ndihmë psikologjike, por nuk e kanë bërë këtë. Është një fakt alarmant – të rinjtë kanë nevojë për të, por sistemi nuk u siguron atyre një kanal mbështetjeje të besueshëm, të arritshëm dhe të sigurtë.

Arsyet për këtë gjendje janë të shumfishta. Nga njëra anë, shkollat kanë psikologë dhe pedagogë, por numri është i pamjaftueshëm, dhe ata shpesh mbingarkohen nga detyrimet administrative në vend që të punojnë drejtpërdrejt me nxënësit. Për më tepër, disa prej tyre nuk kanë trajnime të specializuara për t'u marrë me sfidat moderne siç janë ngacmimi kibernetik, ndërhyrjet në krizë ose trajtimi i reagimeve post-traumatike. Nga ana tjetër, vetë studentët nuk inkurajohen të kërkojnë mbështetje. Treguesit e psikologëve të përfshirë në procesin mësimor janë se sfida më e madhe në punën e përditshme është pikërisht rezistenca e të rinjve për t'u hapur dhe për të folur për problemet e tyre, për shkak të etiketimit dhe frikës për t'u dënuar.

Vetë konteksti jetësor e komplikon pamjen. Burimet kryesore të stresit janë angazhimet dhe provimet në shkollë (22,7%), marrëdhëniet me miqtë (20,5%) dhe vetëkritika (15,9%). Për më tepër, rrjetet sociale luajnë një rol të dyfishtë: nga njëra anë ato lejojnë lidhjen dhe mbështetjen, por nga ana tjetër ato krijojnë standarde jorealiste, rritje të ankthit dhe hapësirë për ngacmimin kibernetik. Nuk është për t'u habitur që studentët shpesh tërhiqen dhe zgjidhin problemet me mekanizma pasivë siç janë dëgjimi i muzikës ose gjumi, sesa me aktivitete të shëndetshme siç janë sportet ose biseda me familjen.

Qasja aktuale për të trajtuar këtë sfidë është e kufizuar dhe e fragmentuar. Iniciativat e mëparshme – të tilla si programet e arsimit nga bashkëmoshatarët ose trajnimi i kufizuar i mësuesve – kanë

përfshirë një numër të vogël shkollash dhe nuk kanë çuar në ndryshime sistematike. Për shembull, vetëm 25 mësues dhe psikologë u trajnuan gjatë krizës Kovid, që është një numër simbolik në raport me nevojat e të gjithë popullsisë së shkollës së mesme.

Pasojat e kësaj gjendjeje janë tashmë të dukshme: ankthi dhe depresioni në rritje, motivimi i reduktuar për të mësuar, më shumë konflikte mes bashkëmoshatarëve dhe rritja e dhunës. Siç theksojnë ekspertët, këto dështime jo vetëm që ndikojnë në suksesin e shkollës, por kanë implikime afatgjata për integrimin e ardhshëm social dhe stabilitetin ekonomik të të rinjve. Nëse ata largohen nga shkollat me probleme psikologjike të pazgjidhura, kjo do të thotë një rrezik më i madh për të ardhmen e tyre, por edhe për të gjithë shoqërinë.

Megjithatë, ka edhe sinjale pozitive. Ndërgjegjësimi midis të rinjve për rëndësinë e shëndetit mendor është i lartë – 93% besojnë se është po aq i rëndësishëm sa shëndeti fizik. Shumë prej tyre e njohin nevojën për edukim formal mbi këtë temë dhe 84% do të përdorin mjete mbështetëse digjitale, veçanërisht nëse ato janë anonime dhe të qasshme. Ai hap mundësinë e zgjidhjeve inovative që do të kombinojnë format tradicionale të mbështetjes me shërbimet digjitale.

Në kontekstin lokal, kjo çështje është me rëndësi të madhe për Shkupin. Shumica e nxënësve të shkollave të mesme në Maqedoni studiojnë këtu, që do të thotë se është në kryeqytet që problemi është më i theksuar dhe i dukshëm. Mungesa e mbështetjes sistematike nuk është vetëm një problem individual i nxënësve – ajo ndikon drejtpërdrejt në klimën sociale, familjet dhe sistemin arsimor. Të rinjtë që mendojnë se nuk kanë askënd tjetër ku t'i drejtohen janë në rrezik të izolimit, uljes së produktivitetit dhe çrregullimeve serioze të zhvillimit.

3. Alternativat e shqyrtuara të zgjidhjes së mundshme

Kur flitet për shëndetin mendor të të rinjve, veçanërisht të nxënësve të shkollave të mesme në Shkup, gjithnjë e më shpesh lind pyetja: cilat zgjidhje mund të kapërcejnë ndjenjat e turpits dhe mosbesimit dhe të ofrojnë mbështetje të besueshme dhe të përballueshme? Nga analizat, anketat dhe bisedat me stafin profesional, dalin disa alternativa të qarta, ku secila prej tyre kontribuon në vetvete për zgjidhjen, por nëse të gjitha ato zbatohen së bashku, zgjidhja do të ishte e plotë. Nisur nga ky fakt, alternativat e propozuara konsiderohen nga këndvështrimi i fizibilitetit të tyre, efektet e mundshme pozitive, si dhe dinamika kohore për zbatimin e tyre.

Alternativa 1: Platformat digjitale dhe kanalet anonime të mbështetjes

Për shumë të rinj, hapësira e parë dhe më logjike ku ata kërkojnë përgjigje është interneti. Prandaj nuk është për t'u habitur që 84,1% e nxënësve të shkollave të mesme të anketuar do të përdorin mjete digjitale për të mbështetur shëndetin mendor. Shumica e tyre theksojnë nevojën për një bisedë anonime në internet me një ekspert (50%), por edhe aftësinë për të bërë teste të vetëvlerësimit, për të

marrë këshilla dhe informacione të shkurtra, ose thjesht për të pasur një hapësirë ku ata mund të "derdhen" mendime pa u gjykuar.

Kjo qasje i përshtatet brezave të rinj që po rriten me një telefon celular në dorë dhe e përfshijnë komunikimin digjital si të natyrshëm. Të dhënat tregojnë se nxënësit do të përdorin platforma të tilla më shpesh në kohë stresi ose ankthi (56,8%), kur kanë nevojë për dikë që t'i dëgjojë, por nuk duan të flasin ballë për ballë (47,7%), ose kur duan të mësojnë se si të përballen me sfidat (45,5%).

Për më tepër, zgjidhjet digjitale zgjidhin pengesën më të madhe – stigmën. Pothuajse 95% e të rinjve e pranojnë se turpi është një faktor kryesor pse nuk kërkojnë ndihmë psikologjike. Kjo është arsyeja pse anonimiteti bëhet një kusht kryesor. Sigurisht, sfida është të garantohet siguria dhe konfidencialiteti, si dhe përmbajtja e krijuar nga ekspertët. Por këtu hapet mundësia e një platforme digjitale kombëtare, e cila, përveç studentëve, mund të jetë e dobishme edhe për komunitetin më të gjerë.

Alternativa 2: Përforsimi i mbështetjes institucionale në shkollë

Megjithatë shumica e nxënësve të shkollave të mesme e dinë se shkolla e tyre ka një psikolog (73,1%), shumë mendojnë se mbështetja është e pamjaftueshme. Vetëm 4,5% thanë se ishin të kënaqur me shërbimet që marrin. Kjo tregon qartë se problemi nuk është vetëm në ekzistencën formale të një psikologu, por edhe në disponueshmërinë, kapacitetin dhe dukshmërinë e tij.

Psikologët dhe pedagogët në shkollë shpesh janë të mbingarkuar me detyra administrative, gjë që kërkon kohë për të punuar me nxënësit. Shumë përballen gjithashtu me mungesën e trajnimit të rregullt për tema moderne – ngacmimi kibernetik, ndërhyrjet në krizë, trajtimi i sulmeve të panikut ose gjendjeve depresive. Kjo alternativë do të nënkuptonte më shumë profesionistë të punësuar, por edhe një ulje të detyrimeve burokratike, në mënyrë që ata të mund t'i përkushtohen me të vërtetë të rinjve.

Për më tepër, shkollat duhet të bëjnë përpjekje për ta bërë shërbimin psikologjik më të hapur dhe të dukshëm. Disa nga nxënësit nuk janë as të sigurt nëse kanë një psikolog në shkollë. Kjo do të thotë që mbështetja institucionale duhet të bëhet pjesë e jetës së përditshme, jo një "kabinet sekret" që përfshin vetëm disa studentë. Kjo qasje jo vetëm që siguron stabilitet afatgjatë, por gjithashtu ndërton besim dhe normalizon bisedën për shëndetin mendor.

Alternativa 3: Edukimi dhe mentorimi i bashkëmoshatarëve

Nxënësit e shkollave të mesme shpesh ndihen më të kuptuar kur flasin me bashkëmoshatarët e tyre. Kjo është një nevojë e natyrshme në zhvillimin e adoleshentëve – për të marrë vlefshmëri dhe mbështetje nga njerëzit që përballen me sfida të ngjashme. Jo rastësisht, 25% e të anketuarve thanë se do të preferonin mbështetjen e nxënësve të tjerë.

Programet e edukimit të bashkëmoshatarëve mund të zbatohen në formën e klubeve, ekipeve mbështetëse të studentëve ose grupeve digjitale ku të rinjtë trajnohen se si të njohin stresin dhe të

japin ndihmën e parë psikologjike. Iniciativat e mëparshme kanë treguar se programe të tilla janë mënyra më e mirë për të thyer izolimin dhe për të inkurajuar të rinjtë të kërkojnë mbështetje të mëtejshme profesionale.

Ky opsion ka një avantazh tjetër të rëndësishëm: ndërton një kulturë solidariteti dhe pranimi në shkolla. Kur nxënësit dëgjojnë se bashkëmoshatarët e tyre po përballen me probleme të ngjashme, ndjenja e "vetëm unë jam kështu" zvogëlohet. Sigurisht, mbështetja e kolegëve duhet të mbikëqyret dhe të trajnohet siç duhet, pasi nuk mund të zëvendësojë plotësisht shërbimin profesional. Por si një shtresë shtesë, ekziston një potencial i madh për ndryshimin e atmosferës në shkolla.

Alternativa 4: Integrimi i shëndetit mendor në planprogramin mësimor

Më shumë se 63% e nxënësve të anketuar do të dëshironin të kishin një lëndë ose program të shëndetit mendor në shkollën e tyre. Kjo tregon qartë se të rinjtë nuk duan që shëndeti mendor të jetë vetëm një "aksesor" ose punëtori sporadik, por një pjesë sistematike e arsimit.

Integrimi në mësimdhënie mund të përfshijë klasat e menaxhimit të stresit, teknikat e përqendrimit dhe vetëvlerësimit, menaxhimin e ankthit, por edhe diskutime mbi tema të tilla si dhuna e bashkëmoshatarëve, varësitë ose përdorimi i sigurt i rrjeteve sociale. Një përmbajtje e tillë jo vetëm që e normalizon temën, por edhe e bën atë pjesë të kulturës së rregullt arsimore.

Kjo alternativë ka edhe karakter parandalues. Në vend që të rinjtë të arrijnë një pikë krize, ata mësojnë të njohin dhe adresojnë problemet më herët. Kështu, shkolla bëhet një vend ku shëndeti mendor nuk është tabu, por një temë e pranuar dhe e vlerësuar – ashtu si matematika ose edukimi fizik.

Alternativa 5: Përfshirja e familjes dhe komunitetit

Edhe pse shkolla është qendra e jetës së nxënësve, familja mbetet një faktor kyç për stabilitetin e tyre psikologjik. Por të dhënat tregojnë se vetëm 9,1% e nxënësve flasin me prindërit e tyre kur nuk ndihen mirë. Ky është një sinjal serioz se prindërit ose nuk janë të përfshirë sa duhet, ose të rinjtë nuk i perceptojnë ato si një adresë të sigurt mbështetëse.

Psikologët konfirmojnë se shpesh problemi thellohet pikërisht sepse nuk ka mbështetje nga familja. Motivimi i reduktuar për të mësuar, numri i lartë i prapambetjeve dhe konflikteve lidhen me faktorët e familjes. Prandaj, alternativa për përfshirje më të madhe familjare nënkupton edukimin prindëror, punëtoritë familjare dhe koordinimin më të mirë midis shkollave dhe prindërve.

Në të njëjtën kohë, komuniteti mund të ofrojë burime shtesë – nga aktivitetet sportive dhe kulturore deri te programet vullnetare që ndërtojnë një ndjenjë përkatësie dhe një përvojë pozitive. Iniciativa të tilla mund të jenë një urë lidhëse midis shkollës dhe jetës reale, ku të rinjtë do të gjejnë mbështetje jashtë institucioneve formale.

Zgjidhja e zgjedhur dhe aktivitetet vijuese

Problemi i shëndetit mendor të të rinjve në Shkup kërkon zgjidhje që janë moderne, praktike dhe të qëndrueshme. Qasja më e përshtatshme është **kombinimi i një platforme digjitale për mbështetje anonime dhe forcim të shërbimeve profesionale shkollore**. Platforma digjitale u lejon nxënësve të kërkojnë ndihmë në një vend të sigurt dhe të arritshëm, në momentin kur ata kanë nevojë më së shumti, dhe t'i inkurajojnë ata të flasin pa frikë nga stigma.

Por vetëm teknologjia nuk është e mjaftueshme – nevojitet mbështetje e fortë institucionale edhe përmes psikologëve dhe pedagogëve të përkushtuar në shkolla, të cilët përmes trajnimit, zvogëlimit të barrës administrative dhe stafit shtesë do të jenë në gjendje të ofrojnë kujdes të vazhdueshëm, profesional dhe të personalizuar. Fushatat publike dhe aktivitetet lokale lidhin më tej mbështetjen institucionale me jetën e përditshme të të rinjve, duke thyer stigmën dhe duke përfshirë familjet dhe komunitetin.

Ky model është bindës sepse monitoron mënyrën e jetesës dhe zakonet e të rinjve, duke u ofruar atyre një kanal digjital që është lehtësisht i arritshëm, i besueshëm dhe i përshtatur për nevojat e tyre. Njëkohësisht garanton stabilitetin dhe qëndrueshmërinë e mbështetjes nëpërmjet psikologëve dhe pedagogëve të shkollave, të cilëve u krijohen kushtet dhe mjetet për të punuar në mënyrë profesionale dhe të vazhdueshme me nxënësit. Financiarisht, është e arsyeshme sepse fillon me një fazë pilot që lejon testimin, përshtatjen dhe zgjerimin gradual, në vend të investimeve të mëdha dhe të rrezikshme që nga fillimi. Kjo qasje ndërton besim midis të gjithë palëve të interesuara – nxënësit marrin një ndjenjë sigurie dhe mbështetjeje, psikologët mund ta kryejnë punën e tyre në mënyrë më efikase, prindërit janë të përfshirë dhe të informuar dhe institucionet tregojnë se shëndeti mendor është një përparësi e vërtetë. Kështu, Shkupi krijon një sistem që është modern, praktik dhe i qëndrueshëm, duke kombinuar mjete digjitale inovative me shërbime të forta shkollore lokale.

Pavarësisht alternativës së rekomanduar, megjithatë theksojmë se të gjitha alternativat e paraqitura më parë nuk përjashtojnë njëra-tjetrën, por plotësojnë njëra-tjetrën. Secili përpiqet t'i përgjigjet një aspekti të ndryshëm të problemit: nevojës për anonimitet, dobësisë institucionale, fuqisë së bashkëmoshatarëve, parandalimit sistematik dhe rolit të familjes. Së bashku, ato krijojnë “paletën e mundësive” nga të cilat qyteti dhe institucionet mund të zgjedhin ose kombinojnë në mënyrë që të përforcojnë mirëqenien psikologjike të të rinjve.

Aktivitetet dhe afati kohor

Aktivitetet për zbatimin e zgjidhjes së propozuar ndahen në fazat e mëposhtme

Faza 1: Pilot (viti shkollor 2025/2026) – në 3–5 shkolla të mesme

- Zhvillimi i një versioni bazë të platformës digjitale.

- Angazhimi i 3–5 psikologëve që do të punojnë pjesërisht përmes platformës dhe pjesërisht në shkolla.
- Trajnimi i 10–15 psikologëve dhe mësuesve për të përdorur mjetin dhe për të punuar me nxënësit.
- Fushata "Të flasim hapur" në Shkup.

Implikimet financiare: rreth 60.000-70.000 € për vit shkollor.

Faza 2: Zgjerimi (vitet 2026-2027) – të gjitha shkollat e mesme në Shkup

- Përditësimi i platformës me funksionalitete të reja.
- Përfshirja e të gjithë psikologëve të shkollës (rreth 50 persona) në program.
- Punësimi i 10–15 psikologëve shtesë në nivel qyteti.
- Organizimi i trajnimeve të rregullta (2–3 në vit) dhe aktiviteteve lokale në të gjitha shkollat.

Implikimet financiare: rreth 70.000-90.000 € në vit.

Faza 3: Integrimi afatgjatë (vitet 2027-2030)

- Të bëhet platforma kombëtare, me mbështetjen e Ministrisë së arsimit dhe donatorëve ndërkombëtarë (UNICEF, fondet e BE-së).
- Qyteti i Shkupit duhet të vazhdojë me trajnime të rregullta lokale, aktivitete dhe mirëmbajtje të shërbimeve.
- Integrimi gradual i shëndetit mendor në planprogramin mësimor.

Implikimet financiare për Shkupin: rreth 20.000-30.000 € në vit (mirëmbajtja bazë lokale, ndërsa platforma kombëtare financohet në mënyrë qendrore).

Përfundim

Shëndeti mendor i nxënësve të shkollave të mesme duhet të trajtohet si një politikë prioritare arsimore dhe e shëndetit publik. Neglizhenca e tij çoi në dështimet aktuale, dhe ato tashmë janë të dukshme në rënien e motivimit, rritjen e ankthit dhe dobësimin e kohezionit social në shkolla. Nëse nuk investohet në mbështetje sistematike – duke rritur numrin e psikologëve, duke integruar shëndetin mendor në kurrikulë, duke krijuar kanale anonime dhe digjitale për ndihmë dhe koordinim më të mirë me familjet – pasojat do të vazhdojnë të thellohen.

Ky problem nuk është vetëm një statistikë – është një realitet që të rinjtë jetojnë në shkollat e Shkupit çdo ditë. Është një histori për frikën e tyre, luftën e tyre me stresin dhe nevojën e tyre të heshtur për mbështetje që sistemi ende nuk arrin ta njohë.

**NDRIÇO LOJËN – NISMË PËR
NDRIÇIMIN DHE RENOVIMIN E
FUSHAVE SPORTIVE NË KOMUNËN
E QENDRËS**

**ALEKSANDAR KOÇEV
-VMRO-DPMNE-**

Ndriço lojën – Nismë për ndriçimin dhe renovimin e fushave sportive në Komunën e Qendrës

1. Rezyme

Terrenet sportive dhe fushat sportive publike në Komunën e Qendrës janë ndër hapësirat e rralla pa pagesë në dispozicionin e të gjithë qytetarëve, veçanërisht të rinjve të cilët atje zhvillojnë shprehitë e shëndosha, frymën sportive dhe lidhjet sociale. Megjithatë, gjendja e tyre momentale është larg nga ajo e dëshiruar. Hartëzimi i 15 lokacioneve sportive tregoi se pothuajse që të gjitha ballafaqohen me probleme serioze – ndriçim jofunksional dhe i pamjaftueshëm, dysheme të dëmtuara, gardhe të vjetërsuara ose të pasigurta dhe rekuizita. Si plotësim, anketa me banorët e vërtetoi seriozitetin e problemit: 82% e qytetarëve aspak nuk i përdorin terrenet në mbrëmje për shkak të errësirës, ndërsa 88% konsiderojnë se ndriçimi dhe rekonstrukcioni më i mirë do ta rritnin përdorimin e tyre.

Qasja aktuale në zgjidhjen e situatës është reaktive, e bazuar në përmirësime *ad hoc* dhe ndërhyrje afatshkurtra që zgjidhin vetëm një pjesë të problemeve pa rezultate afatgjatë. Mungesa e mirëmbajtjes sistematike dhe përgjegjësisë së qartë ka sjellë në grumbullimin e një sërë problemesh, me çka terrenet gradualisht janë bërë të pasigurta dhe gjithnjë e më pak funksionale. Mossukseset e deritashme janë të dukshme: reflektorë që nuk funksionojnë, dysheme që paraqesin rrezik nga lëndimet, gardhe që po shemben dhe terrene që mbeten në errësirë pikërisht në periudhën kur ka më së shumti nevojë për shfrytëzimin e tyre.

Për tejkalimin e kësaj gjendjeje u shqyrtuan disa zgjidhje të mundshme: marrja e përgjegjësisë prej shkollave dhe komunitetit, vazhdimi i riparimeve *ad hoc*, partneritetet publike-private, përmirësimi me faza dhe modelet e kombinuara të menaxhimit. Secila prej këtyre opsioneve ka avantazhe të veta, por edhe kufizime serioze - mungesë burimesh, qasje të kufizuar ose kujdes të paekulibruar.

Bazuar në rezultatet e analizës dhe mendimet e qytetarëve, rekomandohet zgjidhja për një **qasje të integruar të sistemit nën udhëheqjen e Komunës**. Ky model parashikon rekonstrukcion të plotë të terreneve përmes modernizimit të ndriçimit me zgjidhje LED me efikasitet energjetik, rregullimin e dyshemeve, riparimin ose zëvendësimin e gardheve dhe rekuizitave, vendosjen e planit për mirëmbajtje të rregullt dhe rritje të sigurisë përmes video mbikëqyrjes.

Analiza financiare tregoi se kjo qasje është e zbatueshme: shpenzimet e përgjithshme të realizimit janë vlerësuar rreth **95.930 €**, të shpërndara në disa kategori – më së shumti për modernizimin e ndriçimit (40.000–45.000 €), më tej rekonstrukcionin e dyshemeve dhe gardheve (rreth 9.360 €), ndërrimi i rekuizitave (1.840 €), masa për siguri dhe estetikë (560 €) dhe pajisje urbane dhe video mbikëqyrje (8.000 €). Si plotësim, janë paraparë shpenzime vjetore prej rreth 3.000 € për mirëmbajtje

të rregullt. Investimi do të zbatohet në faza në afat prej tre vjetësh, me prioritetë të qarta dhe aktivitete.

Kjo qasje jo vetëm që ofron zgjidhje për problemet e tanishme, por edhe krijon një sistem të përhershëm për sipërfaqe moderne, të sigurta dhe të qasshme sportive që do të rrisin përdorimin e terreneve, do të kontribuojnë për një cilësi më të mirë të jetës dhe do të nxisin shprehi të shëndosha dhe frymën e bashkësisë në Komunën e Qendrës.

2. Problemi – konteksti dhe rëndësia

Terrenet sportive dhe fushat sportive publike në Komunën e Qendrës janë ndër hapësirat e rralla pa pagesë që u mundësojnë qytetarëve të bëjnë sport e rekreacion dhe të shoqërohen mes vete. Ato luajnë një rol kryesor në krijimin e shprehive të shëndetshme në mesin e të rinjve dhe në përmirësimin e jetës aktive në mbarë komunitetin. Por, gjendja e tyre aktuale është larg asaj që pritët nga një qendër urbane në kryeqytet. Në vend që të jenë qendra të aktivitetit fizik dhe ndërveprimit shoqëror, terrenet po bëhen gjithnjë e më shumë simbol i neglizhencës, mungesës së qasjes dhe pasigurisë.

Hartëzimi i kryer në 15 lokacione sportive në Qendër tregoi se pothuajse të gjitha kanë mangësi serioze. Problemi më i madh dhe më i zakonshëm është ndriçimi i pamjaftueshëm ose jofunksional. Në disa terrene ka reflektorë që nuk funksionojnë, në të tjera, pajisjet e ndriçimit nuk ofrojnë shikueshmëri të mjaftueshme, ndërsa ka edhe terrene pa ndriçim fare. Kjo do të thotë që terrenet janë praktikisht të papërdorshme në orët e mbrëmjes - pikërisht atëherë kur të rinjtë dhe qytetarët aktivë në punë kanë më shumë kohë për sport dhe rekreacion, veçanërisht në muajt e verës kur temperaturat janë më të favorshme për aktivitete në natyrë. Dukshmëria e reduktuar jo vetëm që kufizon kohëzgjatjen e aktiviteteve, por edhe zvogëlon sigurinë, duke lënë hapësirë për lëndime dhe ndjenjën e pasigurisë.

Përveç ndriçimit, infrastruktura e terreneve është në gjendje të keqe. Dyshemetë e disa fushave sportive janë të dëmtuara dhe kërkojnë rindërtim dhe shënim adekuat. Gardhet janë të vjetruara ose të shkatërruara, ndërsa pajisjet sportive - koshat, tabelat, portat - janë jofunksionale ose të pasigurta për t'u përdorur. Në disa nga terrenet, mund të vërehen konstruksione të improvizuara ose të thyera, të cilat paraqesin rrezik për këdo që përpiket të bëjë sport atje. Në vend që të motivojnë, këto kushte zvogëlojnë dëshirën e të rinjve për sport, gjë që është në kundërshtim të drejtpërdrejtë me nevojën për të zhvilluar shprehi të shëndetshme dhe jetë aktive.

Serioziteti i problemit konfirmohet edhe nga anketa e zbatuar me qytetarët. Sipas rezultateve, 82% e të anketuarve deklaruan se nuk i përdorin terrenet sportive në mbrëmje pikërisht për shkak të mungesës së ndriçimit, ndërsa madje 88% besojnë se ndriçimi më i mirë dhe i përshtatshëm do të rriste përdorimin e tyre. Një numër i madh qytetarësh shprehin gjithashtu një ndjenjë pasigurie, jo vetëm për shkak të errësirës, por edhe për shkak të rrezikut të lëndimeve nga sipërfaqet dhe pajisjet e

dëmtuara. Edhe pse terrenet paraqesin një hapësirë të rëndësishme për aktivitet të lirë fizik, gjendja e tyre kufizon drejtpërdrejt qasjen dhe krijon ndjenjën e përjashtimit tek qytetarët.

Arsyet themelore për këtë situatë qëndrojnë në disa faktorë. Investimet e pamjaftueshme në modernizim kanë çuar në vjetërsimin e një pjese të madhe të infrastrukturës. Në vend të një qasjeje sistematike, deri më tani janë bërë përmirësime ad-hok - ndërhyrje afatshkurtra që zgjidhin një pjesë të problemit, por nuk ofrojnë rezultate të përhershme. Mungesa e mirëmbajtjes së rregullt ka lejuar që problemet të grumbullohen deri në pikën e mosfunksionimit të plotë. Përveç kësaj, koordinimi i dobët ndërmjet shkollave, komunës dhe vetë qytetarëve ka bërë që terrenet shpesh të mbeten pa ndonjë subjekt kompetent të qartë që do të kujdeset në mënyrë aktive për ta.

Këta faktorë së bashku bëjnë që terrenet sportive në Komunën e Qendrës të mos e përmbushin rolin e tyre thelbësor. Në vend që të jenë nxitës të një jete aktive dhe të shëndetshme, ato bëhen hapësira të cilat qytetarët i shmangin, veçanërisht natën. Pasojat e kësaj janë të shumëfishta: aktivitet fizik i kufizuar tek të rinjtë, ndërveprim i reduktuar shoqëror në komunitet, rrezik i shtuar i lëndimeve dhe humbja graduale e hapësirave të vetme publike në dispozicion për sport dhe rekreacion. Kështu, problemi me ndriçimin dhe infrastrukturën nuk është vetëm çështje e mangësive teknike, por edhe e cilësisë së jetës dhe shëndetit të qytetarëve.

Duke marrë parasysh këto sfida, është e nevojshme të shqyrtohen zgjidhjet e mundshme që do të mundësonin një përmirësim të përhershëm të gjendjes së terreneve sportive.

3. Alternativat e shqyrtuara të zgjidhjes së mundshme

Disa qasje të ndryshme mund të shqyrtohen në zgjidhjen e problemit të ndriçimit jofunksional dhe infrastrukturës së vjetërsuar në terrenet sportive në Komunën e Qendrës. Secila prej alternativave ka avantazhet dhe kufizimet e veta, ndërsa suksesi i tyre varet nga mënyra se si shpërndahet përgjegjësia ndërmjet komunës, shkollave dhe komunitetit vendor.

Alternativa 1: Ndërmarrja e përgjegjësisë nga shkollat dhe komuniteti

Në këtë skenar, shkollat dhe komunitetet lokale do të ishin përgjegjëse për menaxhimin dhe mirëmbajtjen e terreneve sportive. Ky model ka potencialin të rrisë ndjenjën e pronësisë midis banorëve dhe të mundësojë kujdes më të afërt për çdo terren. Por, përvoja e deritanishme tregon se shkollat nuk kanë burime të mjaftueshme për të menaxhuar sistematikisht infrastrukturën. Për shembull, terreni në ShFK “Kiro Gligorov” nuk ka fare ndriçim dhe pajisjet janë të dëmtuara. Në ShFK “Dimitar Miladinov”, ka ndriçim, por ato nuk janë funksionale dhe pjesa më e madhe e gardhit dhe e dyshemesë janë të dëmtuara. Këta shembuj konfirmojnë tezën se zhvendosja e përgjegjësisë të shkollat dhe komunitetet lokale do të rezultonte në kujdes të pabarabartë - disa terrene ndoshta mund të mirëmbaheshin më mirë, por të tjerat do të mbeteshin plotësisht të lëna pas dore.

Alternativa 2: Vazhdimi me përmirësimet ad hok

Kjo alternativë paraqet vazhdimin e praktikës së deritashme – ndërhyrje vetëm kur problemet bëhen shumë të mëdha për t'u injoruar. Kështu, gardhi i dëmtuar do të ndërtohej ose do të zëvendësohej koshi kur nuk do të mund të përdorej, por pa ndonjë plan më të gjerë për të gjitha terrenet. Hartëzimi tregoi se pothuajse të gjitha 15 lokacionet kanë nevojë për përmirësime, nga reflektorët jofunksional në „Kapishtec” deri te ndriçimi i pamjaftueshëm tek terrenet në „Mëhallën e Londrës“ dhe „Tregun e Gjellbër “. Vazhdimi i riparimeve të tilla të pjesshme dhe reaktive do të thotë se situata nuk do të përmirësohet kurrë në mënyrë thelbësore. Anketa konfirmon se qytetarët e njohin këtë problem: 88% e të anketuarve besojnë se ndriçimi më i mirë dhe qasja sistematike do të rrisnin përdorimin e terreneve, gjë që tregon se një model i tillë nuk ka mbështetje publike.

Alternativa 3: Partneritetet Publiko-Private

Ky model është tashmë pjesërisht i pranishëm në Qendër, ku disa nga terrenet sportive shkollore janë dhënë me koncesion. Përfitimi është se operatorët privatë mund të investojnë në infrastrukturë dhe të ofrojnë menaxhim profesional. Megjithatë, ana negative është kufizimi serioz i qasjes. Sipas anketës, shumica e qytetarëve i përdorin terrenet pikërisht sepse janë pa pagesë dhe të hapura. Me komercializimin krijohen barriera - terminet bëhen të paarrtshme për shumicën e të rinjve dhe familjeve, ndërsa çmimet e kufizojnë më tej përdorimin. Në këtë mënyrë, terrenet publike e humbin funksionin e tyre thelbësor - të jenë hapësirë e qasshme për të gjithë.

Alternativa 4: Qasja e sistemit të integruar të komunës

Kjo alternativë parashikon që komuna të marrë përgjegjësinë e plotë për rekonstrukcionin dhe mirëmbajtjen e rregullt të të gjitha terreneve sportive. Sipas hartografisë, secila prej 15 lokacioneve ka probleme serioze – më së shpeshti ndriçim të pamjaftueshëm ose jofunksional, dysheme të dëmtuara dhe pajisje të vjetruara. Një qasje e integruar do të nënkuptonte zëvendësimin e reflektorëve me zgjidhje me efikasitet energjetik, përmirësimin dhe modernizimin e dyshemeve, zëvendësimin e koshave dhe portave dhe vënien e një sistemi për verifikim të rregullt. Masat plotësuese mund të përfshijnë vendosjen e video mbikëqyrjes për zvogëlimin e vandalizmit dhe organizimin e ngjarjeve sportive për forcimin e funksionit social të terreneve. Qasja e këtillë është në përputhje me kërkesat e qarta të qytetarëve: 82% e tyre deklaruan se aktualisht nuk i përdorin fushat natën për shkak të mungesës së ndriçimit, ndërsa 88% besojnë se ndriçimi më i mirë do të rriste përdorimin e tyre.

Alternativa 5: Përmirësimi në faza

Përmirësimi në faza parashikon zgjidhjen graduale të problemeve, me faza të përcaktuara qartë. Së pari, ndërhyrjet do të kryheshin në pikat më kritike - për shembull, gardhet dhe shportat e dëmtuara që paraqesin rrezik të drejtpërdrejtë, si në OOU "Dimitar Miladinov" dhe OOU "Goce Delchev". Kjo do të pasohej nga rindërtimi i sipërfaqeve dhe përmirësimi i ndriçimit, dhe së fundmi ndërhyrje shtesë si

estetika, shënimi horizontal dhe masat për të zvogëluar vandalizmin. Kjo qasje do t'u lejonte qytetarëve të shihnin përmirësime të vazhdueshme, dhe çdo fazë do të rriste përdorshmërinë e fushave.

Alternativa 6: Modeli i kombinuar

Modeli i kombinuar bashkon përgjegjësinë institucionale dhe pjesëmarrjen qytetare. Komuna do të merrte rolin kryesor në rekonstruksin dhe modernizimin, ndërsa shkollat dhe komunitetet do të përfshiheshin në mirëmbajtjen e përditshme dhe parandalimin e dëmeve. Për shembull, shkollat do të ofronin pastrim dhe kontroll të rregullt minimal, ndërsa komunitetet vendore mund të organizonin aksione vullnetare për ruajtjen e terreneve. Ky model është në përputhje me rezultatet e anketës - qytetarët shprehin gatishmërinë për t'u përfshirë, por presin që komuna të mbajë barrën kryesore të modernizimit. Zgjidhja e kombinuar do të shmangte transferimin e plotë të përgjegjësisë, ndërsa në të njëjtën kohë do të ndërtonte ndjenjën e përgjegjësisë së përbashkët.

4. Zgjidhja e zgjedhur dhe aktivitetet vijuese

Bazuar në rezultatet e hartografisë, anketimit dhe analizës së gjendjes, rekomandohet që Komuna Qendër të angazhohet për **qasjen e sistemeve të integruara** si zgjidhja më e përshtatshme për përmirësimin dhe modernizimin e terreneve sportive. Ky model nuk nënkupton vetëm rregullimin e problemeve aktuale, por edhe krijimin e një sistemi të përhershëm që do të ofrojë sipërfaqe sportive të sigurt, moderne dhe të arritshme për të gjithë qytetarët.

Aktivitetet konkrete

1. Modernizimi i ndriçimit

- Zëvendësimi i reflektorëve jofunksionalë me llamba LED me efikasitet energjetik.
- Vendosja e sistemeve të reja në të gjitha terrenet që momentalisht nuk kanë fare ndriçim (si p.sh. ShFK "Kiro Gligorov").
- Instalimi i sistemeve të automatizuara (kohëmatës/sensorë) për shpenzim racional të energjisë.

2. Rekonstrukcioni i infrastrukturës

- Riparimi i dyshemeve të dëmtuara dhe shënimi i tyre horizontal.
- Ndreqja ose zëvendësimi i gardheve të dëmtuara te terrenet si ShFK „Dimitar Milladinov“ dhe ShFK „Kole Nedellkovski“.
- Zëvendësimi i rekuizitave të vjetruara dhe të pasigurta (koshat, tabelat, portat).

3. Rritja e sigurisë dhe rendit

- Vendosja e video-mbikëqyrjes në lokacionet kritike për të parandaluar vandalizmin.

- Vendosja e pajisjeve plotësuese urbane: stole, shporta mbeturinash dhe rrjete sigurie.

4. Sistem për mirëmbajtje të rregullt

- Krijimi i planit për inspektime, kontrolle dhe ndreqje të rregullta.
- Formimi i trupit koordinues i përbërë nga komuna, shkollat dhe komunitetet lokale për mbikëqyrje dhe koordinim.

5. Përfshirja e komunitetit dhe promocioni

- Organizimi i aktiviteteve dhe ngjarjeve sportive për inkurajimin e përdorimit të terreneve.
- Fushatë për promovimin e kujdesit dhe përgjegjësisë së përbashkët ndaj hapësirës publike.

Afati kohor

- Faza 1 (0–12 muaj): Riparimi urgjent i problemeve më kritike – gardhet, koshat, instalimi i ndriçimit bazik në terrenet më të përdorura (ShFK “Goce Delçev”, ShFK “Dimitar Miladinov”).
- Faza 2 (12–24 muaj): Rekonstrukcioni i dysHEMEVE, shënimi horizontal dhe vendosja e ndriçimit plotësues.
- Faza 3 (24–36 muaj): Vendosja e video mbikëqyrjes, pajisjes urbane dhe përmirësimeve estetike.
- Faza 4 (në vazhdimësi): Sistem për mirëmbajtjen e rregullt dhe aktivitete për përfshirjen e komunitetit.

Implikimet financiare

Kostoja totale e zbatimit të qasjes së integruar sistimore vlerësohet në rreth 95,930 €. Kjo shumë përfshin të gjitha ndërhyrjet dhe ndreqjet e paparashikuara eventuale.

Tabela 1. Shpërndarja financiare e shpenzimeve

Kategoria	Shpenzimi i vlerësuar (€)	Aktivitetet e përfshira
Ndriçimi (LED/solare)	40.000 – 45.000	Zëvendësimi dhe instalimi i reflektorëve, kohëmatësve/sensorëve të rinj
Infrastruktura (dyshemetë, gardhet, linjat)	9.360	Rekonstrukcioni i dysHEMEVE, zëvendësimi i gardheve
Rekuzitat (koshat, portat, tabelat, rrjetat)	1.840	Ndreqja dhe zëvendësimi i rekuizitave të vjetra

Siguria dhe estetika	560	Heqja e grafitëve, sinjalizimi horizontal
Pajisja urbane dhe video mbikëqyrja	8.000	Stole, shporta, kamera, masa anti-vandalizmi
Faza 1 – përmirësimi urgjent i pajisjes ekzistuese	15.000	Ndriçimi bazik, gardhet, koshat
Faza 2 – rekonstrukcioni i dysHEMEVE ekzistuese dhe ndriçimi	12.000	DysHEME, ndriçim plotësues
Faza 3 – përmirësimi i estetikës dhe sigurimi i sigurisë	8.000	Pajisje urbane, masa anti-vandalizmi
Mirëmbajtja e rregullt (vjetore)	~3.000	Inspektime, ndreqje të vogla, parandalim

Investimi i vlerësuar i përgjithshëm është i realizueshëm në kuadër të buxhetit komunal, ndërsa me mirëmbajtjen e rregullt do të zvogëlohen shpenzimet afatgjata. Me një strategji të tillë, Komuna Qendër do të sigurojë terrene sportive moderne dhe të sigurta, përdorimi i të cilave do të rritet veçanërisht në orët e mbrëmjes, gjë që do të ndikojë drejtpërdrejt në cilësinë e jetës së banorëve, zhvillimin e shprehive të shëndetshme dhe forcimin e frymës së përbashkët në komunitetin lokal.

Iniciativë inovative në Komunën e Çairit

01

**Instalimi i koshave të mbeturinave në
Komunën e Çairit**

Kanita Bakiji (Alternativa/VLEN)

02

**Udhëzues për pazarin e vjetër –
Shkup: Zbuloni historinë, zanatet dhe
kulturën e tij**

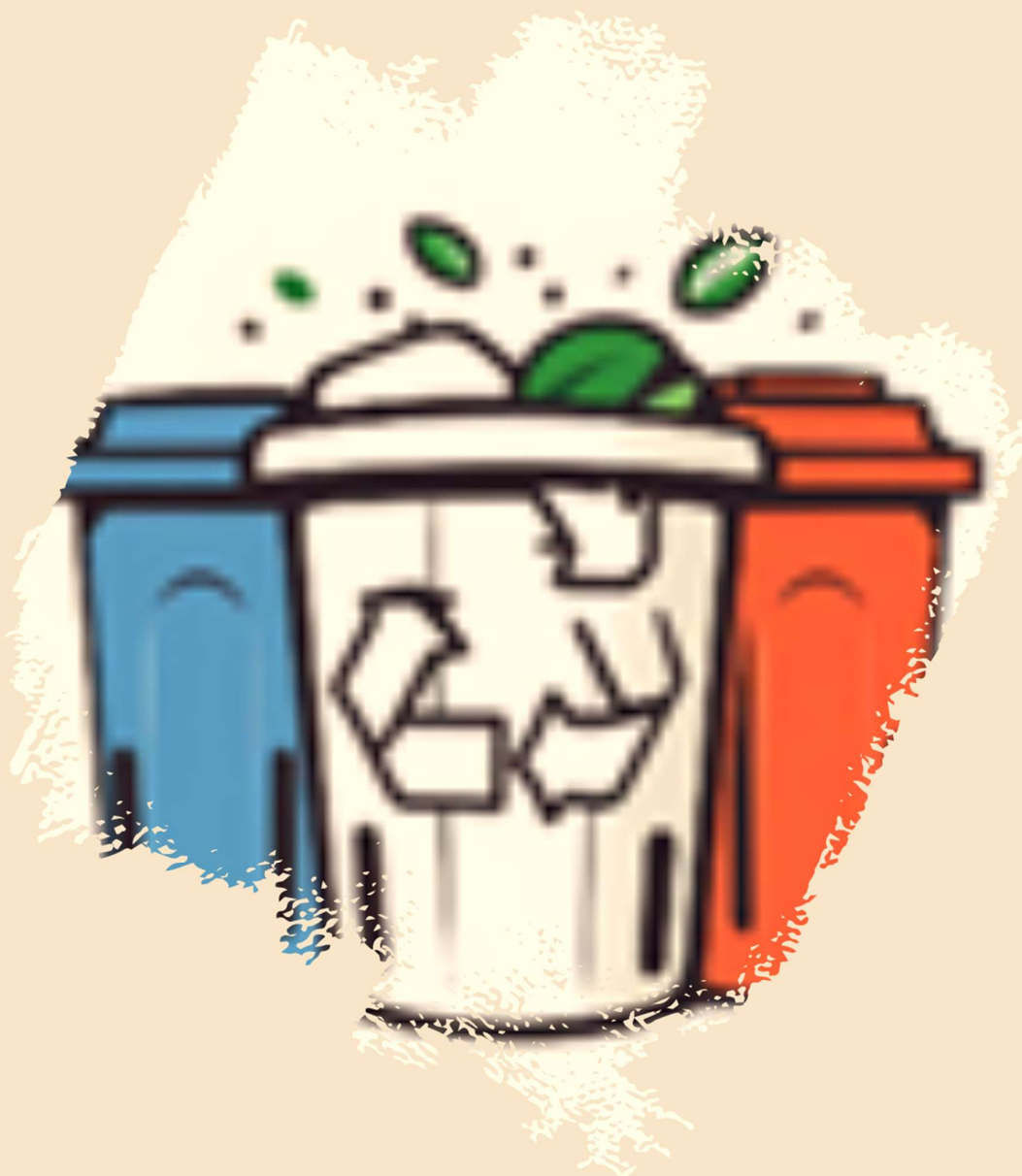
Arbnor Maliqi (Lëvizja
Demokratike/VLEN)

03

**Qendra rinore multikulturore në
Komunën e Çairit**

Kemaldzan Musli (Lëvizja për Bashkim
Kombëtar të Turqve në Maqedoni)

ÇAIR I PASTËR PËR BREZAT E ARDHSHËM

KANITA BAKIJI
-ALTERNATIVA/VLEN-

Çair i pastër për brezat e ardhshëm

1. Rezyme

Pastërtia publike është një nga elementët më themelorë për cilësinë e jetës në çdo komunitet, duke ndikuar drejtpërdrejt në shëndetin, mirëqenien dhe imazhin e qytetit. Komuna e Çairit, me mbi 60 mijë banorë dhe përdorim intensiv të hapësirave publike, përballët me problem për shkak të mungesës së shportave të mbeturinave dhe mirëmbajtje të pamjaftueshme të tyre. Shkollat, parqet, tregjet dhe stacionet e autobusëve janë zonat më problematike, ku tejmbushja ose vendosja jo-strategjike e koshave bën që shumë qytetarë të hedhin mbeturinat jashtë, duke rritur ndotjen dhe rrezikun për shëndetin publik. Analizat dhe anketat e realizuara me komunitetin tregojnë se 40% e qytetarëve mendojnë se nuk ka mjaftueshëm koshash në lagjet e tyre dhe se mungesa e ndërgjegjësimit qytetar bashkë me infrastruktura të pamjaftueshme përkeqëson situatën. Procesi i konsultimeve me banorët dhe afaristët, përmes ushtrimeve vizuale me ndihmën e hartave, ka identifikuar zonat më kritike dhe ka nxitur një ndjenjë bashkëpronësie, duke treguar gatishmërinë e komunitetit për të kontribuar në zgjidhjen e problemit.

Duke u bazuar në këto të dhëna, janë identifikuar tre alternativa kryesore: 1) vendosja e koshave të thjeshtë dhe praktikë në lokacione strategjike; 2) përmirësimi i infrastrukturës ekzistuese përmes mirëmbajtjes dhe riorganizimit; 3) vendosja e koshave të ndarë për riciklim dhe ndërgjegjësim qytetar. Pas shqyrtimit të tyre, rekomandohet vendosja strategjike e shporta publike të riciklueshme dhe të zakonshme, e shoqëruar me mirëmbajtje të rregullt dhe fushata edukative për qytetarët. Kjo zgjidhje është praktike, e pranueshme nga qytetarët dhe mbështetet mbi të dhëna konkrete: 85% e të anketuarve kanë shprehur gatishmëri të përdorin shportave të vendosura në mënyrë strategjike, ndërsa 78% e konsiderojnë edukimin qytetar si thelbësor për ndryshimin e sjelljeve. Vendosja pranë shkollave, tregjeve dhe zonave me frekuentim të lartë siguron akses të lehtë për të gjitha grup moshat, duke kombinuar ndërhyrje infrastrukturore me përfshirje aktive të komunitetit.

Zbatimi i kësaj alternative përfshin vendosjen e 250 shporta në zona kyçe të qytetit, mirëmbajtjen e rregullt nga ndërmarrja komunale, fushata edukative dhe vendosja e tabelave informuese pranë shportave për të nxitur përdorimin e tyre dhe ruajtjen e pastërtisë. Totali i buxhetit të propozuar është 3,050,000 denarë, duke përfshirë blerjen e shportave, mirëmbajtjen dhe fushatat edukative. Afatet kohore parashikojnë vendosjen e shportave brenda tre muajve, mirëmbajtjen e vazhdueshme gjatë gjithë vitit dhe fushatat edukative brenda gjashtë muajve, me aktivitete periodike për të siguruar ndikim të qëndrueshëm.

Kjo zgjidhje nuk adreson vetëm problemin e dukshëm të mungesës së koshave, por krijon edhe një kulturë të re përgjegjësie qytetare, duke rritur ndërgjegjësimin, duke përmirësuar pastërtinë dhe duke

forcuar bashkëpunimin komunitar. Përmes saj, Komuna e Çairit synon të ndërtojë një model të qëndrueshëm për menaxhimin e mbeturinave dhe kujdesin ndaj ambientit urban, duke e bërë qytetin më të pastër, më të sigurt dhe më tërheqës për banorët dhe vizitorët.

2. Problemi – konteksti dhe rëndësia

Pastërtia publike është një nga elementët më themelorë për cilësinë e jetës në çdo komunitet. Ajo nuk lidhet vetëm me pamjen estetike të hapësirave, por ndikon drejtpërdrejt në shëndetin e qytetarëve, mirëqenien emocionale, zhvillimin social dhe imazhin e përgjithshëm të një qyteti. Për Komunën e Çairit, kjo çështje merr një rëndësi të veçantë për shkak të pozitës së saj urbane, dendësisë së lartë të popullsisë dhe përdorimit intensiv të hapësirave publike.

Çairi është një nga komunat më të populluara të Shkupit, ku mbi 60 mijë banorë ndajnë një territor të kufizuar. Përveç kësaj, komuna karakterizohet nga një larmi e madhe lagjesh, institucioneve arsimore, tregjeve dhe zonave tregtare, të cilat çdo ditë frekuentohen nga mijëra qytetarë. Ky realitet krijon një presion të lartë mbi infrastrukturën ekzistuese për mbajtjen e pastërtisë. Në terren, shpesh vërehet mungesa e koshave të mbeturinave ose shpërndarja e tyre jo përkatëse. Në disa zona, kosha mungojnë krejtësisht, ndërsa aty ku ekzistojnë shpesh janë të pakët, të vendosur në mënyrë jo të përshtatshme ose të tej mbushur. Kjo situatë bën që shumë banorë dhe vizitorë të mos kenë mundësi praktike për t'u kujdesur për higjienën e mjedisit, duke sjellë shpesh hedhjen e mbeturinave në tokë apo në vende të improvizuara.

Rezultatet e anketimit të realizuar me komunitetin e Çairit e pasqyrojnë qartë këtë realitet. Vetëm një përqindje e vogël e banorëve e konsiderojnë pastërtinë publike në nivel të kënaqshëm, ndërsa shumica e shohin si problematikë që ndikon drejtpërdrejt në jetën e përditshme. Rreth 40% e qytetarëve mendojnë se në lagjet e tyre nuk ka mjaftueshëm kosha për mbeturina. Si lokacione më të ndjeshme janë identifikuar parqet, shkollat, tregjet dhe stacionet e autobusëve – zona me qarkullim të madh të njerëzve dhe aktiviteteve. Për sa i përket faktorëve që shkaktojnë mungesë të higjienës, rreth 30% e lidhin këtë me mungesën e ndërgjegjësimit qytetar, ndërsa përqindje të tjera e shohin si rezultat të infrastrukturës së pamjaftueshme, hedhjes së mbeturinave nga bizneset apo mungesës së pastrimit të rregullt. Një pjesë e konsiderueshme thekson gjithashtu se mungesa e masave ndëshkuese e përforcon perceptimin se ndotja e mjedisit është e pranueshme.

Këto të dhëna nuk janë vetëm statistika, por pasqyrojnë përvojën e përditshme të banorëve. Për shembull, në shkolla dhe parqe – hapësira ku fëmijët kalojnë pjesën më të madhe të kohës – mungesa ose tejmbushja e koshave krijon një rrezik të drejtpërdrejtë për shëndetin e tyre. Fëmijët shpesh luajnë pranë mbeturinave të shpërndara, duke rritur ekspozimin ndaj baktereve dhe infeksioneve. Në të njëjtën kohë, kjo situatë ka ndikim mbi vetëdijen e tyre, pasi brezat e rinj mësohen të pranojnë një mjedis të ndotur si diçka normale. Një ndikim i ngjashëm vërehet edhe në tregjet e komunës, ku

mbeturinat organike dhe plastike grumbullohen shpejt, duke dëmtuar jo vetëm estetikën, por edhe imazhin e Çairit si një hapësirë e rregullt për biznes dhe tregti.

Një rezultat pozitiv që ka dalë nga procesi i konsultimit është gatishmëria e komunitetit për t'u përfshirë në gjetjen e zgjidhjeve. Përmes një ushtrimi vizual mbi hartë, qytetarët dhe afaristët kanë sugjeruar vetë vendndodhje optimale për kosha, duke treguar kujdes që ato të mos pengojnë qarkullimin e këmbësorëve apo aktivitetet e bizneseve. Ky proces jo vetëm që ndihmoi në identifikimin e zonave më kritike, por krijoi edhe një ndjenjë bashkëpronësie të banorët, të cilët e panë veten si pjesë aktive të zgjidhjes. Ky element është thelbësor, pasi menaxhimi i pastërtisë publike nuk mund të arrihet vetëm përmes investimeve infrastrukturore, por kërkon edhe një kulturë të re përgjegjësie qytetare.

Analizat financiare dhe teknike të kryera për këtë projekt tregojnë se sfida nuk lidhet vetëm me vendosjen e koshave të rinj, por edhe me mirëmbajtjen e tyre të rregullt dhe përdorimin e planifikuar. Tejmbushja e koshave, mungesa e pastrimit të shpeshtë dhe vendosja jo-strategjike janë problematika që rrisin ndjeshëm nivelin e ndotjes. Për shembull, distanca e madhe ndërmjet koshave ekzistues në disa rrugë e bën të papërshtatshëm përdorimin e tyre, duke nxitur qytetarët të hedhin mbeturinat në tokë. Në periudha me temperatura të larta, kjo situatë përkeqësohet edhe më shumë, duke gjeneruar erëra të pakëndshme dhe duke rritur rrezikun për sëmundje të traktit respirator apo infeksione bakteriale.

Në këtë kontekst, është e qartë se çështja e pastërtisë publike në Çair nuk është thjesht një detaj logjistik, por një nevojë thelbësore për zhvillim urban të qëndrueshëm. Një qytet i pastër kontribuon në ndjenjën e sigurisë, rrit mirëqenien dhe respektin për hapësirat e përbashkëta, ndërsa e bën komunën më atraktive për vizitorë dhe investime. Përkundrazi, një mjedis i ndotur krijon perceptimin e neglizhencës dhe ul besimin e qytetarëve se problemet e përditshme po adresohen në mënyrë të duhur.

Prandaj, vendosja dhe mirëmbajtja e koshave të mbeturinave duhet parë si një element kyç i politikave lokale, jo vetëm për të përmirësuar pamjen e qytetit, por edhe për të mbrojtur shëndetin publik, për të edukuar gjeneratat e ardhshme dhe për të ndërtuar një kulturë të re qytetare mbi kujdesin ndaj mjedisit. Ky problem, i evidentuar qartë nga të dhënat në terren dhe mendimi i vetë banorëve, paraqet një sfidë të përbashkët që kërkon qasje të planifikuar, gjithëpërfshirëse dhe të qëndrueshme.

3. Alternativat e shqyrtuara të zgjidhjes së mundshme

Procesi i identifikimit të problemit të pastërtisë publike në Komunën e Çairit nuk është ndërtuar vetëm mbi analizat teknike dhe financiare, por edhe mbi përfshirjen aktive të qytetarëve përmes metodave inovative.

Duke u bazuar në të dhënat dhe në angazhimin e drejtpërdrejtë të qytetarëve, dalin në pah tre alternativa kryesore për adresimin e problemit të mungesës së koshave dhe përmirësimin e menaxhimit të mbeturinave:

Alternativa 1: Vendosja e koshave të thjeshtë dhe praktikë në zona strategjike

Kjo alternativë përfaqëson një qasje të konkrete dhe të përballueshme për komunën. Ajo nënkupton vendosjen e koshave të vegjël, të qëndrueshëm dhe të lehtë për mirëmbajtje në hapësira publike të identifikuar nga qytetarët si më kritike: pranë shkollave, parqeve, tregjeve dhe stacioneve të autobusëve. Përdorimi i materialeve rezistente si metali i galvanizuar ose plastika e fortë garanton jetëgjatësi dhe ul koston e zëvendësimit.

Kjo alternativë lidhet ngushtë me rezultatet e anketimit, ku një përqindje e madhe e qytetarëve e konsideruan mungesën e koshave si një ndër arsytet kryesore të papastërtisë. Përmes kësaj ndërhyrjeje, komuna jo vetëm që do të adresojë një problem të dukshëm të përditshëm, por do të japë edhe një sinjal të qartë për qytetarët se zëri i tyre është marrë parasysh në vendimmarrje.

Alternativa 2: Përmirësimi i infrastrukturës ekzistuese përmes mirëmbajtjes dhe riorganizimit

Alternativa e dytë është forcimi i sistemit aktual përmes pastrimit më të shpeshtë të koshave ekzistues, riparimit ose zëvendësimit të atyre të dëmtuar, si dhe riorganizimit të vendosjes së tyre sipas nevojave reale. Nga të dhënat e mbledhura, qytetarët theksuan shpesh se kosha ekzistojnë, por janë të tej mbushur ose të vendosur në vende jo praktike. Për këtë arsye, përmirësimi i mirëmbajtjes dhe një shpërndarje më logjike do të sillte një ndryshim të dukshëm pa pasur nevojë për investime shumë të mëdha.

Përfshirja e qytetarëve në identifikimin e lokacioneve më të përshtatshme është thelbësore në këtë qasje. Harta e krijuar gjatë procesit të konsultimit ofron tashmë një udhërrëfyes të qartë për vendosjen e koshave në mënyrë të optimizuar, duke marrë parasysh qarkullimin e këmbësorëve, hyrjet e bizneseve dhe zonat më të frekuentuara. Kjo e bën alternativën jo vetëm praktike, por edhe të mbështetur mbi të dhëna reale nga komuniteti.

Alternativa 3: Vendosja e koshave të veçantë për riciklim dhe ndërgjegjësim qytetar

Një alternativë më inovative është instalimi i koshave të ndarë për mbeturina të riciklueshme si plastikë, letër dhe metal, në pika të përzgjedhura si shkollat, parqet dhe tregjet kryesore. Ky hap jo vetëm që ndihmon në uljen e ndotjes dhe menaxhimin më të mirë të mbeturinave, por edhe edukon qytetarët, sidomos të rinjtë, mbi rëndësinë e riciklimit dhe të sjelljeve të qëndrueshme.

Ky propozim gjen mbështetje edhe nga rezultatet e procesit konsultativ: shumë banorë, sidomos ata të përfshirë në ushtrimin mbi hartë, shprehën kujdes të veçantë për vendndodhjen e koshave dhe mënyrën si ato do të përdoren. Kjo tregon gatishmërinë e komunitetit për të përqaftuar iniciativa më të avancuara që shkojnë përtej vendosjes së thjeshtë të koshave. Përmes kësaj alternative, Çairi do të

mund të ndërtojë një kulturë të re mbi kujdesin ndaj mjedisit, duke e bërë qytetin një shembull të mirë edhe për komuna të tjera.

4. Zgjidhja e zgjedhur dhe aktivitetet vijuese

Pas shqyrtimit të alternativave të propozuara për menaxhimin e mbeturinave dhe vendosjen e shportave publike, rekomandohet masa e vazhduar për vendosjen strategjike të shportave për riciklim dhe shporta të zakonshme, shoqëruar me mirëmbajtje të rregullt dhe fushata edukative për qytetarët. Qytetarët e përfshirë në procesin e konsultimeve dhe në kuadër të iniciativës inovative e kanë vlerësuar këtë zgjidhje si më praktike dhe të lehtë për t'u zbatuar. Sipas rezultateve të anketave dhe aktiviteteve të realizuara:

- 85% e qytetarëve kanë shprehur gatishmëri të përdorin shporta të vendosura në mënyrë strategjike;
- 78% e të anketuarve e konsiderojnë fushatën edukative si një element kyç për ndryshimin e sjelljeve dhe nxitjen e përgjegjësisë kolektive ndaj ambientit;
- Vendosja pranë shkollave, tregjeve dhe zonave me frekuentim të lartë është vlerësuar si praktike dhe e arritshme nga të gjithë, duke e bërë zgjidhjen të përfshirë për të gjitha grup moshat dhe kategori të qytetarëve.

Përveç përfitimeve direkte për pastërtinë publike, kjo alternativë nxit pjesëmarrjen aktive të komunitetit. Përfshirja e shkollave dhe organizatave lokale në fushatat edukative jo vetëm që forcon ndërgjegjësimin për ruajtjen e pastërtisë, por gjithashtu krijon një kulturë të re të respektit ndaj ambientit që mund të ndikojë në sjelljet e ardhshme të qytetarëve.

Aktivitete konkrete për zbatimin e alternativës:

1. Vendosja strategjike e 250 shportave në zonat kyçe në territorin e komunës së Çairit (trotualet kryesore, afër shkollave dhe tregjeve), për të siguruar akses të lehtë dhe përdorim të rregullt.
2. Sigurimi i mirëmbajtjes dhe pastrimit të rregullt nga ndërmarrja komunale, me një frekuencë të paktën 3 herë në javë, për të parandaluar mbushjen e tepërt të shporta dhe për të ruajtur pastërtinë e ambientit.
3. Organizimi i fushatave edukative dhe aksioneve pastrimi në bashkëpunim me shkollat, organizatat lokale dhe grupe rinore, duke përfshirë aktivitete të përvitshme që synojnë ndryshimin e sjelljeve dhe rritjen e përgjegjësisë qytetare.
4. Vendosja e tabelave dhe sinjalistikës informuese pranë shporta për të nxitur përdorimin e tyre, për të përforcuar mesazhin e fushatave edukative dhe për të krijuar një ambient vizual që inkurajon mbajtjen e pastërtisë.

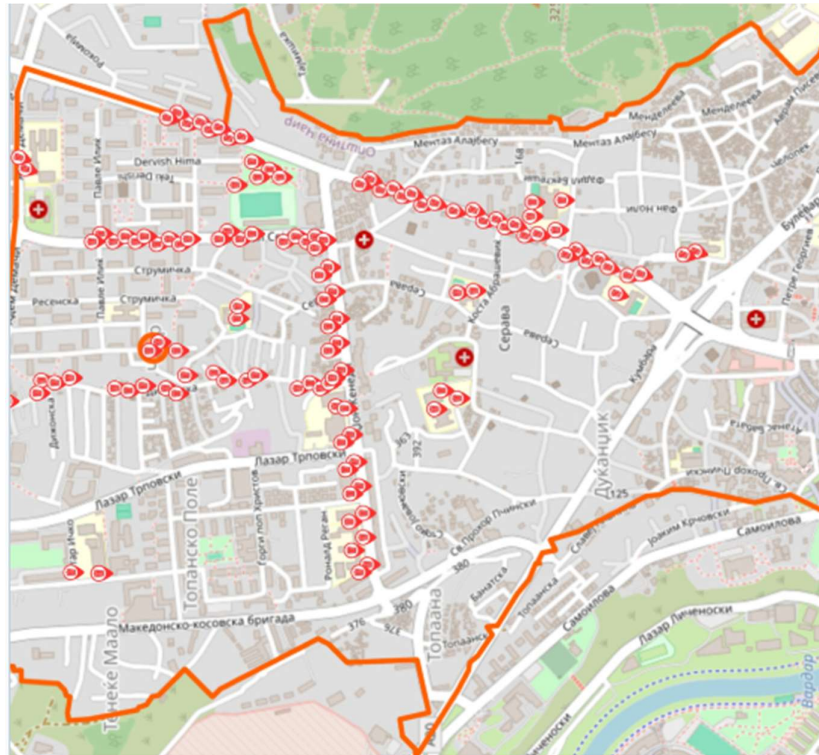

Foto 1: Hartimi i vendosjes së shportave në Komunën e Çairit

Implikimet financiare:

- Blerja dhe vendosja e 250 shporta: 1,250,000 denarë
- Mirëmbajtja dhe pastrimi i rregullt (12 muaj): 1,500,000 denarë
- Fushatat edukative dhe sinjalistika: 300,000 denarë për materiale, promovim dhe aktivitete në terren.
- Totali i buxhetit: 3,050,000 denarë.

Afati kohor i realizimit:

- Vendosja e shporta: brenda tre muajve nga miratimi i politikës.
- Mirëmbajtja dhe pastrimi: aktivitet i vazhdueshëm gjatë gjithë vitit.
- Fushatat edukative dhe vendosja e sinjalistikës: brenda 6 muajve, me aktivitete periodike të përvitshme për të siguruar ndikim të qëndrueshëm.

Ky paket i masave garanton një qasje të qëndrueshme, gjithëpërfshirëse dhe të pranueshme nga qytetarët, duke kombinuar qasshmërinë, mirëmbajtje të rregullt dhe ndryshim të sjelljeve përmes edukimit. Përmes implementimit të kësaj alternative, qyteti do të përmirësojë ndjeshëm pastërtinë publike, ndërgjegjësimin qytetar dhe bashkëpunimin komunitar, duke krijuar një model të qëndrueshëm për menaxhimin e mbeturinave dhe kujdesin ndaj ambientit urban.

**UDHËRRËFYES NËPËR
ÇARSHINË E VJETËR TË
SHKUPIT: ZBULONI HISTORINË,
ZEJET DHE KULTURËN E SAJ**

ARBNOR MALIQI
-LËVIZJA DEMOKRATIKE/VLEN-

Udhërrëfyes nëpër Çarshinë e vjetër të Shkupit: Zbuloni historinë, zejet dhe kulturën e saj

1. Rezyme

Çarshia e Vjetër e Shkupit përfaqëson një nga bërthamat më të vlefshme historike, kulturore dhe ekonomike të qytetit, me sipërfaqe prej 11 hektarësh dhe zona kontaktuese prej 23 hektarësh. Ndër shekuj ajo ka qenë qendër tregtare, artizanale dhe shoqërore, por edhe sot ngel hapësirë e dashur për qytetarët: Në kuadër të hulumtimit të realizuar për nevojat e këtij dokumenti 100% e të anketuarve janë deklaruar se kanë vizituar të paktën një herë, 86,9% e vizitojnë rregullisht, ndërsa 78,9% e konsiderojnë “shumë të rëndësishme” për identitetin kulturor. Vizitorët vlerësojnë sidomos arkitekturën dhe historinë (67,7%), atmosferën (66,9%) dhe ofertën gastronomike (56,9%).

Megjithatë, çarshia përballlet me sfida serioze që rrezikojnë vitalitetin dhe të ardhmen e saj. Dobësia më e madhe është “padukshmëria digjitale” përkatësisht: mungojnë aplikacionet, hartat dhe promovimi modern, çka bën që vizitorët të shohin vetëm një pjesë të kufizuar të saj. Infrastruktura është e dëmtuar, sinjalistika e mangët, ndërhyrjet urbane shpesh të paqëndrueshme, dhe hapësira nuk është e qasshme për të gjithë. Për më tepër, juridiksioni i ndarë dhe menaxhimi i fragmentuar midis dy komunave (Çairit dhe Qendrës) dhe institucioneve të shumta të përfshira, paraqesin një sfidë shtesë për zhvillimin e një vizioni të vetëm dhe të koordinuar për Çarshinë e Vjetër të Shkupit.

Përballë këtyre sfidave, janë identifikuar pesë masa kryesore: (1) zhvillimi i një platforme digjitale gjithëpërfshirëse (aplikacion mobil dhe faqe web shumëgjuhëshe), (2) promovimi i koordinuar përmes rrjeteve sociale, (3) përmirësimi i infrastrukturës dhe vendosja e sinjalistikës moderne, (4) aktivizimi i komunitetit dhe përfshirja e të rinjve në ruajtjen dhe promovimin e zejtarive, dhe (5) krijimi i një modeli bashkëmenaxhimi institucional mes komunave, bizneseve dhe institucioneve të kulturës.

Pas analizës së bërë në kuadër të iniciativës, rekomandohet zhvillimi i një platforme digjitale gjithëpërfshirëse, që adreson drejtpërdrejt mungesën e dukshmërisë dhe nevojën për modernizim. Kjo platformë do të ofrojë harta interaktive, profile të zejtarëve dhe bizneseve, informacione historike dhe kalendarë ngjarjesh, duke e bërë çarshinë të arritshme për vizitorë vendas dhe të huaj. Përveç rritjes së dukshmërisë, platforma do të mbështesë zejtarët dhe do të shërbejë si instrument i integruar promociional.

Zbatimi i këtij rekomandimi kërkon rreth 40,000–60,000 euro për vitin e parë (zhvillim teknik, përmbajtje multimediale dhe promovim), si dhe 8,000–10,000 euro në vit për mirëmbajtje. Afati kohor është një vit: tre muaj për planifikim dhe formimin e grupit të punës, gjashtë muaj për zhvillim teknik dhe mbledhje përmbajtjeje, dhe tre muaj për testim dhe lançim. Financimi mund të sigurohet

nga buxhetet komunale, Ministria e Kulturës, Agjencia e Turizmit, programe të BE-së, UNESCO, si dhe partneritete publike-private me bizneset lokale dhe agjencitë turistike.

Kjo politikë synon të ruajë autenticitetin e çarshisë, duke e përshtatur me realitetin e sotëm digjital dhe urban. Nëse zbatohet me përfshirjen e aktorëve relevantë dhe me vizion afatgjatë, ajo do të kthejë Çarshinë e Vjetër jo vetëm në zemrën kulturore të Shkupit, por edhe në një destinacion modern, të dukshëm dhe të qëndrueshëm në nivel rajonal e ndërkombëtar.

2. Problemi – konteksti dhe rëndësia

Çarshia e Vjetër e Shkupit është një nga bërthamat më të vlefshme kulturore, historike dhe ekonomike të Qytetit Shkup. E vendosur në territorin e komunave Çair dhe Qendër, ajo shtrihet në një sipërfaqe prej rreth 11 hektarësh, e rrethuar nga zonat kontaktuese që përfshijnë edhe 23¹⁴ hektarë shtesë. Hapësira shtrihet nga Ura e Gurit deri te Bit Pazar dhe përfaqëson një tërësi urbane unike me simbolikë dhe rëndësi të madhe kulturore. Për shekuj me radhë Çarshia ka qenë vendtakim i kulturave, feve dhe traditave, hapësirë ku janë ndërthurur tregtia, zejtaritë dhe jeta shoqërore. Rrugicat e saj të ngushta me kalldrëm, xhamitë, kishat, hanet dhe hamamet, si dhe dyqanet e zejtarëve me traditë shumëvjeçare, përfaqësojnë një trashëgimi të gjallë që formëson identitetin e Shkupit dhe banorëve të tij.

Anketat e realizuara në kuadër të iniciativës konfirmojnë se Çarshia e Vjetër mbetet e njohur dhe e rëndësishme për qytetarët. Të gjithë të anketuarit kanë thënë se e kanë vizituar të paktën një herë, ndërsa pothuajse 87% e vizitojnë rregullisht. Për shumicën, ajo është shumë e rëndësishme për identitetin kulturor dhe kolektiv të qytetit. Vizitorët e vlerësojnë kombinimin e arkitekturës historike, zejtarive tradicionale, ofertës gastronomike dhe atmosferës së gjallë. Megjithatë, pavarësisht kësaj lidhjeje të fortë me popullatën lokale, çarshia përballet me sfida serioze që e vënë në rrezik qëndrueshmërinë dhe të ardhmen e saj.

Dobësia më e madhe është “padukshmëria” e saj në epokën digjitale. Edhe pse është atraksion për turistët, shumë prej tyre kanë vështirësi të orientohen në labirintin e rrugicave apo të gjejnë informacione për dyqanet, zejtarët dhe ngjarjet kulturore. Mungojnë aplikacionet, hartat digjitale dhe promovimi modern, për çka shumë vizitorë ndalen vetëm në një pjesë të kufizuar të hapësirës – zakonisht rreth Kurshumli Hanit ose disa restoranteve të njohura – dhe largohen pa e përjetuar vërtetë larmishmërinë që ofron çarshia. Pronaret e bizneseve të vogla dhe zejtarët njëzëri theksojnë se ndihen “të padukshëm” sepse nuk ekziston një platformë e përbashkët përmes së cilës produktet dhe shërbimet e tyre të mund të bëhen të dukshme për një publik më të gjerë.

¹⁴ Kufijtë e Çarshisë së Vjetër të Shkupit dhe të ashtuquajturat zona kontakti të çarshisë janë përcaktuar në Ligjin për shpalljen e Çarshisë së Vjetër të Shkupit si trashëgimi kulturore me rëndësi të veçantë, të miratuar nga Parlamenti në tetor 2008.

Problemi i padukshmërisë digjitale lidhet ngushtë edhe me sfidat urbane dhe infrastrukturore. Shumë rrugë janë me kalldrëm të dëmtuar, me ndriçim të pamjaftueshëm dhe me pajisje urbane të shpërndara në mënyrë të pabarabartë. Hapësira nuk është plotësisht e qasshme për personat me aftësi të kufizuar apo për turistët që vijnë për herë të parë dhe nuk kanë njohuri lokale. Mungesa e simboleve të qarta vizuale dhe audio, shenjave orientuese dhe informacionit në terren kufizon më tej përvojën e vizitorëve. Zhvillimi urban në zonat kontaktuese ka sjellë rritje të sipërfaqes nën ndërtime me mbi 25% në dekadat e fundit, duke rezultuar me ndërtesa më të mëdha që shpesh e prishin harmoninë e hapësirës dhe ambientin historik.

Një sfidë shtesë është menaxhimi i ndërlikuar i çarshisë, pasi ajo gjendet nën juridiksionin e dy komunave dhe disa institucioneve të trashëgimisë kulturore. Kjo shpesh çon në ndërhyrje të pjesshme, koordinim të pamjaftueshëm dhe prioritete të ndryshme, në vend të një qasjeje të integruar. Aktorët lokalë paralajmërojnë se pa një vizion dhe strategji të përbashkët zhvillimi, çarshia rrezikon të mbetet e bllokuar mes nevojave për modernizim dhe mbrojtjes së karakterit autentik.

Një nga problemet më serioze është humbja e ngadalshme e zejtarive. Shumë prej mjeshtrëve që punojnë në Çarshi janë në moshë të shtyrë, ndërsa të rinjtë rrallë shohin perspektivë për ta vazhduar zejtarinë. Arsyet janë të shumta – nga mungesa e përfitimit ekonomik dhe promovimit modern, deri te perceptimi i çarshisë si një hapësirë që nuk komunikon me jetën digjitale të brezave të rinj. Sipas fjalëve të një zejtar të përfshirë në kuadër të hulumtimit: “Rinia e sotme jeton në telefon. Nëse nuk jemi aty, në një aplikacion, për ta ne nuk ekzistojmë.” Mungesa e interesimit nga të rinjtë e rrit rrezikun që me largimin e brezave të vjetër të humbasin edhe aftësi të paçmueshme që janë pjesë e trashëgimisë kulturore.

Kështu, problemi nuk qëndron në mungesën e atraktivitetit apo vlerës së Çarshisë së Vjetër – ajo mbetet unike dhe shumë e vlerësuar si nga popullata lokale ashtu edhe nga turistët. Problemi thelbësor është fakti që kushtet moderne të shoqërisë digjitale dhe urbane e lënë çarshinë pas vetes. Mungesa e promovimit modern, menaxhimi i fragmentuar, infrastruktura e degraduar dhe migrimi i të rinjve nga zejtaritë së bashku krijojnë rrezik për humbjen graduale të vitalitetit ekonomik, autenticitetit kulturor dhe të ardhmes së këtij kompleksi urban me rëndësi të veçantë. Në këtë mënyrë Çarshia e Vjetër rrezikon të shndërrohet në një hapësirë që do të perceptohet vetëm si e shkuar, në vend që të mbetet zemra e gjallë kulturore dhe ekonomike e Shkupit.

3. Alternativat e shqyrtuara të zgjidhjes së mundshme

Rezultatet e anketës dhe diskutimet me zejtarët e Çarshisë tregojnë se, ndonëse kjo hapësirë ka një rëndësi të jashtëzakonshme për qytetarët – ku 78,9% e shohin si shumë të rëndësishme për identitetin kulturor – ekzistojnë boshllëqe të mëdha në promovim, menaxhim dhe përshtatje me kohën moderne. Me qëllim përballjen me këto sfida dhe për ta bërë çarshinë më të dukshme, më funksionale dhe më

tërheqëse, janë identifikuar disa zgjidhje. Nëse të gjitha zgjidhjet e konsideruara do të zbatoheshin në mënyrë integrale, sfidat me të cilat përballet pazari do të kapërceheshin plotësisht ose kryesisht. Megjithatë, duke pasur parasysh burimet e kufizuara, alternativat e listuara më poshtë merren në konsideratë nga perspektiva e fizibilitetit të tyre, efekteve të mundshme pozitive në afat të shkurtër, si dhe dinamikës kohore për zbatimin e tyre.

Alternativa 1: Zhvillimi i një platforme digjitale gjithëpërfshirëse

Alternativa e parë e mundshme është zhvillimi i aplikacionit mobil ose një platformë online do të mund të shërbente si “porta hyrëse” moderne për çarshinë. Anketa tregon se vizitorët shpesh e shohin atmosferën dhe arkitekturën si atraksione kryesore, por kanë mungesë informacioni dhe udhëzime për orientim. Një aplikacion i mirëstrukturuar do të përmbante harta interaktive, përshkrime të detajuara për çdo dyqan dhe zejtar, informacione për ngjarjet kulturore dhe madje edhe funksione interaktive si ture virtuale apo rekomandime të personalizuar. Përveç ndihmës për turistët, kjo platformë do të rrisë dukshmërinë e bizneseve lokale dhe do t’u mundësojë zejtarëve të promovojnë produktet e tyre jashtë kufijve fizikë të çarshisë. Në takimet me ta, shumë prej tyre u shprehën se ndihen “të padukshëm” pa një mjet digjital; kjo alternativë do ta zgjidhte drejtpërdrejt këtë boshllëk.

Alternativa 2: Promovimi i mediave digjitale dhe rrjeteve sociale

Një opsion më pak i kushtueshëm, por shumë efektiv, është krijimi i një strategjie të përbashkët të pranishmërisë në rrjetet sociale. Aktualisht bizneset përdorin sporadikisht rrjetet sociale Facebook ose Instagram, shpesh pa përmbajtje profesionale dhe pa një qasje të koordinuar. Duke qenë se 66,9% e vizitorëve e shohin atmosferën dhe shoqërimin si elementin më tërheqës të Çarshisë, rrjetet sociale janë kanali ideal për të transmetuar këtë atmosferë. Video me zejtarë gjatë punës, fotografi të ngjarjeve tradicionale, apo histori të shkurtra të trashëgimisë kulturore mund të bëhen virale dhe të sjellin më shumë vizitorë. Me kanalet zyrtare të çarshisë mund të menaxhojë një ekip i vogël, i specializuar, ose studentë të rinj të marketingut digjital, duke krijuar një imazh bashkëkohor dhe tërheqës që flet gjuhën e brezave të rinj dhe të turistëve të huaj.

Alternativa 3: Përmirësimi i infrastrukturës dhe sinjalistikës

Zejtarët theksojnë se janë të shqetësuar se turistët shpesh arrijnë vetëm deri te Kurshumli Hani dhe largohen pa e eksploruar më tej hapësirën. Shkaku kryesor është mungesa e orientimit dhe sinjalistikës së qartë. Përmirësimi i kalldrëmeve të dëmtuara, vendosja e tabelave shumëgjuhëshe, krijimi i shenjave orientuese për rrugicat dhe përdorimi i QR-kodeve që çojnë te informacion digjital do ta bënte çarshinë më të qasshme dhe miqësore. Kjo alternativë nuk kërkon investime të mëdha teknologjike, por ka efekt të drejtpërdrejtë në perceptimin e çarshisë si një hapësirë tërheqëse, e mirëmbajtur dhe funksionale.

Alternativa 4: Aktivizimi i komunitetit dhe gjeneratave të reja

Një problem tjetër është rreziku i zhdukjes së zejtarive tradicionale për shkak të moshës së avancuar të mjeshtërve dhe mungesës së interesit nga të rinjtë. Për ta përballuar këtë, mund të krijohen programe mentorimi ku mjeshtrit aktualë të ndajnë njohuritë me nxënësit dhe studentët. Ngjarje si “ditët e hapura”, ku punëtoritë vizitohen nga shkollat, ose programet e praktikës dhe bursat për të rinjtë do të gjallëronin interesin për zanatet. Po ashtu, duke i përfshirë të rinjtë si krijues përmbajtjeje digjitale për rrjetet sociale të çarshisë, kjo alternativë lidhet me zakonet e tyre moderne dhe krijon një ndërthurje mes traditës dhe teknologjisë. Duke qenë se 47,7% e vizitorëve e vlerësojnë sidomos rolin e zejtarive, kjo alternativë është thelbësore për ruajtjen afatgjatë të identitetit të çarshisë.

Alternativa 5: Krijimi i një modeli bashkë menaxhimi institucional

Edhe një sfidë tjetër është fragmentimi përkatësisht fakti se Çarshia ndahet mes dy komunave dhe disa institucioneve të trashëgimisë. Ky realitet shpesh çon në ndërhyrje të pjesshme dhe në mungesë të një strategjie të përbashkët. Propozimi është krijimi i një bordi ose këshilli të përbashkët menaxhues, ku përfshihen përfaqësues të komunave, bizneseve, zejtarëve dhe institucioneve kulturore. Ky organ do të siguronte koherencë në vendimmarrje dhe zbatim të projekteve, duke adresuar shqetësimin e 20% të të anketuarve që shprehen se nuk janë të sigurt nëse po bëhet mjaftueshëm për ruajtjen dhe promovimin e çarshisë. Një model i tillë do të krijonte bazën për planifikim afatgjatë dhe për koordinim më të mirë mes aktorëve publikë dhe privatë.

4. Zgjidhja e zgjedhur dhe aktivitetet vijuese

Pavarësisht kësaj lidhjeje të fortë emocionale të qytetarëve me çarshinë, mbi 13% e pjesëmarrësve besojnë se nuk bëhet mjaftueshëm për ruajtjen dhe promovimin e saj, ndërsa rreth 20% shprehen të pasigurt për përpjekjet ekzistuese. Ky hendek mes rëndësisë së perceptuar dhe promovimit të pamjaftueshëm tregon qartë nevojën për qasje dhe masa të reja.

Në kuadër të kësaj iniciative, rekomandojmë zhvillimin e një platforme digjitale gjithëpërfshirëse – një aplikacion mobil dhe një faqe web – që do të shërbente si udhërrëfyes modern dhe si instrument strategjik për promovimin e çarshisë. Platforma do të ishte shumëgjuhëshe (shqip, maqedonisht, anglisht, turqisht), duke iu përshtatur profilin të vizitorëve vendas dhe ndërkombëtarë. Përmes saj, vizitorët do të mund të aksesojnë harta interaktive, profile të zejtarëve dhe bizneseve, informacione mbi historinë e monumenteve, si dhe kalendarë të aktiviteteve kulturore.

Një element kyç është përfshirja e përmbajtjeve më tërheqëse të çarshis, ndërsa sipas hulumtimit këto janë arkitektura dhe historia (67,7%), atmosfera e saj unike (66,9%) dhe oferta gastronomike tradicionale (56,9%). Këto janë pikërisht elementet që një platformë digjitale mund t'i shndërrojë në përmbajtje të aksesueshme dhe tërheqëse për publikun, përmes fotove profesionale, videove, përshkrimeve dhe tureve virtuale. Po ashtu, 47,7% e të anketuarve e konsiderojnë zejtarinë si vlerë

kryesore të çarshisë; përfshirja e profileve individuale të zejtarëve dhe produkteve të tyre në platformë do të ishte një mënyrë për të siguruar dukshmëri dhe mbështetje ekonomike për këtë pjesë të rrezikuar të trashëgimisë kulturore.

Një platformë e përbashkët, e menaxhuar nga një strukturë institucionale, do të siguronte një imazh unik dhe të koordinuar të çarshisë, duke shmangur qasjen e deritanishme të fragmentuar.

Implikimet financiare

Kategoria	Përshkrimi	Shuma e përafërt (€)
Zhvillimi teknik	Aplikacioni mobil + faqja web	25,000 – 40,000
Përmbajtja multimediale + përkthimet	Foto, video, intervista, materiale shumëgjuhëshe	10,000 – 15,000
Promovimi fillestar	Fushatë online, event për iniciim, materiale promovuese	5,000 – 7,000
Mirëmbajtja vjetore	Platformë për hosting, përditësime teknike, menaxhim përmbajtjeje	8,000 – 10,000
Totali për vitin e parë		40,000 – 60,000

Afati kohor i realizimit

Faza	Përshkrimi i aktiviteteve	Afati kohor
Faza 1	Formimi i grupit të punës, konceptimi, përzgjedhja e kompanisë	3 muaj
Faza 2	Zhvillimi teknik i platformës, mbledhja e përmbajtjes	6 muaj
Faza 3	Testimi me përdorues, përmirësimet finale, lëshimit në përdorim	3 muaj
Faza 4	Mirëmbajtja dhe zgjerimi i funksioneve	pas 12 muajve të parë

Zbatimi i kësaj mase kërkon mobilizim të gjerë institucional dhe financiar. Përveç buxheteve komunale të Çairit dhe Qendrës, të cilat duhet të parashikojnë mjete të dedikuara për promovimin e çarshisë, mbështetja mund të sigurohet edhe nga Ministria e Kulturës, Agjencia për Turizëm dhe investime publike për infrastrukturën urbane. Një burim tjetër janë donatorët ndërkombëtarë – programe të Bashkimit Evropian për trashëgiminë kulturore, UNESCO, si dhe fondet bilaterale nga ambasada dhe agjenci zhvillimore. Një rol të rëndësishëm mund të kenë edhe partneritetet publike-private: bizneset lokale, shoqatat e zejtarëve dhe agjencitë turistike, të cilat do të përfitojnë drejtpërdrejt nga rritja e dukshmërisë së çarshisë. Përfshirja e tyre në procesin e vendimmarrjes dhe në menaxhimin e platformës do të sigurojë që kjo politikë të jetë e qëndrueshme, gjithëpërfshirëse dhe e pranuar nga të gjithë aktorët relevantë.

Kjo masë është zhvilluar përmes sigurimit të të dhënave të nevojshme dhe përfshirjes së zërave të vetë komunitetit. Platforma digjitale nuk është vetëm një mjet teknologjik, por një mënyrë për ta bërë trashëgiminë e çarshisë të gjallë dhe të qasshme, për ta mbështetur ekonominë lokale dhe për ta kthyer këtë hapësirë historike në një destinacion modern, që kombinon të kaluarën me të tashmen dhe të ardhmen.

**ÇAIRI PËR TË RINJTË:
KONCEPT PËR QENDËR
RINORE MULTIKULTURORE**

**KEMALDZAN MUSLI
-LËVIZJA PËR BASHKIM KOMBËTAR
TË TURQVE NË MAQEDONI-**

Çairi për të rinjtë: Koncept për qendër rinore multikulturore

1. Rezime

Komuna e Çairit është një nga komunat më të populluara dhe më të dendura në Shkup, me 64.773 banorë sipas Regjistrimit të popullsisë të vitit 2021. Ajo dallohet për strukturën e saj të moshës së re – të rinjtë përbëjnë një pjesë të konsiderueshme të popullsisë dhe janë një burim kryesor për zhvillimin e ardhshëm. Por, si në nivel kombëtar, edhe aty ekziston edhe një prirje e rënies së popullsisë rinore: numri i të rinjve të moshës 15-29 vjeç në vend u ul nga 480.828 njerëz në vitin 2002 (24% e popullsisë) në 326.733 njerëz në vitin 2021 (18%). Duke marrë parasysh këtë rënie, theksohet më tej nevoja për t'i dhënë rëndësi politikave lokale që do t'u ofrojnë të rinjve mundësi për t'u zhvilluar dhe për të qëndruar në komunitet.

Pavarësisht strukturës së re dhe multikulturore të Çairit, komuna ka vite që nuk ka një qendër rinore funksionale. Të rinjtë sot nuk kanë një hapësirë të sigurt dhe të vazhdueshme për mësim, kreativitet dhe socializim. Hapësirat ekzistuese publike nuk janë të dizajnuara për to dhe shpesh janë me plan të kufizuar dhe pa ndjenjë pronësie. Pasojat janë serioze: qasja e kufizuar në arsimin joformal, përfshirja e zvogëluar qytetare, ndërveprimi i pamjaftueshëm ndërkulturor dhe rreziku i përjashtimit social, veçanërisht në mesin e të rinjve nga komunitetet e cënueshme.

Hulumtimi me të rinjtë në Çair e konfirmon këtë fotografi. 73% e tyre mendojnë se ka patjetër nevojë për një qendër rinore dhe 67% thonë se do ta përdorin atë rregullisht. Pengesat më të mëdha që ata identifikojnë janë mungesa e hapësirës dhe resurseve (41%), motivimi i ulët (21%) dhe promovimi i dobët i aktiviteteve ekzistuese (20%). Kur bëhet fjalë për përmbajtjen, të rinjtë i duan ngjarjet kulturore dhe artistike (33%), punëtoritë edukative (22%), sportin dhe rekreacionin (19%), programet e karrierës (16%) dhe mbështetjen e shëndetit mendor (10%). Përveç kësaj, ata po kërkojnë dhoma krijuese (52%), një sallë ngjarjesh (48%), hapësira për mësim (42%) dhe hapësira sportive (38%).

Janë marrë në shqyrtim tre alternativa për adresimin e këtij problemi:

1. Përshtatja e hapësirave ekzistuese – shpenzime më të ulëta dhe aktivizim i shpejtë, por me vazhdimësi të kufizuar dhe pa ndjenjën e hapësirës personale.
2. Programi mobil "pop-up" – fushëveprim dhe fleksibilitet më i gjerë, por me shpenzime të larta logjistike dhe identitet të dobët.
3. Qendra e specializuar rinore multikulturore – hapësirë e qëndrueshme, e sigurt dhe multifunkionale, e cila mundëson vazhdimësinë dhe bashkëpunimin ndërkulturor, dhe e cila i përgjigjet më drejtpërdrejt nevojave të të rinjve.

Bazuar në të dhënat dhe reagimet e të rinjve, rekomandimi është krijimi i një qendre të dedikuar multikulturore për të rinjtë në Çair. Realizimi parashikon një proces pjesëmarrës për hartimin (anketa, grupe fokusi, takime publike), përgatitjen dhe pajisjet e infrastrukturës (33.465 €), formimin e ekipit dhe kornizën e programit (40.800 € në vit), si dhe fillimin me një fushatë publike dhe programe pilot. Shpenzimet totale për dy vitet e para vlerësohen në rreth 115.065 €, të cilat mund të sigurohen përmes një kombinimi të mjeteve komunale, donatorëve, partnerëve privatë dhe tarifave simbolike të anëtarësimit të të rinjve.

Me një kornizë të qartë kohore (afatshkurtër – 0–6 muaj konsultim dhe planifikim, afatmesëm – 6–18 muaj përshtatje dhe nisje, funksionim afatgjatë – i qëndrueshëm), qendra rinore mund të bëhet simbol i politikës së re rinore në Çair. Ajo do të ofrojë një hapësirë për arsim, kreativitet dhe rrjetëzim, do të nxisë kohezionin ndërkulturor dhe do të krijojë një ndjenjë pronësie midis të rinjve – duke rikthyer energjinë dhe potencialin e tyre si një nxitës i zhvillimit lokal.

2. Problemi – konteksti dhe rëndësia

Sipas Regjistrimit të popullsisë të vitit 2021, Komuna e Çairit ka 64,773 banorë, duke e bërë atë një nga komunat urbane më të populluara në Shkup. Territori është i vogël, por dendësia e popullsisë është jashtëzakonisht e lartë, gjë që krijon një mjedis urban dinamik, por të mbingarkuar. Çairi dallohet gjithashtu për strukturën e tij të moshës së re – janë të rinjtë që përfaqësojnë një pjesë të rëndësishme të komunitetit lokal, me potencialin për të qenë një nxitës i zhvillimit kulturor, ekonomik dhe social. Megjithatë, tendencat demografike kombëtare tregojnë një rënie të popullsisë së re: numri i të rinjve të moshës 15-29 vjeç u ul nga 480.828 persona në vitin 2002 (24% e popullsisë) në 326.733 persona në vitin 2021 (18% e popullsisë). Kjo prirje thekson rëndësinë e iniciativave lokale që do të ndihmojnë në mbajtjen, angazhimin dhe zhvillimin e të rinjve në komunitetet e tyre.

Megjithëse Çairi është një komunë multikulturore dhe dinamike me një popullsi relativisht të re, prej vitesh ka një hendek të qartë: mungon një qendër funksionale rinore. Kjo mungesë nuk është vetëm çështje hapësire ose infrastrukture, por një pengesë thelbësore për krijimin e një mjedisi të sigurt, të disponueshëm dhe gjithëpërfshirës në të cilin të rinjtë mund të mësojnë, krijojnë dhe lidhen. Hapësirat ekzistuese publike nuk janë të dizajnuara me dhe për të rinjtë, shpesh nuk janë të disponueshme vazhdimisht, dhe siguria dhe gjithëpërfshirja e tyre vihen në dyshim.

Pasojat e kësaj situatë janë të shumëfishta. Mungesa e hapësirave adekuate për mësim dhe kreativitet kufizon mundësitë për arsim joformal dhe zhvillimin e aftësive praktike. Qasja e kufizuar në programe krijuese dhe edukative zvogëlon interesin e të rinjve në përfshirjen qytetare dhe shumë talente mbeten të padukshme. Kjo situatë prek më së shumti të rinjtë nga mjediset e cënueshme socio-ekonomike, të cilët nuk kanë resurse alternative dhe u mbeten edhe më pak mundësi për zhvillim personal.

Të dhënat nga anketa me të rinjtë e Çairit e konfirmojnë këtë pamje. 73% e të anketuarve deklaruan se patjetër ka nevojë për një qendër rinore, ndërsa 67% thanë se do ta përdorin atë rregullisht. Shumica e të rinjve (41%) theksuan mungesën e hapësirës dhe resurseve si pengesën kryesore për pjesëmarrjen e tyre në aktivitete, 21% theksuan mungesën e motivimit dhe 20% promovimin dhe komunikimin e dobët. Sa i përket përmbajtjes së dëshiruar, 33% duan ngjarje kulturore dhe artistike, 22% punëtori arsimore, 19% aktivitete sportive dhe rekreative, ndërsa 16% kërkojnë programe të zhvillimit të karrierës dhe aftësive. Për më tepër, 10% theksojnë nevojën për mbështetje të shëndetit mendor. Këto rezultate tregojnë qartë se të rinjtë e shikojnë një qendër të tillë më shumë sesa një ndërtesë – ata e shohin atë si një hapësirë që do të plotësojë nevojat e tyre arsimore, krijuese dhe sociale.

Mungesa e një qendre rinore nuk reflektohet vetëm në zhvillimin individual, por edhe në komunitetin në tërësi. Në një komunë me diversitet etnik, qendra rinore mund të jetë vend i dialogut, bashkëpunimit dhe mirëkuptimit të ndërsjellë. Në vend të kësaj, të rinjtë mbeten të ndarë në mjedise paralele, me mundësi të rralla për ndërveprim ndërkulturor. Ngjarjet periodike dhe afatshkurtra që organizohen herë pas here nuk krijojnë një infrastrukturë të qëndrueshme për lidhje dhe ndikimi i tyre humbet shpejt.

Si rezultat, disa nga të rinjtë drejtohen në mjedise joproduktive ose të rrezikshme, dhe shumë përjetojnë një ndjenjë demotivimi dhe tjetërsimi nga proceset lokale. Në vend që të jenë nxitës të ndryshimit, ata përballen me kufizime që zvogëlojnë rolin e tyre në komunitet. Kështu, Kryetari humbet një pjesë të burimit më të rëndësishëm që ka – të rinjtë, energjinë, idetë dhe potencialin e tyre krijues.

3. Alternativat e shqyrtuara të zgjidhjes së mundshme

Në shqyrtimin e zgjidhjeve të mundshme për mungesën e një qendre rinore në Çair, shfaqen tre alternativa kryesore: përshtatja e ambienteve ekzistuese, krijimi i një programi të lëvizshëm “pop-up” dhe hapja e një qendre të dedikuar multikulturore rinore. Secili prej tyre sjell përparësitë dhe kufizimet e veta, në varësi të kriterëve të tilla si gjithëpërfshirja, qasja, vazhdimësia, qëndrueshmëria, shpenzimet për përdorues, siguria, pronësia e të rinjve dhe mundësia e partneriteteve.

Alternativa 1: Përshtatja e hapësirave ekzistuese

Alternativa e parë është përdorimi dhe përshtatja e ambienteve tashmë ekzistuese – shkolla, salla sportive ose shtëpi kulturore. Kjo qasje ka përparësinë se kërkon një shpenzim fillestar më të ulët dhe lejon aktivizimin më të shpejtë të hapësirës në dispozicion të të rinjve. Me ndërhyrje të vogla, të tilla si sigurimi i mobiljeve dhe pajisjeve teknologjike, mund të merren kushte funksionale për aktivitete.

Megjithatë, kufizimet janë të rëndësishme. Këto hapësira kanë një funksion parësor – programe mësimore ose ngjarje kulturore – që do të thotë se aktivitetet e të rinjve do të jenë dytësore. Orari do të kushtëzohej nga programe të tjera, gjë që zvogëlon vazhdimësinë dhe parashikueshmërinë.

Hulumtimi i të rinjve në Çair tregon se pikërisht stabiliteti është kyç: 73% besojnë se një qendër rinore është e nevojshme si një hapësirë e përhershme dhe e përcaktuar, dhe 67% thanë se do ta përdornin rregullisht nëse do të ishte në dispozicion. Mungesa e vazhdimësisë dhe identitetit mund të zvogëlojë ndjenjën midis të rinjve se hapësira është me të vërtetë vendi "i tyre".

Alternativa 2: Programi mobil "pop-up"

Alternativa e dytë është një program i lëvizshëm ose "pop-up" që rrotullohet nëpër vende të ndryshme në komunë. Ky model ka përparësinë e lejit të një rrezeje më të gjerë të mbulimit, duke sjellë aktivitete më afër të rinjve që jetojnë në lagje të ndryshme. Për më tepër, aktivitetet "pop-up" mund të përdoren si një testim i interesave dhe nevojave, gjë që ndihmon në planifikimin e programeve të ardhshme.

Megjithatë, sfidat logjistike janë të mëdha. Çdo lokacion i ri kërkon transport pajisjesh, përshtatje dhe promovim. Kjo qasje shpesh sjell paparashikueshmëri dhe identitet të pamjaftueshëm në hapësirë. Të dhënat e anketës theksojnë nevojën për vazhdimësi: 41% e të rinjve theksuan mungesën e hapësirës si problemin më të madh, dhe 20% promovimin dhe komunikimin e dobët. Kufizime të tilla zvogëlojnë aftësinë e programit mobil për të siguruar motivim të qëndrueshëm dhe një ndjenjë pronësie midis të rinjve.

Alternativa 3: Qendër e specializuar rinore multikulturore

Alternativa e tretë është hapja e një qendre të specializuar rinore multikulturore – një hapësirë që do t'i kushtohet tërësisht aktiviteteve rinore. Ky opsion i përgjigjet drejtpërdrejt dëshirave të shprehura nga të rinjtë: 33% kërkojnë ngjarje kulturore dhe artistike, 22% punëtori arsimor, 19% aktivitete sportive dhe rekreative, 16% programe karriere dhe aftësish dhe 10% mbështetje për shëndetin mendor. Përveç kësaj, 52% duan hapësira krijuese, 48% duan një sallë eventesh, 42% duan hapësira mësimi dhe 38% duan hapësira sportive.

Një qendër e tillë siguron vazhdimësi, siguri dhe identitet të qartë, duke krijuar një pikë të qëndrueshme dhe të njohur për të rinjtë në Çair. Do të ishte një hapësirë shumëfunksionale që bashkon kulturën, arsimin, sportin dhe krijimtarinë nën një kulm. Në një komunitet multietnik, një qendër e tillë ka vlerë shtesë: bëhet vend për ndërveprim ndërkulturor, kohezion social dhe respekt të ndërsjellë. Sfidat kryesore mbetet nevoja për investime më të mëdha fillestare dhe krijimin e kapaciteteve menaxhuese, por rezultati është infrastruktura e qëndrueshme, qëndrueshmëria afatgjatë që i përgjigjet nevojave të të rinjve.

4. Zgjidhja e zgjedhur dhe aktivitetet vijuese

Duke u bazuar në analizën e problemit dhe alternativave të shqyrtuara, rekomandohet krijimi i një qendre të specializuar multikulturore rinore në Çair. Ky opsion plotëson kryesisht nevojat e të rinjve të identifikuar në anketë.

Me fjalë të tjera, të rinjtë nuk kërkojnë zgjidhje të improvizuara ose të lëvizshme, por infrastrukturë të qëndrueshme, të sigurt dhe moderne që do të jetë një simbol i energjisë rinore dhe do të shërbejë si një katalizator për ndërveprimin ndërkulturor dhe kohezionin social.

Aktivitete konkrete

Korniza kohore

- Afatshkurtër (0–6 muaj): konsultime me të rinjtë, zgjedhja e një vendi, përcaktimi i një koncepti.
- Afatmesëm (6–18 muaj): përshtatja e hapësirës, prokurimi i pajisjeve, formimi i një ekipi.

Afatgjatë (18+ muaj): plotësisht funksional me programe vjetore, financim të rregullt dhe zgjerim të aktiviteteve.

1. Procesi i projektimit me pjesëmarrje (0–3 muaj):
 - Anketat online dhe grupet e fokusit për të përcaktuar përmbajtjen.
 - Punëtori me të rinjtë për konceptimin krijues të qendrës ("design thinking").
 - Takime publike me komunën dhe organizatat e shoqërisë civile për vërtetimin e projekt-konceptit.
2. Përgatitja e infrastrukturës (3–9 muaj):
 - Përzgjedhja e lokacionit (ndërtesa publike komunale ose e ridedikuar).
 - Përshtatje arkitektonike për ambientet multifunksionale (mësim, kulturë, sport, këshillim).
 - Sigurimi i qasjes për personat me aftësi të kufizuara, ndriçimi modern dhe sistemi i sigurisë.
3. Pajisjet (9–12 muaj):
 - Prokurimi i mobiljeve (tavolina, karrige, rafte) – 5.775 €.
 - Pajisjet teknologjike (kompjuterat, laptopë, tableta) – 13.120 €.
 - Projektore, ekrane dhe sisteme audio për aktivitete kulturore – 8,300 €.
 - Pajisjet e punëtorisë, këndi i ideve dhe lojërat intelektuale – 4.670 €.
 - Ndriçimi dhe dekori – 1.600 €.
 - Totali 33.465 € investim fillestar.
4. Formimi i ekipit dhe korniza programuese (12–15 muaj):

- Punësimi i koordinatorit, stafit teknik, trajnerëve dhe administratorit (25,500 € në vit).
 - Krijimi i një kuadri programor vjetor me tre lloje aktivitete:
 - edukative (seminare IT, kurse gjuhe, klube STEM);
 - kulturore (festivale, ekspozita, turne të sporteve elektronike, shfaqje filmash);
 - sociale (mentorim, debate, ngjarje sportive, programe të shëndetit mendor).
5. Hapja dhe promovimi (15–18 muaj):
- Mediat lokale dhe fushata online.
 - Event i hapur për të rinjtë, prindërit dhe institucionet.
 - Faza pilot me funksionim 3-mujor të testit të programit.

Implikimet financiare

- Investimi fillestar: € 33,465 (infrastrukturë dhe pajisje).
- Shpenzime operative vjetore: 40.800 € (të punësuar, llogari, mirëmbajtje, programe, promovime).
- Totali i mjeteve të nevojshme të kërkuara për dy vitet e para: rreth 115.065 €.
- Burimet e financimit:
 - Buxheti komunal (€ 22,000 në vit).
 - Donatorë dhe grante ndërkombëtare (16.000 €).
 - Kompanitë lokale dhe partneritetet (6.000-10.000 €).
 - Tarifat simbolike të anëtarësimit dhe aktiviteteve të vetë-qëndrueshme (1.200 €).

Kjo kornizë financiare siguron stabilitet dhe parashikueshmëri, me një ndarje të qartë midis burimeve publike dhe private, dhe krijon hapësirë për programe inovative në pronësi të të rinjve.

Një qendër e specializuar rinore multikulturore është zgjidhja më e përshtatshme për Çairin. Ai siguron një hapësirë të qëndrueshme, gjithëpërfshirëse dhe të sigurt që adreson drejtpërdrejt prioritetet që të rinjtë kanë shprehur: nevojën për hapësirë, kreativitetin, edukimin dhe socializimin. Me një plan të qartë financiar dhe kohor, qendra mund të bëhet një pikë kyçe për zhvillimin e të rinjve, dialogun ndërkulturor dhe kohezionin social afatgjatë në komunë.

Iniciativë inovative në Komunën e Shtipit

01

Eko-Oaza për Shtipin

Stefan Mihaillov (Partia e Vllahëve
nga Maqedonia)

**EKO-OAZA PËR SHTIP: POLITIKA
PUBLIKE PËR SHËNDETIN,
NATYRËN DHE KOMUNITETIN**

STEFAN MIHAILLOV
-PARTIA E VLLAHËVE NGA MAQEDONIA-

Eko-Oaza për Shtip: Politika publike për shëndetin, natyrën dhe komunitetin

1. Rezyme

Ky dokument trajton problemin e rregullimit dhe pajisjeve të pamjaftueshme të shtegut të këmbësorëve përgjatë lumit Bregalnica në Shtip, me një gjatësi prej rreth 10 kilometrash. Shtegu është një nga hapësirat më të rëndësishme publike në qytet, që përdoret çdo ditë nga qytetarët për shëtitje, sporte, shoqërim dhe rekreacion. Megjithatë, në gjendjen e tij aktuale, ai nuk pasqyron potencialin e tij – i mungojnë tavolinat, ndriçimi, hija dhe përmbajtja që do ta bënin atë më tërheqës dhe më të sigurt.

Hulumtimet e realizuara në kuadër të nismës “Eko-Oaza për Shtip”, në të cilën morën pjesë 120 të anketuar, konfirmuan se 80% e qytetarëve e përdorin shëtitoren rregullisht, ndërsa 68% treguan mungesë të tavolina, 62% mungesë të hijes, 55% ndriçim të dobët dhe vetëm 25% thanë se ndjehen të sigurt në mbrëmje. Kjo tregon se problemi nuk është vetëm estetik, por ka edhe implikime të drejtpërdrejta për shëndetin, kohezionin social dhe zhvillimin ekonomik lokal.

Dokumenti shqyrtoi tre alternativa të mundshme për zgjidhjen e problemit:

1. Ndërhyrja minimale – mirëmbajtja bazë përmes riparimeve dhe instalimit të disa koshave të plehrave. I shpejtë dhe i lirë, por pa zgjidhje të përhershme.
2. Përmirësim funksional – vendosja e tavolinave, mbjellësve, koshave shtesë dhe ndriçimit bazë. Rrit rehatinë, por pa përmbajtje inovative dhe atraktivitet afatgjatë.
3. Modernizim gjithëpërfshirës – integrimi i elementeve të gjelbra dhe teknologjike: tavolinat me karikues diellorë, ndriçimi inteligjent LED, sistemi automatik i ujitjes, gjelbërimi i ri dhe tabelat e informacionit. Kjo zgjidhje është më e shtrenjta, por ofron një transformim të qëndrueshëm të hapësirës, shfrytëzim dhe kontribut më të madh për turizmin dhe ekonominë lokale.

Rekomandimi është të zbatohet alternativa e tretë – modernizimi gjithëpërfshirës me zgjidhje inovative. Buxheti i përgjithshëm llogaritet në 369.600 euro, duke përfshirë mbjelljen e 2.000 pemëve dhe 4.000 shkurreve, vendosjen e 500 tavolinave, 1.000 drita solare, një sistem ujitjeje dhe tabela informacioni. Projekti mund të realizohet në afat prej katër muajve, në katër faza: përgatitja, mbjellja, infrastruktura dhe sistemet teknologjike.

Implikimet e projektit janë më të gjera se konteksti lokal – është në përputhje me strategjitë kombëtare për mjedisin dhe zhvillimin e turizmit, si dhe me agjendat evropiane për qytete të qëndrueshme dhe infrastrukturë të gjelbër. Përfshirja e të gjithë aktorëve – Komuna, ndërmarrjet publike, sektori civil, klubet sportive, sektori privat dhe qytetarët – siguron zbatimin dhe qëndrueshmërinë e zgjidhjes.

Duke zbatuar këtë nismë, shtegu për këmbësorë përgjatë lumit Bregalnica do të bëhet një hapësirë publike moderne, e sigurt dhe shumëfunktionale që do të përmirësojë mirëqenien e qytetarëve dhe do të përforcojë imazhin e Shtipit si një qytet që investon në zhvillimin e gjelbër, të qëndrueshëm dhe modern urban.

2. Problemi – konteksti dhe rëndësia

Shtegu i ecjes përgjatë lumit Bregalnica në Shtip është një nga hapësirat më të rëndësishme publike në qytet, me një gjatësi prej rreth 10 kilometrash. Përdoret çdo ditë nga qytetarët për shëtitje, sporte, shoqërim dhe rekreacion, por gjendja e tij aktuale nuk korrespondon me potencialin që ka kjo hapësirë. Megjithatë funksionale në formën e tij themelore, shtegu përballlet me sfida serioze në lidhje me rregullimin, mirëmbajtjen dhe pajisjet e pamjaftueshme, duke rezultuar në ulje të atraktivitetit dhe përdorimit, veçanërisht në mbrëmje.

Hulumtimet e realizuara në kuadër të nismës “Eko-Oaza për Shtip” tregojnë se ka mbështetje të madhe publike dhe nevojë reale për një rigjallërim të tërësishëm të kësaj hapësire. Anketa me 120 të anketuar tregoi se 80% e qytetarëve e përdorin shëtitoren pothuajse çdo ditë ose disa herë në javë, kryesisht për shëtitje (75%), vrapim dhe ushtrime (48%), pushim dhe për t'u ulur (55%). Kjo konfirmon rolin e saj të rëndësishëm në jetën e përditshme të popullatës lokale.

Megjithatë, kënaqësia me shtegun është e kufizuar për shkak të problemeve të shumta. Pengesat më të shpeshta janë: mungesa e tavolinave (68%), ndriçimi i dobët (55%), neglizhenca dhe papastërtitë (47%), si dhe mungesa e sipërfaqeve të gjelbra dhe hijes (62%). Për më tepër, vetëm 25% e të anketuarve thanë se ndiheshin plotësisht të sigurt duke përdorur shtegun në mbrëmje, ndërsa 35% deklaruan në mënyrë eksplicite se ndiheshin të pasigurt. Kjo ndikon drejtpërdrejt në përdorimin e hapësirës dhe kufizon mundësinë e rekreacionit në kohë të ndryshme të ditës.

Mungesa e investimeve dhe qasja sistematike në zhvillimin e rrugës është një nga arsyet kryesore të kësaj situatë. Vitet e fundit janë bërë ndërhyrje minimale, të tilla si ngritja e disa stolave dhe koshave të plehrave, por këto nuk janë të mjaftueshme për të përmbushur nevojat e komunitetit. Mbjellja e pemëve ishte sporadike dhe pa mirëmbajtje të vazhdueshme, duke rezultuar në tharjen e një pjese të gjelbërimit. Mungesa e zgjidhjeve bashkëkohore – të tilla si ndriçimi diellor, tavolinat me mbushës ose përmbajtja interaktive – e bën shtegun më pak tërheqës për të rinjtë dhe turistët.

Kjo situatë ka disa pasoja negative. Së pari, përdorimi i shtegut zvogëlohet, veçanërisht në mbrëmje kur mungesa e dritës dhe ndjenja e sigurisë janë më të theksuara. Së dyti, qytetarët po humbasin besimin në investimet publike për shkak të dështimit të zgjidhjeve të deritanishme. Së treti, komuna humbet një mundësi për të zhvilluar turizmin lokal dhe aktivitetet sportive që mund të sjellin përfitime ekonomike dhe sociale. Së katërti, cilësia e jetës dhe zakonet rekreative të qytetarëve janë në rënie,

gjë që është veçanërisht e rëndësishme në një kontekst urban ku hapësirat publike luajnë një rol kyç në shëndetin dhe kohezionin social.

Përveç kësaj, anketa tregon se qytetarët presin një qasje sistematike në redaktimin e ardhshëm. Përmbajtjet më të kërkuara janë zonat e gjelbra dhe fidanët (78%), ndriçimi më i mirë (72%), këndi i lojërave për fëmijë (65%), më shumë tavolina me ulëse (60%), si dhe këmbësorët (55%) dhe shtigjet e biçikletave (45%). Këto të dhëna tregojnë qartë se rruga duhet të transformohet në një hapësirë publike moderne dhe multifunkionale që do të plotësojë nevojat e moshave dhe grupeve të ndryshme shoqërore.

Problemi me gjendjen aktuale të shtegut përgjatë Bregalnicës nuk është vetëm estetik ose funksional. Është gjithashtu një çështje e zhvillimit të qëndrueshëm urban, shëndetit të qytetarëve, mjedisit dhe ekonomisë lokale. Pa infrastrukturë moderne, siguri dhe përmbajtje tërheqëse, gjurma mbetet një burim i papërdorur. Përkundrazi, me investimet e duhura në zonat e gjelbra, pajisjet urbane dhe zgjidhjet e qëndrueshme të energjisë, ajo mund të bëhet një nxitës i zakoneve të shëndetshme, një atraksion turistik dhe një simbol i identitetit modern dhe ekologjik të Shtipit.

Mund të konkludohet se problemi i rregullimit të pamjaftueshëm të rrugës së këmbësorëve përgjatë Bregalnicës është një çështje komplekse që mbulon infrastrukturën fizike, qëndrueshmërinë mjedisore, gjithëpërfshirjen sociale dhe zhvillimin ekonomik. Adresimi i këtij problemi jo vetëm që do të sigurojë kushte më të mira për rekreacion dhe socializim, por gjithashtu do të përforcojë besimin e komunitetit në politikat publike dhe do të krijojë mundësi të reja për zhvillimin e qytetit.

3. Alternativat e shqyrtuara të zgjidhjes së mundshme

Në procesin e planifikimit të rregullimit të shtegut përgjatë lumit Bregalnica, u identifikuan disa qasje të mundshme për përmirësimin e tij. Gjurma është një hapësirë me rëndësi të madhe për komunitetin lokal, por burimet e kufizuara dhe nevojat e ndryshme të qytetarëve kërkojnë shqyrtim të kujdesshëm të zgjidhjeve të ndryshme. Çdo alternativë sjell përfitimet dhe sfidat e veta, të cilat janë të rëndësishme për të parë mundësitë dhe për të kuptuar se cilat ndërhyrje mund të kontribuojnë më shumë në zhvillimin afatgjatë të hapësirës.

Alternativa 1: Ndërhyrja minimale – mirëmbajtja themelore

Opsioni i parë përqendrohet në nevojat më themelore dhe përfshin aktivitete si riparimi i zonave të dëmtuara të rrugës, pastrimi i rregullt dhe vendosja e disa shportave të reja për plehra. Kjo qasje ka përparësinë se mund të zbatohet shpejt dhe kërkon sa më pak investime financiare. Komuna mund të fillojë aktivitetet pothuajse menjëherë dhe rezultatet e dukshme do të përmirësonin situatën aktuale. Megjithatë, veprime të tilla nuk sjellin zgjidhje afatgjata. Shtegu do të mbetej jo tërheqës, me furnizim të pamjaftueshëm për grupmosha të ndryshme dhe problemet e sigurisë dhe mungesa e hijes, tavolinave dhe ndriçimit do të vazhdonin të kufizonin përdorimin e tij. Kështu, kjo alternativë, edhe

pse praktike në afat të shkurtër, nuk i përgjigjet kërkesave që qytetarët kanë shprehur përmes anketave dhe nismave publike.

Alternativa 2: Përmirësim funksional – ndërhyrje e moderuar

Opsioni i dytë parashikon vendosjen e tavolinave të reja, fidanëve për hije natyrale, shportave shtesë të mbeturinave dhe ndriçimit bazë. Kjo zgjidhje ka për qëllim rritjen e rehatisë dhe funksionalitetit të hapësirës, ku qytetarët do të kishin më shumë mundësi për pushim, rekreacion dhe përdorim të shtegut edhe në mbrëmje. Disa nga kërkesat më të zakonshme të qytetarëve do të përmbusheshin – sipas anketës, 70% e të anketuarve thanë se u mungon më shumë hija dhe tavolinat, dhe 55% theksuan nevojën për ndriçim gjatë natës. Kjo do ta bënte shtegun më praktik dhe më të këndshëm për përdorim të përditshëm. Megjithatë, kjo qasje mbetet e kufizuar sepse nuk sjell zgjidhje inovative që do ta bënin shtegun më tërheqës për të rinjtë dhe turistët. Pa përmbajtje moderne, siç janë mbushësit diellorë ose ndriçimi inteligjent, hapësira do të merrte një përmirësim funksional, por jo një transformim afatgjatë.

Alternativa 3: Modernizim gjithëpërfshirës me zgjidhje inovative

Opsioni i tretë është më gjithëpërfshirës dhe parashikon një transformim të plotë të shtegut përmes një kombinimi të elementeve të gjelbra dhe teknologjike. Ai përfshin vendosjen e tavolinave me mbushës solar të integruar, ndriçim inteligjent LED me sensorë lëvizjeje, tabela informacioni me harta dhe përmbajtje arsimore, një sistem për ujitjen automatike të gjelbërimit dhe krijimin e përmbajtjes shtesë siç janë zonat për fëmijë dhe ato sportive. Ndërhyrje të tilla ofrojnë një hapësirë që i përgjigjet vërejtjeve më të zakonshme të anketës – mungesa e hijes, tavolinave dhe ndriçimit – dhe në të njëjtën kohë krijojnë një zonë rekreative moderne dhe të sigurt të disponueshme për të gjitha moshat. Kjo zgjidhje gjithashtu mbështet komponentin ekologjik përmes përdorimit të energjisë së ripërtëritshme dhe fidanëve të përshtatur me klimën lokale, gjë që përmirëson mikroklimën dhe biodiversitetin. Megjithatë kërkon investime më të mëdha fillestare dhe mirëmbajtje më serioze, përfitimet janë afatgjata: rritja e shfrytëzimit të shtegut, mundësi të reja për aktivitete kulturore dhe sportive, si dhe potenciali për zhvillimin e eko-turizmit dhe një imazh pozitiv të qytetit.

4. Zgjidhja e zgjedhur dhe aktivitetet vijuese

Duke u bazuar në të dhënat e anketës, analizën e projektit dhe nevojat e identifikuara të komunitetit, rekomandimi është të zgjidhet **modernizimi gjithëpërfshirës me zgjidhje inovative**. Kjo alternativë i përshtatet më së miri prioritetëve të shprehura të qytetarëve – hija, tavolina për pushim, ndriçim dhe zona të gjelbra – dhe ofron një zgjidhje të qëndrueshme që do ta transformojë hapësirën në një hapësirë publike moderne, të sigurt dhe të qëndrueshme.

Anketa tregoi qartë se qytetarët duan ndryshim të vërtetë: 78% treguan nevojën për zona të gjelbra, 72% për ndriçim më të mirë, 68% nga më shumë tavolina dhe 65% nga një shesh lojërash për fëmijë. Përveç kësaj, vetëm 25% thanë se ndiheshin të sigurt gjatë natës, gjë që nënvizon urgjencën e

investimit në zgjidhjet e ndriçimit dhe sigurisë. Këto të dhëna tregojnë se ndërhyrjet minimale ose të kufizuara nuk do të plotësojnë nevojat reale të komunitetit.

Aktivitetet konkrete

Zgjidhja e propozuar parashikon:

- Mbjellja e **2.000 pemëve zbukuruese** dhe **4.000 shkurreve me lule** përgjatë shtegut (10 km).
- Instalimi i **300 stolave me mbushës diellorë** dhe **200 stola të zakonshëm**.
- Instalimi i **1.000 dritave solare** me sensorë lëvizjeje për ndriçim të plotë.
- Krijimi i **një sistemi automatik të ujitjes** që do të mundësojë qëndrueshmërinë e gjelbërimit.
- Montimi i **tabelave të informacionit** dhe redaktimi i përmbajtjes shpesh për aktivitetet kulturore dhe sportive.

Implikimet financiare

Buxheti i përgjithshëm për rregullimin e shtegut vlerësohet në **369.600 euro**.

Kategoria	Sasia	Çmimi për njësi (€)	Gjithsej (€)	Shënim
Pemë dekorative	2.000	22	44.000	Çdo 5 m, një pemë (në të dyja anët)
Shkurre lulesh	4.000	7	28.000	Vendosur midis pemëve
Tokë/humus dhe pleh organik	-	-	5.000	Furnizim masiv
Tavolina me mbëshur solar	300	420	126.000	Në çdo ~33 m një tavolinë
Tavolina të thjeshta	200	100	20.000	Shtesa për pushimet
Dritat solare (LED)	1.000	30	30.000	Autonome, me sensorë
Sistemi i ujitjes	1	-	50.000	Sistemi kryesor me pompa dhe degëzim
Puna e dorës	-	-	25.000	Mbjellja dhe montimi masiv

Transporti dhe logjistika	-	-	8.000	Materiale dhe fidanë
Rezerva (10%)	-	-	33.600	Për shpenzime të paparashikuara
Gjithsej	-	-	369.600	

Megjithëse ky investim është më i madh në krahasim me zgjidhjet alternative, përfitimet e tij tejkalojnë shumë shpenzimet: estetika dhe siguria e përmirësuar, rritja e përdorimit të shtegut, mundësitë e reja për turizmin dhe ekonominë lokale, përmirësimi i shëndetit të qytetarëve dhe përforsimi i imazhit pozitiv të Shtipit.

Korniza kohore

Projekti mund të realizohet në afat prej **katër muajve**, i ndarë në fazat e mëposhtme:

Faza	Aktivitetet	Korniza kohore
Faza 1: Përgatitja	Projektimi, pastrimi i terrenit, prokurimi i materialeve dhe fidanëve	1 muaj
Faza 2 – Mbjellja	Mbjellja e 2.000 pemëve dhe 4.000 shkurreve, vendosja e humusit dhe plehut	1 muaj
Faza 3 – Infrastruktura	Instalimi i 300 tavolinave me mbushës solarë, 200 tavolina të zakonshme dhe 1000 drita solare	1 muaj
Faza 4 – Sistemet teknologjike dhe punimet përfundimtare	Instalimi i një sistemi të ujitjes, instalimi i tabelave të informacionit, redaktimi i përmbajtjes shitesë	1 muaj
Kohëzgjatja e përgjithshme:	Përfundimi i të gjitha aktiviteteve	4 muaj

Zbatimi i suksesshëm i projektit kërkon koordinim dhe përfshirje të më shumë aktorëve. Komuna e Shtipit ka një rol kyç si bartëse e iniciativës dhe si një institucion që duhet të sigurojë një pjesë të buxhetit dhe koordinimin me ndërmarrjet publike. Ndërmarrjet publike do të përfshihen në fushën e mirëmbajtjes së shtigjeve, gjelbërimit dhe ndriçimit. Organizatat joqeveritare lokale dhe klubet sportive tashmë kanë treguar një interes aktiv duke organizuar aksione të pastrimit dhe ngjarje rekreative, kështu që roli i tyre do të jetë vendimtar për aktivitetet vullnetare, edukimin dhe

promovimin e shtegut. Sektori privat mund të bashkëpunojë përmes sponsorizimeve – duke vendosur tavolina ose drita me brendet e tyre, të cilat do të lejojnë burime shtesë të financimit dhe do të rrisin qëndrueshmërinë e projektit. Së fundi, qytetarët janë aktorë qendrorë – jo vetëm si përdorues, por edhe si bashkëpronarë të hapësirës, besimi dhe mbështetja e të cilëve janë thelbësore për ruajtjen dhe mirëmbajtjen e shtegut.

Me realizimin e këtij modernizimi, shtegu i këmbësorëve përgjatë lumit Bregalnica do të rritet në një hapësirë publike moderne që ofron rehati, siguri dhe atraktivitet për të gjitha grupmoshat. Investimi do të sjellë përfitime afatgjata ekonomike, ekologjike dhe sociale, do të nxisë kohezionin social dhe do të nxjerrë në pah rolin e Shtipit si një qytet që investon në mënyrë aktive në zhvillimin e qëndrueshëm urban dhe një cilësi më të mirë të jetës.

Ndërhyrja e propozuar për rregullimin e shtegut përgjatë lumit Bregalnica nuk është vetëm një çështje urbane lokale, por është në përputhje të plotë me politikat më të gjera kombëtare dhe evropiane për zhvillim të qëndrueshëm. Në nivel kombëtar, projekti kontribuon në zbatimin e strategjive të zhvillimit ekonomik ekologjik dhe lokal, veçanërisht në segmentet e infrastrukturës së gjelbër, mbrojtjes së biodiversitetit dhe promovimit të stileve të shëndetshme të jetesës. Në nivel evropian, një iniciativë e tillë përshtatet në kuadër të Marrëveshjes së ejelbër evropiane dhe Agjendës së qyteteve të qëndrueshme, të cilat theksojnë nevojën për hapësira publike të gjelbra, zvogëlimin e gjurmës së karbonit dhe përdorimin e burimeve të ripërtëritshme të energjisë. Gjithashtu, projekti kontribuon në politikat kombëtare në fushën e sportit dhe turizmit, pasi krijon kushte për zhvillimin e aktiviteteve sportive dhe ekoturizmit, duke mbështetur drejtpërdrejt vitalitetin ekonomik të qytetit. Kjo thekson rëndësinë e projektit jo vetëm për qytetarët e Shtipit, por edhe për procesin më të gjerë të integritetit evropian dhe përmbushjen e Objektivave globale të Zhvillimit të Qëndrueshëm (OZHQ).

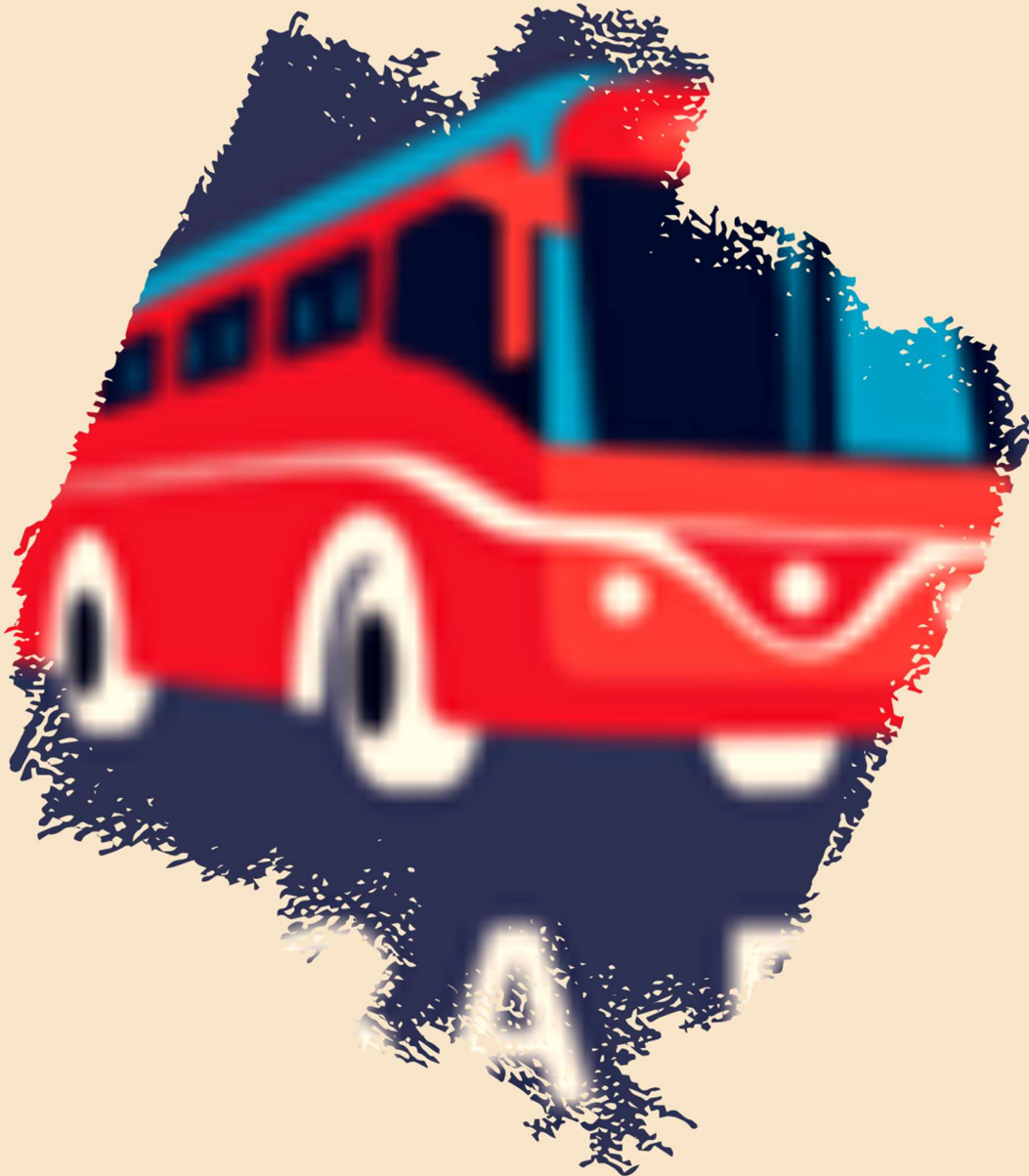
Iniciativë inovative në Komunën e Shuto Orizarit

01

**E drejta e transportit për Shuto
Orizarë**

Riçard Sali (Bashkimi Qendror
Demokratik - CDU)

**E DREJTA E TRANSPORTIT
PËR KOMUNËN E SHUTO
ORIZARIT**

RIÇARD SALI

-BASHKIMI QENDROR DEMOKRATIK - CDU-

E drejta e transportit për Komunën e Shuto Orizarit

1. Rezyme

Iniciativa „E drejta e transportit për Shuto Orizarën” ka për qëllim që të sigurojë një transport publik të qasshëm, të rregullt dhe të sigurt për banorët e kësaj komune, e cila paraqet njërën nga bashkësitë më të marginalizuara urbane në Shkup. Hulumtimet dhe analizat kanë konfirmuar se sistemi ekzistues nuk i kënaq nevojat reale të qytetarëve: madje 73% e të anketuarve kanë shprehur pakënaqësi, kryesisht për shkak të linjave jo të rregullta, numrit të pamjaftueshëm të automjeteve dhe lidhjes së dobët me zonat qendrore të qytetit. Në komunë jetojnë rreth 25,000 banorë, nga të cilët më shumë se gjysma janë nën moshën 35- vjeçare, me një shkallë të lartë të papunësisë që tejkalon 50% të popullsisë aktive. Përafërsisht 40% e amvisërive nuk kanë automobil personal, gjë që e bën lëvizshmërinë e tyre tërësisht të varur nga transporti publik. Kjo situatë prek më shumë gratë, nxënësit, personat më të moshuar dhe personat me aftësi të kufizuara, për të cilët transporti publik është një parakusht për qasje në arsim, punësim dhe shërbime publike.

Aktualisht, Shuto Orizarja është e lidhur me qytetin nëpërmjet linjave të autobusëve 19 dhe 20, që shërbehen nga Ndërmarrja e Transportit Publik (NTP) Shkup. Edhe pse këto linja ofrojnë lidhje themelore me pjesët tjera të qytetit, frekuenca e tyre është e pamjaftueshme, autobusët shpesh janë të stërmbushur dhe vonohen, dhe disa pjesë të populluara mbeten të mbuluara dobët. Mbi 70% e të anketuarve theksojnë nevojën për rregullsi dhe frekuencë më të mirë, ndërsa më shumë se 60% mbështesin futjen e transportit me minibus për të përmirësuar lëvizshmërinë.

Bazuar në analizat e zbatuara janë shqyrtuar tri zgjidhje të mundshme: vënia e një minibusi shtesë në linjat ekzistuese, vendosja e një linje të re direkte autobusësh Shuto Orizarë-Qendër dhe një model i kombinuar me partneritet publik-privat. Pas një krahasimi të detajuar të zbatueshmërisë ekonomike, përfitimit social dhe aspekteve operative, zgjidhja më e përshtatshme është vënia e një minibusi shtesë në linjën ekzistuese. Ky opsion kërkon investim më të vogël fillestar, siguron kthimin e investimit për më pak se një vjet dhe mundëson një përmirësim fleksibël, të shpejtë dhe të qëndrueshëm të shërbimit pa infrastrukturë të konsiderueshme shtesë. Minibusi do të zvogëlojë kohën e pritjes, do të rrisë rregullsinë dhe do të mundësojë përfshirje më të mirë të pjesëve periferike të komunës, me çka do të përmirësohet qasja në shërbimet themelore urbane dhe do të rritet cilësia e jetës së qytetarëve.

Zbatimi i kësaj alternative është planifikuar në tre faza të njëpasnjëshme: përgatitore (dhjetor 2025-shkurt 2026), implementuese (mars-qershor 2026) dhe evaluuese (korrik-shtator 2026). Në fazën e parë do të finalizohet dokumentacioni teknik dhe i tenderit dhe do të përcaktohet itinerari; në të dytën do të realizohet prokurimi, brendimi dhe pilotimi i shërbimit; ndërsa në të tretën do të analizohen rezultatet dhe do të përgatitet një plan për vendosje ose zgjerim të përhershëm të sistemit. Me këtë

qasje komuna do të marrë të dhëna reale mbi kërkesën dhe efikasitetin e modelit të minibusëve, të cilat do të shërbejnë si bazë për krijimin e mundshëm e një linje të re ose një sistemi të kombinuar me një operator privat.

Projekti "E Drejta për Transport për Shuto Orizarën" ka potencialin të bëhet shembull i ndërhyrjes së suksesshme dhe gjithëpërfshirëse urbane që kontribuon drejtpërdrejt për barazi më të madhe sociale, aktivitet ekonomik dhe zhvillim të qëndrueshëm lokal. Vënia e transportit me autobus paraqet hapin e parë konkret drejt krijimit të një sistemi funksional, të arritshëm dhe të sigurt të transportit publik që lidh banorët e Shuto Orizarës me pjesën tjetër të qytetit dhe e integron këtë komunitet në strukturën më të gjerë urbane të Shkupit.

2. Problemi – konteksti dhe rëndësia

Komuna e Shuto Orizarës karakterizohet nga sfida të theksuara sociale dhe ekonomike, ku transporti publik luan një rol kyç në jetën e përditshme të banorëve të saj. Sipas regjistrimit të fundit të popullsisë (Enti Shtetëror i Statistikës, 2021), komuna ka 24,764 banorë, me një popullatë kryesisht të re, nga të cilët më shumë se 50% janë nën moshën 35 -vjeçare. Shuto Orizarja është e vetmja komunë në Evropë me shumicë rome, gjë që e bën specifike për nga struktura e saj kulturore dhe etnike, por në të njëjtën kohë të rrezikuar lidhur me qasjen në shërbimet publike dhe mundësitë ekonomike.

Papunësia në komunë është e lartë, sipas të dhënave nga Agjencia e Punësimit (2023), shkalla e papunësisë në komunë tejkalon 50% të popullsisë aktive, që është dukshëm më e lartë se mesatarja kombëtare prej rreth 14%. Një pjesë e konsiderueshme e familjeve jetojnë në kushte të rënda sociale dhe me të ardhura të paqëndrueshme. Përafërsisht 40%¹⁵ e banorëve nuk kanë automobil personal, që do të thotë se lëvizshmëria e tyre varet drejtpërdrejt nga transporti publik. Qasja në zonat e punës, institucionet arsimore, qendrat shëndetësore dhe shërbimet administrative në pjesët qendrore të Shkupit është shumë e kufizuar, gjë që e thellon më tej izolimin social.

Aktualisht, transporti publik në Shuto Orizarë bëhet përmes dy linjave të autobusëve – numri 19 dhe numri 20, të drejtuara nga NTP Shkup. Linja numër 19 e lidh Shuto Orizarën me lagjet Çair dhe Qendër, ndërsa linja numër 20 e lidh me pjesët veriore dhe lindore të qytetit, duke përfshirë Butelin dhe Radishanin. Edhe pse të dyja linjat ofrojnë komunikim themelor me zonat qendrore të qytetit, frekuenca e tyre është e pamjaftueshme, veçanërisht gjatë periudhave të pikut. Autobusët shpesh vonohen, janë të stërmbushur dhe s’e përmbushin kërkesën gjithmonë në rritje, dhe disa pjesë të komunës mbeten me përfshirje të dobët. Mungesa e sinkronizimit të duhur ndërmjet dy linjave rezulton me sistem joefikas, i cili nuk ofron qasjen dhe sigurinë e nevojshme për banorët.

¹⁵ UNDP (2022), *Local Development Report for Shuto Orizari*; World Bank (2020), *Social Exclusion and Mobility Barriers in Skopje Urban Areas*

Kjo situatë është veçanërisht e vështirë për gratë, personat me aftësi të kufizuara, të moshuarit dhe studentët, të cilët varen nga transporti publik për funksionimin e tyre të përditshëm. Gratë, të cilat shpesh janë përgjegjëse për obligimet familjare, udhëtojnë shumë herë gjatë ditës dhe transporti i parregulluar ua kufizon qasjen në shërbimet dhe mundësitë e punësimit. Për personat me aftësi të kufizuara, paraqet problem mungesa e automjeteve dhe infrastrukturës së qasshme, ndërsa nxënësit dhe studentët përballen me vështirësi që të arrijnë në kohë në shkolla dhe fakultete.

Rezultatet e anketës së kryer në kuadër të iniciativës tregojnë se 74% e të anketuarve i konsiderojnë linjat si të parregullta, 68% konsiderojnë se numri i automjeteve është i pamjaftueshëm dhe 71% vënë në dukje nevojën për lidhje më të mirë me pjesët qendrore të qytetit. Në të njëjtën kohë, më shumë se 60% e të anketuarve mbështesin futjen e furgonëve ose minibusëve të organizuar si një mënyrë e përmirësimit të lëvizshmërisë.

Këto gjetje konfirmojnë urgjencën e ndërhyrjes. Komuniteti është duke kërkuar një zgjidhje që do të rrisë qasshmërinë, do të zvogëlojë kohën e udhëtimit dhe do të sigurojë rregullsinë dhe sigurinë e transportit publik. Një ndërhyrje e tillë ka edhe një rëndësi më të gjerë - përmirësimi i transportit do të kontribuojë në aktivizimin ekonomik të popullatës, rritjen e barazisë gjinore dhe integrimin më të mirë të Shuto Orizarës në strukturën urbane të Qytetit të Shkupit.

Transporti publik në këtë kontekst nuk është vetëm një çështje infrastrukturore, por një çështje e drejtësisë sociale, përfshirjes dhe qasjes së barabartë në mundësitë. Prandaj, investimi në transport efikas, të arritshëm dhe të sigurt është një investim kryesor në përmirësimin e cilësisë së jetës së banorëve dhe krijimin e një mjedisi urban më të qëndrueshëm dhe të drejtë në Shuto Orizarë.

3. Alternativat e shqyrtuara të zgjidhjes së mundshme

Në kuadër të analizës u shqyrtuan tri alternativa që ofrojnë mundësi potenciale për përmirësimin e transportit publik në Komunën e Shuto Orizarës.

Alternativa 1: Vënia në përdorim e një minibusi shtesë

Ky opsion ka të bëjë me vënien në përdorim të një minibusi që do të qarkullonte në njërën nga linjat ekzistuese të autobusëve (nr. 19 dhe nr. 20), me një kapacitet prej 18 deri në 22 pasagjerësh. Qëllimi është të rritet frekuenca e udhëtimit, veçanërisht gjatë periudhave të pikut, kur ngarkesa në transportin publik është më e larta. Minibusi është planifikuar të qarkullojë çdo 15 minuta gjatë periudhave të pikut dhe të punojë nga ora 06:00 deri në 22:00.

Investimi fillestar për këtë alternativë vlerësohet në rreth 3.2 milionë denarë, për blerjen e një minibusi, me kosto operative vjetore prej rreth 2.6 milionë denarë, ndërsa të ardhurat e pritura nga biletat prej 8.7 milionë denarë në vit. Sipas këtyre treguesve, investimi do të kthehej për më pak se një vjet, me kthim prej 193%.

Aspektet pozitive: Kjo alternativë lejon përmirësim të shpejtë dhe fleksibël të shërbimit pa ndonjë nevojë të konsiderueshme për infrastrukturë shtesë. Minibusi mund t'u përgjigjet nevojave të menjëhershme të qytetarëve, të shkurtojë kohën e pritjes dhe të ofrojë një shërbim më të rehatshëm. Me kosto më të ulëta të karburantit dhe mirëmbajtjes, ky model është ekonomikisht i qëndrueshëm dhe praktik për testimin e kërkesës. Përveç kësaj, minibuset mund të hyjnë në rrugë më të ngushta ose zona të populluara ku autobusët standardë nuk mund të qarkullojnë, gjë që përmirëson përfshirjen.

Aspektet negative: Mangësia kryesore është kapaciteti i kufizuar. Minibusi mund të jetë i stërmbushur gjatë periudhave kur kërkesa është e lartë. Nëse numri i pasagjerëve vazhdon të rritet, do të nevojitet rritje e mëtejshme e numrit të automjeteve, gjë që rrit kompleksitetin dhe kostot operative. Gjithashtu, kjo zgjidhje nuk ofron një itinerar të ri ose një lidhje të drejtpërdrejtë me qendrën e Shkupit, që do të thotë se nuk e zgjidh plotësisht problemin e qasjes në shërbimet afariste, administrative dhe shëndetësore.

Alternativa 2: Vendosja e linjës së dytë të autobusëve Shuto Orizarë- Qendër

Opsioni i dytë parashikon vendosjen e një linje të re autobusësh që do të lidhë drejtpërdrejt Komunën e Shuto Orizarës me qendrën e Shkupit. Kjo linjë do të përdorte autobusë me kapacitet prej 70 deri në 80 pasagjerësh, me nisje çdo 20 minuta dhe orar pune nga ora 05:30 deri në 23:00. Investimi fillestar për këtë alternativë është 8.4 milionë denarë, me shpenzime operative vjetore prej 4.7 milionë denarë, ndërsa të ardhura të pritura prej 17.5 milionë denarë në vit, me një kthim të investimit prej 153%.

Aspektet pozitive: Kjo alternativë lejon lidhjen direkte të Shuto Orizarës me zonat kryesore urbane, gjë që përmirëson ndjeshëm qasjen në punësim, arsim dhe shërbime shëndetësore. Kapaciteti më i madh i autobusëve mundëson transport më efikas të më shumë pasagjerëve dhe ekonomi më të mirë në vëllim. Sipas të dhënave nga NTP Shkup, futja e linjave të reja direkte me pjesët qendrore rrit ndjeshëm numrin e përdoruesve, veçanërisht nëse frekuenca dhe rregullsia janë të qëndrueshme. Më tej, kjo zgjidhje mundëson integrim më të mirë në sistemin e transportit publik të qytetit dhe krijon parakushte për krijimin e mjeteve moderne digjitale për përcjelljen e autobusëve.

Aspektet negative: Ky opsion kërkon një investim fillestar më të lartë dhe ka kosto operative më të larta, të cilat mund të rëndojnë buxhetin e NTP Shkup, dhe rrjedhimisht edhe qytetin e Shkupit. Përmirësimet në infrastrukturë (stacione të reja, sinjalistikë, ndoshta korsit të ndara autobusësh) janë gjithashtu të nevojshme për të siguruar funksionim efektiv. Përveç kësaj, në vitet e para të funksionimit, mund të ketë një përdorim të pabarabartë të kapacitetit, gjë që do të zvogëlonte efikasitetin ekonomik derisa kërkesa të stabilizohet.

Alternativa 3: Modeli hibrid – përmirësimi i linjave ekzistuese me minibusë dhe vendosja e partneritetit publik-privat

Alternativa e tretë paraqet qasjen e kombinuar ose hibride, e cila kombinon elementë të dy zgjidhjeve të mëparshme. Ky model parashikon një përmirësim gradual të linjave ekzistuese të autobusëve 19 dhe 20 duke futur minibusë për të mbuluar zonat e paarrtshme dhe duke rritur frekuencën gjatë periudhave të pikut, paralelisht me përgatitjen e një linje të re direkte për në qendër të qytetit, e zbatuar përmes një partneriteti publik-privat (PPP).

Aspektet pozitive: Ky model nënkupton vendosjen e minibusëve për të përmirësuar përfshirjen dhe qasjen, ndërsa partneri privat do të investojë në automjete dhe infrastrukturë për linjën e re. Kështu zvogëlohet presioni financiar mbi buxhetin vendor dhe ofrohet fleksibilitet më i madh. Modeli PPP mundëson përdorimin e ekspertizës, efikasitetit dhe standardeve të sektorit privat, ndërsa komuna ruan rolin mbikëqyrës dhe rregullator. Sipas praktikave në qytetet e tjera evropiane (si Sofja dhe Zagrebi), partneritete të tilla kontribuojnë në cilësi më të lartë të shërbimit dhe rritje të transparencës në menaxhimin e transportit publik.

Aspektet negative: Kjo qasje kërkon një bashkërendim më kompleks dhe kornizë ligjore për krijimin e partneritetit. Nevojitet përcaktimi i kujdesshëm i detyrimeve, ndarjes së riskut dhe mekanizmave të mbikëqyrjes për të shmangur kushtet e pabarabarta ndërmjet partnerit publik dhe privat. Faza fillestare e krijimit të kontratës mund të jetë më e gjatë për shkak të procedurave administrative, ndërsa kontrolli i cilësisë së shërbimit varet nga efikasiteti i sistemit të monitorimit që do të krijojë komuna.

4. Zgjidhja e zgjedhur dhe aktivitetet vijuese

Bazuar në analizat e kryera, konsultimet dhe llogaritjet krahasuese financiare, alternativa e parë, përkatësisht vendosja e një minibusi shtesë në linjën ekzistuese, veçohet si opsioni më i dëshirueshëm, më i realizueshëm dhe më racional për Komunën e Shuto Orizarës. Ajo paraqet zgjidhje që mundëson një ndërhyrje të shpejtë dhe të matshme me rrezik minimal, ndërsa njëherësh krijon një bazë për përmirësimin sistematik të transportit publik në planin afatgjatë.

Kjo qasje tregohet si më e përshtatshme sepse korresponдон me vëllimin real të kërkesës, të aftësive infrastrukturore të komunës dhe të burimeve të kufizuara buxhetore. Në vend të ndërhyrjeve komplekse dhe të kushtueshme në infrastrukturë, modeli i minibusëve ofron një përmirësim të menjëhershëm e të dukshëm në cilësinë e shërbimit - rregullsinë, frekuencën dhe qasshmërinë, gjë që është thelbësore për besimin e qytetarëve në transportin publik.

Nga pikëpamja operative, marrë në përgjithësi, minibusët janë të lehtë për t'u integruar në sistemin ekzistues të NTP Shkup, nuk kërkojnë kapacitete të mëdha shtesë dhe mund të operojnë me shoferët dhe shërbimet ekzistuese të mirëmbajtjes. Ato mundësojnë fleksibilitet në punë, pasi që frekuenca mund të rregullohet sipas kërkesës aktuale ditore. Kjo është veçanërisht e rëndësishme në kontekstin e

territorit të vogël dhe kompakt të Shuto Orizarës, ku efikasiteti dhe shpejtësia e transportit kanë përparësi ndaj vëllimit.

Me një qasje graduale dhe praktike, komuna jo vetëm që do të përmirësojë cilësinë e jetës së qytetarëve të saj, por do të marrë edhe të dhëna të vlefshme mbi përdorimin e transportit publik, të cilat do të shërbejnë si bazë për fazën tjetër - vendosjen e mundshme të një linje të re ose të një partneriteti publik-privat. Kjo e bën alternativën e parë jo vetëm opsionin më të shpejtë të realizueshëm, por edhe opsionin më të zgjuar strategjikisht, duke kombinuar qëndrueshmërinë financiare, përfshirjen sociale dhe menaxhimin efikas të transportit publik.

Aktivitetet vijuese për zbatimin e Alternativës 1

Zbatimi i kësaj alternative parashikohet të zhvillohet në tre faza të njëpasnjëshme, me aktivitete të përcaktuara qartë, institucione përgjegjëse dhe afat kohor.

I. Faza përgatitore (dhjetor 2025 – shkurt 2026)

Kjo fazë synon të hedhë themelet institucionale dhe teknike për futjen në përdorim të minibusit. Në të do të zbatohen aktivitetet e mëposhtme::

- Finalizimi i dokumentacionit teknik dhe përcaktimi i itinerarit të minibusit bazuar në analizën e kërkesës dhe frekuencës së pasagjerëve në linjat 19 dhe 20.
- Zhvillimi i planit të sigurisë dhe qasshmërisë për personat me aftësi të kufizuara, në bashkëpunim me shoqatat përkatëse.
- Informimi i publikut dhe nisja e fushatës për promovimin e shërbimit të ri nën sloganin "Minibus për të gjithë - Shuto Orizari po lëviz".

II. Faza e implementimit (mars – qershor 2026)

Në këtë fazë, do të kryhet zbatimi aktual i transportit me minibus dhe testimi i sistemit në kushte të qarkullimit të rregullt.

- Nënshkrimi i kontratës me operatorin dhe blerja e një deri në dy minibusë me kapacitet prej 18–22 pasagjerësh.
- Instalimi i sistemit për përcjellje GPS dhe regjistrimi digjital i pasagjerëve në minibus.
- Vendosja e një orari dhe koordinimi me linjat ekzistuese të autobusëve për të shmangur përputhjen.
- Fillimi i një periudhe pilot tremujore (prill – qershor 2026) me monitorimin e numrit të pasagjerëve, kohëzgjatjes së itinerareve dhe nivelit të kënaqësisë së përdoruesve.

III. Faza e evaluimit dhe zgjerimit (korrik – shtator 2026)

Fokusi i kësaj faze është vlerësimi i efektivitetit të sistemit të prezantuar dhe përgatitja e një modeli afatgjatë për vazhdimin ose zgjerimin e tij.

- Analizë sistematike e të dhënave nga faza pilot (frekuenca, të ardhurat, kënaqësia e qytetarëve, përfshirja e vendbanimeve).
- Përgatitja e një raporti me rekomandime për përmirësim nga NTP Shkup për Këshillin e Qytetit të Shkupit dhe miratimi i një vendimi për vendosjen e përhershme të linjës së minibusëve.
- Vlerësimi i mundësisë së vendosjes së linjës së dytë të minibusëve ose kalimi gradual në modelin e kombinuar me pjesëmarrjen e operatorit privat.
- Zhvillimi i planit afatgjatë të qëndrueshmërisë, i cili do të përfshijë një parashikim buxhetor, burime të mundshme donatorësh dhe propozim për një aplikacion digjital për monitorimin e orarit dhe rezervimeve.

Me implementimin e kësaj tri shtresor, Komuna e Shuto Orizarës do të jetë në gjendje të përmirësojë shpejt cilësinë e transportit publik, e njëkohësisht të krijojë bazë strukturore për zgjerimin e tij të qëndrueshëm në vitet e ardhshme. Alternativa e parë me efikasitetin, me përshtatshmërinë dhe me rrezikun minimal të saj, paraqet një model që mund të bëhet shembull i praktikave të mira për komunat e tjera me sfida të ngjashme.

Projekti "E drejta e transportit për Shuto Orizarën" ka potencial të bëhet shembull i zgjidhjes së suksesshme të një prej problemeve më të rëndësishme urbane në komunitet. Vendosja e transportit me autobus në fazën e parë do të mundësojë përmirësimin e shpejtë të jetës së përditshme të banorëve, veçanërisht të grupeve të rrezikuara, dhe njëherësh do të krijojë bazë për një model afatgjatë të lëvizshmërisë së qëndrueshme urbane.

Përmes bashkëpunimit të vazhdueshëm ndërmjet vetëqeverisjes lokale, NTP Shkup, qytetarëve dhe donatorëve, mund të sigurohet një sistem modern dhe efikas transporti që do të nxisë përfshirjen sociale, aktivitetin ekonomik dhe zhvillimin e ekuilibruar të komunës. Investimi në transportin publik nuk është vetëm një masë infrastrukturore, por edhe një hap i rëndësishëm drejt krijimit të mundësive të barabarta dhe përmirësimit të cilësisë së jetës në Shuto Orizarë. Me një planifikim të mirë, mirëmbajtje të rregullt dhe monitorim të performancës, kjo iniciativë mund të shërbejë si model për komunitetet e tjera urbane të vendit.

Aneksi 1: Lista e shkurtesave

APP - Akademia për politika publike

DOM - Rinovimi Demokratik i Maqedonisë

BDI - Bashkimi Demokratik për Integrim

ESP - Programi për mbështetje zgjedhore

FPA - Forumi për Politika të Arsyeshme

IFES - Fondacioni ndërkombëtar për sisteme zgjedhore

LSDM - Lidhja Social Demokratike e Maqedonisë

VMRO-DPMNE - Organizata e brendshme revolucionare maqedonase – Partia demokratike për unitetin kombëtar maqedonas

ZNAM - Lëvizje për Maqedoninë tonë